

Sigiliul vremelniciei

Alexandru Chibici-Răvneanu, prietenul lui Eminescu. De undeva, de prin lume, îmi scrie, în engleză, doamna Tatjana Voljavec Scarborough, ca să-mi ceară amănunte despre un străbun al domniei sale, Alexandru Chibici-Răzneanu („ă” se scria, ca reminiscență etimologistă, „ê”), domnia sa bănuind că străbunii domniei sale au fost proprietari ai satului Revna (o parte a satului Mămăieștii Vechi, de lângă Cernăuți, dăruită Schitului Mare din Polonia, de Solomon Bârlădeanu, în 1 septembrie 1666 – cf. Balan, Teodor, *Documente bucovinene*, IV, Cernăuți, 1938, pp. 245-247).

Familia Chibici, originară de undeva, de prin Galiția și stabilită, inițial, la Ceartoria, lângă Vijnița (din ramul rămas acolo se trăgea avocatul bucureștean George Chibici, contemporan cu Alexandru, care și-a zis „Ceartorianu”), apoi s-a răsfrânt spre Jadova, spre Zamostie, spre Revna, spre Lisaura, spre Vama și spre Gura Humorului, ba și în Moldova, la Huși, de pildă. Printre primii Chibici consemnați de istorie se numără ieromonahul Vehian Chibici, la Jadova, în 1754 (Balan, Teodor, *Documente bucovinene*, V / 1745-1760, Cernăuți, 1939, p. 101), preotul Andrei Chibici, paroh la Zamostie în 1843, precum și un consilier consistorial, Ioan Chibici, care cred eu că ar fi tatăl lui Alexandru Chibici, și care moare în 1865 (*Albina*, anul III, nr. 12 din 31 ianuarie / 12 februarie 1868). Cred că Ioan Chibici, cu veniturile de consilier consistorial, își putea trimite fiul la studii la Viena, inclusiv cu stipendii din partea Fondului Religionar.

În memoria ștearsă a românilor, deși a existat un studiu care i-a fost dedicat (Nastasi, Constantin, *Alexandru Chibici Revneanu, amicul lui Eminescu*, în Buletinul „Mihai Eminescu”, VI, 1935), Alexandru Chibici doar cu figura estompată de prieten credincios al lui Eminescu rămâne, deși bucovineanul a trecut în România pentru a lupta în Războiul de Independență, din 1877, stabilindu-se, după demobilizare, în 1878, la Huși, unde rămâne puțină vreme, pentru că, din vara anului 1879, se stabilește la București, unde găsește un post bun, înainte de a opta definitiv pentru avocatură: „Chibici-Răvneanu, avocat și impiecat la Direcția Căilor Ferate” (Măiorescu, Titu, *Însemnări zilnice, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu*, II / 1881-1886, Editura Librăriei Socec, p. XV).

Adaosul la nume, „Răvneanu”, datează din 1878 și se referă doar la locul nașterii, nicidecum la o moșie, care și fusese mănăstirească: „Subsemnatul Alexandru Chibici, domiciliat în Huși, județul Fălciu, aduc la cunoștință publică, că, spre a evita orice confuzie cu alte persoane, care poartă același nume, de azi, înainte, voi mai adăoga, pe lângă numele ce l-am purtat acum, și numele „Rêvneanu”, nume format lupă locul nașterii mele; deci voi semna: / Alexandru Chibici Rêvneanu” (Monitorul Oficial al României, No. 126, marți 5/17 iunie 1879, p. 3070 și 19/31 mai 1879).

Despre războiul în care luptase, fiind unul dintre puținii scriitori români care nu s-au folosit de relații, pentru a fi mobilizați pe loc, dimpotrivă, oferindu-se voluntar, Alexandru Chibici-Răvneanu a scris și publicat „Din viața mea de voluntar” (*Convorbiri Literare*, Anul XVII, Nr. 1, 1 aprilie 1883 – 1 martie 1884, pp. 68 și urm, 105 și urm.), o proză pe care o citise, în prezența lui Eminescu, și în casa lui Măiorescu: „Sâmbătă 8/21 ianuarie 1883... Miercurea trecută, începutul, din nou, al serilor literare. Prezenți numai 15, cu noi, așadar, afară de noi, 12: Exarchu, Roșca, Teodor Rosetti cu doamna, Manliu, Eminescu, Chibici, Jipescu, Maroneanu, Gaster, Iacovachi, Alduleanu... Ne-a citit Gaster și s-au citit, de asemenea, amintirile din războiul de la 1877 ale lui Chibici” (Măiorescu, Titu, *Însemnări zilnice, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu*, II / 1881-1886, Editura Librăriei Socec, p. 148).

În București, Alexandru Chibici-Răvneanu (eu i-aș zice Revneanu, de la Revna, deși i s-a zis și Răvneanu), a locuit, ca avocat, în case din străzile Episcopiei 5 bis (*Anuarul*

Bucureștilor pe 1891-92, Carol Göbl, p. 128), *Esculap 3 (Anuarul Bucureștilor pe 1892-93*, Carol Göbl, p. 141, *Anuarul Bucureștilor pe 1893-94*, Carol Göbl, p. 157 și *Anuarul Bucureștilor pe 1895-96*, Carol Göbl, p. 193), *Virgiliu 10 (Anuarul Bucureștilor pe 1904*, Carol Göbl, p. 213) și *B-dul Carol 9 (Anuarul Bucureștilor pe 1906*, Carol Göbl, p. 196), ulterior, la o dată pe care nu am de unde o afla, dar după moartea lui Eminescu, mutându-se la Gura Humorului, unde i s-a născut feciorul, Ștefan, în 1833, care avea să studieze la Cluj, devenind doctor în medicină, în 1924: „D. Chibici Ștefan, susținând teza de doctor în medicină, în ziua de 26 iunie 1924, după cum se constată din adresa Facultății de medicină din Cluj, cu No. 2.318/925,

Ministerul, în baza avizului dat de consiliul sanitar superior, prin jurnalul cu No. 1.737 din 23 septembrie 1925, a acordat d-lui Chibici Ștefan dreptul de liberă practică a medicinei în țară. Aceasta se aduce la cunoștința generală.

No. 35.025. 1925, septembrie 29” (*Monitorul Oficial*, No. 215, joi, 1 octombrie 1925, p. 10745).

Mă opresc aici, înainte de a continua cu viața discretă, prin preajma lui Eminescu, a lui Maiorescu, Slavici și Creangă, a bucovineanului Alexandru Chibici, care și-a spus Revneanu, în amintirea satului natal, de lângă Cernăuți.

*

Chibici-Revneanu și tragedia lui Eminescu. Spumos și inteligent în conversații, bucovineanul Alexandru Chibici-Revneanu era mereu invitat și în cercurile literare bucureștene și ieșene, dar și la petrecerile organizate de familiile aristocrate ale vremii, inclusiv în cea a lui Titu Maiorescu, sau în excursiile organizate de același Maiorescu. Câteva dintre vorbele de duh ale lui Chibici-Revneanu aveau să fie publicate, de același Maiorescu, sub titlul „Aforisme (compuse într-un cerc literar din București)”, în „Convorbiri literare” (Anul XIV, nr. 4, 1 iulie 1880, pp. 185, 186), alături de cugetări asemănătoare, dar mai puțin esențializate, semnate de Maiorescu, de Slavici sau de Caragiale.

„Te plângi mereu de nenoroc; aceasta tocmai e cauza nenorocirii tale”, „Pregătindu-se adevărul de plecare, neadevărul a și pornit”, „Numai cine e nevrednic de moarte se teme de ea”, iată trei cugetări ale bucovineanului, „flancate” decis de o zicere a prietenului său, Mihai Eminescu: „Un amor care se sfârșește cu amicitie nu a fost amor” (semnat „M. Emin.”).

Din jurnalul lui Maiorescu (Maiorescu, Titu, *Însemnări zilnice, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu*, II / 1881-1886, Editura Librăriei Socec), se deduce lesne statutul firesc de om de lume, de care beneficia Alexandru Chibici-Revneanu:

„Joi, 24 decembrie 1881. Pom de Crăciun la alde Kemnitz, Julklapp (formă glumeață germanică a darurilor de Crăciun – n. n.), vioi și spiritual. Încântători Doamna Rosetti și Teodor, Anette și Chibici, Slavici (adus nuvelele lui), dimpotrivă Eminescu și Caragiale, certându-se unul cu altul” (p. 28); „Joi 9/21 septembrie 1892... mică serată literară: alde Mandrea, Eminescu, Slavici, Făgărășanu (înainte de plecarea sa în Belgia, pentru comanda de șine, la calea ferată), Chibici, Creangă, Nica (p. 115); „Joi, 28 octombrie / 9 noiembrie 1882. Aseară, „Junimea”, cu Alecsandri, Zizin, Gane, doamna Beldimanu, Annette, doamna Rosetti, Mite, Alduleanu (student juridic din Pesta), Caloianu, Hermes-Popescu, J. Cerchez, Jipescu, Nica, Chibici, Eminescu, Slavici, Păucescu, Burghel, Nenișescu, în total 23 de persoane” (p. 132); „Marți, 21 decembrie 1892 / 2 ianuarie 1883... Seara, alde Negruzzi la noi, la masă, Nicu Gane, Chibici și Anette. După masă, citit „Din viața mea de voluntar” a lui Chibici” (p. 146). „25 decembrie 1882 / 6 ianuarie 1883. Ieri, Pom de Crăciun cu Julklapp (daruri – n. n.) la Mite. Afară de noi, mai erau alde Negruzzi, Anette, Gane, Eminescu, Slavici și Chibici. Multă veselie” (p. 152); „Sâmbătă, 21 mai / 2 iunie 1883, am plecat la ora 9, cu trenul, 10 persoane (cu 2 Bothmer, 2 Negruzzi, G. Racoviță, Chibici, Anette și noi 3), la Piești, unde am sosit la ora 11,17... unde am găsit numai 3 camere (Racoviță, Chibici și eu, dormit la Nanoescu)” (p. 185).

O companie minunată, cu Eminescu, Slavici, Caragiale, Gane, Iacob Negruzzi, Rosetti – cumnatul lui Cuza, ba, uneori, și Alecsandri, în care Chibici desigur că trăia un vis împlinit, după „antecedentele” lui de prieten probat al lui Eminescu și al lui Slavici, în 1871, la Viena, când, din solidaritate, demisiona și el din comitetul „României June”, în care funcționa în calitate de „controlor”.

Titu Maiorescu pare să fie primul dintre prietenii lui Eminescu, prieten și binefăcător (îi va plăti și internarea în institutul doctorului Suțu), iar jurnalul său consemnează și cronologia bolii, și tristele relații interioare ale familiei Eminovici, și devotamentul, la fel de firesc exercitat ca și umorul, al bucovineanului Alexandru Chibici-Revneanu:

„Luni, 30 mai / 11 iunie 1883... La Eminescu, început alienație mintală, după impresia mea” (p. 187);

„Joi, 23 iunie 1883... Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București” (p. 189);

„Duminică, 26 iunie / 8 iulie 1883... Eminescu e vorba să plece, astăzi, la Botoșani, ieri era însă moleșit și mult mai liniștit” (p. 189);

„Marți, 28 iunie / 10 iulie 1883, București... / Astăzi, marți, la ora 6 dimineața, o carte de vizită de la doamna Slavici, la care locuiește Eminescu, cu aceste rânduri scrise: „Domnul Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el, că foarte rău” (Întâia soție a lui Slavici nu era româncă, ci germană sau unguroaică, născută Szöke. Slavici nu era în București – n. a.). Curând după aceea, Simțion (ardelean prieten al lui Eminescu, ca și Chibici), la mine, întâia oară. M-am dus cu el la Dr. Suțu și am pus să se pregătească, în a sa „Casă de sănătate”, o cameră pentru Eminescu; am luat asupra mea plata pentru aceasta, 300 de lei pe lună; apoi, am venit acasă, am înștiințat încă pe Th. Rosetti despre aceasta. Pe la 10, veni, cu trăsura, la mine, Eminescu; binecuvântă, cu privirea fixă, pe soția mea și pe Ilie Nicolescu, care tocmai pleca, mă îmbrățișă tremurând. Eu îi arătai pe Hermes și pe Venus din Melos, la care el zise, cu privirea în extaz: „Lasă, că va reînvia arta antică!”. Potrivit înțelegerii ce avusem cu Simțion, i-am spus că trebuie să se ducă la Simțion, pentru societatea „Carpații”. Mi-a cerut să-i dau 5 lei pentru trăsură și a plecat, cu trăsura, acolo, la Simțion. De acolo, e vorba să fie dus la Dr. Suțu. Numai de s-ar face asta fără greutate. – A venit, apoi, la mine, Caragiale, la masă; a izbucnit în lacrimi, când a auzit ce e cu Eminescu” (p. 189);

„Duminică. 14/26 august 1883... Astăzi, vizitat, un minut, împreună cu Wilhelm, pe M. Eminescu, alienat, la Dr. Suțu. Delirare neîntreruptă. Nu m-a recunoscut, vorbind întruna, scuișând în toate părțile. O priveliște care te întristează și care te dezgustă, fără nici o atracție. Acum 2 zile, a fost la mine tatăl său (anecdote din societatea moldovenească de odinioară) și, după aceea, fratele său, locotenentul, care s-a folosit de această ocazie spre a-și anexa ceasornicul alienatului său frate” (p. 190).

O scrisoare, adresată căminarului Gheorghe Eminovici, figurează, de asemenea în jurnalul lui Maiorescu, drept asumare de responsabilitate, care avea nevoie de consimțământul familiei:

„D-lui George Eminovici (Ipătești, distr. Botoșani). / București, 18/30 octombrie 1883.
Stimate Doamnă,

Starea fiului D-stră și amicului nostru literar M. Eminescu nu s-a îndreptat încă, și așa am hotărât cu toții, cei de aici, să-l trimitem, pe cheltuiala noastră, la Institutul de alienați din Viena și să-l lăsăm, acolo, vreme de un an. Dacă nu se va îndrepta până atunci, va fi timpul venit să-l așezăm la Golia sau la Mărcuța, ca pe un bolnav fără leac.

Cu prilejul venirii D-voastre la București, ne-ați declarat că lăsați asupra noastră toată îngrijirea materială și morală pentru nenorocitul D-voastră fiu. Cu toate acestea, m-am crezut dator a vă da de știre despre cele de mai sus” (p. 201).

Maiorescu se întâlnește cu „Rosetti, Mandrea, Nica, Slavici, Caragiale, Chibici”, în 22 septembrie / 4 octombrie 1883” (p. 198), iar cu Chibici și în zilele următoare, pentru a lua hotărârea implicării totale, prin trimiterea lui Eminescu la un mare institut de sănătate din Europa.

„Marți, 18/30 octombrie 1883. Seara. Încheierea socotelilor despre casa pentru susținerea lui Eminescu și trimiterea lui la Viena, într-un institut de boli mintale. Procesul verbal, semnat la mine de T. G. Rosetti, Simțion, Slavici, Nica și Chibici (pp. 201, 202)

Memorialistica și presa vremii consemnează, de asemenea, dar cu mai puține detalii, tragedia geniului spiritualității românești și firescul slujirii, aproape în sensul dogmei medievale, pe care o probează Alexandru Chibici-Revneanu:

„La 20 octombrie același an (1883), Maiorescu se află în Gara e Nord (din București): Eminescu, însoțit de Chibici-Răvneanu și de „un păzitor”, pleacă la Viena” (C. Stăteanu, *Figuri din „Junimea”*, Editura „Bucovina” București, p. 15); În 2/14 februarie 1884, Maiorescu îi scrie lui Eminescu, care se afla încă la Viena, dar într-o stare de sănătate mai bună: „Nici griji materiale nu trebuie să ai. În privința aceasta, iată cum stau lucrurile. Chibici pleacă, poimâine, duminică, la Viena și va fi, dar, luni, la 4 ore, la dumneata, în Ober Döbling, precum ți-am telegrafiat alaltăieri. El vine pentru ca, în înțelegere cu doctorul Obersteiner și după sfatul lui, să te scoată din Institut și să facă, împreună cu dumneata, o excursie, de vreo șase săptămâni, spre sudul Alpilor, poate până la Veneția, Padua sau Florența. Are mijloace bănești pentru aceasta și – se înțelege – pentru împropătarea garderobei dumitale, care va fi stat și ea ca în vis, în aceste șapte luni. / După aceasta, dacă nu va fi indicată vreo cură de băi, la Halle de exemplu, vă veți întoarce împreună în țară” (C. Stăteanu, *Figuri din „Junimea”*, Editura „Bucovina” București, p. 16)

Din sanatoriul doctorului Obersteiner, din Döbling, Eminescu îi scria lui Chibici: „Nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alinați, după ce și-a venit în fire... Astfel, fără speanță și plin de amare îndoieli, îți scriu, iubite Chibici, și te rog să-mi lămurești poziția în care mă aflu!” (Barbu Lăzăreanu, *Corespondența lui Petre Missir*, în „Adevărul”, Anul 42, Nr. 13950, duminică 16 iunie 1929, p. 2).

„După ce a stat, câtva timp, într-o casă de sănătate din Viena, unde, mai ales în urma unei abstenențe stăruitoare, și-a venit în fire, a petrecut câteva săptămâni, cu prietenul nostru Chibici-Răvneanu, la Florența, apoi s-a întors, cu mintea limpede și cu deosebire chibzuit” (Slavici, Ioan, *Eminescu – omul*, în Botez, Corneliu, *Omagiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 de ani de la moartea sa*, Atelierele grafice „Socec”, București, 1909, p. 22).

Acest abia punctat hronic al unor întâmplări dramatice, din vremea celei mai vii perioade a existenței culturale românești, trebuie completat, desigur, și cu recuperări din opera minunatului prozator bucovinean Alexandru Chibici-Revneanu. Dar unde, oare, le-am putea afla?

□

1878, George Baritiu: Familia Hurmuzachi. În zilele lui M. T. Cicero, pe când moralitatea publică și privată luase lovituri grele, „*sententia Gratitudo rara virtus*” ajunsese ca să fie repetată adesea în Roma veche. „*Să ne apere geniul nostru*”, ca să nu mai cădem încă și în păcatul acesta, de a fi nemulțămitori către binefăcătorii noștri. Fie-ne de ajuns, cu alte scăderi ale noastre; iar dacă nu suntem în poziția de a răsplăti cu bine celor care încearcă să ni le corijeze, să le împuțineze, cel puțin să nu-i dăm uitării. În cazul de față, datoria cade asupra noastră, a celor ajunși, astăzi, la bătrânețe. Descendenții noștri vor avea, apoi, să judece, dacă trebuie să rămână și ei mulțămitori către aceia care au încărcat de bunătăți pe părinții lor.

La începutul conversațiunii mele, deschise asupra colecțiunii lui Eudoxiu E. Hurmuzache, apucasem a spune, pe scurt, că mă muștră conștiința, pentru-că, în 28 de ani, nu am fost în stare a-mi o ușura de sacra datorie a grațitudinii către casa Hurmuzachi. Astăzi, doresc a vă convinge că acelei case ilustre îi suntem datori toți cu recunoștință și cu conservarea perpetuă a memoriei sale, între noi; iar întru aceasta, îmi vor fi de ajutor nu numai informațiile câștigate prin experiență personală, ci și altele, poate și mai prețioase, comunicate mie de către unii nobili amici.

Nobila familie Hurmuzachi nu este originară din Moldova, ci e una din cele care imigraseră, înainte cu vreo 250 de ani, din o insulă de-a Arhipelagului, locuită, amestecat, de greci și italieni, anume venețieni, pe când republica Veneției se afla în lupte continue cu turcii. La ruperea Bucovinei de Moldova, străbunii acestei familii avuseră proprietăți în ambele părți; dar, precum celelalte familii patriciene (boierești), așa și familia Hurmuzachi, ne-voind să sufere, de o parte, prozelitismul religios, de alta, încercările de germanizare, s-a retras la proprietățile sale din Moldova. Locurile acelor familii le ocupară, în Bucovina, succesiv, alți omeni, noi, care își câștigară titluri și ranguri austriece.

După luarea Basarabiei de către Rusia, în anul 1812, și după ce Moldova, câtă mai rămase ca principat autonom, îngenunchease, mai de tot, sub jugul acela cumplit, turco-fanariot, Eudoxiu (Doxachi) Hurmuzachi veni, iarăși, în Bucovina, unde își cumpără domeniul Cernauca, între Prut și Nistru, la distanță ca de o oră și jumătate, de la capitala Cernăuți.

Aici, capul familiei și gentila sa soție, Elena, descendentă din familia de Domn, după ce își regulă afacerile sale economice, își concentrară toate cugetele și grijile către un singur scop sublim: ca să dea fiilor și fiicelor, pe care li-i dăruia Dumnezeu, educațiune și instrucțiune, demne de aspirațiunile pe care le nutreau în pieptul lor.

„Începutul înțelepciunii este frica Domnului”, era simbolul lui Doxachi Hurmuzachi. Așadar, educația religioasă, mai presus de toate! Așa s-a și întâmplat. În reședința sa cea nouă, era și un paraclis, în care parohul comunei avea să facă rugăciunile, prescrise în ritul nostru, în toate serile de înainte de duminici și sărbători, în prezența familiei și a oaspeților amici, care nu lipseau mai niciodată.

„Să îngrijim, iubitul meu soț, ca pruncii noștri, în acest amestec de limbi, să rămână aceea ce suntem noi, adică români, și să-și conserve sentimentele lor naționale, în toată viața”, era refrenul soției sale.

Numai așa s-a putut întâmpla ca cei cincii fii și două fiice ale lor, deși crescuți între atâtea limbi, au ajuns ca să fie tot atâtea modele de virtuți private și publice, totodată însă și aprigi luptători pentru dezvoltarea noastră națională, în timpuri de acelea, pe când a se numi cineva român trecea aproape drept crimă.

Pentru instrucțiunea pruncilor, părinții au făcut sacrificii, precum, înainte cu 50-60 de ani, abia se mai vedeau la familiile cele mai ilustre din Europa. Patru frați, cei mai mari, Constantin, Eudoxiu, George și Alexandru, au absolvit, pe întrecute, facultatea juridică, la Universitatea din Viena, și numai Nicolae, al cincilea, după examenele de maturitate, s-a decis să rămână pe lângă părinți, la ocupațiuni economice. Surorile, Eufrosina și Elisa, pe lângă că își vărsase Ceriul, peste dânsule, toate darurile sale, care fac pe femeie demnă de înalta sa vocație, avură și parte de educație și instrucție, precum, în zilele noastre, le cer pedagogii cei mai celebri ai Europei.

Diferența, în etate, între Constantin și Eudoxiu era numai de un an și câteva luni. Cu dânsii, odată, studiau, la Viena, ardelenii Ioan Popasu, Ioan Maiorescu, Constantin Alpini și regretatul Iosif Pop.

Constantin Hurmuzachi, decis a lua diploma de doctor în drept, abia apucase a depune vreo două riguroase (examene – n. n.), pe când una dintre familiile princiare din Moldova îl înduplecă să lase orice studiu, ulterior, și să treacă la Iași, cu scopul de a purta cele mai grele

procesele, pe care le avea atât acea familie, cât și alte câteva, cu statul Rusiei, pentru proprietățile lor din Basarabia. Toate încercările de a scăpa moșiile acelea din ghearele fiscului rusesc rămăseseră, până pe la 1835, vane. Procesele se poartă la St. Petersburg, precum de la sine se înțelege, în limba rusă și după legile rusești. De unde să afle boierii omul de încredere, care să cunoască, totodată, limba rusă și legile rusești?

Junele Constantin Hurmuzachi avu rarul curaj de a lua asupra-și acelea procese. În opt luni, învăță și limba, și legile, apoi trecu în Rusia, după lupte de jurisconsult-atlet, câștigă procesele și salvă averile familiilor moldovene. Dar, apoi, Constantin nici nu mai scapă din Moldova, pentru că moldovenii cunoscuseră, în curând, eminențele lui calități, cum și propriul lor interes, de a-l avea, întotdeauna, precum zic latinii, „a consiliis”. Dară nici Constantin nu era omul care să facă paradă de persoana sa; de aceea, imensa lui activitate, nu numai în sfera juridică, ci și pe terenul național, abia ieși la lumină, în o parte a sa, la anul 1848. Bărbat bine făcut, frumos, ca toți membrii familiei sale, elocvent, precum pot să fie numai oamenii care înaintau mereu, cu epoca, și sunt ageri în luptele publice, ajutat de un tact fin, propriu iarăși întregii familii, dânsul știa să atingă scopuri mari, în liniște, fără a înzgomota lumea de primprejur.

Frate-său, Eudoxiu, avuse, ca excepție a primilor ani ai activității sale, o viață și mai retrasă. Decis, odată, a se devota, precum observasem aiurea, pe toată viața sa, la studiul istoriei, retragerea sa din lumea amestecată o vom afla cu totul naturală. Abia către finalul vieții sale, se înduplecă să accepte prea onorante funcții, la care fu chemat de ai săi, spre marea noastră durere.

Al treilea frate, George, acea figură dulce și amabilă, care dorea să aibă brațe spre a cuprinde, cu ele, câte un milion de români, dintr-odată, și al patrulea, Alexandru, acel cap genial, cu inima simțitoare, întotdeauna, mai mult pentru alții, decât pentru sine, acești doi frați veniseră, tocmai la timp, spre a lua, în anii regenerării, pe umerii lor cele mai grele misiuni, din câte erau de împlinit, în acea epocă mare, în anii catastrofelor universale.

Voind să apreciem, mai de aproape, meritele fraților Hurmuzachi, nu ne este permis a pierde din vedere că patria lor augustă era Bucovina, prin urmare și cercul lor de activitate, cu atât mai strâmtorat; era calea lor cu atât mai plină de obstacole, cu cât elementul românesc, de odinioară, al acelor regiuni, ajunsese ca să fie ignorat mai de toată lumea și decăzut așa de rău, încât, de exemplu, în anul 1849, pe când petreceam și eu în acea provincie, în capitala Cernăuți numai prin suburbii se mai aflau români, care aveau o școală și un docent bătrân, cu simbrie de 60 de florini pe an, pe când fondurile bisericești erau de peste cinci milioane.

Într-un consiliu de familie, se decisese înființarea unui ziar, într-o țărișoară unde, până atunci, se citeau, în cercuri prea restrânse, numai unele ziare germane, ici-colea, și franceze. În ce limbă să se publice acel ziar? Nu cumva în limba maternă, pentru acelea clase de oameni, care, în cei 71 de ani (1777-1848), sau uitaseră limba română, sau că o vorbeau, încă, numai cu clasa țăranilor, țărănește? Sau pentru acel cler, din care o parte considerabilă adoptase limba germană ca limbă a conversației diurne, imitând curtea episcopală, la care se vorbea mai mult nemțește și rutenește, și cu atât mai puțin românește?

Se învoiră, deci, ca ziarul „Bucovina” să iasă în ambele limbi, germană și română, în texte paralele, o dată pe săptămână, dar în format mare. Iară redacțiunea, împreună, pe acelea timpuri, cu responsabilitate grea, premială pe acelea timpuri cu responsabilitate grea, cine să o ia asupra-și?

Se cereau indivizi care să și stea la înălțimea vocației lor, să și cunoască ambele limbi perfect. Aceia puteau să fie numai unii dintre frații Hurmuzachi. Așa, redacțiunea se încarcă pe umerii viguroși ai fraților George și Alexandru. Cu ce rezultat, să vă spună fiecare pagină a „Bucovinei”, pe care oricine o mai are să și-o conserve ca mărturie valoroasă pentru posteritate.

Eu în loc de a da probe despre spiritul ei, despre aspirațiile acelei publicații, cu citate din ea însăși, pe care le pot afla și alții, voi aduce, mai la vale, altele, din scrisori private, în care oricine vorbește mai mult ca în familie, fără a se jena de publicul cel mare și amestecat.

Cu o singură excepție, de trei luni, din vara anului 1849, pe când redactorul de atunci al gazetei, aflându-se internat, prin forță majoră, în Cernăuți, și care mai ajuta, pe cât se pricepea, toate greutățile redacțiunii le purtară ambii frați, în acea epocă de criză supremă, în care Alexandru, ca și mulți alți publiciști din acele zile, pe lângă nu știu câte avertismente, trebui să sufere și un arest militar, de cinci zile, arest dictat din „vendetta” meschină, și fără altă satisfacție decât că unii din bărbații eminenti ai națiunii îl consolară cu împrejurarea că chiar și reacțiunea absolutistă începuse a respecta puterea logicii din ziarul bucovinean, și că mulțime de intrigi, țesute contra românilor, se demascară și se spărgeau prin revelațiunile aceluia.

Doar cu laude simple și cu felicitări, fie acelea oricât de sincere, nu se susține nici o publicație. Era de prevăzut că anume un ziar, fundat întru sus atinsele conjuncturi provinciale, nu se va susține numai din abonamente. Dar de unde subvenții materiale? De nicăieri, decât numai de la familia Hurmuzachi. Chiar și așa, ziarul „Bucovina” putea să aibă viață mai lungă, decât numai până în anul 1850. De o parte, însă, acel ziar fu exilat, ca și „Gazeta” din principatele românești, la ordinul categoric al consulilor ruși, pe atunci plenipotenți ca niște proconsuli de ai Romei, în țările subjugate; iar pe de alta, în Transilvania și Banat, deși nu era interzisă pe față, erau, însă, luate măsuri secrete ca nimeni, din cei ce se află în funcții publice, să nu cuteze a citi „Bucovina”.

Peste acestea, sațietatea lui Alexandru, alterată foarte, în urmarea luptelor continue și a muncii prea încordate, îl constrânse să depună pana, până la zile mai senine, care însă nu veniră, până pe la 1861, când trecu și ducatul Bucovinei prin prefaceri radicale. Într-aceea, mama, neuitata „Mămucă” a familiei, mai apoi, părintele ei și adevăratul patriarh al românimii din Bucovina, mutându-se la loc de repaos etern, în ceata celor fericiți, lăsară familia în doliu profund, care se prelungi și prin moartea venerabilului lui ginere, a marelui logofăt Gheorghieș Sturdza, urmată în anul 1859.

Dar meritele familiei Hurmuzachi nu se mărginesc numai la colanele „Bucovinei”. Niciodată catedra de limba și literatura română nu s-ar fundat, la gimnaziul nemțesc din Cernăuți, dacă acea familie, ce-și luase misiunea, de la Dumnezeu, pentru salvarea cel puțin a unei părți din elementul nostru național, nu s-ar fi făcut, cum se zice, luntre și punte pentru ajungerea aceluia scop sfânt.

Fericitul în memoria noastră Aron Pumnul, născut în Veneția, în districtul Făgărașului, fost intern la St. Barbara, în Viena, după aceea, profesor în Blaj, abia scăpase din Transilvania, prin Moldova, la Cernăuți, după arestări și persecuții diverse, pe când frații Hurmuzachi își ziseră: „Acest român trebuie să ajungă, la noi, profesor de limba și literatura română!”. Ideea de a vedea propunându-se limba noastră, la unicul gimnaziu din Bucovina, era atât de nouă și de neuzitată, încât vânturarea ei puse la mirare chiar și pe episcopul diecezan, și pe alți bărbați, de altminteri respectabili; din care cauză nu a lipsita nici opoziția destul de tare. Dar frații Hurmuzachi, odată decise a realiza planul lor și nededați a se retrage, cu una, cu două, folosindu-se, iute, de conexiunile lor de la Leopole (Lvov – n. n.) și Viena, surprinseră pe adversari cu fapta împlinită, și Aron Pumnul fu numit profesor, după ce, în intervalul procesului, se bucurase de toată ospitalitatea ilustrei familii.

Întreba-veți despre urzitorii Societății literare din Bucovina? Pe frații Hurmuzachi îi veți afla și la aceea, operând în linia primă. Voiți a ști care au fost principalii luptători întru emanciparea Bucovinei, de sub Galiția? Veți da, și aici, tot de frații Hurmuzachi.

Ospitalitatea casei Hurmuzachi! Apoi aceea era proverbială în trei țări vecine, iar anume în anii regenerării, ajunsese la culme. Boierii și tinerii de boieri, câți scăpaseră din vecina Moldova, în martie 1848, cu fuga în Bucovina, trebuia să petreacă la Cernauca, cu

săptămânile și lunile, înainte de a pleca în alte părți, sub pedeapsa de a fi declarați inamici ai casei, dacă nu i se acceptă ospitalitatea. Întocmai cu acea primire, cu adevărat părintească și frățească, avură, în anul 1849, ardelenii refugiați sau, altminteri, călători, ofițerii de la Năsăud, funcționari, profesori, până când veni rândul redactorilor „Gazetei” și al „Foi”, ca să fie adoptați chiar între membrii familiei, onoarea acesta, pe care el o prețuia mai presus decât toate decorațiile.

În iulie și august 1849, se bucură de acea ospitalitate episcopul Iustin Sion, unchiul și nepotul; doi ardeleni, pe lângă care mai invita, în fiecare săptămână, încă și pe alții, dintre care îmi aduc aminte de genialii și neuitații boieri juni moldoveni Anastasie Panu, Petru Casimir, Russo, mai târziu, Cogălniceanu, unchiul și nepotul, Iacob Bologa, în trecerea sa, de la Viena, către Transilvania, canonicul Timotei Cipariu, protopopul Grigore Mihali ș. a., și, mai înainte, Alexandru Cuza.

„Câtă incomoditate!”, am zice unii, din generațiile noi, care nu mai pot avea idee de vechea ospitalitate românească. Nu așa zicea venerabilul septuagenar! Eudoxiu Hurmuzachi, ci, pe când încăleca superbul său armăsar arab, ca orișicare june cavaler, ca să-și vadă de ale economiei, afară, la câmp, întorcându-se către oaspeți: „Să nu vă pună păcatele să-mi fugiți, în absența mea! Măi George, eu te cunosc din ochi, că vrei să fugi. Vină de mă sărută și-mi dă parola că n-ai să fugi!”.

Nici o duminică nu trecea, ca să nu fie invitați și alți oaspeți, din Cernăuți sau dintre proprietarii vecini. În ziua sa onomastică, ce cade în septembrie, se adunaseră toți membrii familiei, iar serbarea țin opt zile. Adevărată sărbătoare patriarhală!

Se zice despre bătrâni că le place a lăuda trecutul, „laudatores temporis acti”. Noi, bătrânii de astăzi, nu avem cauza să ne lăudăm trecutul, cel amar și dureros; zău, însă, nici cu acest materialism grosolan, nici cu egoismul impertinent din această epocă nouă nu ne vom putea împăca niciodată. De altminteri, fiind aci vorba de ospitalitate, apoi acest cuvânt, acum, după treizeci de ani aproape, nu mai are semnificația veche și, cu atât mai puțin, vechea importanță, mai ales în țări semi-civilizate, precum sunt, de exemplu, Ungaria, Galiția, Transilvania, România și, prin urmare, și Bucovina. Ospitalitatea de odinioară, pe lângă că era un criteriu al vieții sociale, naționale și familiare, nota caracteristică de bună voință, generozitate și amicitie, ea se presimți, totodată, ca o mare necesitate, în orice țară, unde așa numitele ospătării, ospelle, hoteluri, pe turcește – hanuri, nu erau cunoscute nici ca nume, precum nu erau nici locurile de convenire (petrecere – n. n.) din zilele noastre, numite cluburi sau cazinouri, societăți de lectură, cafenele elegante, care lipseau și pe la orașe și cetăți, cu singura excepție a unora, situate în câte unu centru sau în calea mare a comerțului european; mai departe, în lăuntrul țării, decă nu ți-ar fi deschis ușa vreun proprietar sau vreun preot mai înstărit, adesea nu ai fi cutezat nici a rămâne la alt loc necunoscut, mai ales când îți putea fi în joc chiar și securitatea personală.

Lipsa de drumuri așternute și, cu atât mai mult, de căi ferate silea pe o lume de omeni ca să cuteze a întreprinde călătorii, numai în anumite anotimpuri și după preparative luate cu șapte săptămâni înainte. Dacă foloasele, dacă importanța ospitalității, în starea veche a societății noastre și a mijloacelor de comunicare, era atât de mare, pentru locuitorii aceleiași provincii sau regiuni, cu cât trebuia să oblige ea, mai mult, pe călătorii din alte țări mai vârtos, dacă aceia erau niște refugiați din fața despotismului sau scăpați numai cu corpul și cu sufletul din flăcările vreunei revoluții su „bellu civile”.

Casa Hurmuzachi a fost adevărat loc de azil sacru pentru mulțime de patrioți eminenți, aruncați de valurile și catastrofele anilor 1848-1849, precum fusese și în anii 1821-1823, și în 1828-1829. Dar ospitalitatea casei Hurmuzachi avea o proprietate a sa, pe care nu știu să o descriu altminteri, decât numindu-o antică, în sensul clasic al cuvântului. Membrii familiei, în loc să aștepte mulțumiri de la oaspeții și amicii lor, le mulțumeau dânsii, iar după ce se

depărtau, îi invita, din nou, prin scrisori atât de amabile și de obligatorii, încât te aduceau în tentația de a pleca, iarăși, la Cernăuți și Cernaucă.

Am precizat, mai sus, că, spre a învedera gradul de activitate, devotament și sacrificii al casei Hurmuzachi pentru sfânta noastră cauză, îmi voi permite a cita câteva probe din scrisorile private ale membrilor săi. Făcând acesta, se va cunoaște, totaodată, acea abundență, ca să zic așa, de cele mai nobile simpatii, cu care toți membrii familiei îmbrățișaseră cauza românilor din Transilvania și Ungaria, precum și ajutoarele materiale mijlocite prin conexiunile dumnealor.

Abia se aflase știrea despre căderea în captivitate și despre spolierea fostei redacții a „Gazetei”, când familia Hurmuzachi, cu alți moldoveni generoși, precum Anastasie Panu, Petru Casimir și Dimitrie Ralet, punându-se în fruntea unei colecte anonime, o surprinseră cu suma de 175 galbeni, ca să aibă mijloace de subzistență, până la reintrarea sa în patria natală¹.

După patru luni, de la reintrarea „Gazetei” în Transilvania, redactorul primii, de la capul familiei, subscrisă „Doxaki Hurmuzake Agă”, cu data „Cernăuți, 22 Ianuarie” (3 februarie), o epistolă mai lungă, în care se oglindește și reproduce, de minune, fericitul temperament, totdeauna vesel și glumeț, al septagenarului patriarh. Spre a nu vă prea obosi atenția, pentru că aș mai avea multe de zis și de citat, voi reproduce, aici, numai cam a patra parte din acea epistolă, iar restul să rămână pentru alte timpuri. mai prospere.

„Precum răul pe pământul nostru sublunar produce, totdeauna, și oareșce bine, așa și tristele evenimente, ale ambilor ani abia trecuți, pe lângă toate pătimirile și și rănilor sângerânde ale românimii, care păreau că numaidecât o vor nimici, au produs acest bine, că bărbații români, care simt adânc și sunt gata a se jertfi pentru națiunea lor, împinși de o putere irezistibilă, se cunoscără, se iubiră și se îndatorară unii pe alții, legându-se și unindu-se, spre binele neamului, cu legăminte atât de plăcute, precum și trainice. Din parte-mi chiar, deși ultima mișcare a românilor nu ar fi avut alt spor, eu, totuși, aș binecuvânta apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterelor, solidaritatea soartei, bucurarea și compătimirea unuia, pentru totii, și a tuturor, pentru unul, care au izvorât din acea mișcare, și prin care răzlețitul trup al națiunii noastre, fără îndoială, s-a îndesit și s-a închegat (De aci, încolo, după ce conversează cu însuși adresantul, pe care zice că l-a adoptat între fiii săi, continuă, în dulcea sa manieră unionistă). De ar fi Brașovul pe lângă Sadagura, zău că nu m-aș mânîia, și de te-ar pune, iarăși în vreo chibitcă (căruță), condusă de un tătar, în ulițele Cernăuțiului, cu toată întristarea mea, totuși mai mult m-aș bucura, decât m-aș întrista”.

Pe la fine, dorește tot asemenea „chibitcă” și lui Andrei Mureșianu, pe care nu-l cunoștea în persoană, dar dorea însă mult să-l apuce, odată, în rezidența sa.

În toamna anului 1851, fiind adunați cei mai mulți membri ai familiei la marele logofăt Gheorghieș Sturdza, în Dulcești (lângă Roman), „Nestorul”, precum singur se numise, în altă epistolă, rezumând, pe scurt, prefacerile prin care trecuserăm cu toții, în considerația noii situații politice se exprimă, în epistola din 5/17 octombrie, între altele: „Nu vom înceta de a conserva aceste neapărate condiții ale re-ieșirii sacrei noastre cauze, căreia, întotdeauna, vom închina toate puterile și dorințele nostre și toate mijloacele legale, căci, ca și dumneata, și noi sutem convinși că numai prin legalitate, credință către tron, cultură și perseverență putem ajunge la ținta dorințelor noastre, care a fost și, totdeauna, va fi fericirea națiunii” (Restul scrisorii are a face numai cu persoana, fiind „adoptată”, în 1849, lângă ai săi). Subscriși: „Părintele și Mama familiei, toți cinci frații, surora Elisa și iubitul său soț”.

---

¹ Epistola din 10/22 iunie 1849, scrisă de Theodora Sion, Petru Casimir, Anastasie Panu, George Sion. Epistolele lui Constantin Hurmuzachi, de la Dulcești, din 12 iunie, și de la Fălticeni, din 21 iulie stil **vechi** 1849. Iar doamna Elina Gr. Sturdza invita pe familia lui, care sta la Ploiești, în așteptarea celor ce erau să se mai întâmpile, ca să treacă la Dulcești, la Moldova, pentru tot timpul cât ar fi fost, până la reîntoarcerea în patria sa.

În vara anului 1852, fiind membrii familiei, iarăși, la Dulcești, în epistola din 8/20 iulie, prin venerabilul cap al aceleia, aduce aminte, iarăși, celor cunoscuți din Transilvania, ca să nu-i dea uitării.

Acesta fusese proprietarul nobil bucovinean, boierul moldovean Eudoxiu sau, precum se subscria singur, Doxake Hurmuzake, unul din cei mai tari pilaștri (stâlpi – n. n.) ai religiei și ai bisericii; casa lui, altarul naționalității și al limbii noastre; soția și fiicele sale, locuitoare ale virginelor vestale lângă focul sacru, fiii săi, tot atâția Fabii, luptători pentru sfânta cauză, ginerii săi, demni imitatori ai socrului lor.

Eu, însă, nu pot să stau acilea; datoria mea frățească mă obligă a serba, în special, memoria celor trei frați, răpiți dintre noi prea curând, prin cruda moarte, căci puținele cuvinte nu pot da nimănui ideea justă despre meritele lor nemuritoare, iar ceea ce mă supără foarte este neputința la care am ajuns, ca să nu mai fiu în stare de a vi-i prezenta întocmai precum au fost și au lucrat dânsii. Dar va veni, cândva, vreun biograf, care va îndeplini toate neajunsurile mele.

Am atins, în decursul narațiunii mele, că toți membrii familiei Hurmuzachi îmbrățișaseră cauza românilor din Transilvania, cu tot zelul și devotamentul. Mă doare foarte că nu mai sunt la mâna mea documentele din care s-ar vedea că, din toate institutele serioase de cultură și binefacere, câte s-au întreprins aici, la noi, în anii de început ai sistemului absolutist, nu a fost mai niciunul, la care membrii familiei Hurmuzachi să nu fi participat, atât direct, cât și indirect. Biserica, școala, reuniunile, toate erau obiectele îngrijirii lor, la **tot** au contribuit cu sume considerabile. În lipsă de alte documente, care cred că se conservă undeva, în vreo arhivă, mie-mi caută se recurg, iarăși, la corespondențe private, din puținele, câte am fost în stare a le păstra, sub statul polițienesc, ca pe niște relicve scumpe.

Voi începe cu activitatea fratelui Constantin. Dintr-un postscriptum, alăturat la scrisoarea din 26 ianuarie 1850, a doamnei Elisa (măritată Sturdza, sora sa mai mică), aflu că acest bărbat genial de stat plătea spesele spre a deschide foilor românești drumul în Moldova (Basarabia – n. n.), printre turci și muscali, care țineau țările românești ocupate.

Din scrisoarea sa, de la 5 octombrie 1851, se vede că ambele sale surori, doamnele Eufrosina și Elisa, continuau colectarea cântecelor românești și punerea lor pe note, începută, din anul 1849, luând, spre acest scop, artiști aleși, pe care îi plăteau în mod splendid. „Până acum, acest rar talent (artistul Karl Mikuli) a transcris, sub nemijlocita asistență și îmboldire a mea și a surorii mele, Săftica (Elisa, Elisabeta), după executarea celor mai buni lăutari, ce i-am adus din toate părțile, mai bine de 36 de cântece naționale, din cele mai frumoase, care, curând, se vor trimite la Lipsca”.

Iată, dară, că, înainte cu 30 de ani, încă și muzica națională era în programul național al familiei Hurmuzachi. Bani costau încercările acelea și îi numărau mai ales genialele surori.

În epistola sa, din 7/19 decembrie stil vechi 1851, pe cât de amplă, tocmai pe atât de măduvoasă și interesantă, din diverse puncte de vedere, Constantin Hurmuzachi îmi face cunoscut că, cu ocazia adunării de familie, la Dulcești, a strâns și înaintat 400 florini, monedă convențională, lui Simion Bărnuțiu, pentru ca, după ce, în deputațiuni naționale, încetase orice câmp de activitate a sa, să-și poată continua studiile juridice, la universitate. 400 florini, monedă convențională, făceau, înainte cu 27 de ani, cât, astăzi, 800 florini. Mai departe, Constantina arată, în aceeași epistolă, că, pentru bisericile prădate de unguri, în Transilvania, a adunat veștminte, cărți bisericești și, peste acelea, 1.000 florini, monedă convențională, trimiși toți episcopului Andrei Șaguna.

Constantin Hurmuzachi însă nu se îndestula numai cu atâta, ci îndemnă și rugă guvernul Moldovei ca să facă apel la țara întreagă, în favoarea bisericilor devastate, ceea ce se și făcu, iar în capul listei magnaților țării se puse bunul Domn, marele, dar nefericitul patriot Grigorie Sturdza, cu 100 de galbeni, după care urmau alte subscripții. Sumele au ajuns, succesiv, la Sibiu și se pot vedea din conturile episcopiei (acuma, ale mitropoliei). De

altminteri, episodul acesta, din 1851, merită să ajungă în proprietatea publicului, cu excepție de intimitate strict privată, la care nu are dreptul nimeni altul.

Din epistola lui Constantin Hurmuzachi, de la 28 iulie stil vechi 1852, văd, iarăși, că mai înaintase o sumă de bani, în aur, la casieria episcopiei din Sibiu și, totodată, 60 de galbeni pentru casieria Reuniunii Femeilor Române Transilvane, la Brașov, peste sumele trimise, în anul 1851. Totodată, îmi arată că a înaintat, încoace, și un transport de cărți românești, spre a le împărți gratis la Sibiu, Blaj și Brașov, iar 36 de exemplare din *Baladele*” lui Vasile Alecsandri să se vândă, în folosul „Reuniunii Femeilor Române”. În același timp, Constantin Hurmuzachi își dăduse tot concursul său viguros, împreună cu August Treboniu Laurian, pentru „Cronica” lui George Sîncanu, ca să poată vedea lumina, ceea ce se și întâmplă, în următorul an, 1853, după ce Domnul țării, Grigorie Alexandru Ghica, dăduse, spre acel scop, spezele din caseta sa.

Meritele lui Eudoxiu Hurmuzachi pentru patrie și națiune sunt depuse și conservate în cele 7 volume de documente, despre care am dizertat mai înainte.

Pe cât timp se publica „Bucovina”, fostul redactor al „Gazetei” a stat în corespondență necurmată cu redactorii ei și, mai ales, cu diligentul și genialul Alexandru; dar, din toată acea corespondență, a celor doi frați, numai 15 epistole au putut scăpa de vechea poliție absolutistă. Nu mi-ar fi păsat nimic, să le tot citească, dar urgia era că, luate, odată, de la om, nu ți se mai întorceau în posesie; de aceea, pe unele, deși inocente, dar poate humoristice, cum scria Alexandru, le făceai auto-dafe, în foc cu ele, că-ți aduceau aminte de cuvintele cumplitului cardinal Richelieu: „Scrie-mi, pe o bucătică de hârtie, trei cuvinte, de ori, ce înțeles vei vrea tu, pentru ca, din acelea, să-ți formulez un proces criminal și să te duc, cu ele, la pierzare”.

Avea dreptate Richelieu, pentru că, într-un stat despotic, în cazuri de acelea, restul îl făceau și împlineau denunțatorii, spionii și martorii mincinoși, un procuror servil, un avocat fără conștiință și un tribunal de iepuri.

La începutul acestei conversațiuni, precisasem că părinții familiei Hurmuzachi au dat tuturor pruncilor lor, de ambele sexe, educație model. Dacă nu m-aș teme că voi trece peste legile stricte ale modestiei, aș spune, aici, că ambele dulci surori cunosc câte cinci limbi străine, iar limba maternă o cultivă din mică pruncie, că au urmărit regulata dezvoltare a ei și că s-au aflat, totdeauna, în curentul literaturii noastre. Acel stil, ce curge lin ca și o vâlcea din frumoasele câmpii ale patriei, acelea trăsături elegante, acele fraze, acele idei sâmburoase și, totuși, pline de spirit, martore ale unei inteligențe superioare, ar putea convinge pe oricine despre adevărul ziselor mele, dacă nu ar fi așa de puține acele ființe fericite, care să fi avut ocazia de a cunoaște modul scrierii dumnealor.

În epoca pe care o am eu înaintea ochilor, subiectele de predilecție ale doamnelor Eufrosina P. Petrino și Elisa G. Sturdza erau educația, literatura și muzica, la care se adăuga grija cea mare de a înmulți colecțiile cântecelor naționale din țările locuite de români, de a le clasifica și a face speze considerabile, ca la cele ce se aflau calificate ca melodia să fie pusă pe note. Tot aci, aș mai denunța, cu mare plăcere, că, în familia Petrino, prima educație și instrucțiune a fiicelor a trebuit să se facă, în urmarea voinței determinate a mamei lor, imediat, sub ochii dumneaei, așa că, din câteva obiecte, da însăși mama lecțiunii. Tot asemenea, aș mai șopti amicilor culturii noastre că doamna Elisa G. Sturdza, în lipsă de prunci proprii, împarte ajutoare la alte familii, ai căror prunci au lipsă de bună educațiune. Dar, fiindcă fiicele lui Hurmuzachi, ca și, odinioară, neiuیتata dumnealor mamă, nu sufereau ca să știe stânga ceea ce face dreapta, voi pune frâu voinței mele, cu atât mai vârtos că figura, cu capul și ochii de Minerva de la Rușnița, ca și acel ideal de Vestală de la Dulcești, impune tăcere, una, prin căutătura sa maiestoașă, alta, prin acel aer de bunătate și blândețe cuceritoare. Cu toate acestea, însă, eu cer indulgența dumnealor pentru această lipsă de discreție, și o cer pe temeiul că parte considerabilă din virtuțile atinse de mine, numai cum ai atinge florica Mimosa, a ajuns, de mult, chiar fără știrea și voia dumnealor, în domeniul istoriei naționale; căci nu este

permis bărbaților națiunii a desconsidera devotamentul acelor femei, care au conlucrat și conlucra la realizarea salvatoarei noastre civilizații. Mulțumită Ceriului, noi ne putem lăuda cu mulțime de femei, ale căror instruire fermecătoare consistă în virtutea lor creștină, în virtuțile familiare și naționale. Dacă dânsese, ca și fecioarele cele înțelepte din Evanghelie, își mărginesc activitatea lor în cercul familiei și răspund, în ascuns, că dinaintea altarului din casă, la vocația destinată lor de către Dumnezeu și natură, datorită bărbaților, față cu acele virtuți este a le face cunoscute familiei celei mari și a le distinge pe fiecare după meritele lor.

Femei române, care, în mijlocul unei reacțiuni generale, din toată Europa, la vederea baionetelor rusești și turcești, într-o epocă a pesimismului universal, aveau tărie de suflet și cutezau a zice, divină presimțire și prevedere, că se poate scrie: „Dați-mi voie să vă spun intima mea convingere, că cauza națională va reuși, fără îndoială, în câtă vreme va avea așa demni și curajoși apărători” (Elisa Gr. Sturdza, Iași, 26 ianuarie 1850), femeii, am zis, de această mărime sufletească nu se poate să mai rămână reținute și ascunse dinaintea ochilor națiunii. Nu, domnilor, aceasta nu se mai poate!

Eu am comis indiscreția, pe care o văzurăți; comiteți și dumneavoastră, asemenea, în cazuri în care veți descoperi virtuți ca ale surorilor Hurmuzachi, căci, pentru musturarea ce vom suferi, vom avea satisfacția înălțătoare de inimi, de a fi prezentat generațiilor tinere tot atâtea modele de adevărate mame, nu numai ale familiilor proprii, ci și ale familiei celei mari. Încă o dată: Femeii române știu să zică patrioților persecutați, pe moarte: „Bărbații care, în curs de atâția ani, au știut a dezveli cel mai rar curaj, întru împlinirea sfintei lor chemări și a înfrunța cele mai înspăimântătoare pericole, n-au nicicum trebuință de a noastră mângâiere. Aceasta o află în conștiința binelui ce l-au făcut și sunt în stare a-l mai face, precum și în speranța ce trebuie să le-o insuflă sacralitatea cauzei pe care o au îmbrățișat-o și apărât cu așa mare căldură și măiestrie” etc.

Acestea și acestora asemenea erau cuvintele de încurajare, ce se îndreptau, pe la 2/14 august 1840, din Tusculum, din reședința de la Dulcești, de către proprietara ei. Femeii sunt acestea sau, mai bine zis, îngeri veghetori, genii bune, luptători chiar contra destinului funest al multor bărbați?

„Onorați femeile!”, a comandat Schiller bărbaților națiunii germane. Onorați virtuțile femeilor române, cer eu de la bărbații națiunii române.

Serbați memoria membrilor familiei Hurmuzachi, duși, de la noi, la viața mai fericită!, rog pe națiunea noastră. Iertați neajunsurile mele, căci nu am fost în stare să vă dau icoana mai fidelă a casei patriarhale de la Ceruauca! Ca să-mi pot ajunge scopul acesta, aș fi avut să mă supun la altă muncă importantă, adică la scrierea istoriei Bucovinei, pe acești treizeci de ani din urmă, din care familia Hurmuzachi își are partea leului. / **George BARITIU** / (*Transilvania*, Anul XI, Nr. 3 și 4, Brașov, 1 și 15 februarie 1878).

□

1880: Prima cronică plastică a lui Ep. Bucewsky. Născut în 1821, în Hodoniu (Banat), Vincentiu Babesiu (se citește Vincenț Babeș), jurist cu studii universitare la Paris, secretar al Curții Supreme de Justiție din Viena, din 1848, deputat în Dieta din Pesta, din 1861, apoi, după desființarea Dietei maghiare, judecător la Tribunalul de Apel, apoi iarăși deputat în Dieta din Pesta, din 1865, până în 1869, dar mai presus de toate, tatăl savantului Victor Babeș, este și autorul primei cronici plastice despre opera pictorului bucovinean Epaminonda Bucewsky. Fragmente din această cutremurătoare mărturie, preluate de presa bucovineană, mi-au fost de folos, atunci când am lucrat cartea „Pictori și sculptori din Bucovina”, dar articolul original abia astăzi mi s-a ivit în fața ochilor, odată cu fotografia (xilografura) unui tablou definitiv pierdut, „Ia-n ascultă!” din opera aproape integral pierdută

a marelui pictor român Bucewsky (folosesc numele cu care își semna lucrările), din vina autorităților române din Bucovina, inclusiv cele ecleziastice.

Despre arte și un artist român în străinătate: Ah, dar cine mai cugetă, astăzi, la noi, despre arte și artiști, când o sută de nevoi, publice și private, ne apasă la pământ?!

Da, da, amară ne este viața și amarul ni-l fac alții, cei ce ne ocrotesc soarta și pretind a fi chemați pentru a ne fericii. Totuși, arta, unde ea se dezvoltă în spirit și în viața practică, față de nevoi pururi s-a dovedit usturătoare și chiar vindecătoare.

Asta este firea omului. Ceea ce-i place, ce-l îndulcește și încântă, îl nutrește spiritualicește, îl ridică și edifică, îl face fericit – chiar în suferințele cele mai grele, sub mâna călăului!...

Și ce oare este ceea ce în arte ne place, ne încântă?

Este frumosul.

Dar ce este frumosul?

Este armonia și simetria în aranjament, culori, tonuri. Este ceea ce convine dispozițiilor noastre simțuale și intelectuale, convenind ne excită dulce spiritul, ne satisface gustul, ne nutrește forțele vieții.

Frumosul este ca și moralul, ca și bunul și sublimul; este frate de cruce cu aceștia; prin urmare, postulat al vieții omenești, pentru perfecțiunea omului, noblețea lui, fericirea lui.

Este aproape un an, de când, preumblându-mă pe străzile Vienei, într-o fereastră încărcată cu obiecte de lux și arte, un tablou mare și frumos, în ulei, reprezentând, în mod admirabil, o scenă din viața idilică a poporului român, ca printr-un farmec îndată îmi cuceri atenția. „Cum vine – mă întrebai – această romantică și castă scenă, în profana Viena?!”. Româncuța de pe pânză mi se părea disperată de frivolii ochi străini.

Într-un unghi al tabloului, descifrai, anevoie, numele artistului: **E. Bucewsky**. De bună seamă, un polon. Neamțul comerciant taxa tabloul la 300 florini bani buni (florini vienezi – n.n.). Căci – zicea el – este de un maestru genial, mândria școlii de arte a Academiei vieneze, lucrat după natură.

Firește, astfel de prețuri pentru opere de artă pot da numai străinii, care au parale și cunosc valoarea artei...

Seara, în aceeași zi, petreceam în societatea mai multor amici și revenii la mândrul tablou al genialului pictor.

„Apoi este român neaoș bietul; român din Bucovina; a absolvit liceul și teologia și, cu un stipendiu de la Consistoriu, a făcut cursurile Academiei de Bele-Arte de-aici, obținând primul premiu pentru cele mai bune studii generale („für die besten Gesamtstudien”); pe baza acestui strălucit succes, a făcut școala specială de pictură, lângă celebrul **Feuerbuch** și, de cinci ani, își are atelierul său, propriu, aici (VI, Corneliussgasse 1) și produce mulțime de opere admirabile, care, însă, toate se strecură în străinătate! Consistoriul din Cernăuți i-a dat titlul de pictor al său, dar nu și pâine. Pentru aceasta, este angajat la străini, care îl exploatează material și spiritual. Astfel, esența vieții sale este a străinilor. Slav nu e, că de-ar fi, slavii s-ar ști îngriji de soarta lui. Nu pricepe cuvântul slav, iar numele Bucewsky (Bucescu) i-a rămas de la buni-străbuni, care se trag din Galiția, încă mai înainte de a fi devenit Bucovina țară nemțească”.

Săraca lume! Cine nu cunoaște soarta adevăraților artiști – la români, și anume la cei de sub Austro-Ungaria!

Popoarele fără conștiință vie și fără dispozițiune de sine nu pot să aibă loc, în sânul lor, pentru geniile lor. Acesta e blestemul servitutei seculare!...

*

Am văzut, de repetate ori, atelierul domnului *Epaminonda Bucewsky*, am admirat sute de opere originale, unele în schițe, altele pe deplin executate; am aflat că, dintre cele complete, mai toate le-au ocupat speculanții samsari pentru Anglia, Belgia, Olanda și chiar America. Bucewsky face și portrete, și icoane bisericești admirabile, a zugrăvit și câteva biserici în Bucovina; dar pe mine m-au încântat, mai vârtos, subiectele istorice și naționale: o schiță asupra poeziei „Deșteaptă-te Române”, ce se află în posesia amicului meu V. Gregoroviță; „Păstorul întristat”, după balada populară; „Colinda”, reprezentând, după viață, băieții colindători; „Doina”, femeia română, venind de la puț cu urciorul pe cap; apoi „Ia-n ascultă!”, întâlnirea, la fântână, a Lelei cu Lelița, a junelui țăran, cuprins de primul foc al amorului, și cu obiectul dorului său.

Aceste două din urmă tablouri se află în Viena, în posesiunea opticianului Muller, și acesta nu s-ar despărți de ele cu nici un preț.

„Ia-n ascultă!”, așa și-a botezat pictorul tabloul prin care ne pune înaintea ochilor o scenă atât de vie și de naturală, încât, văzând frumusețea, sfiala și confuzia castei fecioare plâpânde de la țară, parcă auzim pe flăcău cum i se vaietă că i se usucă inima, de dorul ei!...

Acest tablou, după o fotografie mândră, mi-am propus a-l face prezent, de Anul Nou, lectorilor „Familiei”. Am încredințat tăierea lui în lemn unuia dintre cei mai renumiți xilografi vienezii, i-am promis prețul pe deplin, numai să fie bun lucrul. Publicul va judeca.

Dintre icoanele sacre, o „Maica Domnului”, care ornează capela de pe mormântul neuitatului nostru amic, proprietar mare, Popovici din Stoiești, este admirabilă.

Curând, sper că voi putea prezenta și portretul pictorului academic E. Bucewsky. / **V. B. (Familia, Anul XVI, 1880, nr. 1, pp. 4-6)**

□

1882: Nunta românilor, între Prut și Nistru. Miresele (din zona Cernăuților – n. n.) vin la cununie îmbrăcate în ilice. Poartă pe cap o cunună făcută din barbanoc, înfrumusețată cu felurite flori de târg artificioase sau și cu alte flori naturale, ba unele și cu mirtă. Această cunună o așează pe gâța (cocul) făcută din păr propriu și împodobită cu păuni și cu gherdane și-i slobozită cam pe ochi, spre simbol de întristăciune că iese din mijlocul tinerilor.

La gât, salbă, chiar împrumutată. Pe sub ilic, zobon (anteriu) și încinsă peste zobon cu brâu colorat, ales de dânsele și unele și de târg. În mâini ține o năframă, pre care i-o întinde mirelui la „Isaia dănțuiește” spre a nu da mâna goală unul cu altul. Această năframă a purtat-o și înainte de cununie, acasă, și în tot decursul nunții, și cu care a primit paharul ori de la cine a închinat cu ea, spre închipuire că să-i meargă toate în plin. În picioare, poartă mireasa botine în pantofle².

„Sâmbătă spre seară, după ce s-au pornit vătăjeii prin sat la chemat la nuntă, se adună vornicesele (druștele) miresei și alte fete și încep a o înfrumuseța pe mireasă, făcându-i, mai întâi, cunună de felurite flori, care cunună are s-o aibă, Duminecă, la cununie. În timpul acesta, vătăjeii, gătind de poftit, vin înapoi la mireasă și, când apune soarele, vin și pețitorii (starostele) mirelui într-acolo, însoțiți de mire și de tatăl mirelui, de schimbă inelele și darurile, și anume:

Mireasa închină întâi tatălui mirelui o năframă subțire de pânză de casă, cusută toată cu flori de mătase de felurite culori.

Socrul îi dă dar înapoi, pe talger, după putere, 1, 2, 3 – 5 ruble de pe timpul Mariei Teresiei, alții și galbeni și cei mai săraci – sorcoveți.

² TĂMĂIAGĂ, GEORGE, *Moravuri și datine populare...*, în „Aurora Română” nr.3/1882, p. 43

După ce mulțumește mireasa și închină cu paharul la socru, dă apoi o năframă mirelui, care pune încă pe-atâtea, ba și mai multe ruble, dacă e avut.

După mire, închină apoi starostele, care-i pun încă câte ceva, apoi se pun bucatele și, mai ales, o găină întregă friptă, pe care o împarte unul dintre staroști între toți câți se află în casă, până și la bucătărițe, unde fac mult râs că găina a fost mai bătrână decât ele și că trebuia să înceapă a o fierbe măcar cu vreo câteva zile înainte de începerea nunții.

După ce s-au ospătat, se scoală și încep și cei din partea mirelui a cinsti la părinții miresei din rachiul adus de dâșii, unde se silesc foarte, spre a nu întârzia.

Bând, apoi, câte două, trei rânduri de pahare, se scoală, apoi, mirele, tatăl mirelui și cu toți cei viniți cu dâșii și, mulțumind părinților miresei, își iau rămas bun dela mireasă și dela toți căsăni și se duc, însoțiți de muzicanții mirelui. Ajungând la mire, acasă, se trimit, apoi, schimburile dintr-amândouă părțile. Schimburile constau, ca și pe la noi (la Suceava), din cămeșa mirelui, cămeșă de soacră, botinele miresei, șelul miresei ș.a.m.d.

În acest timp, pe când se trimit schimburile din amândouă părțile, se joacă de către vătăjei și druște și alte neamuri mai aproape ale mirelui și ale miresei, la mireasă.

Gătindu-se la mireasă cununa cea de mireasă, se așează și mireasa de către părinți și de către druște la masă. Părinții miresei încep a plânge, unde mireasa, de-abia mai putând de plâns (când e mirele de tot urât), ia paharul și închină la părinți și anume: întâi, la tată, tatăl, luând paharul cu mâna învelită într-o basma, închină iarăși la mireasă și, prin plâns și lacrimi, îi urează pâine și sare, viață și traiul cel mai bun cu viitorul ei soț. Mireasa închină, apoi, la mumă-sa, aceasta îi urează iarăși și așa închină mireasa, pe rând, la toți, la frați, surori, unchi, mătușe și alte neamuri cari se află în casă.

După ce a închinat la toți câți se află în casă – afară de nuntași (tineretul) – pofteste, apoi, vătăjelul miresei pre părinții ei să-i pună cununa făcută pe cap și s-o binecuvânteze. Părinții, luând cununa din mâna druștelor, o țin cu mâna deasupra capului miresei, atât tata, cât și mama, și, binecuvântând-o și urându-i iarăși, i-o așează pe cap, plângând în hohote din amândouă părțile.

Tinerii nuntași ce stau la masă împrejurul miresei intonează, în acest timp, „Cântecul miresei”, pe când mireasa, părinții și druștele de-abia mai pot vorbi de plâns. Melodia cântecului este foarte frumoasă și atât de pătrunzătoare încât și inima cea mai cerbicioasă n-ar fi în stare de a se reține din plâns”³.

Orațiile de nuntă, din care doar două-trei contrafăcute (contemporaneizare, descriere a ritualului bisericesc), păstrează teme vechi, inclusiv o temă de colind maial (descântecul brazilor, care se vor transforma în cupe de închinat), iar cantorul George Tămăiașă le desfășoară pe scenariul desfășurării nunții, cu o dezarmantă fidelitate:

„Acesta-l cântă miresei, când ei pun cununa, Sâmbătă, sera, și Duminică, dimineața:
„Pe din jos de Ostrița / Paște boii bădița / Boii pasc, iar iarba crește, / Mirele întinerește, / El cu mâna flori adună / Mărioarei de cunună, / De cunună de-asmonie / S-o pornescă-n cununie, / Cunună de mirtă creață / Se i-o slobozim pe față, / Cunună de bărbănoc / În două cu busuioc / Să i-o punem de noroc, / Elenuță îți cântăm, / Mândră cunună-ți gătam / Și pe cap că ți-o punem, / Pe gene / Și pe sprâncene, / Pe codița ochiului / Să fii dragă mirelui, / Mirelui și socrului, / Soacrei și cumnatelor, / Tuturor neamurilor / Cum ai fost părinților, / Căroră cu plecăciune / Li ceri astăzi iertăciune / Și la această cunună / Îți iei la ei ziua bună”.

Acesta-l cântă miresei, Duminică, dimineața, când îi pun cununa, înainte de a o porni la cununie: „Floriceică de pe munți, / Pe din jos de Rădăuți, / Trec voinicei cu cai mulți; / Toți au trecut / Și-au tăcut, / Numai calul mirelui / A trecut / Și n-a tăcut, / El din frâu mi-a zurăit / Și din grai el mi-a grăit: / Mândră, scumpă floriceică! / Mireasă, stăpâna mea! / Ia ia-ți roibul de zălog / Și ți-l paște pe-un prilog, / Au prin secări / Până-n scări, / Sau prin oarză / Până-n

³ Tămăiașă, George, *Moravuri și datine populare...*, în „Aurora Română” nr.3, 1882, p. 44

scoartă, / Ori prin grăie / Până-n brăie, / Ți-l portă și ți-l hrănește, / Pentru mire ți-l gătește / Tot cu scoartă narangie, / Să pornească-n cununie, / Se te ieie de soție, / Precum ți-a plăcut și ție, / Să fiți doi soțiori iubiți / Și pe vecie uniți!”

Acesta-l cântă când duc mireasa la cununie (spre biserică) și de la cununie, înapoi, spre casa părinților ei: „Floriceică dintre munți, / Copilă din doi părinți, / De ce rău mi-te măriți, / Au n-ai milă la părinți? / Nu știi tu, mândruță lele, / Că miluța de la nene / E ca fagurul de miere? / Și mila de la măicuță / E ca mursa din stecluță, / Și miluța de la frați / E ca umbra de sub brazi, / Și miluța de surori / E ca mirosul de flori; / Iar mila de la bărbat / Ca umbra de păr uscat: / Când te pui să te umbrești, / Mai tare te dogorești! / Și mila cea de la soacră / E ca poama cea mai acră, / Ce se coace și se coace / Și dulce nu se mai face! / Și mila de la cumnate / E ca pelinu-n bucate, / Iar mila de la streini / E numai ciulini și spini, / Care floare-n ea pornește, / Când gândești că înflorește, / Ea atunci se vestejește, / Și când aștepti se rodească, / Spinii cresc s-o nădușească!”

Acesta-l cântă mirelui, de la casa părinților lui, până la biserică: „Frunzuliță, frunză creată, / Duminică, dimineață, / Mândră zi s-a mai ivit, / Mândru soare-a răsărit, / Nu știm soare-a răsărit, / Au mirele a-nflorit, / Că frumos mai e gătit / Cu cușmuță brumărie, / Cu cunună argintie. / L-am gătit la mănăstire / Și i-am dat numele mire! / L-am gătit la cununie, / Ca să-și capete soție! / Și soție, și nevestă, / De noi să se despărțescă! / Și nevestă, și femeie, / Ziua bună să și-o ieie / De la strat cu busuioc, / De la ficiorii din joc, / De la strat cu tămâie, / De la mândrele fetițe”.

Acesta-l cântă mirelui, de la casa părinților, spre biserică, și de la biserică – după cununie – înapoi, spre casă: „Floriceică de pe munți, / Sus, pe deal la Rădăuți, / Lângă-o fântână adâncă, / Mai mulți cai beau și mănâncă, / Toți mănâncă, toți nechează / Și la culcat se așează, / Numai calul mirelui, / Cel ca pana corbului, / Nici nu bea, nici nu mănâncă, / Pe picioare se usucă. / Nu știm: fânu-i rogozos / Ori mirele nu-i voios; / Nu știm: apa-i ruginoasă / Ori mireasa nu-i frumoasă. / Fânu-i bun, nu-i rogozos, / Și mirele-i prea voios, / Ca un trandafir frumos! / Apa-i dulce și gustoasă / Și mireasa-i prea frumoasă! / Apa-i lină, curgătoare / Și mireasa-i mândră floare, / Pare că-i ruptă din soare! / Amândoi se potrivesc, / Ca doi porumbi se lovesc! / Amândoi îs ca doi sori / Pe cer senin, fără nori!”

Acesta-l cântă mirelui, când îl așează la masă, după sosirea de la cununie, la casa părinților lui: „Legăna-s-ar, / Clătina-s-ar, / Legăna-s-ar brazii-n munți, / Să se roage vântului, / Vântului, / Pământului, / Se le cruțe vârfurile, / Vârfurile, / Ramurile, / Și să-i bată la trupină / Și mai jos, la rădăcină, / Să mi-i scotă din pământ, / Din pământ, / Din negrul lut, / La pământ să mi-i oboare, / Să mi-i treacă prin ovăz / Și să-i scoată-n jos, la șes, / Să mi-i facă trei pătrare, / Să-i despice-n mici bucăți, / Să-i împartă în trei părți / Și să-i ducă la trei târguri, / La trei târguri, la trei meșteri, / Ca să-i facă săhănele, / Săhănele, / Păhărele / De cinstit, de ospătat, / Mirelui de închinat, / De-nchinat nănașilor, / Nașilor, nuntașilor, / Tuturor slujbașilor / Și nouă, vătăjilor!”

Acesta-l cântă miresei, mergând la cununie spre biserică, iar o bucată, după cununie, întorcându-se înapoi: „Frunzuliță de sub gheață, / Duminică, dimineață, / Mândru soare-a răsărit, / Mândră lună s-a ivit, / Nu știu, luna s-a ivit / Ori soarele-a răsărit / Sau mireasa s-a gătit / Și frumos s-a-mpodobit / Cu cunună de argint, / La biserică s-a pornit, / La biserică c-a ajuns / Și căpetând un răspuns / În biserică c-a intrat / Și la cununie a stat”.

Astălaltă bucată o cântă atât mirelui, cât și miresei, întorcându-se de la cununie: „Busuioc verde-n psaltire, / Noi am fost la mănăstire, / Ce-am văzut ni-a părut bine: / Două cununite-n masă / Și-a treia-n cap la mireasă, / Un sfeșnic cu lumânare / Și-un lăicieriu sub picior, / Două lumânări la spate / Și pe masă-o sântă carte! / Pe carte, două inele / Și-o cruciță printre ele; / Pe cruce, două cununi / Și-o carte de rugăciuni, / Din carte popa cânta / Și din gură întreba / De-și sunt dragi soții ori ba, / Apoi inelul luând, / Cruce mirelui făcând, / Inelele le schimbă / Și cununile luă / Și pe cap le așeză / La mire și la mireasă / Ce

ședeau lâng-acea masă! / Păhar cu pâine și miere / Le-a dat la toți în vedere, / Ca să aibă trai dulcuț / Ca mierea din păhăruț, / Masa c-au încunjurat / Și „Isaia” li-a cântat / Și pe veci mi i-a jurat”.

Acesta-l cântă miresei, când vine mirele după ea și, luându-o vorniceii (vătăjeii), de-afară, de la joc, dintre tinere, o bagă după masă, în casa părinților ei, și, înhobotând-o, îi cântă tinerii cu toții, feciorii și fetele, ba și unii însurați, care au voce frumoasă: „Mărioră, fătul meu, / Nu-ți mai pare ție rău / După porțișorul tău: / Porțișor de copiliță / Călcând crește tămâiță, / Porțișor de fată mare / Unde calci iarba înfloare! / Dar dacă se logodește / Unde calci se tupilește! / Iară dacă se cunună / Unde calcă cade brumă! / Iară după măritat / Când calci iarba s-a uscat! / Când copilu-ți țiește / Iarba totă putrezește, / Unde calci, iarba nu crește / Și pământul nu rodește!”.

Acesta-l cântă când ia mirele mireasa de la părinții ei: „Busuioc verde crengos, / Rămâi, taică, sănătos, / Dacă n-ai fost bucuros / De fiicuța-ți ast’ frumoasă / Ce se preumbla prin casă / Să-ți diregă vin la masă! / Ce-ți diregea cu dreapta / Și-nchina la dumneata! / Și-ți diregea cu stânga / Și-ți bucura inima! / Busuioc verde pe masă, / Rămâi, maică, sănătoasă, / Dacă n-ai fost bucuroasă / De fiicuța-ți ast’ voioasă / Să ți-o vezi grijind prin casă, / Așezând bucate-n masă / Ca o gazdă prea aleasă!”.

Acesta-l cântă, o bucată pe drum, ducând mireasa la socri, iar o bucată îl cântă în casa socrilor ei: „Foia verde de sulfină, / Plângi, fiică, și suspină / Că mergi în casă streină / Und’ te-or muștra fără milă / Și te-or certa fără vină! / Mergi la grinzi neînzestrate / Și la blide nespălate, / La casă neîmbrăcată, / Ba-ncă și nemăturată, / Și-i mânca-n trei zile-o dată, / Neputând de supărată!”.

Acesta-l cântă după sosirea în casă: „Mărioră, fătul meu, / Desrădică-ți horbutu / Și-i vedea pre socru-tu / Că seamănă cu tată-tu! / El, de frumos, e frumos, / Numai nu-i așa milos / Ca al tău tată duios! / Mărioară, draga mea, / Desrădică-ți basmau / Și-i vede pe soacră-ta / Că seamănă cu maică-ta! / Ea parcă-i și mai frumoasă, / Numai nu-i așa miloasă / Ca măicuța ta de-acasă! / Mărioră, mândra mea, / Desrădică-ți florile / Și vezi cumnațelele / Că-s ca sorioarele, / Ba parcă-s și mai frumoase, / Numai nu-s așa miloase, / Nici la scârbă mângâioase / Ca surorile-ți de-acasă! / Mărioră, scumpa mea, / Ia-n rădică-ți păunii / Și ți-i vede cumnații / Că seamănă cu frații, / Ba chiar parcă-s mai frumoși, / Numai nu-s așa miloși, / Nici la scârbe mângâioși / Ca ai tăi frați prețioși, / Că streinii-s tot streini, / Vorba lor e ghimp de spini! / Fii drăguță, dar cuminte / Și ascult-a lor cuvinte, / Că te-or iubi ca pre-a lor / Și te-or cuprinde cu dor! / Fii mândruță, fii frumoasă, / Bărbatului credincioasă / Și-n lucruri sârguincioasă / Că-i fi a lor cea aleasă!”⁴.

□

1882: Înmormântarea lui George Hurmuzachi. În nr. 27 al foii noastre, am împărtășit cititorilor trista știre că vrednicul prezident al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina nu mai este între cei vii! Deși cam târzi, totuși credem că este de lipsă a arăta, în puține cuvinte, și chipul în care s-a petrecut jalnica ceremonie de vineri, 5 martie 1882. Împărtășirile de față le facem după „Czernowitzer Zeitung”:

La 9 ore dimineața, se prezentară, în locuința repausatului: prezidentul țării, baronul Alesani; căpitanul țării, cav. Kochanowski; domni Dr. Grigorcea, Lupul, de Renny, Em. Stârcea, Al. Vasilco, Otto Petrino, I. și N. Mustatza, I. Simonovici, G. de Flondor, de Cârstea; mai mulți membri ai Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, ai „Armoniei” și ai „Junimii”; mai mulți reprezentanți ai judecătoriilor, ai consistoriului, ai școlilor, preoți, neguțători etc., etc.

⁴ Tămăiagă, George, *Moravuri și datine populare...*, pp. 53-56

Ceva mai târziu, sosi și arhiepiscopul și mitropolitul Morariu-Andrievici, împreună cu arhimandriții Ciupercovici și Iliuț, și cu seminariștii greco-ortodocși. După îndătinata binecuvântare, sicriul fu ridicat și cortegiul funebru se puse în mișcare. Pe sicriu se aflau fel de fel de coroane, trimise atât de corporațiuni, cât și de privați. În urma lui veneau: baroneasa Eufrosina Hurmuzachi, soția repausatului; fiul său, Eudoxiu Hurmuzachi (viitorul prefect de Suceava – n. n.), cu soția sa; ginerele repausatului, deputatul Dr. Iancu de Zotta; soacra sa, Eufrosina Petrino; fratele său, Nicolae; P. și A. Petrino; George de Flondor și celelalte rudeni ale vestitei familii Hurmuzachi.

Cortegiul intră în catedrala metropolitană, unde se afla un public de tot numeros. Aici se țin serviciul divin, sub însăși conducerea mitropolitului. Corul seminariștilor mișcă pe toți cei de față prin duioasele cântări: „Adusu-mi-am aminte“ etc., compuse de Ciprian Porumbescu. După săvârșirea serviciului, rămășițele pământești ale repausatului fură duse la îngropăciune, unde fură așezate, de-a dreapta capelei în care se îngroapă mitropolitii. Arhimandritul Călinescu arătă, într-o excelentă cuvântare, lucrările și meritele repausatului. Dânsul aminti ce a făcut George Hurmuzachi pentru biserica greco-ortodoxă din Bucovina și pentru autonomia ei, pentru autonomia Bucovinei și, peste tot, pentru țara și națiunea sa.

Nu mai puțin potrivită fu vorbirea profesorului Bumbac, care accentuă, din nou, meritele repausatului, ca patriot și ca român. Ochii tuturor se împlură de lacrimi, când arhiepiscopul luă o mână de țărână și o aruncă în groapă. Eternă fie memoria unor oameni ca George Hurmuzachi!, vor exclama toți cei ce cunosc viața vrednicului frate al lui Constantin, Eudoxiu și Alecsandru (*Gazeta Transilvaniei*, Anul XLV, nr. 32, miercuri 17/29 martie 1882, p. 3).

□

1883: În Bucovina nu avem o școală de fete. A vorbi, azi, despre lipsa de a se înființa școli românești, în toate orașele și satele locuite de Români, credem că ar fi a face vorbă de paradă, căci nici nu presupuneam ca să existe vreun Român, care să nu fie adânc pătruns de importanța școlilor românești și să nu simtă că lipsa înființării de atari școli, pretutindeni unde mai există vreo suflare românească.

De un timp, încoace, s-au și înființat astfel de școli, dar suntem încă departe de-a fi înființat atâtea de câte avem trebuință.

Cu deosebire, în Bucovina, unde ni-i atât de mult amenințată naționalitatea, abia avem câteva școli cu caracter curat național...

Iar școli de fete nu avem deloc.

Auziți, Români din patru unghiuri ale lumii! În Bucovina întreagă nu avem nici o școală românească de fete, nici o școală care să crească fete române, care să trimită pe tineri a se lupta cu inamicii țării și ai națiunii, pentru a se face demni de mâna lor, nici o școală care să crească soții române, care să-și înfigă pumnalul în pieptul dezonorat, nici o școală care să crească mame române, care să-și arate, în copiii săi, românește crescuți, talismanele și giuvaierile sale.

Înțelegeți ce va să zică aceasta: a nu avea nici o singură școală pentru a da creștere românească fetițelor române, care au să fie mândre soții și mame române și, ca atare, să susțină și planteze caracterul nostru național în viitoarea generație.

Dacă înțelegeți, precum sperăm că înțelegeți fiecare, atunci vă rugăm să nu stați cu mâinile în sân, ci să vă dați mână cu mână și, care mai mult, care mai puțin, contribuiți fiecare, după a sa putere, pentru a mântui ce încă se mai poate mântui, prin înființarea de școli românești de fete în Bucovina.

Spre acest scop și spre a înființa tot felul de școli românești în Bucovina, s-a înființat, la Suceava, o societate, cu numirea „Școala română”. Aci sunt a se adresa toate contribuiri, menite a ajuta cauza învățământului național în Bucovina.

Iar îndeosebi și exclusiv, spre a pune baza unui fond, din care să se înființeze, în Bucovina, școli românești de fete, zelosul preot din Toporăuți, dl Constantin Morariu, bine cunoscut publicului român din scrierile sale, publicate în diverse ziare din Transilvania ș. a., a avut fericita idee de-a prelucra interesanta scriere a clasicului german W. de Goethe, „Herman și Dorotea”, și aceasta a ne-o pune nouă la dispoziție, cu cererea ca exemplarele ce-i revin dumisale, în remunerația fatigoasei sale lucrări, să le vindem în folosul fondului mai sus amintit.

Am primit, cu bucurie, această propunere, purceasă din o inimă nobilă românească, și gratulăm domnului Morariu, pentru plăcuta jertfă, ce o aduce pe altarul Națiunii.

Și nu numai atâta...

Ca să îndemnăm și pe alții a jertfi, după putință, spre acest scop și ca să dăm și mai învederată dovadă despre viul interes, ce nutrim față de starea fraților noștri din Bucovina, căci una trebuie să fie Nația românească!, purtând noi toate spesele de edițiune oferim, pentru fondul din care va fi să se înființeze școli românești de fete, în Bucovina, prețul întreg al tuturor exemplarelor, câte se vor putea petrece din opul „Herman și Dorotea”, pe calea abonamentului. Deci, prin acestea, deschidem abonament la „Herman și Dorotea”, după W. de Goethe, traducere liberă de Constantin Morariu.

Opul va apare în decursul lunii februarie, anul 1884. Prețul de abonament e 60 creițari (și 5 creițari post-port).

Termenul de abonament e 19/31 ianuarie 1884. Tot ce va incurge, până la acest termen (afară de cei 5 creițari, de post-port), se va transpune Societății „Școala română”, spre a servi de bază la un fond, din care, cu timpul, vor fi a se înființa școli românești de fete în Bucovina.

În considerarea scopului, ne rugăm să se facă abonamentele cât mai curând, în tot cazul, până la ziua fixată, cu atât mai vârtos, căci, în 20 ianuarie – 1 februarie, vom încheia socotelile cu toate sucursalele și vom da seama, onoratului public, despre rezultat, iar banii, împreună cu numele abonaților și colectorilor, le vom străpune Societății „Școala română”.

Abonamente aconto nu se primesc, iar cu rambursare (postnachname) nu se trimit mai puțin de 5 exemplare.

Abonamentele să se adreseze la: Cancelaria Negruțiu, în Ghera, Szamosujvar.

Cu o cale, se pot trimite și alte oferte, spre scopul indicat, care, apoi, se vor cita deosebit și pe calea ziaristicii române. Și tot atunci, se pot face abonamente și la ziarurile noastre și a se dispune și alte opuri, din edițiunea noastră.

Cu distinsă stimă, **N. F. Negruțiu**, redactor” (*Prețul Român*, Anul IX, Nr. XX, 16 decembrie 1883).

□

1883: Însmormântarea profesorului de muzică Ciprian Porumbescu. În 25 mai (6 iunie) a. c., repauză, la Stupca, în Bucovina, în casa părintească, Ciprian Porumbescu, absolvent auditor de teologie și filosofie, în etate de 29 de ani.

Răposatul fu născut în Șipot, în 2/14 octombrie 1854. Gimnaziul îl termină la Suceava, iar teologia, în Cernăuți, fiind, totodată, și alumn al Seminarului arhidiecezan. În decursul studiilor teologice și după terminarea lor, răposatul (ca cunoscător de artă muzicală, care din frageda sa copilărie o cultiva cu predilecție, și anume pe vioară și clavier) se ocupa și cu cântarea corală, atât bisericească, cât și lumească, parte ca cântăreț și parte ca componist al mai multor piese liturgice și funebre. În cele lumești, compuse răposatul mai multe cântece

românești, atât în text, cât și în melodie, numite „studentești”, care și apărură, mai pe urmă, la Viena, într-o cârtică.

După finirea teologiei, nutrivând răposatul intensiv dor de a se perfecționa în arta muzicală, se decise a studia filosofia și a face cursul muzical la Conservatorul din Viena, spre a putea deveni, cândva, profesor gimnazial de muzică.

Primul an al cursului filosofic (neiertând mijloacele materiale ale părintelui său, să-l trimită la Viena) îl făcu la Universitatea din Cernăuți, iar ultimii doi ani, la Viena, în care timp studia și la Conservatorul de acolo, „învățământul de armonie”, „de compoziție” și „contrapunctul”, cu succes excelent.

În timpul acesta, arată răposatul continuă progresare și dezvoltare în arta muzicală, și anume ca componist al mai multor opuri, publicate și interpretate, cu multă laudă, de cei competenți, dintre care opuri se execută unul (valsul „Camelii”) chiar și de renumitul artist Ed. Strauss, cu capela sa, la balul românesc din Viena, în anul 1880.

Îi mai rămase răposatului a se perfecționa încă în arta muzicii superioare, special bisericească.

Spre acest scop, Î. P. S. părintele Mitropolit al Bucovinei îi mijloci, pentru un an, un stipendiu din Fondul religios gr. or. al Bucovinei, pe care răposatul îl și întrebuință, spre a petrece acel an în Viena și, parte, a lua lecții speciale de la artistul și organistul de Curte, dl Krenn, parte, a participa la toate executările (concertele – n. n.) mai principale bisericești de acolo, ce-și împlini, cu succes de tot lăudat, exprimat într-un testimoniu (certificat – n. n.) de la numitul organist.

Numele răposatului ca componist cu talent și zel era, în public, bine cunoscut. Ziarele românești îl amintiră, în mai multe rânduri, cu laudă. Deci primi îndemnarea să se pună în competiția pentru postul de învățător de muzică, la școlile centrale române din Brașov și pentru postul de director (dirijor – n. n.) al corului de la biserica Sf. Nicolai de acolo, care posturi le și ocupă, în toamna anului 1880.

În Brașov, manifestă răposatul, în ambele sale pozițiuni, zelul și capacitatea cea mai mare, recunoscute de toți cu laudă deosebită. În cele bisericești, organiză el un cor de 20 de studenți gimnaziali (liceeni – n. n.) și 12 damicele, pe care răposatul îi instrui în cântările liturgice, cele mai multe de dânsul compuse, și așa execută cântarea corală, la numita biserică, cu cel mai frumos succes și spre cea mai deplină mulțumire a creștinilor ortodocși orientali de acolo. În cele lumești, compuse răposatul opereta „Crai nou”, reprezentată, în Brașov, de trei ori, prin diletanți, cu succesul cel mai aplaudat chiar și de publicul străin, mai multe cântări și opuri, atât solistice, cât și orchestrale, toate executate în Brașov, parte într-un concert public, dirijat de răposatul, și parte de capela orășenească de acolo, la multe ocaziuni publice, apoi lăudate în ziarele române și germane.

Aceste lucrări multe, grele, continue îl prea obosiră pe răposatul și-i atraseră o boală de piept, care, în toamna anului trecut (1882 – n. n.), progresase într-atâta, încât medicii îl sfătuiră să meargă, peste iarnă, la Italia, ceea ce și făcu.

În Italia, și anume în Nervi, mai la vale de Genoa, petrecu răposatul, din decembrie, până în martie. Însă, spre nefericire, iarna aceasta (iar mai cu seamă lunile Faur, Marte și April) fu, și în Italia, excepțional de rece și furtunoasă, și el nu simți oareșcare folos pentru sănătatea sa. Făcu, însă, numai o călătorie până la Roma, unde petrecu zece zile, și veni, apoi, acasă, la părintele său, cu scopul de a călători, în vară, la Gleichenberg; pătimi, însă, tot mai greu, 12 săptămâni, până ce, în urmă, nemiloasa moarte îi curmă viața.

Iată cum se exprima „Gazeta Transilvaniei”, nr. 63 din 1/13 iunie 1883 (număr de gazetă deja pierdut – n. n.), asupra răposatului:

„Cu adâncă întristare, venim a înregistra pierderea unuia dintre cei mai zeloși și mai talentați dintre puținii noștri cultivatori ai artei muzicale, în genere, și ai muzicii naționale

românești, îndeosebi. Miercurea trecută, în 25 mai vechi, a răposat, în comuna Stupca, din Bucovina, tânărul Ciprian G. Porumbescu, profesor de muzică la școlile centrale române de aici, din Brașov, și director al corului la biserica Sf. Nicolai. Mult regretatul răposat a suferit de o cumplită boală de piept, agravată din ce în ce mai tare, prin neobosită și poate prea încordată sa activitate. În zadar a consultat pe cei mai experți dintre medicii brașoveni, în zadar a petrecut iarna trecută în Italia... neîndurata moarte tot l-a răpit din brațele familiei sale, din brațele amicilor săi, din mijlocul neamului românesc, căruia i-a făcut, i-ar fi putut face, de aici, înainte, însemnate servicii pe terenul artelor frumoase. Foaiă noastră a vorbit, în mai multe rânduri, despre lucrările răposatului Porumbescu, accentuând talentul, zelul și diligența tânărului compozitor”.

Înmormântarea răposatului urmă în 27 mai vechi, în Stupca, funcționând protopresviterul Humorului, dl de Andruhovici, cu parohii I. Procopeanu, din Capu Câmpului, și C. Tușinschi, din Bucșoaia, acompaniat de corul Seminarului din Cernăuți, transmițând gremiul acestui institut și o cunună de doliu fostului și neuitatului său coleg.

În biserică, cuvântă parohul I. Procopeanu, iar la mormânt, protopresviterul Andruhovici, după care vorbiră și doi academici, A. Procopovici și G. Popovici (poetul T. Robeanu, președintele, de atunci, al „Junimii” – n. n.), în numele Societății academice „Junimea” din Cernăuți, care societate trimise și o cunună de doliu emeritului său membru Porumbescu. Atari cunune trimiseră și damicelele corului bisericesc din Brașov, și Societatea „România Jună” din Viena, dimpreună cu scrisori de condoleanță foarte onorante pentru memoria răposatului.

La înmormântare fu de față nu numai întreaga comună Stupca, cu mic, cu mare, ci mare mulțime și din comunele vecine, Ilișești, Drăgoiești și Corlata.

Era un moment în care toți erau pătruși de cea mai adâncă jale, când corul Seminarului, însuși mișcat, execută, la mormânt, cântarea „Adusu-mi-am aminte”, propria compoziție muzicală a celui ce, acuma, era în pământ. În timpul acestei cântări, mai că nu vedeai față fără lacrimi, iar cei mai de aproape ai bietului Ciprian erau învinși de durere. Facă prea bunul Dumnezeu ca, în curând, să se aline această durere a familiei și, îndeosebi, a părintelui duios, lovit, în mai multe rânduri, de întâmplări ca aceasta, rourându-i în inimă balsamul mângâierii și întărindu-l cu brațul său înalt, ca să-și poată împlini chemarea nu numai ca preot, dar și ca părinte de familie, față cu care, fiind vădov de mai mulți ani, are de îndeplinit datorii duble (*Amicul Familiei*, Anul VII, Nr. 16, 1/13 septembrie 1883, pp. 140, 141).

□

1883: Neuitatului și mult regretatului Ciprian Porumbescu

„Amară e moartea când omul e june
Și ziua-i frumoasă și traiul e lin;
Când pasărea cântă, când floarea ne spune
Că viața e dulce și m-are suspin!”

D. Bolintineanu

Când focul izbucnește și-n clipă mistuiește
Averea adunată prin muncă-ndelungată,
Când ape mari inundă pământul și cufundă
Pe mii de mii ființe-n amare suferințe;
Cutremure, războaie, pe om când îl despoaie

De tot ce lui i-a fost al vieții adăpost,
Atuncea, trist, pe gânduri, stă omul, disperează,
Prietenă speranță-i tot îl mai consolează.

Dar moartea nemiloasă, când taie cu-a ei coasă
Cele mai trainice fire, ce leagă cu iubire,
Și-a dorului dulceață pe-un suflet de viață,
Atunci speranțe, visuri de-odată se scufund
În marea disperării, atuncea fără fund,
În care unic ceriul mai poate revărsa
A mângâierii rază prin sfântă legea sa.

În marea disperării, în noaptea ei pustia,
O, frate Cipriane, împinsu-au urgia
A morții tale gheare pe scumpul tău părinte,
Pe draga-ți surioară, ce o iubeai fierbinte,
Pe bunii tăi prieteni lăsatu-i-ai în jale
Plângând ei mângâierea prieteniei tale;
În doliu și-ntristare lăsat-ai țara ta
Ce cântecele-ți mândre cu drag le asculta,
Căci tu privighetoarea cea mai iubită-ai fost
În crângul Bucovinei, cu al vioarei rost.

Cu inima-nfocată, cu dragostea fiască,
Ai început iubite,-n grădina românească
S-arunci sămânța artei, culeasă-n obosire,
Prin zeci de ani de muncă, cu mare irosire,
Dar, ah!, abia gustat-am din fructele ei rar
Și de la pragul vieții, o, scumpe grădinar,
Ni te răpește moartea, lipsind de-a tale flori
Biserica, națiunea – iubitele-ți surori!

Biserica, națiunea te plâng, deci, împreună
Cu țara ta, Brașovul și România Jună,
Și toate vin să-ți pună pe tristul tău mormânt
Cununa neuitării drept sacru monument,
Că le-ai iubit, o, scumpe, nu cu cuvinte seci,
Ci cu-a iubirii fapte, ce dau viață-n veci!

Constantin MORARIU (*Amicul Familiei*, Anul VII, Nr. 16, 1/13 septembrie 1883, p. 140).

□

1883: Titu Maiorescu, la Cernăuți. Vineri, 28 ianuarie / 9 februarie 1883, după ceasul meu, la ora 3 și 45, după prânz, am sosit la Cernăuți. Hotel Weiss... Seara, la Nicolae Hurmuzachi. Prezentat soției sale, paralizată, foarte plăcută.

Sâmbătă, 29 ianuarie / 10 februarie 1883. Cernăuți. Soare, dar frig. Multă neauă. La 9 și jumătate, dimineața, Nicolae von Hurmuzachi, la mine, apoi adus la mine pe Dr. Kiesler (avocat). Apoi, plecat cu el, cu trăsura, la Curtea de Apel. La ora 1, la Hurmuzachi, la masă.

Acolo (deocamdată în vizită) bătrâna baroneasă Petrino (soție a fostului ministru Alexandru Petrino, franceză), fratele baronului Styrcea, domnul von Mantz, din Cârlibaba, Iacobeni (cu soția lui, 17 copii, între aceștia, de 4 sau de 5 ori, gemeni), baron Mustață (conșcolarul lui Circa), bătrân și urât la față, un original viu de om entuziasmat pentru natură, contra chelnerilor, a poeziei și a oricărei arte, pasionat vânător și cutreierător prin Carpați. Frate-său, împuțernicit al Patriarhiei din Constantinopole.

La ora 4, cu Hurmuzachi și Dr. Heinrich Kiesler, cu trăsura, la notar, căruia i-am dat procura numai pentru Probota, ce-i drept aceasta cam generală, după formularul său.

De la 5-6 și jumătate, dormit, băut cafea, apoi a venit iarăși plicticosul scai Hurmuzachi, de m-a luat la teatru (începutul, la ora 7), unde eu aveam luat, de mai înainte, fotoliu la parter, dar m-am dus în loja sa. Se juca „Die Räuber”, cu Mitterwurzer, în rolul lui Franz), ca oaspete; acesta, după actul I, bine, insuportabil melodramaticul Karl. Ceilalți, pasabili. Dar noi am avut, totuși, răbdare numai până la actul al 3-lea, și am plecat, cu trăsura, acasă.

În loja vis-à-vis (loja oficială), soția Președintelui țării, Alesani, născută Haas (covoare!), milionară, dar alienată. Era cu o însoțitoare. Au un copil de 3 ani, pe care ea, adesea, deodată îl înfașă și-l face să asude, și altele de acestea, din halucinații de boală. Din cauza asta, Alesani a devenit foarte nervos și deprimat, neavând raporturi de societate cu lumea de aci. Pedeapsă meritată! El știa asta de mai înainte, fiindcă ea, ca fată încă, fusese, câteva luni, într-un institut de alienați; într-o lojă de alături (tot în fața noastră), era contele Coudenhove, un flecar blond, cu figura jumătate de pasăre, jumătate de oaie, cu bot cu dinții mari, retezat; își face, la Universitatea de aici, examenul de absolvire la drept, fiindcă peste tot era silit să stea la o parte, de când cu sinuciderea celor două franțuzoaice, din cauza lui. Aici, însă, are relații cu contele Kielmannsegge ș. a. m. d.

Seara, am mâncat singur, la hotel, la ora 10 m-am dus sus, la culcare, n-am putut însă să dorm, până la 12, și am citit geografia lui Daniel. Am adormit, la miezul-noptii, m-am deșteptat, însă, din cauza unei ploșnițe. Și atunci n-am mai dormit, ci am scris refacerea călătoriei în Elveția, până la 6 și un sfert, dimineța. În sfârșit, mi-a venit somn, dar numai până la ora 8.

Duminică, 30 ianuarie / 11 februarie 1883. Cernăuți. Soare foarte frumos intră prin fereastra mea, dar frig, -17° R. Cu Hurmuzachi, toată ziua. La 12 și jumătate, cu el, la un concert de binefacere, vizită la bătrânul (82 de ani) baron Styrcea (care era rănit, la frunte, de la o căzătură pe scări), apoi la „România juna”, unde toți studenții români erau prezenți, și mi-au furat o scurtă cuvântare, și mi-au făcut ovații, apoi prânz, la ora 2, la Hurmuzachi, tratative cu baron Nicolae Mustață și acord. Seara, de la 8-11 și jumătate, la bătrânul baron Petrino, însurat cu o soră a Hurmuzăcheștilor (unul din fiii lor era decedatul poet decăzut baron Petrino; celălalt, de 24 de ani, se zice că e bine, absolvent în drept, și acum, la Viena, ca impiegat la tribunalul din Baden. O fiică, măritată, în întâia căsătorie, cu baronul Vasilco; în a 2-a, cu un tânăr profesor german... O fiică a ei, deci nepoată a bătrânei Petrino, era și ea, seara, o figură cu totul armenescă). Mai era și văduva lui George Hurmuzachi, o bătrână plăcută, al cărei fiu (Alexandru – n. n.) a fost prefect de Suceava, iar acum are o mare moșie în arendă, însurat cu o armeană bogată, Petrovici. Mai era acolo o soră a bătrânei Carp, născută Radu, fostă măritată cu Christe, cu 3 nepoate Christe...

Luni, 31 ianuarie / 12 februarie 1883. Vreme posomorâtă. -11° R. La 12, tratat iarăși cu Hurmuzachi. Scrisoare de la doamna Adina Catargi, ca invitație, pentru seara. Vizită la baronul Alesani, președintele țării; la mitropolitul Silvestru Morariu (sală frumoasă, cu coloane de alabastru negru și pereții cu plăci de lemn), apoi la bătrâna doamnă Zotta, la alde Christe,

dineu la baronul Styrce (la ora 5 și jumătate), mai înainte terminat cu Dr. Kiesler (30 de florini), seara la doamna Adina Catargi, ceai cu ea, bărbatul ei (urât, dar bun) și cu Lucie Ghica, conversație până la miezul-noptii despre religie.

Marți, 1/13 februarie 1883. Cernăuți. Iarăși soare foarte frumos, dar frig. Astăzi plec îndărăt la București, însoțit încă, pretutindeni, de Hurmuzachi, care a prânzit cu mine, și la gară. Întoarcerea vizitei de către prezidentul țării, baronul Alesani. În compartiment, de la Cernăuți, până la Ițcani, cu baronul Styrce și cu bătrânul baron Mustață (reprezentantul Patriarhiei și cunoscut al lui Zizin). Sleeping întrebuițat în ordine. Sosit în București, miercuri, 2/14 februarie 1883, la 6 și jumătate, dimineața. Foarte frig și aici...

Cernăuți, duminică, 13/25 februarie 1883. La gară, la ora 3 și jumătate, primit de Hurmuzachi... Noaptea, între 2 și 5, scris ministrului Sturdza, în afacerea vânzării moșiilor mănăstirești, studenților din Viena, pentru Almanah, celor din Cernăuți, pentru trimiterea publicațiilor Academiei noastre, ș. a. m. d.

Luni, 14/26 februarie 1883. La Hurmuzachi, la prânz, la 2 și jumătate, și supat seara. Acolo, von Umlauff, și Victor Styrcea. Seara, cu Umlauff și doamna Hurmuzachi citit traducerea acesteia a „Legendei Rândunicăi”. După aceea, el și Victor Styrcea ne-au citit din foarte simple, drăguțe, nostime „Sommermärchen”, de Baumbach. La 10 și jumătate, culcat.

Marți, 15/27 februarie 1883. Dineu la baronul Petrino, de la 3-6 și jumătate. Eternele dezbateri cu Dr. Kiesler, Dr. Roth (apărătorul lui Ciprian Porumbescu și al lotului „Arboroasa”, care considera eliberarea studenților ca însemnând o „datorie de onoare”, – n. n.), baron Ion Mustață și cu slabul Hurmuzachi, care, când e să se decidă, te lasă-n drum. Seara, quartet clasic, cu V. Styrcea (violină, director Hrymala; cello – autodidact excelent – von Dusinkiewicz, funcționar la prezidenția țării, dr. în drept), până la 12 și jumătate, noaptea. Între acestea, souper.

Miercuri, 16/28 februarie 1883. Masa la Hurmuzachi. Tot astfel, interminabilele dezbateri. Seara, la Sbiera, discutat amănunțit manuscriptul de la Voroneț (7 copii, mizerie, fără perdele la ferestre, puține paturi).

Sbiera, bolnav de reumatism, sărac și în mizerie, este, acum, profesor titular la Universitate, are, ca atare, 1.800 de florini pe an (din care se reduc vreo 50 de florini, ca impozit pe venit) + 400 de florini adaos de activitate, un fel de diurnă. Din cinci în cinci ani, adaosul se mărește cu câte 200 de florini, astfel încât, între al 25-lea și al 30-lea an de serviciu, salariul său maxim este 2.800 de florini. Cu asta, după 30 de ani de activitate, salariul plin, ca profesor (alți funcționari, după 40 de ani de activitate. Pentru pensie se retine, în întâiul an, o treime din salariul anual, o dată, pentru totdeauna, după aceea nu se mai retine nimic) + taxele pentru curs ale studenților, și anume: pentru o oră pe săptămână, 1 florin pe semestru. El ține curs 5 ore pe săptămână, are, deci, de la fiecare student, 5 florini pe semestru, deci 10 florini pe an. Dar toți studenții săi sunt săraci, deci urmează cursurile lui gratis (pe lângă el, profesori cu salariu de ministru, de exemplu rectorul Kleinwachter, 3.000 de florini).

Vineri, 18 februarie / 2 martie 1883. Cernăuți. A nins, peste noapte. Afară, din nou plină iarnă. Aseară, teatru de diletanți al societății românești de aici, într-o sală a hotelului „Moldavia”, la etajul I. Tânărul jurist Flondor dirija orchestra (tânăr simpatic, zvelt), un frate mai mic, toba mare (nostim de tot), alți școlari și studenți, celelalte instrumente, vom Onciul, flaut, gentilul violoncel, un mic și încântător băiat Isopescul, violina ș. a. m. d. Locuri, vreo

200, sala tixită (a 70 de creițari, dar numai cu invitație, nu putea intra oricine). Era acolo toată lumea mare și mijlocie din Cernăuți; alde Petrino, alde Styrcea, Christe, contesele Logotheti-Popovici, arhimandritul Ciupercovici ș. a. m. d. Totul, sub conducerea predicatorului Catedralei metropolitane, Ioan Procopovici, român, care, conform concursului, predică rutenește, de la întocmirea lui Hakman. S-a jucat „Drumul de fier”, așa și așa; dar „Florin și Florica”, admirabil de bine și, în cea mai mare parte, inteligent. Remarcabil comic, un domn, care juca pe bălbăitul Colivescu, excelentă, și în unele pasagii de o ștregărească drăgălășie, sora lui Eminescu, doamna Drogli, bărbatul ei, profesor la Școala normală de învățători. Un oarecare Popescu juca pe Florin, neîndemânat în joc, dar de-a dreptul splendid în cântec; întreaga reprezentație, admirabil de reușită și de plăcută. A început la 7 și jumătate și s-a terminat la 10 și jumătate. Eu am mâncat, seara, la hotelul meu, cu Eugen von Styrcea și cu arhimandritul Călinescu, acesta și Ciupercovici, aspiranți la mitropolie; amândoi buni, mai bun Călinescu (Mairescu, Titu, *Însemnări zilnice*, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu, II / 1881-1886, Editura Librăriei Socec, p. 148 și urm.).

□

1884: „Cetalnia” din Toporăuți: În comuna Toporoutz (Toporăuți – n. n.) s-a înființat, nu de mult, societatea ruteană „Cetalnia”, adică „cabinetul de lectură”. Scopul societății este: luminarea poporului, prin citirea de gazete și cărți potrivite, și îmbunătățirea stării lui materiale. În comitet s-au ales amândoi preoții comunei, învățătorul, forestierul, cantorul bisericesc, antistele (primarul – n. n.) și doi săteni știutori de carte, ca locuitori. Societatea numără peste 200 de membri, de la care, cu taxele de intrare și cu cele lunare, de câte 5 creițari, s-au adunat, până acuma, 31 de florini și 65 creițari, din care sumă s-au procurat 4 foi și opuri populare rutene, din Leina.

În ședința adunării generale, din 22 aprilie / 4 mai 1884, s-a hotărât ca nunțile să se serbeze numai 24 de ore, de sâmbătă, până duminică seara, și toți membrii s-au înțeles să nu se bea rachiul la nunți, ci vin, bere, mai ales, însă musturi, preparate de ei înșiși din mere, pere și alte poame. S-a decis, iarăși, ca hramurile să se serbeze numai o zi, dar președintele a promis că va mijloci, prin comitetul comunal, desființarea definitivă a hramului, așa ca să serbeze numai hramul bisericesc, iar sătenii din comunele apropiate să fie opriți a veni la hram. Tot în acea ședință s-a hotărât să se înființeze o dugheană creștină în Toporoutz.

În ședința următoare a comitetului, secretarul fu împuternicit să se adreseze la societatea „Magazinului poporal” din Leina, ca să se trimită un agent la Toporoutz și să vadă în ce condiții s-ar putea înființa, aicea, o dugheană creștină. Societatea „Magazinul poporal” cică este foarte avută, are mărfurile cele mai felurite și e anume menită a sprijini material populația rurală, prin înființarea de dughene creștine în satele rutene. Ea trimite agenții săi, pe spezele proprii, în toate părțile, pe unde sunt chemați. Tot în acea ședință, învățătorul-secretar fu împuternicit de președinte să reprezinte „Cetalnia” (în urma unei invitări), pe duminica următoare, 29 aprilie / 11 mai 1884, la societatea „Casa poporală” din Cernăuți. La ședința respectivă a „Casei poporale”, aveau să meargă și vreo câteva căruțe de toporoutzeni. „Casa poporală” este o societate ce are, până acuma, peste 2.000 florini capital, din care, cu timpul, are să se zidească o casă, în capitala Bucovinei, unde vor primi găzduire gratuită studenții bravi ruteni.

Orice s-ar zice, rutenii ne-au lăsat pe noi, românii, cu mult înapoi în faptele iubirii pentru popor. Frunțașii ruteni bucovineni părăsesc vanitățile rangurilor și ale măririlor, se retrag prin comune și asudă pentru binele poporului lor; frunțașii români pună-și fiecare mâna pe conștiință! După cele zise, fie-mi iertat a întreba: Oare nu e ora supremă ca românii austrieci să înființeze, ca rutenii, într-un centru, undeva, în Transilvania, un „Magazin poporal român”, care să vină în ajutorul bântuitului nostru popor de pe la sate? Încă ceva: Mulți

fruntași români bucovineni au urmat apelul „Școlii Române” din Suceava, de a înființa filiale prin comune?

Să luăm aminte că puterea de viață a unei națiuni e cuprinsă în cuvintele „Salus populi!” (*Amicul familiei*, Anul VIII, Nr. 12, 1884).

□

1884: Nunți de o zi, la Toporăuți; fără hram, la Hatna. Înainte cu doi ani, venind eu, cu săteanul din Toporoutz, Nicolae Popovici, de la târg, spre casă, Nicolae îmi spuse cum a vorbit el, mai multor toporăuțeni, că nunțile lungi și hramurile îi sărăcesc pe omenii noștri, din an, în an, tot mai mult și cum toți au recunoscut că adevărat lucru este acesta. Deci mă întrebă badea Nicolae:

– Oare nu s-ar putea să scrie părintele, parohul nostru, ori dumneata să scrii la ocârmuirea țării ori la consistoriu, că să se oprească răul ce-l aduc nunțile lungi și hramurile?

Atunci, eu i-am răspuns:

– Cum nu se poate nimeni amesteca în casa mea, să-mi poruncească cât am să cheltuiesc cu serbarea hramului, patronului sau cu alte prilejuri, chiar așa nu se poate amesteca nimeni în o comună, să poruncească oamenilor cât au să cheltuiască cu astfel de ocaziuni, dacă cheltuielile nu întrec marginile. Prea luminatul nostru împărat a scos satele de sub epitropie. Sătenii sunt, astăzi, stăpâni și domni pe sine și pe averile lor, cât timp se țin de legile împărătești și-și împlinesc toate datoriile. Dar, de cumva sătenii ar prinde a-și mătrăși averile, fără nici o socoteală, așa că ar fi amenințați să se facă cerșetori sau să-și ia lumea în cap, atunci, cu bună seamă că ar trebui să le poruncească ocârmuirea. N-ar fi, însă, aceasta o rușine pentru omenii noștri? N-ar fi rușine, pentru mine, să mă port așa de rău, încât alții să fie siliți a-mi porunci? Vezi, bade Nicolae, nu așteptați nici dumneavoastră să vă poruncească ocârmuirea sau altcineva, ci îndreptați răul singuri! Să înceapă numai un om de-al nostru a scurta nunțile, care, acum, țin și câte o săptămână, omoară mințile și trupurile, cu câte 8, 9, 10, până la 12 și mai multe vedre de rachiu, îi sărăcesc pe dâșii și pe copilașii lor; să înceapă, zic, numai un om de-al nostru a face nuntă numai într-o zi, cum fac, azi, chiar mulți domni mari și cum vedeți că fac și jidovii noștri, și atunci ceilalți, văzând binele, cred că, cu bună seamă, l-ar urma.

La acestea, badea Nicolae îmi răspunse:

– Bine ar fi să înceapă cineva așa, cum zici dumneata, dar eu știu că nimeni n-a începe, căci ar fi luat în rușine de către ceilalți. Dar eu socot ca măcar părintele paroh ori dumneata să spuneți, în biserică, la omeni, să scurteze nunțile și hramurile, că, așa, oamenii mai iute ar asculta de cuvântul preotului.

– Asta se poate!, îi răspunsei eu, lui badea Nicolae.

Și tot despre aceasta ne-a fost vorba, până ce am ajuns acasă.

Mie tare mi-a plăcut de vorba înțeleaptă a gospodarului Nicolae Popovici și nu am dat-o uitării.

Întâmplându-se, după aceea, să fac sfânta liturghie în satul Mitocu Dragomirnei, lângă Suceava, am auzit cum a spus părintele paroh de acolo mitocenilor să nu meargă la ham, la Hatna, că hatnenii s-au hotărât să nu mai facă hram și că vor sta jandarmi și alți păzitori, în ziua de hram, pe la intrările în Hatna, ca să oprească pe toți oamenii ce ar veni, de prin satele învecinate, la hram. Atunci, îndată mi-au venit în minte cuvintele toporăuțeanului Nicolae Popovici și mi-am gândit: Domne, ce bun simț firesc mai are poporul nostru; cum vede el singur relele ce-l amenință și cum caută leacuri de vindecare!

Mi-au mai trecut, atunci, prin minte și cuvintele vestitului scriitor neamț Hoffmann, care zice că poporul nostru, dacă s-ar avânta la treapta cea mai înaltă a luminării minții, prin școală, ar fi vrednic să stea în fruntea omenimii întregi.

A trecut, apoi, aproape un an, la mijloc, până ce omenii din Toporoutz au început a vorbi ca să pună, aici, la cale înființarea unui cabinet de cetire. Mulți m-au întrebat că oare bun este planul acesta?

– Da!, le-am răspuns, numai de-ar fi să cunoașteți vreun folos! Așa, de-o pildă, tare bine a-ți face să lăsați hramurile, ca hatnenii, și să scurtați nunțile, după cum foarte înțelept mi-a vorbit Nicolae Popovici.

S-a înființat, apoi, cabinetul de cetire și s-au făcut câteva lucruri bune (în ședința din urmă a cabinetului de cetire, părintele paroh Grigori Vorobchievici a făgăduit că va dăruia, la anul viitor, patru fâlci de pământ din sesia sa, ca să se lucreze de membrii cabinetului, cu clacă, și venitul curat să formeze proprietatea cabinetului). Dar binele cel mai însemnat este că toate nunțile, câte s-au făcut în Toporoutz, în câșlegile trecute, au ținut numai câte o zi și că, în locul multelor vedre de rachiu, de mai înainte, oamenii, de astă dată, și-au îndestulat trebuințele numai cu câte una, până la două vedre. Dând Dumnezeu să rodească pometele Toporautzului, atunci toporăuțenii (după cum s-au înțeles) își vor face musturi bune și, așa, poate nu le-a mai trebui, pentru nunți, nici rachiu ce l-au luat în câșlegile trecute.

Întreb acum: cui au să mulțamească toporăuțenii pentru binefacerea asta mare? Fără îndoială, trebuie să zicem ca au să o mulțamească gospodarului Nicolae Popovici, căruia mai întâi i-a venit gândul fericit pentru scurtarea nunților (*Cărțile săteanului român*, Anul IX, Cartea IX, septembrie 1884, pp. 105-108).

□

1884: Valsul „Fantome”. / Umbrei scumpului meu amic Ciprian Porumbescu

De acorduri plângătoare
A destinului dușman
Plin e valsul tău „Fantome”,
Scump amice Ciprian!
Ton cu ton vestesc durerea,
Presimțirea ta arată
De a sortii hotărâre
Ce te-ajunse-așa îndată.

Greu lovitul tău părinte
Pe mormânt ți-a pus o liră
Cu cuvinte ce storc lacrimi
Și din inimi, jale, milă,
Căci „tu-n groapă-ai dus cu tine
O comoară de-armonii”⁵,
Și spre-apusul vieții tale
Ai cântat în elegii⁶
Ce și inime de piatră
Ar fi-n stare să le-nmoaie.

O fantomă-ai fost, iubite,
Răspândind tot fericire,
Dară valsul tău „Fantome”

⁵ Așa zice laureatul nostru Vasile Alecsandri, în epistola de condoleanțe, trimisă preotului paroh Iraclie Porumbescu, tatăl răposatului Ciprian.

⁶ Jalnice de tot sunt valsul „Fantome” și „Hora Prahovei”.

Împle inimi de mâhnire
Și-a vesti viitorimii
Are inima de jale
A lui Ciprian, în tristul
Capăt al vieții sale⁷.

Constantin MORARIU (*Amicul Familiei*, Anul VIII, Nr. 14, 15/27 iulie 1884, pp. 180).

□

1885: Mișcări religioase în Bucovina. Din o apologie, publicată, în limba germană, de venerabilul consistor arhiepiscopesc gr. or. din Cernăuți, aflăm, cu mare mâhnire, că biserica soră, din numita provincie, este expusă, astăzi, la sfârșitul veacului al nouăsprezecelea, la niște mișcări religioase, ce nu voiesc a rămâne, nicidecât, mai prejos goanelor de suflete, din trecut.

Din cele multe, cuprinse în această apologie, notăm că, de mai mult timp, cutreieră orașele și satele din Bucovina mai mulți misionari iezuisti, care fac, în sânul poporațiunii biserici orientale, propagandă în favoarea bisericii romano-catolice. Afară de aceasta s-a instalat, înainte cu trei ani, în Cernăuți, o mănăstire de ursuline, cu un internat de educație pentru fete, cu scopul ca, primindu-se în acest internat și fete de religie greco-orientală, să se crească în spiritul bisericii romano-catolice. De asemenea, se prepară a se instala, în mai multe părți ale țării, mănăstiri de călugărițe, iar în capitala țării, în orașul Cernăuți, se prepară a se așeza, cu locuința, Arhiepiscopul romano-catolic Felinsky, care a fost izgonit din Rusia.

Scopul acestei propagande nu este numai un scop religios, ci este și un scop național, și anume se intenționează a se reuni Bucovina cu Galiția, mai cu seamă că, în chipul acesta, poporațiunea română autohtonă din Bucovina să-și piardă, cu totul, valoarea și importanța ce o are astăzi, fiind Bucovina provincie autonomă, cu dieta ei și cu guvern propriu teritorial. În serviciul acestei propagande sunt toți funcționarii, învățătorii și, peste tot, toți străinii, care, veniți din Galiția, s-au așezat în Bucovina.

Mijloacele ce le întrebuințează atât clerul catolic, cât și funcționarii mireni, sunt de o astfel de natură, încât, astăzi, să pară de necrezut. Anume, în o circulară, expediată către decanatele subalterne din Galiția și Bucovina, de către Mitropolitul greco-catolic Silvestru Sembratovici, biserica orientală se numește „schisma”, iar credincioșii ei „schismatici”; preotul greco-catolic din comuna Podzahaiec, în o cuvântare, ținută în biserica de acolo, a declarat, între altele, că „în credința bisericii orientale chiar diavolul și-a făcut locuința sa”, astfel încât chiar și auditorii săi greco-catolici s-au indignat, la auzul acestor cuvinte.

Un alt preot a declarat, în biserică, cu ocaziunea unei solemnități, că „religiunea bisericii orientale” este „rea și falsă”, că această religie este „poarta care conduce la iad” și că „este mai rea decât religie mohamedană, și mai bine să se facă cineva turc, decât să primească ortodoxia”; iar un procuror regesc, cu ocaziunea unei pertractări (petreceri – n. n.)

---

⁷ Mormântul profesorului Ciprian se află în curtea bisericii din Stupca, încins cu un grilaj ce înconjură mormintele familiei Porumbescu. Crucea, ridicată pe mormântul lui Ciprian, e de piatră și poartă, în față, inscripțiunea, cu litere aurite, săpate în o tablă de metal: „*La revedere, iubite fiule, la revedere, frățioare!*”. Pe frontispiciul pedestalului, se află o liră de metal aurit, cuprinsă în o cunună de lauri, înfășiată de o panglică de metal aurită, cu epigrama: „*Armoniele tale, lacrimile noastre*”. Sub liră se află o tablă de metal, cu inscripțiunea aurită: „*Ciprianu Porumbescu, nasc 2. Oct. 1854, rep. 25 Maiu 1883*”. Pe piatra orizontală a crucii e pus, de-a curmezișul, un frumos tricolor românesc de metal, pe rouș căruia se află cuvintele: „*Iar când, fraților, m-oi duce de la voi și-o fi să mor*”; pe galben: „*Pe mormânt atunci să-mi puneți*”; pe albastru: „*Mândrul nostru tricolor*”, care cuvinte formează strofa ultimă din „Cântecul tricolorului”, textul și muzica de răposatul Ciprian. În 24 Mai a. c. (1884 – n. n.), s-a sfințit acest monument de cinci preoți și s-a celebrat și parastasul după un an.

publice judecătorești, a declarat, înaintea unui numeros auditoriu, că biserica orientală este „apostată” și „schismatică”.

Dupa enumerarea acestora și a altor cazuri, care, desigur, nu fac nici cea mai mică onoare făptuitorilor, venerabilul consistor arhiepiscopesc din Cernăuți protestează, cu toată energia, contra acestor apucături și aparițiuni necreștine, alimentate, cu atâta zel, de o biserică creștină, în contra religiei și confesiunii noastre, și apelează la guvernul țării, de la care, atrăgându-i atențiunea asupra lor, așteaptă ca, în interesul snșinerii păcii inter-confesionale în țară, să ia dispozițiunile necesare pentru încetarea lor.

Ocupați prea de ajuns, în coloanele acestei foi, cu afaceri de ale noastre, de aici, de acasă, rar ni se dă ocaziunea de a ne putea interesa, precum, în adevăr, ar trebui să o facem, și de cele ce se petrec în celelalte biserici surori.

Cu durere, însă, trebuie să constatăm, însă, și de astă dată, că noi, generațiunea actuală, trăim într-un timp din cele mai grele în toate părțile. Dar, ca creștini, nu putem nicidecât privi, în această greutate, un joc al întâmplării, după ce credința noastră religioasă ne spune că nimic nu se întâmplă în lume, fără un plan și fără un scop anumit.

Ne-a fost, desigur, dat să trecem prin aceste greutateți, ca să fim puși la probă; și, prin greutateți și necazuri, să ne oțelim și întărim, tot mai mult, în luptă, pentru că printr-însa să ne putem crea înșine o soartă și stare mai bună.

Acesta este unicul cuvânt de mângâiere, pe care îl putem zice, la adresa fraților noștri de un sânge și de o lege din Bucovina, în fața grelei situațiuni, în care se găsesc dânșii astăzi. Dacă Dumnezeu ne ceartă, trimitându-ne greutateți și necazuri, atunci este semnul că ne și iubește; și, certându-ne, ne va ajuta, la toți, ca să ne oțelim și să ne întărim, spre a putea pune stavilă la orice tentație și uneltire.

Sperăm că providența divină, care s-a îndurat a depune destinele bisericii greco-orientale din Bucovina în o mână puternică și o inimă ce bate cu atâta căldură pentru această biserică, va însufleți pe întreg clerul și poporul din Bucovina a lupta, cu energia ce o recere susținerea cauzei, grupându-se în jurul Eminenței Sale, Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Silvestru Morariu-Andrievici. Astfel, scutul Celui Atotputernic nu va lipsi, niciodată, oștenilor care vor apăra, cu bărbăție, credința strămoșească (*Biserica și Școala*, Anul IX, Nr. 32, 11/23 august 1885).

□

1886: Din raportul comitetului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în anul 1886. Publicat, la Cernăuți, în 1887, într-o broșură de 24 de pagini și comentat de gazeta „Transilvania”, raportul vorbește, ca de obicei, despre piedici, dar și despre izbânzi – ceea ce înseamnă mult, astăzi, într-o țară din ce mai resemnată. Societatea avea, în 1886, 7 membri onorari, 19 membri fondatori, 105 membri ordinari și 2 membri activi, iar ca bunuri, pe lângă casele cumpărate și reparate bine, „o avere frumușică”, adică 900 florini, 7.200 franci, 1.000 galbeni, deci o sumă totală de 12.730 florini și 25 creițari, plus restanțe de încasare de la unii membri ai Societății, de 924 florini.

Se înființase „Fundația Pumnuleană”, numită așa „în memoria fericitului profesor Aron Pumnul”, care sosise la Cernăuți în iunie 1849, unde a fost numit „profesor de limba și literatura română, la intervenția ilustrei și întru toate generoasei familii Hurmuzachi”, fundație cu un fond de 11.200 florini în obligațiuni, 2.298 florini și 89 creițari păstrați în „casa de păstrare din loc”, deci la bancă, și 118 florini în numerar.

Se înființaseră și „Fundația doamnei Agnes Popovici pentru gimnaziști”, cu 2.200 florini în obligațiuni și cu 57 florini și 92 creițari în numerar, „Fundația contelui Emanuel Logotheti pentru două fete române de la Institutul Pedagogic din Cernăuți, cu scopul de a fi aplicate la școlile românești de fete”, cu 3.200 florini în obligațiuni și cu 391 florini și 20

creștari în numerar, la care se adaugă fondul „domnului Alexandru de Popovici pentru un student român de la Școala Agronomică din Cernăuți”, „Fundația mai nouă a cavalerului George de Popovici”, cu 3.000 florini în obligațiuni și 126 florini și 52 creștari în numerar”.

Biroul de conducere al Societății era format din Baron Victor Styrcea – președinte, Miron M. Calinescu – vicepreședinte, Calistrat Coca – secretar, Oreste de Renney – casier, Dimitrie Isopescul – controlor, Nicolaie Ieremievici – bibliotecar. „și încă alți 9 domni ca membri ai comitetului”.

„Biblioteca Societății consta din 2.479 opuri, în 2.617 tomuri, 884 fascicole, 36 tablouri și 6 mape. Domnul Alexandru Zotta binevoi a mai dăruit Societății o bibliotecă de 524 opuri, în 750 tomuri și 114 fascicole”.

Printre studenții ajutați financiar, în 1886, se numărau: studentul în drept, la Cernăuți, Dimitrie Popovici, studentul la Agronomie, în Viena, Ioan Țintilă, gimnaziștii din Rădăuți, „studintele de la școala reală din Siret Lazar Nastasi”, și elevul de la școala agronomică din Cernăuți Gavriil Lucanu (*Transilvania*, Anul XVIII, nr. 11-12, 1-15 iunie 1887, pp. 93, 94).

□

1887: O conferință pastorală în Cernăuți. Ne face o deosebită plăcere interesul cel mare, pe care-l vedem manifestându-se, zilnic, la frații noștri din arhidieceza de Dumnezeu binecuvântată a Bucovinei, față de cele ce se petrec în eparhia noastră și, în genere, în toate bisericile autocefale române. Ne este foarte scumpă această atențiune, pentru că ea provine din iubirea fratelui față de frate și, în același timp, ne dovedește că, cu toate vicisitudinile timpului, viu și puternic alimentat este, la frații noștri din Bucovina, spiritul de armonică colucrare pentru înaintarea bisericii și a poporului nostru dreptcredincios.

Din nefericire, împrejurările, în măsură mai mare sau mai mică, se potrivesc, astăzi, în toate bisericile române. Cu aceiași dușmani și cu aceleași greutatea avem să ne luptăm, astăzi, în biserică, cu toții. De aceea, este un lucru forte natural ca, cu cât vom întreține mai ales schimbul de idei, unii, cu alții, prin mijlocirea organelor bisericești, cu atât ne vom găsi toți mai puternici, în lupta cea grea, pe care trebuie să o lupte, astăzi, biserica noastră peste tot.

Datori ne simțim, deci, astăzi, a depune, aici, cât cu puțință ne este, din hrana sufletească de care părtași ne-a făcut conferința pastorală, ținută în Cernăuți, la 31 decembrie 1886, sub prezidiul Pre cucerniciei sale, părintelui arhipresviter Ioan Olinschi, după reportajul pe care-l aflăm în „Candela”. În această conferință pastorală s-au ținut, între altele, două discursuri de un deosebit interes, și anume: cuvântul prezidial de deschidere și o dizertație, ținută de părintele Dr. Tit Tarnavschi, despre virtuțile și datoriile preotului. Această dizertație o vom publica în unul din numerele viitoare, iar de astă dată ne vom ocupa de cuvântul prezidial de deschidere.

Părintele arhipresviter, după experiențele făcute, în vizitele sale canonice, constată, cu multă bucurie și satisfacție, „că mulți preoți arată, prin fapte așazicând pipăite, că-și cunosc misiunea, căci, îndată ce intri în satele lor, vezi, între dâșii și păstoriții lor, referințele cele mai bune, vezi că moralitatea și religiozitatea sporesc, că concubinatele nu se înmulțesc, că școlile sunt bine cercetate, că catehizațiunile cu tineretul se țin regulat, că parohul este stimat și posedă încredere la parohienii săi, cu unu cuvânt, că în fiecare direcțiune se arată progres și prosperare”. „Cu totul altfel stă lucrul, continuă vorbitorul, când intri într-un sat unde preotul arată puțină ardoare întru împlinirea chemării sale. Acolo, când vine protopresviterul, la vizită canonică, poporenii ies înainte și, mai înainte de toate, i se plâng că preotul îi strâmbățește, când este vorba de remunerarea de pe epatrafil, că nu le face serviciul cum se cade, că ei sunt nevoiți a umbla pe la alte biserici, că școala se cercetează, numai că de mărturia sau nu se mai cercetează defel, că catehizațiunile nu se țin și alte asemenea”.

Cu privire la acești preoți, vorbitorul constată că, dacă sunt luați la răspundere, se scuză că toate aceste pârre, aduse în contra lui, sunt numai niște calomnii, ce purced de la răuvoitorii lui, de la antistele (primarul – n. n.) comunal, de la notar, de la învățător sau de la altcareva. Vorbitorul arată, mai departe, că biserica noastră din Bucovina are a purta, astăzi, o grea luptă cu niște dușmani confesionali, care sunt neîmpăcați și caută, zi și noapte, să o cotopească, iar acești dușmani sunt: polonismul și iezuitismul, care atacă poporul dreptcredincios, atât pe calea propagandei religioase, cât și pe calea economică; iar ca mijloc de luptă contra acestor dușmani, vorbitorul recomandă preoțimii a lucra, cu toate puterile, ca poporeni să-și țină proprietatea părintească și legea ortodoxă ca ochii din cap, împlinirea cu acuratețe a datoriilor pastorale, grija neadormită pentru creșterea pruncilor, în înțeleles religios-moral, zelul fierbinte întru predicarea cuvântului lui Dumnezeu, precum și formarea de asociații, din oamenii cei mai luminați din comune, spre scopul ca, și în cazuri când se vând case și pământuri de-ale credincioșilor noștri, să caute ca acelea să le cumpere tot oameni de-ai noștri.

Două sunt momentele principale, cuprinse în acest discurs, și anume: biserica noastră din Bucovina trece, astăzi, prin grea luptă și prin grele încercări, iar al doilea moment este că grație direcției celei bune, inaugurată, cu mult succes, prin Eminența Sa, prea vrednicul părinte Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Silvestru Morariu-Andrievici, în clerul ortodox din Bucovina se găsesc oameni destui, care, înarmați cu puterea Evangheliei, să poarte cu succes această grea luptă.

Felicităm din inimă pe acești iubiți frați ai noștri și dorim ca Dumnezeu, bunul, să le ajute să sporească tot mai mult întru înaintarea bisericii și poporului moșnean dreptcredincios din frumoasa Bucovina. Dar, când felicităm pe frații noștri din Bucovina, nu se poate ca să nu ne aducem aminte și de multele neazuri ale noastre, de aici. Întocmai ca și frații noștri din Bucovina ne găsim și noi, cei din eparhia Aradului, la margine, în partea dinspre apusul Europei. Vom fi având și noi dușmanii noștri, cu care zilnic suntem siliți a purta lupta. Armele noastre încă nu pot fi altele, decât armele Evangheliei, descrise atât de bine și de marcat în discursul amintit mai sus. Scopul nu este, în această luptă, a de a cuceri sau de a ataca pe cineva; ci este curat numai de a apăra și a întări cetatea moștenită din bătrâni, ce o numim biserică.

Mai avem, apoi, încă un avantaj, care este cel mai puternic sprijin și pe care nimeni nu ni-l poate lua. Dorim și lucrăm pentru înaintarea în bine a poporului dreptcredincios. Cu noi este și va fi, în această luptă, Domnul cel tare și puternic în războaie (**Biserica și Școala**, Anul XI, Nr. 19, 10/22 mai 1887).

□

1888: Mondenități bucovinene: Cernăuți 12/2 1888. Încă din toamna trecută, s-a constituit, între nobilii români din Bucovina, un comitet, care să facă un dar de amintire principelui de coronă, Alteței Sale imperiale, Arhiducele Rudolf, pentru vizitarea Bucovinei, în luna iulie 1887. Principele de coronă era, în timpul petrecerii sale în Bucovina, mai ales încântat de costumele naționale române, ce le văzu expuse în Cernăuți, la școala de meserii. Comitetul nu putu să afle un dar mai potrivit, din partea țării, decât oferindu-i un mobilat întreg al unui salon, îmbrăcat și decorat cu costumele naționale. Scaunele și fotoliile sunt îmbrăcate cu brâie țărănești tricolore și culorile uzitate la poporul român bucovinean, iar perinele fotoliilor și divanurilor, cu un desen luat de pe cămășile țăranelor. Mai multe covoare s-au făcut după desenele cele mai frumoase, cunoscute în țară, și cu greu s-ar afla, în toată țara, covoare mai frumoase. La alegerea culorilor, s-au omis anume culorile moderne sintetice, ci s-au ținut strâns de culorile întrebuintate de țărani, din vechime. Lucrarea acestor

mobile s-a încredințat doamnei de Grigorcea. Mobilele vor fi, în curând, transportate la Viena, spre a fi predate Arhiducelui. Prezidentul comitetului e dl Alexandru baron de Vasilco.

*

Între balurile aranjate, în carnavalul acesta, sunt, fără îndoială, cele mai interesante balul Societății academice române „Junimea”, pentru eleganța și noblețea sa, care, cu drept cuvânt, se poate numi bal de elită, și Serata de dans a subofițerilor Regimentului bucovinean român nr. 41, pentru originalitatea sa.

Balul subofițerilor de la Regimentul român bucovinean era foarte bine cercetat. Au fost de față președintele țării, Excelența Sa baron Pino, comandantul Bucovinei, generalul Khroft, colonelul Saracin și toți ofițerii regimentului, cum și o mulțime de civili, cu soțiile lor. La intrarea în sală, au fost aninate, deasupra ușii, două steaguri mari, cum și piramide colosale de puști și scuturi din baionete. Mai departe, au fost postate două tunuri, cu gurile lor spre sală, lângă care se aflau gloanțe și granate. Lojele au fost decorate cu arme, trofee de flamuri, scuturi. Și când mai observăm că majoritatea oaspeților au fost soldați, ne putem închipui cu ce sentiment se mișcă un civil în frac prin sală.

Totul avea un aspect cu totul militar și războinic. Și, când intona muzica militară, atuncea începură luptele fiilor lui Mars. Grea luptă s-a luptat și cine a repurtat victoria! Qui li sa. Învinsele au fost poate mai mulțămite ca învingătorii.

Balul român de elită al „Junimii” s-a aranjat în sala Societății filarmonice germane. Din cauza viscolului, care dură ca trei zile, înaintea Balului, a fost mai toată comunicația întreruptă. Trenurile căilor ferate întârziară sau nu sosiră deloc. Nu-i de mirare dacă, de la țară, foarte puțini au fost.

Sala a fost aranjată cu mult gust. Podul sălii era prefăcut într-o grădină, în care cânta muzica militară a Regimentului nr. 41, din grădiniuță luceau inițialele S. A. J. (Societatea academică „Junimea”). În vestibulul forte frumos aranjat, primeau membrii comitetului pe oaspeți. Damele căpătără, anul acesta, un frumos dar: un papagal, care, legându-se pe un sul, ascundea, sub aripele sale, ordinea jocurilor.

Dintre domni, au fost de față: Excelența Sa, președintele țării, baron Pino, Prea Sfinția Sa mitropolitul dr. Morariu, Nicolau baron Hurmuzachi, Nicolau baron Musteața, Georgiu cavalier de Flondor, baronii Eugeniu și Emanuil Stîrcea, baron Petru Petrino, Modest cavalier de Grigorcea, frații cavaleri Miculi, colonelul Saracin, căpitanul Constantinovici de Grecul, ofițerii Dimitrievici, Popovici, dr. Zurcan, Onisim Zurcan, secretar, avocat dr. Tabora, Tabora – comisar din Coțmani, Artemiu Berariu din Ceahor, Ilariu Onciul – adjunct județean din Rădăuți, dr. Topala – rector seminarial, profesorii universitari de Repla, Isidor cavalier de Onciul, dr. Diaconovici, dr. Selechi, Cocinschi – adjunct județean din Stănești, cavalier de Stamati din Basarabia, Vasili Morariu – adjunct județean, E. Cozub – jude din Solca, Alesandru Isăcescu – inginer de la direcția bunurilor Fondului religios gr. or., căpitanul (prefectul) Hrisica.

Dintre domne și domnișoare, au fost, în costum național: doamna de Volcinski, doamna Lomicovschi, domnișoarele de Vasilco și domnișoara Magior din Bilca. În toaletă de bal: doamna baron Pino, soția președintelui țării, doamna Flondor cu domnișoara, doamnele baron Stîrcea, de Grigorcea, baron Petrino, doamna de Ianoși, cu domnișoarele, domnișoara Victoria Renei de Hirșani, domnișoarele de Stamati, din Basarabia, doamna Morariu, doamna de Onciul, cu domnișoara Aspasia, doamna și domnișoarele de Bejan, doamna și domnișoara de Reus, domnișoara Stefanelli, domnișoarele Zurcan, doamna și domnișoara Costaș din Broscăuți, doamna Sofia Volan, doamna Tabacar, doamna de Tabora, din Coțmani, doamna și domnișoara Homiuca, doamna și domnișoara Tarnavski, domnișoara Mandicevski, domnișoara Magior, din Rus-Moldovița, doamna și domnișoara Aglaia Gribovici, domnișoara Aglaia Abager, domnișoara Zurcan, din Cașvana, doamna Percec, doamna și domnișoara

Griborscki, din lablonița, domnișoara Renei de Hirșani, din Marginea, domnișoara Sclescki din Calineni, domnișoara Isăcescu ș. a.

Balul s-a deschis, cu hora, de către Excelența Sa prezidentul țării, baron Pino, cu doamna Petrino. Valsul, compus de tânărul componist Teodor cav. de Flondor, „Florile Bucovinei”, se primi cu aplauze. „Romana” a fost jucată de 81 de perechi. Petrecerea a fost foarte animată și tocmai după ora 5, dimineața, se despărți societatea, ducându-se ospeții, cu reminiscentele și suvenirurile cele mai plăcute, acasă.

*

Astăzi a fost, pe la ora 5, după amiază, în Sala sinodală, din Reședința mitropolitană, conferința solemnă anuală a Societății Academia ortodoxă pentru literatură, retorică și muzică bisericească. Un public distins de dame, domnișoare și domni, împreună cu alumnii seminariali, membri ai acestei societăți, au fost în sala aceasta frumos adunați. Prezidentul ei, dl George Moroșan Mihăescu, deschise conferința. Corul execută „Mulți ani!”, arie de Isidor Vorobchevici și „Tatăl nostru”, în E-dur, de Ioan cav. de Bejan.

Dl Doroftei citi discursul său, „Epoca lui Vasile Lupul și Matei Basarab, domnii Moldovei și Țării românești” – dizertație istorică. Corul intonă, iar, „Sfânt, sfânt, și pe Tine le lăudăm”, în E-dur, de Ioan cav. de Bejan, „Întru mulți ani, stăpâne!”, arie de Isidor Vorobchievici, și „Iarna”, în E-dur, de Ciprian Porumbescu. Iar George Moroșan Mihăescu citi tratatul său istoric „Înființarea Mitropoliei Moldovei” / **Dionisie O. OLINESCU** (*Dar moștenitorului de tron, baluri și conferința solemnă a Societății „Academia ortodoxă”, în Familia*, Anul XXIV, nr. 6, 7/19 februarie 1888).

□

1888: Sfințirea monumentului lui Aron Pumnul. Popoarele care vor să trăiască se respectă pe sine și respectă și cinstesc bărbații cu merite. Și cu bucurie vedem și constatăm că această stimă, față de bărbații care au lucrat la dezvoltarea noastră culturală-națională, pătrunde, tot mai mult, în sânul poporului român din toate părțile.

Ca o nouă dovadă a pietății românilor față de un demn lucrător pe altarul culturii și literaturii române este monumentul, ridicat de frații noștri din Bucovina, la mormântul fericitului Aron Pumnul, fost director și profesor de limbă și literatură română la gimnaziul superior din Cernăuți.

Fericitul Aron Pumnul a fost unul dintre acei vrednici lucrători ai națiunii, Georgio Bazar în România, a lucrat în mijlocul fraților noștri din Bucovina, la deșteptarea virtuții și a simțului național, prin cultivarea limbii și a graiului român.

În semn de pietate și de recunoștință față de acest merituos bărbat, românii din Bucovina au creat o fundațiune, care, pe veci, să poarte ilustrul lui nume și să sprijinească pe aceia care vor dori și-și vor propune să calce pe urmele lui, în știință sau în artă.

Acest monument este, acum, gata și consacrarea lui (develirea – n. n.) se va serba, cu solemnitatea ce o merită memoria fericitului Aron Pumnul, în 4/16 iulie 1888.

În această zi, conform programului, publicat de comitetul Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, se va ține, mai întâi, un serviciu dumnezeiesc, în biserica catedrală, care se va celebra prin Eminența Sa, Înalt prea sfințitul părinte Archiepiscop și Mitropolit Dr. Silvestru Morariu Andrievici, iar la zece ore și jumătate, va urma sfințirea monumentului, tot prin Eminența Sa, părintele Archiepiscop și Mitropolit.

După aceasta, va urma cuvântarea comemorativă, care se va ține de părintele protopresviter, profesorul Dr. Vasile Mitrofanovici; iar Societatea filarmonică „Armonia” va cânta imnul comemorativ.

În aceeași zi, la patru ore și jumătate, după-amiază, se va continua festivitatea, în localitățile Societății filarmonice „Armonia”, unde se va ține o cuvântare comemorativă, de dl

Dr. Ion al lui Gh. Sbiera, un discurs comemorativ de dl profesor Ioan Bumbac, și se va pronunța un al treilea discurs, de un reprezentant al Societății academice „Junimea”; iar Societatea filarmonică „Armonia” va executa mai multe cântări festive.

Suntem siguri că această festivitate va fi cât se poate mai solemnă, pentru că nu se poate altcum. Fericitul Aron Pumnul, prin activitatea sa ca profesor și scriitor, a pus, între frații noștri din Bucovina, temelie la edificiul cel măreț al culturii și literaturii române; iar amintirile ce le lasă astfel de oameni, după ei, precum și stima și pietatea față de dânșii rămân veșnic neșterse din inimile popoarelor, care se prețuiesc.

Dar viața și activitatea literară a lui Aron Pumnul nu a fost numai o viață și activitate restrânsă la frații noștri din Bucovina. Este al tuturor Românilor, din toate părțile. Toți avem, deci, câte un mic cuvânt și, în același timp, câte o însemnată datorie față de această serbare.

Cuvântul nostru este ca să felicităm pe frații noștri din Bucovina pentru nimerita ideea serbării și să le dorim ca cultul memoriei lui Aron Pumnul, care este cultul limbii și literaturii române și pe care dânșii l-au înveșnicit, prin ridicarea unui monument, pe mormântul bărbatului mare, să se înveșnicească tot mai mult, prin ridicarea culturii și literaturii noastre naționale.

Iar datoria noastră, față de această serbare, este ca să ne întărim, printr-înșă, tot mai mult în convingerea că, la noi, multă și mare este pietatea față de toți oamenii care fac binele și care, pe orice teren lucrează, la înaintarea neamului lor. Acesta este cultul pe care avem datoria a-l propaga în tinerețe și a-l întări în noi înșine.

Cultul memoriei lui Pumnul este cultul faptelor și al datoriei împlinite.

Și când felicităm pe frații noștri pentru acest sublim cult, zicem alor noștri, de aici, să nu ne temem și să nu ne descurajăm de cei ce voiesc să se înalțe prin vorbe și prin minciună; ci cu toții să ne înregimentăm sub drapelul faptelor. Fapte bune, fapte mărețe să săvârșim, pe toate terenurile, întru înaintarea neamului nostru, și, atunci, situația noastră nu se poate să nu se schimbe spre bine (*Sfințirea monumentului ridicat la mormântul fericitului Aron Pumnul, Biserica și Școala*, Anul XII, Nr. 26, 26 iunie / 8 iulie 1888).

□

1889: Mănăstirea Putnei nu este un Ierusalim al românilor, cum ne place să ne lăsăm mințiți, ci un loc pentru totdeauna pângărit de către călugării prădători de morminte. Biserica din curtea mănăstirii nu este zidită de Ștefan cel Mare, ci de arhitectul Romstorfer, iar chiliile sunt făcute, ca și clopotnița, târziu și tot de către austrieci. Iar mormintele voievodale nu mai au decât țărână neagră sub lespezi. Ștefan Vodă al Moldovei a plecat și nu mai este, chiar dacă Romstorfer i-a gândit și construit un mic sanctuar, cu care să ne amăgească speranțele, sufletele și nevoia de identitate.

Un material publicat în gazeta mitropolitană bucovineană „Candela” și preluat, în 1889, de publicația transilvană „Biserica și Școala”, sub titlul *Substratul Fondului religios greco-ortodox al Bucovinei. / Proprietățile mănăstirești din Bucovina, pe timpul încorporării ei la Austria*, confirmă, și dinspre Mitropolia Bucovinei, că mormântul lui Ștefan cel Mare și Sfânt al Moldovei a fost prădat de către călugării care aveau obligația să-l vegheze. Cum, pe lângă cele trei mărturii publicate anterior și pe lângă volumul lui Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernowitz, 1886, se mai adaugă și această mărturie – și cred că mai sunt și altele –, nu aș mai vrea să aud popă sau călugăr menționând numele Sfântului Voievod, pe care noi, toți românii, de la opincă la vlădică, nu-l merităm.

*

Dintre toate mănăstirile câte se aflau în teritoriul Bucovinei, cea mai de frunte, în privința reminiscentelor istorice, a proprietăților sale întinse și a posesiunii privilegiate față cu

episcopia Rădăuțiului⁸, este mănăstirea Putna. Mănăstirea aceasta a fundat-o Ștefan Vodă cel Mare, începând zidirea ei la anul 1466 și finind-o cu trei ani mai târziu⁹. În privința mănăstirii Putna, iată ce observă, pe temeiul tradiției, cronicarul Ioan Neculce, în „Cronicele Românești”, ed. Cogălniceanu, București, 1872, Tom. II., p. 179: „Ștefan Vodă cel Bun, când s-a apucat să facă mănăstirea Putna, a tras cu arcul Ștefan Vodă, dintr-un vârful de munte, ce este lângă mănăstire, și unde a ajuns săgeata, acolo a făcut pristolul în altar, și este mult loc de unde a tras, până la mănăstire. Pus-au și pe trei boiernași de au tras, pe vătaful de copii și pe doi copii din casă; deci, unde a căzut săgeata vătafului de copii, a făcut poarta; iar unde a căzut săgeata unui copil din casă a făcut clopotnița; iar un copil din casă zic să fi întrecut pe Ștefan Vodă și să-i fi căzut săgeata într-un delușel, ce se cheamă Sionu, ce este lângă mănăstire, și este semn un stâlp de piatră; și zic să-i fi tăiat capul, acolo; dară întru adevăr nu se știe; numai oamenii așa povestesc. Fost-a și biserița de lemn, întru acel delușel, și s-a risipit, fiind de lemn. Și așa a fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită; zugrăveala, mai mult aur decât zugrăveală, și, pe dinafară, și acoperită cu plumb. Zic călugării să fi fost făcut și sfeșnicele cele mari și cele mici, și policandrul, și hora, tot prinse de argint, și pe urmă să le fi luat un domn și să fi făcut altele, de spijă, care le-am apucat și noi; iar stricându-se un clopot mare, la mănăstire, și făcând călugării clopotul a doua oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare”.

„Lăsat-au Ștefan Vodă cel Bun, la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un pahar, ce vorbeau călugării, la mănăstire, că este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe și a farfuriei, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire; și arcul l-au fost trăgând cu vârtej. La vremea lui Constantin Cantemir Vodă, fiind răscoală, au venit niște cazaci, cu leși și moldoveni jomiri, vrând ca să jefuiască ce ar găsi în mănăstire. Deci, fiind un turn cu bună tărie, nu puteau să jefuiască; deci, au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirii nimica. Iar călugării, necrezând, nu voiau să dea turnul; iar acei cazaci, cu leși și cu moldoveni, îndată au aprins mănăstirea; iar călugării, văzând că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunci, îndată, având puști de apă acei cazaci, leși și moldoveni, au stins focul. Deci, atunci au jefuit tot din turn, ce a fost de la boieri și de la neguțători; iar a mănăstirii nu au luat nimica, fără numai arcul lui Ștefan Vodă. Iar paharul a fost până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță Vodă, și, scoțându-l din turn un Egumen, pe nume Misail Chisăliță, și vrând să se folosească, a băut, la masă, cu acest pahar al lui Ștefan Vodă, cu niște slugi boierești, ce erau zlotași; și, bând mult cu acest pahar, s-au îmbătat și, fiind beți, au stricat un lucru scump domnesc și de minune ca acela”.

Dar mănăstirea (biserica), după cum o zidise Ștefan, a stat numai cam de două sute de ani, căci ea fu distrusă, până în temelie, de Vasile Lupul Vodă (1634-1654,) crezând el că, în zidurile ei, va afla vreun tezaur, ascuns de întemeietorul ei, Ștefan Vodă. Neaflând ceea ce căutase, el începu a o zidi la loc, dar nu ajunse să scoată zidirea la capăt, căci fu alungat din scaunul domnesc de către Gheorghe Ștefan. Principele Gheorghe Ștefan încheie re-edificarea

---

⁸ Mănăstirea păstrează, și acum, un document de la Mitropolitul Iacob, din 1765, prin care se întăresc unele prerogative, care să le fi avut mănăstirea din vechime, anume chiar de la fondatorul ei, Ștefan Vodă cel Mare, așa: ca să se numească cea dintâia și capul tuturor mănăstirilor Moldovei, singura de sine stăpânitoare, nicăieri supusă, egumenii ei totdeauna cu protimisire a fi înălțați la treapta Arhieriei la sfintele episcopii ale acestei părți etc. Dară autenticitatea acestui document se trage la îndoială. Cel puțin atâtă e sigur, cum că documentul de azi nu e original, ci cel mult o copie de pe original.

⁹ Cronicarul Ureche, în „Cronicele Românești”, ed. Cogălniceanu, Tom. I., București, 1872, p. 157 zice: „Dacă s-a întors Ștefan Vodă de la acel război cu izbânda ce a făcut, de a bătut pe acei tătari, la Lipiți, pe Nistru, în anul de la Christos 1469, spre lauda aceea a mulțămii lui Dumnezeu și a sfințit mănăstirea Putna, care era zidită de dânsul, septembrie, în trei, spre lauda precuratei fecioare Maria, maicei Domnului nostru Isus Christos; la care sfințenie multă adunare de călugări a fost, singur Teoctist Mitropolitul și Tarasie Episcopul, împreună cu Iosif Arhimandritul și Egumenul Putnei. Zice că au fost la liturghie Arhiepiscopi, preoți și diaconi, 64, la Jertfelnic”. Este de observat că și la arătarea anului de la Christos al sfinții mănăstirii Putna, șematismul diecezan face aceeași eroare, ca și mai înainte.

mănăstirii, dar acoperământul ei prețios, de plumb, făcut de Ștefan Vodă, se pierduse. Vasile Lupul, adică, dărâmând mănăstirea, depuse materialul acoperământului acolo, deoparte, de unde însă l-au prădat Timuș, cazacul, ginerele lui Vasile Lupul, de-și făcu, dintr-însul, gloanțe de tunuri¹⁰. Sfințirea de-a doua oară a bisericii se făcu, după cum arata inscripțiunea de deasupra ușii ce duce, din tindă, în biserică, sub Eustratie Dabija, la anul 1662.

În jumătatea a doua a sutei trecute, fostl episcop al Rădăuților (1748-1750) și, după aceea, mitropolit al Sucevii, Iacob (Stamati), o reînnoi (1757) în forma ei antică, prin jurul zidului cu șanț și la poartă cu punte în scripeți, precum se vede într-o icoană ce închipuiește mănăstirea din acele timpuri, și care icoană s-a luat, în 1885, de la mănăstire și se păstrează aici, la mitropolie. La anii 1850-1860, chiliile cele vechi de lemn, dimpreună cu clopotnița, au fost date jos, ograda mănăstirii se lărgi și se zidiră, pe spezele Fondului religionar, chilii noi, spațioase, din material solid, iar în anii din urmă, și o clopotniță, înspre est, alătura cu turnul porții. Acoperământul cel vechi al mănăstirii, după cum sta încă de la mitropolitul Iacob, se înlocui, însă, cu altul modern, de tînichea, care, afară de aceea că-i lua mănăstirii, pentru totdeauna, aspectul ei antic, dar nici nu ferește zidul de ploi, fiind streășina de tot îngustă. Pereții, deci, începuseră a se umezi, până ce, în urmă, se puse stavila dezolării, prin cimentarea părții de jos a pereților.

În lăuntru bisericii, se află mormintele:

În tinda bisericii:

1. Al mitropolitului Iacob, ce-i zic Putneanul;
2. Al părinților lui, ieromonahul Adrian și monahia Maria;
3. Al mitropolitului Teoctist (mori în 1477).

În despărțitura întâi a bisericii sau nartica:

În latura dreaptă:

1. Al lui Bogdan Vodă (Chiorul), mort în 1517.
2. Al domniței Maria, fiica lui Ștefan cel mare (moartă în 1518)

În latura stângă:

1. Al Mariei, doamna lui Petru Rareș (moartă în 1529);
2. Al lui Ștefan Vodă (cel Tânăr, mort în 1527), fiul lui Bogdan Vodă Chiorul și nepot (de frate) al lui Petru Rareș.

În despărțitura a doua a bisericii sau în pronaos:

1. Sub un baldachin, mormântul Eroului Moldovei și apărătorul Creștinătății de furia Islamului, Ștefan cel Mare, morit în 2 iulie 1504.

---

¹⁰ „Cronicele Românești”, ed. Cogălniceanu, Tom. II, București 1872, *O samă de cuvinte*, de Ioan Neeulce, p. 186: „Vasile Vodă, aproape mazilit, a greșit lui Dumnezeu, că i s-a întunecat mintea spre lăcomie, de a strică mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, și n-a găsit. Și s-a apucat să o facă din nou iarăși, precum a fost, și nu i-a ajutat Dumnezeu să o facă, că a zidit-o numai din temelie, din pământ, până la ferestre, și i-a luat Dumnezeu domnia. Că s-a sculat Gheorghe Ștefan, logofătul, cu oaste asupra lui și l-a scos din domnie. Iar plumbul, cu care a fost acoperită mănăstirea Putna, l-au luat cazacii lui Timuș, ai ginerele lui Vasile Vodă, de l-au dus la cetate, la Suceava, de au făcut gloanțe de pușcă, să apere cetatea Sucevei de Gheorghe Ștefan Vodă. Că știu că au apărut-o bine, că s-au osândit și Timuș, pentru prada și jafurile ce a făcut pe la sfintele mănăstiri, și si-a pus și el capul de glonț, precum scrie letopisețul. Și, pe urmă, au gătit mănăstirea Putna Gheorghe Ștefan Vodă, după ce a luat domnia, de este zidită precum se vede acum”.

2. Al Mariei, fiica lui Radul Vodă, doamna a patra a lui Ștefan cel Mare (moartă în 1517);
3. Al Mariei de Mangop, doamna a treia a lui Ștefan cel Mare (moartă în 1477),
4. Mormântul a doi fii ai lui Ștefan cel Mare, Bogdan și Petru , repausați amândoi în 1479.

Pe lângă acestea, mai multe inscripțiuni și odoare bisericești, mai ales de la întemeietorul ei, Ștefan, câte au putut scăpa neprădate și nepierdute, prin atâtea vijelii, prin câte a trecut partea aceasta de țară.

În septembrie 1851, egumenul de atunci al Putnei, Artemon Bortnic, într-o scrisoare îndreptată către Consistoriu, propuse ca mormintele acestea, ale unor oameni atât de distinși și de interes mare istoric și arheologic, să se facă accesibile publicului, precum este aceasta în Kiev, la Neamț și în alte locuri. Egumenul numit zice, în aceea scrisoare, cum că mulți din vizitatorii mănăstirii, boieri și alte persoane, și-au exprimat, adesea, această dorință. El, deci, ca să se încredințeze ori de într-adevăr, sub pardoseala mănăstirii se află o criptă, la care intrarea, după o tradițiune a mănăstirii, să fie în tinda bisericii, puse, în prezența a trei călugări, ca să se cerce acolo. Săpându-se până la o adâncime de mai bine de un stânjen, dădură lucrătorii de o boltitură, ce se trăgea spre ușa bisericii și în care se aflau oase de morți. Aflând acestea, egumenul îndată opri lucrul și astupă săpătura la loc, pentru că, spre a scoate lucrul la capăt, nu avea împuternicire.

Consistoriul consimți la propunerile egumenului. În anul 1856, constată concepistul locotenenței Anton Schoennach aflarea de morminte în biserica mănăstirii, după care Guvernul țării, prin emisul datat „Cernăuți, 16 Noemvre 1856, Nr. 19357”, încuviință deschiderea și cercarea lor. Comisiunea, deci, în aceeași lună, își începu lucrarea.

Mai întâi, se destupă în Nartică:

I. Mormântul Mariei, fiica lui Ștefan cel Mare (moartă în 1518). În el s-a aflat un sicriu de tot putred, care, până acuma, nu se părea să fi fost atins de cineva. Până spre piept, în sicriu se afla numai țărână neagră; de la piept, mai în sus, se aflară rămășițe de îmbrăcăminte foarte prețioasă, lucrată cu argint și cu aur, și rămășițe de legători de cap, puține oase, 9 bumbi de argint și două inele cu pietre scumpe.

II. Mormântul Mariei, soția lui Petru Rareș (moartă în 1517). Cadavrul era cu totul prefăcut în țărână neagră, în care s-au aflat numai trei dinți. Și aici erau puține rămășițe de o îmbrăcăminte foarte prețioasă femeiască și se găsiră 47 de bumbi aurii și 3 inele de aur, două cu pietre, iar unul cu mozaic albastru, închipuind pe maica Domnului.

III. Mormântul lui Bogdan Vodă Chiorul (mort în 1517), fiul lui Ștefan cel Mare. Se aflară numai 16 dinți, toate celelalte părți ale trupului, numai țărână neagră. Din îmbrăcăminte, numai puțin dintr-o mantie domnească din materie grea, țesută cu aur, apoi rămășițe de o coroană de domn, din materie foarte groasă, ca catifeaua, cu 76 de bucăți mici de ornamente de aur, 2 catarâmi grele de aur și 3 inele de aur, cu pietre scumpe, în unul, săpată stema țării, adică bourulu.

IV. Mormântul lui Ștefan Vodă (mort în 1527), fiul lui Bogdan Vodă Chiorul și nepot al lui Petru Rareș. Pe când, în mormintele de mai înainte, sicriile erau așezate pe fundul mormântului, adică pe pământ, în mormântul acesta, cam 1/2 de urma deasupra pământului, erau 11 șine de fier, zidite cu câte un capăt în amândoi pereții lungimii mormântului, și pe acestea era așezat sicriul. Atât sicriul, cât și cadavrul erau de tot putrede, sicriul se pare că, la

înmormântare, a fost lăsat descoperit. Din îmbrăcămintă, s-a cunoscut o parte de mantie domnească și de omofor, care, pe atunci, îl purtau și domnitorii. Materia rămășițelor, peste tot foarte scumpă și ornată cu aur și cu argint. Afară de acestea, încă unele ornamente de aur, cu pietre scumpe, de la o coroană, și mai multe rămășițe și pietre scumpe, așa, între altele, numai 157 de mărgăritare. Din oseminte, s-au aflat osul frunții, al nasului, o falcă și altele puține, partea cealaltă a cadavrului și a îmbrăcăminții, toată prefăcută în țărână neagră și căzută, de pe șine, pe fundul mormântului.

V. Un mormânt, la picioarele mormântului lui Bogdan, însă fără epitaf, așa încât nu s-a putut ști cine zace într-însul. În acest mormânt, s-a aflat un cadavru de mijloc, fără sicriu, așezat pe 13 șine, puse curmeziș, în același mod ca în mormântul (aliniatul IV) lui Ștefan, fiul lui Bogdan. Cadavrul, cu fața acoperită, în cap cu o cușmă cu primuri de blană, îmbrăcat în veșminte de materii ca și ceilalți morți. Dintre toate, cadavrul acesta era mai bine conservat, nu s-au atins, deci, nicidecum, ci mormântul s-au astupat iarăși.

În pronaos: Toate mormintele acestea erau zidite de cărămizi arse tare și, deasupra, boltite, numai la unele dinspre cap, la altele dinspre picioare, era lăsată câte o bortă, astupată însă cu o lespede.

VI. În mijlocul despărțiturii acesteia, puțin spre răsărit, se află piatra amvonului sau analoghionului. Pentru că, în vechime, sub piatra aceasta, de regulă, se înmormânta ctitorul, s-a făcut, și în Putna, cercare aici, după mormântul lui Ștefan, ca ctitor al mănăstirii. După ce se scoase țărâna, până la o adâncime de 18 policare, au dat lucrătorii de un mormânt, zidit din cărămizi, ca și celelalte, dar fără boltitură, ci gura lui astupată peste tot cu trei lespezi, lucrate regulat, în patru muchii. Colțul nord-estic al lespezii ultime, dinspre picioare, s-a aflat frânt, se vede că cu puterea. Mormântul acesta s-a constatat, cu toată siguranța, ce este al lui Ștefan Vodă cel Mare, fiindu-i și epitaful în dreapta, dinspre peretele bisericii. Cadavrul, fără sicriu, era așezat, și aici, pe 13 șine, în același mod ca la mormormintele de sub aliniatele IV și V, din Nartica. Sub cap, era un căpătâi zidit, de 12 policare. Pe acesta, zăcea capul mortului, din care însă era conservată încă numai partea superioară a tidvei, dar așa, că partea, în a cărei continuare ar veni fața, adică ochii, era intoarsă spre apus și depărtată de grumaz ca 5 policare.

După zisa medicului, tidva, numai în urma putrejunii și a descompunerii, niciodată n-ar fi putut lua pozițiunea aceasta nenaturală. Afara de aceasta, nu s-a aflat nicidecum de puțină urmă de un acoperământ sau ornament de cap sau de gramaz, fără care nu se poate crede că s-ar fi înmormântat Ștefan cel Mare, mai ales pentru că, în mormântul lui Bogdan și al lui Ștefan cel Tânăr s-au aflat de acestea. Toate împrejurările acestea arătară, fără toată îndoiala, cum că, acum demult, mormântul lui Ștefanu a fost cercat de oarecine. Și, într-adevăr, în privința aceasta a dat deslușire de ajuns o epistolă, cu data din „2 Martie 7265/1757”, care se păstrează la mănăstire. Epistola aceasta este scrisă de mitropolitul Iacob și îndreptată către egumenul de atunci al Putnei, Benedict.

În ea, în mod misterios, spune mitropolitul „cum că îi pare bine că domnul ispravnic din Suceava a dezgropat mortul, despre care era prepusul, și că nu a aflat alta, afară de aceea, despre care ne-a făcut știre cuviosul Dionisie. Îmi pare bine că a venit ispravnicul, căci așa a scăpat mănăstirea iarăși de presupusul în care se află. Pe scrisoarea lui Dionisie n-am răspuns, dar îi voi împărtăși din gură cum că am înțeles toate câte mi le-a scris. Toate pietricelele, inelele, semnele de stare, boldurile și alte lucruri ce s-au aflat, domnul să le sigileze la un loc și să le deie argintarului Rafail, și să ieie măsura de pe icoana făcătoare de minuni a maicii Domnului și de pe a Domnului Christos, și să ni le trimită toate prin un om de credință. Să

mai caute, cu părinții conventuali, că se află, acolo, o pungă cu mărgăritare, sigilată cu sigiliu al nostru. Aceasta să o deschidă și să ieie de acolo 500 de mărgăritare de mărimea asemenea.

Se mai află, acolo, după cum știm, 200 sau 300 de mărgăritare de mărimea mazării, care s-au deprins de pe aer. Toate mărgăritarele acestea, dimpreună cu lucrurile ce s-au aflat la mort, să ni le trimită domnul, pentru că voim a face, pentru maica Domnului și pentru Christos, coroane noi, mai iscusite și mai frumoase, și să le înfrumusețăm cu pietre și cu mărgăritare, care coroane, după ce vor fi gata, se vor pune numai în zile mari de sărbători”¹¹.

Cum că mortul amintit în epistola aceasta misterioasă este Ștefan cel Mare, se arată din o însemnare, făcută pe partea din afară a acestei epistole, care sună: „Răvașul acesta este de la Preasfinția Sa mitropolitul Iacob, în care a scris că să se trimită lucrurile care s-au aflat în mormântul pronaosului, pentru ca din ele să facă două coroane la icoana făcătoare de minuni”. În naos, însă, nu se afla, afară de al lui Ștefan, alte morminte, decât al Mariei, fiica Radului Vodă, și al Mariei de Mangop, soțiile lui Ștefan, și a doi prunci ai lui. În mormintele acestea cu anevoie se vor fi aflat semne de stare (insignii domnești); îmbrăcămintea lui Ștefan, aflată în mormânt, deși putredă și mucegăită, totuși s-a cunoscut că era de materie foarte prețioasă și dimensiunile ei arată că Ștefan era de statură mică, îndesată, întocmai așa după cum îl descrie istoria și tradițiunea.

Rămășițele din mormânt nu s-au atins, ci s-au lăsat întocmai cum au fost și mormântul s-a astupat iarăși. Celelalte morminte din pronaos s-au deschis numai puțin și, văzându-se cum că în lăuntru lor sicriile și cadavrele sunt cu totul putrezite, s-au astupat iarăși.

Lucrurile memorabile, câte s-a arătat mai sus că s-au aflat în morminte, comisiunea le-a așezat în vase de sticlă, sigilate cu sigiliul său și cu arătarea mormântului din care au fost scoase. Mormintele din tinda bisericii, precum ale mitropoliților Teoctist, Iacob și celelalte, câte se mai află acolo, n-a fost de către comisiune cercate. Spre răsărit de la mănăstire, pe râulețul Vișeu, se află Chilia în piatră, numita așa pentru că este scobită într-o stâncă mare, situată pe malul apei. În lăuntru se văd semne că, oarecând, a fost împărțită în două despărțituri destul de spațioase, pentru ca în ea să poată petrece un om. Cine a săpat-o nu se știe. Tradițiunea susține că, acolo, într-însa, ar fi trăit sihastrul Daniil, care l-a îmbărbătat pe Ștefan cel Mare la rezistența după nenorocita bătălie cu turcii, la Războieni. Se vede, însă, că tradițiunea confundă Putna cu Voronețul.

Spre apus, în sus, pe apa Putnei, într-o depărtare cam de o jumătate de oră, stau ruinele Sihăstriei. Aceasta, fiind, mai înainte, de lemn, pe la anul 1758 a fost zidită din piatră, de către egumenul Putnei, Sila. Lucruri date Sihăstriei de acest egumen se mai păstrează, și acum, în Putna, precum și piatra cu inscripțiunea despre fundarea Sihăstriei (*Substratul Fondului religios greco-ortodox al Bucovinei. / Proprietățile mănăstirești din Bucovina, pe timpul încorporării ei la Austria*, istoric preluat din *Candela de Biserica și Școala*, anul XIII, nr. 43, 22 octombrie / 3 noiembrie 1889, pp. 339-342).

□

1890: Despre Jubileul Î. P. S. S. părintelui Arhiepiscop și Mitropolit Dr. SILVESTRU MORARIU-ANDRIEVICI. Cetim în „Candela”: Zilele de 26 și 27 aprilie 1890 vor rămâne neșterse în memoria celor ce avură parte a fi de față la festivitatea, manifestarea grandioasă din partea Arhidiecezei mulțămitoare, însoțită încă parcă anume de cel mai dulce și frumos timp de primăvara, în onoarea activității de 10 ani a Înalt Prea Sfinției Sale Arhipăstorului bisericii ortodox-orientală a Bucovinei și Dalmației.

---

¹¹ N-am avut epistola în original, ci numai în traducere nemțească, după cum se află ea la Domnul Wickenhauser, *Gechichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernowitz, 1886 pp. 93, 94. Vezi, tot acolo, mai pe larg, istoria deschiderii mormintelor domnești din Putna, pp. 80-96.

Manifestarea se începu în 26 aprilie, seara, conform programului, cu un conduct de facile impozant și nemaivăzut, în capitala țării. Peste 1.000 de facile, în frunte cu două capele de muzică, se puseră în mișcare, la ora opt și jumătate, tot patru câte patru, din Piața Elisaveta, spre Piața Principală, și, de acolo, prin strada templului și a universității, spre reședința arhiepiscopală.

Parcul de dinaintea palatului arhiepiscopal nu mai putea cuprinde mulțimea privitorilor. Tot așa erau ocupate și toate ferestrele spațiosului palat, ce dau în acel parc. Înaintea balconului se postă, mai întâi, corul festiv, ce consta din 100 de cântăreți, apoi, ceva mai departe, muzica militară a Regimentului de infanterie 41, și, primprejor, în linie șerpuitoare, se înșirară purtătorii faclelor, dezvoltând, împreună cu focurile de pe portalul principal, „o mare de lumină”.

Serenada se începu cu uvertura din opera „Wilhelm Tell”; de Bosini, după care urmă, sub dirijoratul dlui E. Meșederu, imnul festiv, compus de dl C. B. Carașiu, apoi un ingenios potpuriu, compus din cântece românești și slave de dl Costețești, capelmaistrul muzicii militare, și executat, cu o acuratețe încât nu se putea reține să nu aplaude nici înaltul jubiliar, care sta pe balcon, înconjurat de arhimandriți, de consilierii consistoriului, de patronii bisericii și de alți demnitari înalți. După ce mai cântă corul imnul festiv, compus în limba slavă de dl profesor Isidor Vorobchievici, iar muzica militară, încă două piese forte bine alese, publicul erupse în strigăte puternice de „Să trăiască!” și „Slavă!”. În fine, mai așezându-se valurile strigătelor, luă Î. P. S. S. părintele jubiliar cuvântul, de mulțami, cu voce sonoră, în limbile germană, română și slovenă, pentru ovația măreață, ce i se făcu.

A doua zi, adică în 27 aprilie 1890, după ce fu condus Î. P. S. S. de o deputațiune, compusă din domnii Arhipresviter Mândrilă, Ilustritatea Sa Modest cavaler de Grigorcea și profesorii Isidor Vorobchievici, Chirilovici și Tarnoviețchi, de la reședința arhiepiscopală, la biserica catedrală se celebră liturghia solemnă, la care piesele corale le cântă, cu deosebită precizie, un cor, combinat din membrii Societății „Armonia” și ai Societății „Academia ortodoxă” și din studenții de la școlile mijlocii (gimnazii – n. n.). După sfânta liturghie și doxologie, ținu venerabilul părinte exarh catedral Ioan Procopovici, următoarea cuvântare festivă:

„Mult onorată adunare! Drept măritorilor creștini! Mărire și laudă lui Dumnezeu, căci El este bun și harul Lui veșnic! Și noi toți să zicem: „Amin!”. Da, dacă ar putea vorbi toți membrii bisericii noastre drept măritoare a Bucovinei, dintr-o gură, apoi ei n-ar putea zice alta decât „Amin!” la cântările noastre de laudă și la strălucita festivitate de astăzi.

Înainte cu zece ani, fiind Mitropolia noastră văduvită, se rugau toți credincioșii, ca odinioară sfinții apostoli: „Domne, cel ce știi inimile tuturor, arată-ni-l pe cel pe care l-ai ales să ia soarta serviciului acestuia!” (Faptele apostolilor, 1, 25); se rugau cu umilință către Atofindurătorul părinte ceresc, ca El să nu ne lase timp îndelungat orfani, fără păstor, fără conducător, fără părinte; El să binevoiască a ne da „un păstor, după inima sa” (Ieremia, 3, 15), care să fie demn a ocupa treapta cea mai înaltă în biserica noastră și să fie, prin cuvânt și faptă, pentru toți o Evanghelie vie, un far luminător. Această neîncetată, intimă, umilită rugăciune, aceste plângeri ale preoțimii și ale credincioșilor nu putură rămâne neuzite; căci erau rugăciuni cu spirit și cu adevăr, rugăciuni în numele și după porunca lui Cristos. În sus se sui ca o mireasmă bine-mirositoare rugăciunea credincioșilor, în jos se coborî împlinirea ei; așteptarea se alină, speranța se împlini, rănile se vindecă, tristețea dispăru și bucuria împlu inimile tuturor credincioșilor drept-măritori; căci prea îndurătorul Dumnezeu luminează spiritul prea grațiosului și prea luminatului nostru Împărat și ne numi nouă, celor orfani, un părinte sufletesc, un arhipăstor adevărat.

Silvestru este numele cel dulce, pe care-l numește, de zece ani, încoace, numai cu pietate și dragoste toată limba drept-măritoare din țară, ba chiar și de peste hotare; Silvestru e

Arhipăstorul și Mitropolitul nostru, care veghează cu neadormire, de pe scaunul mitropolitan, peste turma cea cuvântătoare din Bucovina; Silvestru este grijuliul nostru părinte sufletesc, la care se îndreaptă cu iubire, încredere și alipire fiască privirea tuturor fiilor drept-credincioși din țară, fără deosebire de limbă, de vârstă și chemare; Silvestru este reprezentantul, prea demnul apărător al credinței și al bisericii noastre drept-măritoare din Bucovina.

Cu încredere în puterea și luminarea de sus, voi încerca a corespunde onorantului mandat, pe care l-am primit, și de a arăta îndreptățirea strălucitei festivități și a bucuriei noastre de astăzi. „Iaca Arhiepiscopul, cel care, în viața sa, i-a plăcut Domnului și s-a aflat drept, care să vă împărtășească, în timpuri viforoase, harul ceriului!”. Iaca Înalt Prea Sfințitul nostru Arhiepiscop și Mitropolit, prea demnul jubiliar! Un luminător a fost el, precum mai înainte, în sinceritate curajoasă și franchețe neînfricată, așa mai târziu, în apostolica-i arhierescă lucrare; el și-a împlinit, conform îndemnului sfântului apostol, diregătoria, fiind cu prisosință servitorul lui Cristos și admiratorul lui Dumnezeu. După exemplul apostolilor și al episcopilor din primele veacuri ale creștinătății, a călătorit el prin toate unghiurile țării, a sfințit, în decursul arhipăstoririi sale, peste 50 de lăcașuri noi dumnezeiești, săvârșind pretutindeni jertfa cea necrută, și i-a îndemnat, prin grai viu și scrieri arhipastorale, pe toți păstoriții la lupta cea sfântă, la lupta pentru cruce și credință.

Din apropiere și din depărtare au peregrinat, la scaunul arhipăstoresc, numeroase cete de credincioși și au primit, din mâinile Arhipăstorului, binecuvântarea părintească. O sută treizeci și nouă de inși a sfințit el, prin impunerea mâinilor, „pentru eterna preoție, întru fiii ai neamului celui nemuritor, întru care nimeni nu se naște”. Eparhia Bucovinei a crescut, a înflorit sub Arhipăstoria lui, în științifică cultivare și demnă viețuire a preoțimii și în statornicie și nestrămutată pietate a credincioșilor. Împărăția lui Dumnezeu a sporit și sporește, în Eparhia lui, binecuvântată cu toate faptele spiritului sfânt, întru unire și pace, spre onoarea lui Dumnezeu și mântuirea sufletelor. Păstorul și turma stau strâns uniți în speranță și dragoste, prin legătura cea nedestructibilă a credinței catolice (în sens de „universală”, dar cu trimitere la ortodoxie – n. n.), a credinței noastre drept-măritoare.

Se fac încercări, și în zilele noastre, la slăbirea acestei legături străvechi, și vocea necredinței socoate că va zgudui temelile bisericii noastre. Care-i tendința lor, a celor orbiți? O religie vor ei să întemeieze: dezbinând pace, defăimând și urând iubirea! Ei vor să fie credincioși fără credință, creștini fără Cristos, catolici fără ortodoxie! Ei singuri se judecă, ei singuri își judecă faptele! Ei seamănă vânt și vor secera furtună! Temelia cea tare a ortodoxiei va susține biserica noastră, care este singura adevărată biserică a lui Cristos, că de 19 sute de ani, până acuma, așa și mai departe neclintită, și ea va rămâne neatinsă de defăimare și calomnieri, privegheată și apărată cu visteriile vieții ei de episcopi și arhipăstori. „Nu este nimica nou sub soare”; puterile cele vechi se luptă numai cu arme noi, dar toate încercările vor rămâne, față cu biserica noastră, de rușine, ca și toate armele dușmane din străvechime.

Încă stă piatra cea din capul unghiului a bisericii noastre neclintită și nemișcată; încă sunt episcopi și preoți ce-și cunosc datoriile și încă viază credința noastră cea catolică prin toate unghiurile pământului, în milioane de suflete, care le sunt alipite episcopilor și preoților cu umilă venerațiune și încredere, și care, prin aceștia și cu aceștia, sunt și vor fi, totdeauna, cu inima și cu suflet, credincioși bisericii lor. Noi știm că s-a prezis un timp în care veni-vor smomitori și amăgitori, care nu vor suferi învățătura cea sănătoasă, ci i se vor împotrivi ei și, cuprinși de rătăcire, pe alții la rătăcire îi vor ademeni și la fabule se vor pleca (2 Tim. 3, 13. 4, 3). Noi știm că este scris: „Nevoie este să vină scandaluri” (Mat. 18, 7). Și este drept, în toate veacurile a fost ajunsă biserica lui Cristos de scandaluri, dar ea a fost ajunsă numai pentru ca să le învingă. De aceea, să ne mângâiem, și de astă dată! Biserica noastră, pe care a zidit-o Domnul pe acea piatră, încât nici porțile iadului nu o vor învinge, și care nu s-a supus niciodată atacurilor pornite asupra ei, din partea celor tari și puternici din vechime, ea va ști

suporta, cu bărbăție, apostazia unora dintre lipașii ei și a învinge glorios, cu ajutorul Celui ce este cu ea, până la finea veacurilor, toate încercările, atât ale dușmanilor văzuți, cât și ascunși.

Cu ferma conștiință de învingere, deci, și cu bucurie înaltă, serbăm noi, astăzi, a zecea aniversare de Arhipăstorie a Eminenței Voastre, Înalt Prea Sfințite Stăpâne! Ne sunteți doar înșivă o icoană a sfintei noastre biserici, întru firma pașnică și neschimbata-i activitate. Zece ani, stați, ca Arhiepiscop și Mitropolit, la altarul Domnului și împărtășiți, rugându-vă, binecuvântând și sfințind, ca un izvor bogat și nesecate apele vieții de veci. Întru aceasta v-a binecuvântat Dumnezeu cu abundență, căci în mâinile Î. P. S. V. a pus El toiagul lui Aron, ca să-i pașteți poporul și, în tot timpul, ați păstrat, ca un păstor credincios și administrator dumnezeiesc vistieriile învățaturii sfinte în toată deplinătatea lor. De aceea ne-am adunat cu toții, din apropiere și din depărtare, să serbăm împreună ziua aniversară și să vă aducem, din parte-ne înalta stimă și fiasca iubire, drept cunună de înaltă onoare binemeritată.

Această zi de onoare a Eminenței Voastre este zi festivă, zi de sărbătoare pentru toți credincioșii din întreaga țară. „Aceasta este ziua ce a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne desfătăm într-însa”. Se ne unim, deci, cu toții, și, cu o gură și cu o inimă, să ne rugăm pentru prea iubitul nostru Arhipăstor, să ne rugăm, așa grăind: „Domne Dumnezeule! Pe cel ce ni l-ai ales și pe care noi toți, cu respectuoasă iubire și fiască ascultare, îl stimăm, pe Arhiepiscopul nostru binecuvântă-l cu harul tău, întărește-l cu puterea ta, condu-l cu spiritul tău cel sfânt, ca să ne premeargă pe calea mântuirii și să ne conducă și pe noi pe calea aceea; ca să fie căutătura lui chiară (limpede – n. n.), brațul lui puternic, credința lui vie, curajul lui rezolut, confidența lui fermă, și ca să pască turma ta cea cuvântătoare în necaz și bucurie, în zile senine și viforoase, tot pe neveștejitele plaiuri ale bisericii tale! Dăruiește-i încă mulți ani, plini de activitate mântuitoare; și dacă-ți va place a-i cere îndărăt toiagul păstoriei, apoi învrednicește-l de plata servitorilor tăi celor credincioși; învrednicește-l, ca să fie despărțirea lui aceea a unui părinte bun și grijuliu de fii săi, învrednicește-l să-i fie memoria adânc întipărită în inimile tuturor, și toți, din generație, în generație, să mărturisească, zicând: „El a fost păstorul cel bun!” Amin!”.

Urmează cuvântarea ruteană. Aceste cuvântări, rostite conform regulilor oratoriei, atât în privința tonului, cât și a gestului, au făcut adâncă impresie asupra auditorilor. Cât despre ordinea din biserică, care, în tot decursul serviciului divin, era plină ochi de omeni, apoi ea era, conform programului, următoarea: în semicercul din dreapta stăteau reprezentanții patronilor bisericești și ai nobilimii, membrii consistoriului, reprezentanții universității de la facultatea teologică, reprezentanții mănăstirilor, prepușii seminarului, profesorii de religie de la școlile populare și mijlocii, reprezentanții preoțimii de păstorie etc. În mijlocul navei era unu spalier pitoresc, format din populațiunea rurală, venită la jubileu din diferitele comune rurale; iar în semicercul stâng, sta partea femeiască, foarte reprezentată din toate stările.

După serviciul divin, care dură până după ora 11, fu condus Î. P. S. S., tot de aceea deputațiune, la reședința arhiepiscopală, iar câteva minute mai în urmă, plecară, într-un șir impozant de echipaje, patronii bisericești, nobilimea, preoțimea, diferitele deputațiuni etc., prin strada principală, până la portalul reședinței, unde fură toți întâmpinați de ceremoniari și conduși în sala festivă. Acolo, în dreapta, cuprinseră loc patronii bisericești, nobilimea, ostășimea, deputațiunile și corporațiunile, și în stânga, arhimandriții, consilierii consistoriali, colegiul profesoral al facultății teologice, protopresviterii, cealaltă preoțime etc., iar galeriile erau ocupate de o cunună frumoasă de dame.

O deputațiune conduse, apoi, pe Î. P. S. S. părintele Arhiepiscop, din sala albastră, în sala festivă, unde fu întâmpinat cu strigăte de „Să trăiască!” și „Slavă!”, pe când Societatea „Armonia”, împreună cu Societatea „Academia ortodoxă”, intona imnul „Mărire lui Dumnezeu”, de Beethoven.

Ocupându-și Eminența Sa locul ce i-a fost rezervat, îndată i se făcu loc înaintea Sa Ilustrității Sale, Domnul Iancu cavalier de Zota, care rosti următoarea cuvântare:

„Eminența Voastră! Înalt Prea Sfințite Părinte! Azi serbează drept-credincioasa biserică a Bucovinei și Dalmației deceniul activității Eminenței Voastre ca Arhiepiscop și Mitropolit. Privirea retrospectivă asupra activității Înalt Prea Sfinției Voastre, în cei zece ani, de când ocupați scaunul arhieresc, a îndemnat spontan întreg poporul Eparhiei a-și manifesta sărbătorește simțirile, de care este predominant față cu Î. P. S. Voastră, Arhipăstorul lui, însărcinându-mă pe mine cu onoranta misiune de a-i fi interpretul înaintea Eminenței Voastre. Deci, dară, în numele întregii eparhii, al patronilor bisericești, al clerului regular și secular, al inteligenței și al tuturor comunelor din Bucovina, am onoarea a declara aici, solemn, cum că întreaga eparhie este foarte mulțumită cu conducerea și cârmuirea Eminenței Voastre. Apostolica misiune de conducere, cu care V-a însărcinat Domnul nostru Isus Cristos, ați îndeplinit-o cu strălucit succes, recunoscut de toți. Învățăturile pe care le-ați răspicat, atât prin grai viu, cât și prin diferitele epistole și apologii, ne-au împospătat simțirile religioase; dovadă sunt cele 57 biserici, care s-au clădit și reconstruit în decursul celor zece ani.

Învățăturile Eminenței Voastre au mărit respectul străinilor față de biserică noastră; ele ne-au ridicat și pe noi înșine în propria noastră stimă. Învățăturile Î. P. S. Voastre ne-au întărit în cultul patriotismului și, după pilda ce ne-ați dat-o, de nenumărate ori, sunt și simțirile noastre pătrunse de măreața idee de patriotism, de nemărginită iubire către Prea Înalta Dinastie, și de nestrămutată fidelitate către Imperiul austriac, în care biserică noastră își află scut și reazem puternic.

Învățăturile Eminenței Voastre au înrădăcinat în noi virtuți, bazate pe umanitate. În tot timpul activității Voastre, a-ți știut, Înalt Prea Sfințite Părinte, a-i întruni, fără părtinire și fără deosebire de naționalitate, pe toți eparhioții sub scutul părintesc al Eminenței Voastre; pildei și îndemnurilor Eminenței Voastre avem de mulțumit, nu numai că există, între cele două popoare principale ale țării noastre, între Români și Ruteni, o iubire frățească, o armonie binefăcătoare, de care ne invidiază toți ceilalți, ci am învățat încă, după pilda și sfaturile Eminenței Voastre, a trăi și cu popoarele de altă lege în amicitie și bună înțelegere.

Toate meritele acestea, ale Eminenței Voastre, cer deplina noastră recunoștință, cu care suntem datori a V-o răspica, astăzi, sărbătorește, întrunindu-ne anume în scopul acesta. Mulțămim, deci, Înalt Prea Sfinției Voastre pentru buna, înțeleapta și binevoitoarea păstorie și povățuire, și ne rugăm la puternicul Dumnezeu ca să Vă țină încă mulți ani, tot pe calea aceea, pe care a-ți ales-o, pentru mărirea sfintei noastre biserici, în folosul patriei și a poporului Eminenței Voastre.

Ne rugăm ca să binevoiți a primi asigurarea nemărginitei noastre iubiri, venerațiuni și întruna și promisiunea, cum că cu dragoste și ascultare fiască, vom urma, și în viitor, tuturor învățăturilor și povățuirilor, de care ne veți mai face părtași. Să trăiți, Eminența Voastră, mulți și fericiți ani!”

După cuvântarea aceasta, care fu rostită, cu multă vervă și aplaudată viu, la fiecare propoziție, cântă corul „Mulți ani!”. Acum își ridică vocea Î. P. S. S. părintele Mitropolit și răspunde în următorul mod:

„Prea strălucită și mult onorată Adunare a scutitei de Dumnezeu Eparhie bucovineană! La intrarea umilinței mele în scaunul sfintei noastre Arhiepiscopii și Mitropolii, nu m-am așteptat să-mi fie dat a sta un deceniu întreg în fruntea Eparhiei și a afacerilor Arhipăstoriei. Cu atât mai puțin m-am așteptat la aceea ca, în ziua aniversară a decadei prime de Arhipăstorie, să-mi fie dat a vedea adunați, în biserică catedrală și în reședința arhiepiscopală, pe reprezentanții tuturor organelor constitutive ale comunității noastre bisericești, nu spre a-

mi cere darea de seamă despre ceea ce le-am lucrat, în zece ani, în via Domnului, ci prin solemnitățile puse la cale, cu devotament și strălucire, a vedea manifestarea bucuriei că mă aflu încă în viață, precum și expresia de îndestulare și de mulțumire cu ostenele și modeste rezultate ale arhipăstoriei mele.

Fie binecuvântat numele Domnului, care, cu îndurarea sa nemărginită, mi-a prelungit anii vieții, până astăzi, și m-a umbrit cu ajutorul său, ca să-mi pot împlini îndatoririle arhipăstoriei, pe cât a fost și este cu putință, în niște împrejurări precum cele actuale.

Domnilor și fraților mei prea onorați! Ilustritatea Sa, Domnul Dr. Ioan Cavaler de Zota, patronul mai multor biserici parohiale și deputatul poporului în dieta țării și în senatul imperial, ca vorbitor al strălucitei Adunări de astăzi, binevoi a atinge un șir de momente din timpul activității mele arhipăstorești. Până să-mi dau răspunsul, cel puțin la unele dintre acelea momente, mă simt îndatorat a constata, în genere, și fac acesta după adevăr și fără de rezervă, cum că micul mănunchi de roade, pe terenul bisericesc al țării, nu este numai al umilinței mele, ci că la acesta au participat, cu devotament evanghelic și cu conlucrare patriotică, toate organele constitutive ale sfintei noastre biserici, și anume prea onorații patroni parohiali ai ilustrei noastre nobilimi, prea iubitul nostru cler eparhial, mândra pleiadă a inteligenței noastre, după starea și chemarea-i publică, precum și evlavioșii creștini și poporeni de prin toate enoriile orășene și sătești, cu un cuvânt, toți cei ce locuim pe pământul moștenirii noastre părintești și suntem fiii sfintei și drept-măritoarei biserici a lui Cristos.

De aceea, și serbarea jubiliară de astăzi nu este numai a umilinței mele, ci a tuturor celor ce au lucrat și lucră, cu devotament, la înflorirea bisericii și a țării. Spre întărirea afirmării mele, fie-mi îngăduit a aduce unele momente speciale.

Dacă Ilustritatea Sa, domnul vorbitor, a atins activitatea de învățător a umilinței mele și a binevoit a recunoaște valoarea trimerilor mele arhipastorale în dieceză, apoi adaog, la aceasta, cu aluzie la cuvintele Evangheliei, că pământul în care am semănat cuvintele învățăturilor creștinești nu este pietriș, ci pământ bun și, de aceea, tot grăunțele semănat a și încolțit și acum sporește și crește ca holda cea binecuvântată. Dacă, apoi, s-a intonat fapta îmbucurătoare că, în timpul arhipăstoriei mele, de zece ani, s-a construit și s-a sfințit acel număr însemnat de biserici, apoi partea mea constă, mai cu seamă, numai din aceea că am îndemnat la zidit lăcașuri dumnezeiești, dar meritul real, înaintea lui Dumnezeu și al bisericii este al patronilor și al comunităților parohiale, care au fost gata, cu dinarul lor, la niște jertfe atât de însemnate, dar mântuitoare.

Dacă se mai arăta și aceea că am contribuit la deșteptarea conștiinței în popor și la priceperea valorii ce o are el în raport cu numărul și cu puterea sa de viață, precum și la ridicarea stimei sale proprii și la înmulțirea respectului din partea altor elemente conlocuitoare, apoi adaog, și aice, că n-am făcut decât să colaborez cu bărbații luminați, care stau în fruntea poporului nostru, pornit pe calea cea bună de cultură sănătoasă; de aceea, și afirm cu tărie că sunt mândru a fi arhipăstorul unui popor ca acesta, care merită a avea arhipăstori chiar de seama sfinților trei ierarhi.

Dacă s-a mai afirmat, iarăși de Ilustritatea Sa, domnul vorbitor, că umilința mea am stăruit a înrădăcina, în genere, religiozitatea și virtuțile de umanitate, apoi nu pot să nu adaog, și aice, că, în împlinirea acestei chemări cardinale a arhipăstoriei mele, am fost și sunt sprijinit bărbătește de confrății și conlucrătorii mei, în via Domnului, care constat că este binecuvântată într-atâta, încât pe lângă osteneala din partea noastră, a tuturor, va crește și va aduce roade mănoase, asemenea pomului plantat la izvoarele apelor.

Dacă s-a recunoscut și aceea că am stăruit a-i întări pe diecezani în cultul patriotismului și în neclintită fidelitate și aprinsă iubire către prea înalta Dinastie domnitoare, apoi am făcut aceasta și urmez a o face din însuflețirea curată a cetățeanului credincios și din convingerea fermă că, sub aripile vulturului puternic al Monarhiei și în alipire strânsă de prea înaltul Tron împărătesc, se bucură Bucovina, cu vetrele ei părintești, precum și sfânta noastră

biserică, de scut și reazem puternic, de pace și liniște nebântuită, de prosperitate și îndemânare, pe toate terenurile vieții, de încredințare vie și nedisputabilă, de care sunt pătrunse toate clasele populației noastre bucovinene.

În fine, binevoi Ilustritatea Sa, domnul vorbitor, a constata, cu bucurie, în numele strălucitei Adunări, și acea faptă că, în decursul timpului scurt de arhipăstorie, mi-a succes a-i întruni pe toți eparhioții, fără deosebire de limbă, sub parola pravoslaviei și scutul maicii noastre biserici drept-măritoare, îndrumând așa pace și bună învoire între cele două elemente naționale, înfrățite întru Cristos, precum și buna înțelegere și amicitie cu conlocuitorii de alte limbi și confesiuni. Am stăruit aceasta și o voi stăruii, deoarece cred și prevăd că sfânta noastră biserică din pământul Bucovinei va fi scutită de clătinare și scădere numai așa, dacă fiii ei de una și de altă limbă se vor întruni strâns și se vor ține morțiș de flamura Ortodoxiei, după cum au fost din vechime și sunt și astăzi legați unii, cu alții, prin una și aceeași credință, speranță și dragoste întru Cristos; cred și prevăd cum că cele două elemente naționale ortodoxe se vor susține și vor putea prospera, în cultură și în stare bună materială, numai așa, dacă se vor sprijini frățeste între olaltă, pe când pe calea vrăjmașiei s-ar distruge; cred și prevăd că Bucovina, maica țară, va sta, după cum este, țară autonomă și se va dezvolta, după măsura izvoarelor ei de belșug, numai așa, dacă între toți locuitorii țării va predomină împăcare și înțelegere în punctul intereselor vitale ale țării.

Domnilor și fraților mei prea iubiți! Dintre dorințele și postulatele Diecezei, unele se realizează, altele sunt pe cale a se realiza. Dorința principală este însă, fără îndoială, activarea Congresului nostru bisericesc. După ce, precum a declarat, de curând, Excelența sa, domnul Ministru de culte, în urma discursului deputatului nostru, dl Victor Baron de Stîrcea, în senatul imperial, tratativele preparatorii sunt finalizate, suntem îndreptățiți a spera că, din grația Maiestății Sale, a mărinimosului nostru Împărat și Protector al bisericii noastre, vom vedea realizată și această dorință fierbinte, prin prea înalta sancționare a statutului congresual, în puterea căruia deveni-va și biserica Bucovinei în poziție autonomă. De aceea, și cu ocaziunea de astăzi, să ne întrunim în rugi și cereri pentru sănătatea îndelungată a vieții și fericita domnie a prealuminatului nostru Împărat Francisc Iosif I, intonând, cu gura și cu inima: „Să trăiască!”.

Iar Domniile Voastre, prea onoraților domni și prea iubiților frați și fii întru Cristos, care ați binevoit a vă aduna, astăzi, din toate laturile țării, cu felicitări cordiale, binevoii a primi și mulțămirea fierbinte, din toată inima, a umilinței mele, și, dacă va mai fi voia Domnului, apoi să ne vedem și să ne întâmpinăm unii pe alții, cu asemenea bucurie și mulțămire, și după alți zece ani.

Să trăiască, deci, toți onorații patroni parohiali! Să trăiască iubitul nostru cler eparhial! Să trăiască măreața pleiadă a inteligenței noastre! Să trăiască toți poporeni noștri de prin orașe și sate! Să trăiască toată comunitatea bisericii și locuitorii Bucovinei!”.

Când ură Î. P. S. S.. prea grațiosului Împărat, „Să trăiască!”, atunci erupse Adunarea în frenetice strigări: „Să trăiască!”, iar corul intonă imnul împărătesc, „Doamne sfinte!”. Dar, rostind Î. P. S. S. această cuvântare, a fost aplaudată cu nespus entuziasm, încât adeseori a trebuit să aștepte, pentru ca să poată continua cu perorarea.

Apoi, pași înainte Venerabilitatea Sa, părintele Mitrofor Dr. Ioan Tzurcan și peroră, cu cunoscuta-i oratorie, o cuvântare în limba ruteană, care fu încă viu aplaudată. Finindu-și Venerabilitatea Sa, părintele Dr. Tzurcan, cuvântarea, corul intonă „Mulți ani!”, iar Î. P. S. S. răspunse în limba ruteană.

În urmă, mai cântă corul, cu multă bravură, psalmul „Ți se cuvine cântare”, compus de profesorul Isidor Vorobchievici.

Între onoratorii și corporațiunile cari veniseră să-l felicite pe înaltul jubiliari, au fost: Consilierul aulic contele Pace; Căpitanul țării, Excelența Sa baronul de Vasilcu; Generalul

Theodor de Seracin; Președintele tribunalului țării, Uhle; Primarul capitalei A. de Kochanovski; Rectoral magnific Kaluzniacki; directorul gimnazial Wurfl; Consilierul școlar Isopeskul; președintele comunității israelite, N. Tittinger, cu rabinii Dr. Igel și Weiss; pastorul evanghelic Fronius, cu curatorul comunității evanghelice Mayer; Arhimandritul armeano-ortodox Leon Popovici, cu reprezentanții comunității armenice din Suceava; reprezentanții camerei avocațiale, ai școlii reale gr.-or., ai gimnaziului superior gr. or. din Suceava, ai camerei comerciale și industriale, ai Societăților „Școala română” și „Clubul român” din Suceava, ai Reuniunii medicale, ai Societăților academice române „Bucovina” și „Junimea”, ai Societății academice rutene „Bukowyna” etc. etc.

Între deputațiunile cele numeroase ale comunelor parohiale ortodoxe, a fost și deputațiunea creștinilor ortodocși din Liov și Stanislau, care, sub conducerea Venerabilității sale, părintelui Eugen Vorobchievici, prezentă și o adresă omagială, legată în catifea albastră și cu inscripțiune în litere de aur. Ea-i compusă în versuri, de părintele Eugen Vorobchievici, în limba slavonă și în cea română.

Închinând, în fine, Înalt Prea Sfinției Sale părintelui Mitropolit poporațiunea rurală „pâine și sare”, se încheie această rară festivitate, care dură până la 2 ore după amiază. Dar, în zilele acestei festivități sosiră și nenumărate telegrame și scrisori de felicitare, de la corporații și particulari; așa, de la Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Miron Romanul, de la Prea Sfințiile Sale episcopii Gherasim Petranovici, Ioan Metianu și Nicolau Popea, de la administratorul diecezei dalmatine Zara, Arhimandritul Iovici, de la comunitățile parohiale grecești și sârbești din Viena, de la deputații bucovineni în senatul imperial din Viena, de la bucovinenii ortodocși trăitori în Viena, de la învățătorii ort. orient. ai școlilor populare din ținutul Rădăuțiului, de la comuna orășeană Rădăuți, din Travnic și Agram etc. etc.

Noi aducem, aici, și imnul festiv, din partea „Revistei politice”, el sună:

Când țara-ntreagă-i pregătită
De-a preamări pe-al său Păstor
Prin rugi, alai și sărbători
Și dragoste nemărginită,
Au tu, Suceavă, cuib d-eroi,
Tu rămâne-vei înapoi?

Dar ce să-ntreb, când iată,
De primprejuru-ți și din sân,
Oraș cercat, oraș bătrân,
S-adună ceată după ceată
De fii supuși și iubitori
Și strigă scumpului Păstor:

„Osana, Ție, scump Părinte,
Trimis de ceri la turma Ta,
Spre-a o conduce și-nvăța
Cu-al Tău grai dulce și fierbinte,
Să calce în veci pe drumul drept,
Să aibă suflet înțelept!”.

„Si Tu cu sfânta conștiință
Chemarea sfântă Ți-o împlinești
Căci ne deștepți, ne cârmuiești

Către virtute și credință,
Să știm ce-i cugetul curat,
Spre lege, țară și împărat!”.

„Tu prin cuvânt, cât și prin fapte,
Ești un castel apărător,
Ești scut și stâlp strălucitor
Al legii noastre-adevărate
Și-al strămoșescului Sion,
De când tronezi pe-al legii tron!”.

„Ba și-nainte de-a Ta scară,
Pe care stai de zece veri,
Ai fost Apostol mândrei țări
Ce Te-a născut Podoabă rară:
O Pildă-ai fost în tot ce-i sfânt,
Măreț și nobil pe pământ!”.

„Nici limba răilor e-n stare
A-ntuneca cest adevăr:
Nălucile se sting și pier
La focul razelor de soare,
Iar ce-n lumină s-a-ntrupat,
Rămâne-n veci adevărat”.

„Pătrunși de-asemenea credință,
Pășim cu-ncredere de fii,
Păstor al sutelor de mii,
Și Te rugăm cu umilință:
Devotamentele fiiști
Să le primești, să le primești!”.

„Pomirile neprefăcute,
Ce-n piept adânc Ți le păstrăm,
Din piept adânc le revărsăm,
Le-om revărsa, Păstor, iubite,
Ca jertfe mici, dar jertfe tari,
De-omagiu depus pe-al Tău altar!”.

„Si-acest omagiu, Părinte, bune,
Îți va-nflori și în vitor
Cu-al Tău popor mulțămitor
Ce-n reverență se supune,
Strigând: Mulți ani să ne trăiești
Și sfânta lege s-o-ntărești!”

Vasile Bumbac

Se mai cade, în fine, să amintim cum că festivitățile s-au început, faptic, încă în ziua Sfântului Mare Mucenic George, când, în toate bisericile din Eparhie s-au ținut liturghia

solemnă și doxologia pentru sănătatea și îndelunga viață a Î. P. S. S. părintelui Mitropolit. Aceste liturghie și doxologie au fost de tot solemnă, în biserica vechii Mitropolii din Suceava, zidită în anul 1523, de Ștefăniță Vodă și dedicată Sfântului Mare Mucenic George. Și, la acea ocazie, ținu proistosul sfintei monastiri, Venerabilitatea Sa părintele Emanuil Ciuntuleac, înaintea publicului și închinătorilor evlavioși, la moaștele Sfântului Mare Mucenic Ioan cel Nou, următoarea cuvântare:

„Cine ne va despărți pe noi de dragostea Lui Dumnezeu, necazul sau îmbulzeala, goana sau foamea, goliciunea sau pieirea sau sabia” (Romani, 8, 26).

„De-abia răsărise soarele dreptății și lumina adevărului abia începuse a-și răsfi și a-și împrăștia razele binefăcătoare, când, deodată, se ridică un vifor furios, un orcan plin de turbare, aducând nouri întunecați și stând să îndoiască acel soare și să-i stingă lumina.

De-abia se arătase Mântuitorul pe pământ și, iacă, se și ivesc, deodată cu această arătare, de mult dorită, dușmanii neîmpăcați ai învățaturii Lui celei dumnezeiești, pentru care a trebuit să sufere tot felul de prigoniri și, în urmă, să moară chiar de moartea cea atât de dureroasă de pe lemnul crucii. Dar și urmașii lui Cristos au avut o soartă crudă, o soartă plină de chinuri și pătimiri, o soartă nemaiauzită.

Și, în adevăr, care limbă omenescă ar fi în stare să ne spună toate necazurile și chinurile cele crâncene și sângeroase, pe care le-a suferit turma lui Cristos, chiar din leagănul prunciei sale? Care până ar fi atât de dibace ca să ne poată descrie toate scenele cele îngrozitoare, pe care le-au înfățișat adevărații urmași ai lui Cristos, pe câmpul luptelor celor înfricoșate pentru credința cea adevărată?

Iacă, și Sfântul Mare Mucenic Gheorghe a pătit multe chinuri și dureri crâncene, și el, a cărui pomenire o serbăm astăzi, a mers, chiar voios, la moartea de sabie, dând mărire lui Dumnezeu celui adevărat. Dar, apoi, chiar și până în ziua de astăzi, se află dușmani destui ai adevăratei credințe, care bine că nu mai au puterea de a-i nimici și pironi pe cei tari în credință, dar totuși caută, în toate chipurile, de a-i slăbi și a le împușina credința, prin felurite mașinațiuni. Însă, precum în timpurile primitive ale creștinătății, așa și astăzi, grijește Providența dumnezeiască să fie bărbați de acei ce pot și vroiesc să se lupte pentru adevăr.

Și, precum pretutindeni, așa și în țara noastră, Bucovina, n-au lipsit, în timp de nevoie și de grea cumpănă, sufletele care, inspirate de o credință puternică, dotate cu un geniu superior, animate de simțămintele cele mai alese creștine și patriotice, și-au pus adânc în inima generațiilor ideile, pentru ca ele să fie transmise, mai departe, urmașilor lor.

Providența dumnezeiască s-a îngrijit, totdeauna, a-i trimite bisericii națiunii noastre bucovinene câte un bărbat, care să lucreze cu energie, prin cuvânt și faptă, să ferească poporul de pieire. Iar unul din acei bărbați rari, care făcu, deopotrivă, fala națiunii ce l-a produs și a epocii în care a trăit, este și Î. P. S. S. Dr. Silvestru Morariu-Andrieș, Arhiepiscopul și Mitropolitul actual al Bucovinei și Dalmației.

Activitatea acestui ilustru bărbat, pentru biserica noastră drept-măritoare din țară, devotamentul și succesele lui pentru luminarea și dezvoltarea culturală a poporului nostru, stăruința lui neobosită pentru binele țării și însemnătatea produselor lui literare, toate acestea ne îndreptătesc pe noi, creștinii drept-măritori, a serba acest jubileu al activității lui arhipăstorești de 10 ani, cu iubire fiască și a-i aduce, și la această ocazie, cu respectuoasă supunere, omagiile noastre cele mai intime de mulțumire și recunoștință. Dar, pentru că să înțelegem mai bine importanța acestei persoane înalte, al cărei jubileu îl serbăm, astăzi, în toată Arhidieceza, iar în Capitală îl vom serba Joi și Vineri, în 26 și 27, și pentru ca să-i apreciem mai bine meritele, cele ce vor rămâne pururea în amintirea fiilor bisericii noastre ca cel mai scump odor, se cuvine să vedem cine este acest venerabil prelat, care i-a fost viața și care este activitatea și valoarea scrierilor lui.

Eminența Sa DI Dr. Silvestru Morariu-Andrievici, Arhiepiscopul și Mitropolitul Bucovinei și Dalmației este fiu de preot și s-a născut în comuna Mitocul Dragomirnei, în 14 noiembrie 1818. Tânărul Samuil, dotat cu cele mai excelente facultăți spirituale, și-a făcut studiile umanistice și cursul filosofic la liceul de stat din Cernăuți și tot acolo și-a terminat și studiile teologice, fiindu-i succesul studiilor strălucit și numărându-se, totdeauna, la cei mai distinși elevi. După terminarea studiilor teologice, în 29 iunie 1843, fu hirotonit în preot și decretat, mai întâi, ca administrator parohial și, apoi, cu un an mai târziu, ca paroh în comuna Ceahor, unde petrecu 20 de ani, împlinindu-și serviciul, totdeauna, cu zel apostolic, încât Ceahorul trece, și astăzi, ca model de parohie bine disciplinată. Pierzându-și, însă, soția, încă în floarea vieții, el, în adâncă-i mâhnire, își căută și-și află mângâiere în neobosita ocupație păstorească și literară.

La anul 1862, apoi, lăsându-și în păstoria Ceahorului ginerele, primi un loc de referent, cu o remunerație neînsemnată, la Consistoriul din Cernăuți, unde, de mai înainte, împărtășea „excurrento”, din Ceahor, învățământul tipicului și al cântărilor bisericești, la seminarul clerical și la școala dascălească.

La anul 1866, reorganizându-se Consistoriul bisericii drept-măritoare bucovinene, Î. P. S. S. fu înaintat, din grația Maiestății Sale, gloriosului nostru Împărat și rege Francisc Iosif I, la demnitatea de consilier consistorial. Și, de aici, se începe adevărata activitate a Î. P. S. S., care l-a ridicat așa de sus în fața țării. Dar, totuși, avu a se lupta și cu niște tendințe înstrăinătoare ale unor elemente răuvoitoare, încât, în urma calomniilor dușmănoase ortodoxiei din Bucovina, fu suspendat din serviciu, chiar de către arhiepiscopul său, de pe atunci. Dar adevărul triumfă, în scurt timp, și cel prigunit fu reșezat, cu onoare, în postul său, la anul 1874, de când deveni sufletul Consistoriului și al Arhidiecezei; apoi, intrând în statutul monahal și primind, cu acea ocazie, numele călugăresc „Silvestru”, fu înaintat la rangul de Arhimandrit catedral.

Iar la anul 1877, fu numit Arhimandrit arhidiecezan și vicar general al Mitropoliei, încât, după repauzarea fericitului Teoctist, fu înaintat la treapta de administrator al Eparhiei, până ce, în anul 1880, fu numit Arhiepiscop și Mitropolit în scaunul vacant al Bucovinei și Dalmației. Și acest bărbat providențial, văzând, pe timpul când era biata Bucovina anexată la Galiția, pericolul cel mare pentru țară, credință și națiune, lucră, dimpreună cu bravii și fideli Hurmuzăchești și cu alți bărbați zeloși, de-și căpătă ea autonomia, în anul 1849; căci e adevăr nerăsturnat că nimic nu era mai de stricăciune pentru poporul din Bucovina decât această împreunare nenaturală; în acel timp fatal, țărișoara aceasta pașnică și ospitalieră și-a pierdut fața de mai înainte și s-au încuibat într-însa multe rele, ale căror consecințe funeste se simt chiar astăzi mai vârtos.

Pe jubiliarul nostru îl mai putem feriți pentru că, cunoscând neapărata necesitate de o activitate mai potrivită, se apucă, încă pe când era paroh în Ceahor, de editarea „Calendarului român”; apoi, între anii 1850-1863, îl vedem lucrând și aprovizionând școlile populare și mijlocii din Bucovina cu cărți religioase și profane, chiar 16, la număr, dintre care multe se întrebuințează și în ziua de astăzi. Pe lângă aceea, în anii 1850 și 1851, funcționă Î. P. S. S. ca membra al comisiunii cenzuratoare pentru cărțile liturgice ort. orient., și anume cu o activitate ce fu recunoscută chiar de locurile mai înalte.

Tot ca paroh din Ceahor, a scris și editat Î. P. S. S. și o carte de „Predici pentru duminici și sărbători”. Ca tipiconist renumit, Eminența Sa și-a câștigat merit nedisputabil, scriind și tipărind „Tipiconul bisericii greco-orientale”. Ca cântăreț, Î. P. S. S. este cunoscut, și astăzi, nu numai în Bucovina, ci pretutindeni, pe unde a pătruns „Psaltchia bisericească”, compusă de Î. P. S. S.

Pe baza meritelor celor multe literare, Î. P. S. S. fu ales, în anul 1873, Vicepreședinte al „Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina”, iar de la 1880, ca membru de onoare al acestei societăți.

De la suirea pe scaunul mitropolitan, Eminența Sa a mai pus la cale, cu concursul preoților din eparhie, înființarea tipografiei și editarea foii bisericești „Candela”. În fine, a scris și două apologii, în care combate, în mod sistematic, atacurile asupra bisericii noastre, din partea contrarilor ei.

Cu privire la multipla și onoranta activitate a Eminenței Sale, îi conferiră profesorii Universității Imperiale din Cernăuți titlul de „Doctor sacrae theologiae honoris causa”, care conferire și fu aprobată de Maiestatea Sa Împăratul.

Din cele amintite, se vede cât de meritat s-a făcut jubiliarul înalt cu lucrările sale pentru biserica și națiunea noastră și, de aceea, mă adresez cu un apel călduros și frățesc către Dumneavoastră, iubiți creștini, ca să binevoiți a ilustra, cu prezența Dumneavoastră, serbarea jubileului de 10 ani, din capitala țării, ca să-i descoperim Eminenței Sale, cu toții, simțămintele noastre de bucurie și mulțumire, și, cu un glas, să-i strigăm: „Bucură-te, regina noastră cea tare și neclătinată; bucură-te, văzându-ți fiii sufletești în jurul tău, purtând stâlpările faptelor Tale!”. Amin!” (*Biserica și Școala*, Anul XIV, Nr. 20 din 20 mai / 1 iunie 1890, Nr. 21 din 27 mai / 8 iunie 1890, Nr. 22 din 3/15 iunie 1890).

□

1891: O întâmplare din Bucovina. Călătoream, cu o trupă de teatru, acum 4 ani (în 1887), prin Bucovina. Plecasem, într-o seară, aproape de Crăciun, de la Rădăuți, spre Suceava. Noi, actorii, eram înghesuți în două mari trăsură, câte cu patru cai, iar bagajele noastre, cuprinzând vreo 35 de cufere și coșuri mari, cu efecte atât particulare, cât și de teatru, erau așezate într-un camion colosal, tras numai de doi cai – doi cai, însă de o talie și de o forță extraordinară. Deasupra bagajului, se mai așezaseră sufleurul, mașinistul, garderobierul și vreo doi coriști, mai fiecare cu jumătățile lor – 9 capete, în total, și cu conductorul, zece.

Trăsurile mergeau una, înainte, alta, îndărătul camionului.

Era o vreme păturoasă și nu tocmai ger, dar nici tocmai moale. Abia se zărea drumul. Ajunși la un rîuleț, pe care habar n-aveam cum îl chema – unii îi ziceau Moldova, alții, Siretul, alții, Suceava, unii chiar Bistrița! – trăsură cea dintâi, în care eram și eu, înainta în vad, spărgând, pe unde călca, gheața nu tocmai grosă. Apa ajungea mai până-n trăsură, încât cu toții ne ridicarăm picioarele în sus, ca să nu ne ude. Ieșirăm pe o insulă mică, după care se vedea că mai este un crac al râului, ceva mai mic decât cel dintâi.

Deodată, auzirăm o droaie de țipete, mai ales femeiești, în urma noastră. Ne săltarăm toți, în sus, trăsură noastră se opri, și văzurăm, cu destulă spaimă, că greoiul, colosalul nostru camion stătea, într-o rână, în mijlocul râului; caii dădeau zadarnic din cap și din picioare, fără să potă urni din loc, iar călătorii, deasupra bagajelor, vociferau și gesticulau cu mâinile prin aer, într-un chip și jalnic, și caraghios, totodată.

Cu cât caii se zbuciumau mai tare, ca să tragă namila din apă, cu atât ea se pleca mai mult într-o rână. Dar iată că unul din cei ce erau deasupra camionului își face vânt, de deasupra, sare în mijlocul apei, se alătură de partea camionului ce sta plecată și puse umărul lângă unul din cufere.

Deodată, caii fac o opinteală puternică, camionul se îndreaptă, pornește și iese pe insulică, alături de trăsură noastră. În urma lui, vine, printre ghețurile sfărâmate, abia dând din picioare, cel ce sărise în apă, de pe camion, și, cu mare greutate, pune și el piciorul pe uscat. Atunci, îl vedem mai bine și distingem în acesta ființă bizară pe coristul Buzdurug...

L-am suit, cu noi, în trăsură, și, la cel dintâi han, unde am ajuns, l-am dezbrăcat de hainele-i ude, i-am dat de-ale noastre, l-am cinstit cu vreo 5-6 romuri... pe care le-a pus, de altmintelega, numai pe o măsea, și, după ce cu toții ne-am mai înaripat, am pornit înainte, în toiul nopții, la Suceava.

*

De câte ori, după aceea, atât cât am stat în Bucovina, cât și după venirea în țară, chiar până în ziua de astăzi, de câte ori mă întâlnea, Buzdurug mă oprea în mijlocul drumului și, punându-mi mâna pe bumbul surtucului său, al paltonului, îmi zicea, cu un ton lugubru:

– Ei, nene, îți mai aduci aminte, de când am trecut Moldova (Suceava – n. n.)?... Dacă nu eram eu, ca să opresc, cu umărul meu, camionul și să-l scot din râu, și bagajurile, și voi, cu toții, vă duceați dracului... Noroc de mine numai... Nu-i așa?

– Ba așa-i, așa!, răspundeam eu, întotdeauna, scoțând câte unul de 50 bani, câțiva gologani ce-i aveam în buzunar, și, punându-i în mâna „Mântuitorului nostru”, ca să se mai desghețe de frigul ce l-a suferit atuncea.

De la o bucată de vreme, însă, „Mântuitorul” prea m-a îndesit cu recitarea tristei întâmplări de la Rădăuți, încât, când îl văd, cat să-l încunjur sau, dacă-i vin drept în față, cârnesc nasul în altă parte și o pornesc, repede, înainte. El, însă, nu mă scapă din ochi, nici un moment, se pune pe urmele mele și debitează, cu mult patos și fără popas, refrenul obișnuit:

– Acu nu mă vedeți... dar, dacă nu eram eu, vă duceați dracului cu toții... / **N. A.**

BOGDAN (*Mântuitorul nostru*, în *Generația nouă*, Anul IX, No. 3, aprilie 1891, pp. 85, 86).

□

1892: Cu ocazia expoziției de la Viena „Die Hausindustrie Österreichs”, la care, din partea română, participa, cu un material bogat, numai Bucovina, directorul unei școli industriale din Moravia, F. Rosmaël, concluziona că „sărăcie goală și foamete se află pretutindeni unde se aude zgomotul monoton al războiului de țesut”, spre satisfacția ardelenilor, care nu aveau industrie casnică, dar nici sărăcie și, drept urmare, nici nu și-o doreau. „Grosul lucrurilor de proveniență românească se afla în pavilionul de industrie casnică și în așa-numita „Huzulenhau”. Arhitectul și profesorul C. A. Romstorfer din Cernăuți a fost zidit, la expoziția vieneză, o casă, cum e obișnuită în munții Bucovinei. Interiorul casei era înzestrat cu toate acele obiecte care sunt uzitate de huțuli, într-un mod atât de corect și complet, încât, bunăoară, pe vatra cuptorului puteai afla, într-o cofiță, și ouă de Paști roșii sau, mai bine zis, încondeiate. Nimic nu lipsea aici: veșminte de pat, albituri, brâne, covoare, pieptare, catrințe, șerpăre, ploști, rociuri pentru pescuit, opinci, merindare, toate lucrate cu multă diligență de către huțuli, adunate, apoi, de la ei și expuse, în fine, în acest original facsimil al locuințelor lor. Din numele proprietarilor, care erau anexate de fiecare obiect, se putea vedea, însă, bine că majoritatea absolută a exponenților erau români, și nu ruteni” (*Transilvania*, anul XXIII, 1892, p. 15).

□

1895: Chestiunea lui „u” mut final. În „Discuțiunea ortografiei în Academia Română”, ședința din 1/23 martie 1895¹², ședință prezidată chiar de regele Carol, s-au luat în discuție și ultimele vestigii păguboase ale etimologismului, printre care și cel al lui „u” mut final, care se păstra, fără a se citi, la finalul cuvintelor (în altele, precum *voiu merge*, se citea, dar „u”, forțat implantat în cuvânt, se va pierde ulterior).

Pentru mulți dintre noi, cei de azi, „inovațiile” păguboase pentru limbă ale etimologismului, toate introduse încă din 1855, când încă se foloseau buchiile slavone, par relicve sfinte, care merită reproduse ca atare, deși nu știm, de pildă, că „ó” se citea „oa” (flóre fôrte se citea floare foarte – e drept că preoții mai puțini școliți pronunțau „flore forte”, impunând, astfel, un parvenitism regional, ici sau acolo), că „é” se citea „ea”, că „si” se citea „ș”, că „ti” se citea „ț”, că „sc” se citea „șt” și așa mai departe. Din fericire, cu excepția

¹² *Familia*, anul XXXI, nr. 13, 7 aprilie nou 1895, pp. 151 și urm.

folcloriștilor și a cântăreților de folclor, nimeni nu are de-a face cu scrierile vechi, așa că arareori ne împiedicăm în... „dovada unei stări înapoiate, barbare”, cum zicea Hasdeu. Cu excepția folcloriștilor și a guriștilor de folclor, care își închipuie că dacă tânguie, cu accent jeluitor pe „u” mut final, *omu*, *pomu* și *bunu*, au dat lovitura autenticității străvechi, ale textelor scrise, adineauri, de țafa contrafacărie de la Botoșani.

Până acum, nu am fost atent dacă, pe când se foloseau chirilicele (pe care le învățăm, citind), limba română era tot atât de alterată fonetic, precum în perioada exceselor naționaliste (etimologistă), de după 1860, când și cuvintele slavone, probate ca atare, primeau câte un „u” mult final, ca să treacă de sorginte latină. Dar nu e târziu să o fac, măcar schematic, prin eșantioane, în clipa de față.

Să luăm, ca exemple, calendarele, începând cu cel din 1815, și să transcriem în litere latine primul text compact care ne va ieși în cale, păstrând greșelile de scriere, dacă ele există. Iată (și voi anexa și fotocopia):

„Stăpânitoriu Împăratul nostru. / Francisc I. Împăratul Austriei, Craiul Ungariei, și al Bohemiei, ș. c. l., născut 31 ianuarie 1768. Sau încoronat Craiu țării ungurești la Buda 25 maiu 1792. Craiu Bohemiei sau încoronat la Praga 24 iulie 1792.

Muiare III. / Maria Ludovika Beatriz. Fata ducelui de la Mediolan, născută 2 decembrie 1787. Măritată 25 decembrie 1808”.

Nu, textul acesta nu e lămuritor. Acel „iu” (ю) înseamnă doar o buchie, adică o pronunție și nicidecum „i” și „u” – caz în care „u” mut nu ar mai fi o terminație latină, ci una... slavonă. Să alegem un text cu adevărat compact, din calendar, precum „Pentru bucuria celor fericiți”:

„Despre sufletele celor fericiți, așa învață turcii, cum că acele suflete vor străluci ca soarele, Heruvimii și Serafimii tot felul de muzici vor face, alți îngeri vor sta la poarta raiului și vor cânta, bucurându-se pentru sosirea acolo a sufletelor celor alese. Ei țin și aceasta, cum că sufletele se vor învrednici și din roadele ce sunt în rai a mânca, și după ce un măr sau alt fel de roadă vor mâna...”.

Exceptând „ю” de la „rai”, limba română, folosită la 1815, este impecabilă, foarte apropiată de cea de astăzi.

„Dl I. Negruzzi a propus ca „u” mut final sau latent să fie eliminat din scriere, deoarece nu se aude, și ceilalți membri prezenți s-au asociat la propunere, afară de dl Quintescu. Dl Gr. G. Tocilescu s-a rezervat a se pronunța. Așadar, în secțiunea literară, singurul argument ce s-a adus a fost că „u” mult final nu se aude. Acesta nu este un argument temeinic. Regulat ar fi, însă, ca acei care propun eliminarea lui „u” mut final să aducă argumente temeinice, în favoarea opiniei lor...”.

Dl Hasdeu susținea că „u” mut final este ceva care a dispărut din limbă și că, dacă cineva ar cerca să-l pronunțe, acela ar dovedi că nu e cult. A citit chiar versuri, în care „u” apărea întreg la finalele cuvintelor, spre a arăta că păstrarea lui „u” mut final ar fi dovada unei stări înapoiate, barbare...

Dl D. A. Xenopol zice că, dacă „u” final este latent, nu avem nici un motiv să-l scriem. Ce e latent nu există. Dacă „u” final este mut, nu trebuie scris...

Dl Titu Maiorescu că Academia, acum-s 15 ani, a menținut pe „u” mut final numai cu majoritate de un vot. Deci era de prevăzut că discuțiunea se va reînnoi. Academia trebuie să-l elimine din scriere chiar din motive de prudență. Ni se cere să-l scriem chiar și acolo unde nu se aude, ca în *om*, *pom*, *bun*” (*Familia*, anul XXXI, nr. 13, 7 aprilie nou 1895, p. 151)

□

1895: La ruinele cetății din Suceava, după cum aflăm din „Gazeta Bucovinei”, au început dezgropările, în 25 iulie 1895; spre acest scop, se întrebuițează, deocamdată, suma de trei sute florini, pe care i-a încredințat-o Ministerul din Viena domnului profesor și conservator Carol Romstorfer, pe care-l sprijinește, întru lucrările sale acestea, un comitet, compus dintre suceveni. Nu ne îndoim că, spre conservarea ruinelor acestora, de mare însemnătate istorică, și spre continuarea dezgropărilor acestora va oferi puternicul său sucurs și Comitetul țării Bucovina (*Foaia Diecezană*, anul X, nr. 31, 30 iulie / 11 august 1895, p. 7).

□

1897: Dimitrie Dan, Portul poporului din Straja. O interesantă monografie, publicată de Dimitrie Dan, în 1897, „Comuna Straja și locuitorii ei”, păstrează, și prin descrieri, și iconografic, portul autentic al străjenilor, croit după tradiția huțulă. Aflând cartea, am dat și peste o fotografie a lui Dimitrie Dan, cea în strai preoțesc, mică și deteriorată, abia schițând chipul cărturarului bucovinean, născut în Suceava.

*

Portul bărbaților. Bărbații poartă pe trup o cămeșă destul de fină de in, cânepă sau de bumbac, care se încheia, la grumaz, drept înainte. Ea este albă ca omătul și largă, însă nu prea lungă. Poalele ei cad peste izmene și cioareci. Cămeșa este, întotdeauna, prevăzută cu un guler, numit ciupac, care pentru oameni tineri este cusut cu felurite flori, cruci ș. a., în culorile roșu și negru. Ciupacul bărbaților mai în vârstă este simplu sau cusut cu cusături pui, executate foarte rar în culori, adesea în negru și mai adesea în alb. Puii se coasă sau jur-împrejur, pe întreg ciupacul, sau numai de amândouă părțile lui de dinainte, cât loc cuprind parolile (petlițe – n. n.) la soldați. Ciupacul se ține la un loc cu două sau trei perechi de chiotori albe, răsucite din ața. Mânecele cămeșii sunt largi și înfrumusețate cu flori albe, adică sunt cusute cu bumbac. Mijlocul și-l încing bărbații cu curele late, roșii sau albe, cumpărate în oraș, sau cu brâie de lănețuri, țesute în casa.

În curea sau brâu, poartă bărbații tutunul și luleaua și un cuțit cu plăsele de metal galben sau de cerb. Cuțitul atârână de o curea sau de un lăntuțel, legat de curea sau brâu. În curea sau brâu, se poartă o pungă de piele de oaie sau de iuft negru, cu baiere tot de piele. În pungă se țin banii, atât hârtia, cât și monedele. Dinainte, în curea, mai poartă bărbații o năframă, care o poartă și flăcăii, însă dinapoi, după curelușă.

Peste albele izmene se poartă, vara, o pereche de ȋțari albi sau negri. Ei sunt largi și de lână fină. Iarna, însă, se poartă cioareci albi sau negri, de-o lână învelită la piuă. ȋțarii și cioarecii se poartă sau peste ciobote sau opinci, sau se învelesc cu obiele în opinci. În cazul din urmă, sunt ei lungi și fac, de la genunchi, în jos, mai multe crețuri.

Vara, poartă bărbații, peste cămeșă, un pieptar fără mâneci. Acesta este, în realitate, un cojoc nu tocmai lung, care n-are mâneci și se deschide dinainte. Culoarea acestui pieptar este intensiv albă, fără de oarecare ornament. Marginile lui de dinainte, de la poale, jur-împrejur, și de la locul unde ar avea să vină mânecele, sunt primuite cu primuri, adică sunt blănite cu blană de miel neagră. Acest simplu pieptar este elegant și e haina de sărbătoare. El are, dinainte, mai în jos de piept, o chiotoare de piele de oaie cam lungă, cu care se țin la un loc dinaintele pieptarului, însă așa, ca să se vadă cămeșa, la piept, cam de un lat de mână.

Iarna, mai îmbracă bărbații, deasupra pieptarului, și un cojoc, tot astfel construit ca și pieptarul, însă cu poale mai lungi și mai largi, cu mijlocul îngust și cu mânecele lungi, rar se îngustează spre capăt. Se mai poartă și niște adevărate pieptare scurte, numite bonde, care se încheie pe umăr. Pe lângă gospodărie sau de ieșit până la vecini, și numai în caz de nevoie, și la biserică, se îmbracă un cojocel scurt, înzestrat, la o seamă, cu guler negru de cârlan. Atât

pieptarul, cât și bonda și cojocelul au, la poala dreaptă, un buzunar, cu un capac de piele de oaie.

Deasupra acestor haine înșirate, se îmbracă, la călătorii sau pe vreme aspră, un suman prisne negru de lână, ale cărui margini sunt tivite, împrejur, cu un sarad de lână. Sumanul se poartă de bărbați, numai pe mâneci, și se încheie la grumaz cu două chiotori de lână neagră, ale căror capete se formează, de regulă, de 2, mai rar de 4 sau 6, canafuri intensiv roșii. Totuși, se pot vede și canafuri roșii schimbișe cu albaștri. Sumanul este înfrumusețat, la piept și împrejurul gulerului, cu crețuri de sarad și, dinainte, cu șase bumbi și șase chiotori de sarad. Sumanele celor mai avuți sunt ornate cu sarad și pe la clinele poalelor. Sumanul este ceva despicat la clinuri, adică are „prohab”, ca clinul să stea înapoi.

La ger mare sau ninsoare, se mai îmbracă, deasupra veștmintelor amintite până acuma, o manta largă și albă ca neaua, ale cărei margini sunt împrejurate cu pruh din marginea sumanelor. Mantaua este înzestrată, pe la poale, imediat lângă margini, cu sfere negre, răsucite din lână. Dacă este mantaua neagră, atunci gluga ei este prevăzută cu 2 parole roșii și ornată, jur-împrejur, cu o dungă îngustă de stofă, de culoare albastră și roșie, iar marginile mantalei sunt înfrumusețate cu un găitan sau sarad albastru. Mantaua se ține, la un loc, la grumaz cu o chioțoare de sarad, de culoarea de care este și ornamentul mantalei.

Părul capului se piaptână, după ce s-a uns cu unt de vaci sau de oi, într-o parte sau înapoi și se poartă în plete lungi, care nu se tund nicicând. O seamă de bărbați își piaptână părul, din vârful capului, spre frunte, și îl retează ceva, ca să nu cadă în ochi. Alții iarăși își poartă părul capului împletit într-o coadă, care spânzură pe spate, peste pieptar sau suman. Barba se rade, mustețele însă nu. Capul se acoperă, vara, cu o pălăria neagră, rotundă și înaltă, cu margini largi și ridicate în sus. Pălăria se ornează cu un găitan negru, ale cărui capete se sfârșesc în două canafuri, care spânzură peste marginile pălăriei, în jos. Flăcăii poartă tot astfel de pălării ca și bărbații, însă ei le mai înfrumusețează, la ocaziuni festive, în zile mari și la joc, cu flori și pene. Înainte vreme, purtau flăcăii un fel de comanac rotund de suman, cu marginile îndoite în sus, până aproape de vârf sau fund (comanacul huțul – n. n.). Fundul era în patru cornuri, la care se află câte un canaf mic de lână.

Iarna, poartă bărbații și flăcăii o cușmă neagră, joasă, de miel, cu urechi și cu un fel de coadă, care scutește grumazul de răceală. Urechile cușmei se țin, totdeauna, în sus, de niște baiere de piele de oaie, răsucite, care se sfârșesc în canafuri mici de piele. La vreme de mare frig, se lasă urechile cușmei în jos și se leagă bairerele pe sub barbă. În casă, cușma sau pălăria se țin, de regulă, pe cap, afară de timpul când se șede la masă, la praznice sau la alte rânduieli bisericesti. Cușma sau pălăria nu se pun pe masă, căci, la din contra, cârțița ar scoate în livadă mulțime de mușuroaie, ca cușma sau pălăria.

Picioarele și le încălță bărbații cu ciobote, mai adesea însă cu opinci din piele de vită sau și de porc. Opincile au vârf ascuțit, ridicat în sus, sunt adică cu gurgui. Pe de laturi, au opincile niște borticele, numite nojițe, prin care se vâără șforile. Rupându-se, opincile se cârlesc cu câte un potlog vechi de piele. Opincile se colorează, de regulă, sau roșu, sau galben întunecat, cu fiertură de coajă de arin. Dacă cineva dorește o culoare mai roșie, atunci adaogă acelei fierturi și foarte puțin var. Se întrebuințează obiele mari, dintr-un cot de suman de lână, de culoare roșie, neagră și, mai adesea, albă. Sforile de la opinci au o lungime de 4 stânjeni și sunt sucite din coamă și cozi de cal, sau cozi de vită cornută, sau din păr de capră. Sforile se leagă de nojițele opincii, apoi peste căputa piciorului, și, în urmă, împrejurul piciorului, în sus ori, adesea, cam până la încheietură sau, mai rar, până aproape de glezne. O seamă de oameni își leagă opincile, de căputa piciorului, cu curele, piciorul însă și-l înfășură, în sus, tot cu sfori. Sforile se înnegresc, de regulă, unii le poartă și sure. Flăcăii poartă ori un fel de papuci sau bocanci, cu tureci scurte, care se îmbumbă deoparte, ori opinci, ori, și mai ales acei veniți acasă de la oaste, niște ciobote de piele de vițel, cu crețuri multe.

Bărbații poartă, pe mâini, niște mânecări de piele de cârlan, iarna, iar vara, împletite din lânețuri. Inele nu poartă bărbații defel, doar numai flăcăii și, mai ales, când vin la cununie.

Pe sub pieptar sau și pe deasupra lui, poartă însurații și flăcăii o traistă, tașcă, de piele neagră sau albă de iuft, atârnată de-o curea lată, care se pune cruciș peste umărul drept. Capacul tașcăi este bătut, cu mult gust, cu bumbi galbeni de metal. Unii poartă o traistă colorată de lână.

Portul femeilor. Femeile poartă pe trup o cămeșă lungă, care acoperă tot trupul, până la glezne. Cămeșa este de pânză de in sau cânepă, sau bumbac, și are ciupac, ca și cea a bărbaților. Ciupacul este cusut jur-împrejur, cu pui, în culori. El se leagă, la un loc, cu două chiotori de ață răsucită. Când se apropie femeile ca să primească sfânta cuminecătură, atunci îndătimează de a veni cu cămeșa descheiată la ciupac, ca semn că primesc sfintele taine cu tot sufletul.

Gura cămeșii este drept dinainte și se sfârșește într-o mreajă de rețele, care este cam tot așa de lungă ca și gura cămeșii. Pieptul cămeșii este brodat sau cusut cu flori, în culori. Tot așa se înfrumusețează spetele și mânecile, cu felurite flori, în culori bine potrivite. Mânecile sunt înzestrate, la umeri, cu altițe, cusute cu fluturi galbeni și se finesc, la încheietura mâinilor, cu mânecuțe înguste, cusute jur-împrejur cu flori. Se află, însă, și mâneci largi, fără mânecuțe, care sunt pe la margini brodate sau cusute cu flori în culori. Mânecile fetelor, însă, n-au mânecuțe, ci sunt largi și scurte și la margini cusute cu flori.

Partea de jos a trupului și-o acoperă femeile cu catrințe lungi, numite „pregitoare”, care ajung până la călcâie. Pregitoarele sunt negre, de lână, și numai părțile de dinainte sunt înfrumusețate cu dungi vârste, în culori, mai ales roșu și albastru, care se coboară, de la brâu, spre poale, în jos. Marginea de jos a pregitoarelor este cusută cu lânețuri, în culorile naționale românești. La un lat de mână, în sus de margine, este pregitoarea înfrumusețată, jur-împrejur, cu o dungă roșie, o seamă au, pe jos, o vârstă roșie, de 3 degete de lată. Vârste duble, de la pregitoarele dinainte, câte 6-8, pe ambele părți, iar la marginile lor, câte una simplă. Și fetele poartă pregitoare, la joc, însă, și la biserică se îmbracă ele, mai întotdeauna, într-un fel de fuștă, numită „sucnă”. Ea este de materie de lână roșie, cu flori, și se cumpără în oraș. Sucna se coasă acasă, este cu piepți, fără mâneci, și are forma unei cămeși largi în poale. La mijloc se strânge sucna cu o cordea roșie sau cu un brâu frumos ales. Poalele cele largi ale sucnei cad, în crețe, în jos și ea este cu mult mai scurta decât pregitoarea. La cununie, fata trebuie să fie îmbrăcată în sucnă. Fata îmbrăcată în sucnă trebuie să fie încălțată în ciubote. Mijlocul și-l înconjură femeile și fetele cu brâne late și înguste de lână, țesute în culori cu felurite desene. Aceste brâne se numesc „frânghii”.

Vara, poartă femeile și fetele, peste cămeșă, sus amintitul pieptar, care este mai sprinten, însă tot așa construit, ca și cel al bărbaților. Iarna, poartă cojoace și sumane, și, câteodată, și mantale. Fetele nu poartă mantale defel. Femeile, mergând undeva, aproape, la vreo vecină, iau sumanul pe umeri, fetele însă îl poartă numai pe mâneci. Femeile poartă, în casă, peste părul capului, o cârpă mică și rotundă de pânză, care se așează pe vârful capului, peste găță. Cârpă este, câteodată, cusută, jur-împrejur, cu flori negre. Ea este semnul că respectiva femeie atârână de la un bărbat. Ieșind femeile din casă, se îmbrobodesc ele, peste cârpă, cu ștergar, „pânzături”, de bumbac, țesute fin, în 2, 3, 5, 7 ba și în 9 ițe.

Sub ștergar, poartă, mai ales femeile cele tinere, când merg la biserică sau la joc-strânsură, pe frunte o catifea neagră, roșie, galbenă sau de altă culoare intensă sau una de mătase colorată, cusută cu mărgelile mici colorate, cu hurmuz, fluturi și șireturi de aur sau argint. Această cordea se poartă astfel că ea se vede de sub ștergar și se numește „crețele” sau „motocași”. Pe după urechi, poartă femeile cele tinere, ca ornament, pene negre și încârligate din cozi de rățoi. Femeile cele mai în vârstă, însă, își leagă capul, peste pânzătură, la ocazii festive, la nunți, botezuri, la biserică sau, și iarna, la vreme de ger mare, cu un tulpan colorat

sau negru. Tulpanul acesta se pune îngust, în paturi, și se leagă cu el capul, de la frunte, așa încât capetele lui spânzură, dinapoi, pe spate. Părul capului și-l poartă femeile ori despletit, ori îl împletesc într-o coadă lată, în 3, 5 sau 7. Capătul cozii adesea nu se leagă, crezându-se că așa ar fi mai frumos.

Fetele se piaptână așa că-și despart părul în partea stângă sau dreaptă a capului și apoi îl dau în dreapta sau în stânga, ca să nu se facă cărarea lată și, în urmă, îl împletesc în cozi cât se poate de late. Fetele nu leagă capătul cozii. Vara, umblă fetele, de regulă, cu capul gol și numai când este frig sau ploaie se îmbrobodesc cu un șaluț de lână, iarna însă poartă ele tulpane colorate de lână. La joc și biserică, își fac fetele găță. Găța are forma unui semicerc, făcut pe ceafă, din părul capului, ale cărui extremități sunt îndreptate spre frunte. Găța se ornează cu ghiordane de mărgelă de diferite culori, cu aranjament diferit. Ea se mai înfrumusețează cu cordele, în culori intense, ale căror capete spânzură pe spate. Când se poartă găță, ceea ce se întâmplă la cununie întotdeauna, atunci părul capului rămâne despletit și undulează pe spate. Unele fete aruncă ușor, pe deasupra găței, un tulpan frumos așa că capetele lui cad pe spate. Acest fel de ornament se numește hobot. Fetele nicicând nu iau pălărie sau cușmă pe cap, crezând că, dacă ar face aceasta, nu s-ar mărita curând. La grumaz, poartă fetele și femeile mărgelă de diferite culori și mărimi și cele mai avute și salbe de monete vechi, mai ales de argint.

Picioarele și le încălță femeile și fetele cu papuci, ciubote și mai ales cu opinci. La opinci întrebuințează ele tot astfel de sfori și obiele de lână ca și bărbații. Cu obielele cele mari își învelesc ele picioarele până deasupra încheieturilor, iar deasupra obidelor poartă ele, iarna, niște ciorapi albi de lână, nuntiți „cioreci”, care acoperă piciorul, de la încheieturi, până mai sus de glezne. Femeile și fetele poartă în urechi cercei de metal simplu, de diferite mărimi, iar pe degete, câte unul sau două inele de bacfon. Ele întrebuințează și mânecari împletite de lână, în tricolor, spre a scuti mâna de răceală.

Mâna și-o leagă femeile și fetele cu un fir de lână neagră, ca mâna să nu se dezvelească. Femeile poartă în brâu o năframă de in sau cânepă, cusută, pe la cornuri, cu lânețuri, iar fetele o țin în mână. Femeile poartă, ca și bărbații, când merg pe jos, la târg sau la vite, la munte, ei duc merinde, pe spate, cu o traistă de pânură felurit colorată, ale cărei baiere se țin în mână. Traista se pune, câteodată, în vârful unui băț și apoi se poartă așa, pe spate, sau se pune baiera peste cap și se ține pe piept, de-a curmezișul, așa că traista acoperă spatelul celui ce o duce (**Dimitrie Dan, Comuna Straja și locuitorii ei**, Cernăuți, 1897, pp. 35-44).

□

1897: Întrunirea conducătorilor. Tinerii și bătrânii. O temere. Viitoarele alegeri. Candidații. Cernăuți, în 4 februarie 1897. Măine, va fi întrunirea bărbaților de încredere ai partidului român din Bucovina, pentru a fixa definitiv lista candidaților pentru alegerile de deputați în cameră. Comitetul executiv a ținut, deja, sub prezidiul baronului Victor Stîrcea, mai multe conferințe prealabile, în care s-a ajuns la rezultate pozitive, astfel că comitetul va supune adunării o listă deja formată. Nu am considera aceasta de un mare avantaj, pentru că nu credem că o listă, făurită de cei mai tineri partizani ai „direcției vechi”, poate corespunde intențiilor și aspirațiilor oneste naționale. Totuși, ne surprinde că „bătrânii” noștri, de astă dată, au arătat mai multă obiectivitate, oferind unul din mandatele, ce sunt a se ocupa – și sunt 5 de toate – unui „tânăr”. Acest lucru nu se explică însă ca un pas de apropiere a bătrânilor, ca un semn de aprobare pentru ideile divergente ale „tinerilor”. Absolut nu!

Azi, ca mai înainte, în rândurile conservatorilor vigoasă mișcare a tinerimii e osândită ca o pornire distrugătoare, ca o hazardare nechibzuită.

Azi, ca și până acuma, contrariază „bătrânii” cu înverșunare orice încercare a „tinerilor” de a se afirma. Și, în această luptă pierdută pentru prestigiul lor, „bătrânii” nu sunt

deloc scrupuloși, când e vorba de a mai oprima tinerimea. Nu sunt deci momente de „bună speranță”, care au înduplecat pe matadorii noștri, la această concesie făcută tinerilor. Sunt considerații de natură mai terestră, care au înrâurit asupra conducătorilor actuali. Ei se tem că lupta care, actualmente, s-a încins în Galiția, între elementul boieresc și între fracțiunea tânără-democrată, să nu-și găsească calea în Bucovina învecinată. Prea de tot analoagă e situațiunea. Numai că nobilimea polonă merită, totuși, puțină preferință. Politica, condusă de partidul ei, deși în multe privințe o acțiune infectă, totuși a condus și la rezultate considerabile.

Activitatea” politică a curților noastre boierești, sprijinită cu cârdul, odată, și oareșcând cu sprijinul destul de considerabil al sateliților, a produs drept final actualul stadiu de neputință politică a Românilor din Bucovina. De aceea, e și un act de naționalism, când tinerii tind de a face capăt apucăturilor politice ale direcției vechi. Cu toate acestea, un privitor imparțial va trebui să recunoască frica ce a intrat în rândurile bătrânilor oarbă. În grupul „tinerilor” nu a existat presiunea de a intra în arena electorală, tendința pronunțată de a se pune în opoziție față de „Concordia” și de conducere „bătrână” a partidului.

Corespondentul dumneavoastră e pe deplin la curent cu cele ce se petrec în cercurile tinerilor și vă poate asigura că între ei domină ideea că soarta actualelor alegeri încă e în mâna „bătrânilor”. Aceasta e opinia „normativă”. Deși nu o împărtășesc, sunt silit să constat că ea există și domină, fiind profesată de membrii cei mai cu trecere. Ei bine, bătrânii au cedat unui sentiment prea matur și nemotivat de temere. Dar fapt e că au cedat și, de aici, rezultă, pentru ceilalți, datorii asupra cărora îmi voi permite să atrag atenția partidului. Până atunci, însă, întreb: mulțumi-se-va adunarea de mâne cu lista – partea ei personală nu o discut azi –, așa cum e croită ea, adică privitoare numai la cele trei mandate din curiile poporului, și scăpând din vedere total sau, mai bine zis, lăsând cele două curii boierești la discreția și bunul arbitru al membrilor ei, fără control național, de parcă membrii acestor curii n-ar face parte din națiune, n-ar avea îndatorirea de a se supune intereselor comune și voinței generale.

Rău ar face adunarea, de ar admite acest principiu. Ar arăta că nu posedă nici un singur cap, care e în stare să cugete logic și să vadă anomalia teribilă, ce rezultă de aici. Înțeleg ca baronului Stîrcea sau arhimandritului Călinescu să le convină principiul ca curia consistorială și cea a proprietarilor boieri să-și nominalizeze candidații după arbitru propriu, și nu după avizul luat de la comitetul național, și contrar cu interesele comune.

Dar datoria oamenilor lipsiți de egoism e de a se lupta, ca să nu fie abandonat principiul adevărat al unității intereselor naționale ale Românilor din Bucovina și dreptul partidului de a nominaliza el, prin organele sale constituționale, candidații pentru toate curiile. Desconsiderarea acestor principii aduce partidului pericole colosale. Discreditează și anihilează solidaritatea, introduce nemulțumire în rândurile curiilor populare, fiindcă boierii dispun aici, fără a suferi însă o reciprocă ingerință asupra curiei aristocrate, și – ce e periculos de tot – patronează candidaturile, care, de altfel, nu ar îndrăzni a se ivi. Pentru adevărul aserțiunilor mele, voi avea trista satisfacție să primesc dovezi eclatante, privitoare la curia electorală a prelaților din consistoriu, dacă nu se vor lua, de cu bună vreme, măsuri drastice și neșovăitoare. Ziua de mâne va arăta dacă mai are partidul sentiment viu și vede cine îl poartă de nas. Aici e rolul tinerimii, mai ales al ei, căci ea reprezintă demnitatea și progresul.

Am încă un cuvânt la adresa ei. Prin faptul că „Concordia” oferă grupului „tânăr” un mandat și, prin aceasta, posibilitatea de a introduce, în situația politică, asanarea pe care o cere imperios opinia publică, trezită tocmai și, mai ales, prin critica „tinerilor”, aceștia din urmă au datorie morală, de-a intra în arenă. Zvonurile lansate, că persoanele luate în combinație vor refuza, nu au dreptul de a fi adevărate. Dacă tinerimea nu are luptători, ea încetează de-a fi speranța noastră; încetează de a fi un factor demn de considerare. Atunci „bătrânii” vor rămânea eterni și caraghioslâcul politic nu va avea sfârșit. Și în această privință, ziua de mâne

va aduce lămuriri. Dar un lucru e clar. Dorința majorității dintre tineri e incontestabil pentru „activitate”.

*

Din Cernăuți, în ultimul moment, primim următoarea notiță interesantă: Comitetul electoral român, instituit din incidentul alegerilor pentru parlament, s-a grăbit să supună lista candidaților români guvernatorului. Guvernatorul a exprimat următoarea cenzură: „Domnilor, n-am nimic în contra lui Popovici (George Popovici, adică poetul T. Robeanu – n. n.). Dar mă tem că el nu va fi partizanul vostru și, precum cehii tineri, care, peste noapte, au înlăturat pe cehii bătrâni, astfel puteți fi și dumneavoastră bătuți de românii tineri. Dar mie poate să-mi fie, în fine, egal”.

Are dreptate domnul guvernator al Bucovinei. Afacerile interna ale partidului român sunt un lucru unde nu-i fierbe oala și, deci, ferească a-și băga nasul! De atâtă, însă, îl putem încredința, că românii „bătrâni” de pe acum nu mai există, decât în câteva exemplare, uzate până la exces (*Tribuna Poporului*, Anul I, Nr. 18, miercuri 29 ianuarie / 10 februarie 1897).

□

1897: Lupta în Bucovina. Cernăuți, 7 Februarie. Peste trei, patru săptămâni, vor începe, în Bucovina, alegerile pentru parlamentul din Viena. În Bucovina, cu câteva zile mai curând, decât în celelalte provincii ale monarhiei! De aceea, ușor se înțelege că toți s-au grăbit să se lămurească cum să stea în fața acestui lucru, de mare însemnătate, și pe cine să aleagă. Și fruntașii poporului român din Bucovina s-au adunat la Cernăuți și s-au chibzuit asupra acestei trebi. Multe s-au pus, aici, la cale și multe va trebui să zicem despre acea adunare. Dar lăsăm să le vină rândul.

Acum, vom vorbi numai despre ce s-a hotărât pentru alegerea în curia a cincina, pentru că această alegere e cea dintâi și chiar foarte aproape. Fruntașii români, adunați la Cernăuți, au hotărât ca toți românii, la acea alegere, să-și dea glasul pentru Dr. George Popovici, din Cernăuți, bărbat tânăr încă, ajuns abia în floarea vieții. Nația românească din Bucovina a intrat, acum, în timpuri grele, că-i prigonită de cei de la putere. Cu atât mai vârtos, trebuie să se pună ea pe lucru, trebuie să sară în luptă. Mai ales țărănimea din Bucovina pătimește mult și are multă lipsă de ajutor.

Toate liftele străine se așează în țară și strâmtoresc pe bieții români. Trebuie să fi văzut Bucovina cu ochii tăi, ca să știi cât de jalnică soartă au nepoții ostașilor lui Ștefan Vodă. De aceea urmează că alegerile de deputat sunt un lucru deosebit de însemnat pentru nația românească din Bucovina. Dacă va fi ales un om cuminte, cu inimă cinstită și cu voință tare, el va putea multe îndrepta.

Fruntașii români, adunându-se la Cernăuți, au chibzuit că de folos ar fi, mai ales acuma, dacă s-ar alege deputat, pentru curia a cincina, dl Dr. George Popovici. Dr. Popovici este un bărbat care poate ajuta poporului român din Bucovina și este omul care vrea să ajute. Căci mulți sunt care pot, dar sufletul lor e mic și împietrit. Dl Dr. George Popovici e unul dintre cei dintâi bărbați de carte din Bucovina. E un tânăr înțelept și cald la inimă. Tinerimea românească din Bucovina i se încrede ca unui sfânt. Silințele mari, ce și-a dat, cu Internatul din Cernăuți și cu cabinetele de cetire, de pe la sate, sunt aminte tuturor românilor din Bucovina. Așa un bărbat, care lucră și cu mintea, și cu fapta, le trebuie Românilor bucovineni. E adevărat că dl Dr. George Popovici e încă tânăr. N-a fost încă deputat și-i va trebui câțeva vreme, până s-a deda în cele ale deputăției.

Dar ca om întreg ce este, în un an, doi, va fi deprins și meșter. Și Românii din Bucovina știu ce este răbdarea. Ei nu vor cere fructe înainte de timp. Dar fără îndoială că, punându-și toată speranța în un om și dându-i timp și răgaz, nu se vor lăsa, când va fi sosit ziua vedelei, amăgiți numai cu vorbă dulce, ci vor cere fapte.

Până atunci, însă, vor avea încredere, pentru că bărbatul de care e vorba are nume bun și cinstit. La începutul lunii viitoare, românii din districtele de miazăzi ale Bucovinei își vor da, cu toții, glasul pentru Dr. George Popovici și vor fi dobândit un tare apărător, care, cu sabia ascuțită a vorbirii sale înțelepte, va cuceri, pentru poporul român din Bucovina, o soartă mai cu dreptate. Să le ajute Dumnezeu Bucovinenilor (*Tribuna poporului*, Anul I, Nr. 20, sâmbătă 1/13 februarie 1897).

□

1898: Adunarea de la Rădăuți. Cu data de „Cernăuți, 26 februarie nou 1898”, „Patria” scrie: „Adunarea electorală din Rădăuți, la care a dat, ieri, deputatul nostru, Dr. George Popovici (poetul T. Robeanu – n. n.) seamă despre situația noastră politici și despre activitatea Clubului Român parlamentar, a decurs splendid. Sosind, vineri, în 25 februarie 1898, dl Dr. Popovici la Rădăuți, i s-a înmănat nota prefecturii, prin care se ia act de această adunare. Nota e emisă în limba română și e primul caz în care, la anunțuri române, căpitanatul (prefectul – n. n.) răspunde românește; să sperăm, însă, că, de acum, înainte, va deveni uz general.

Deja la orele 2 și jumătate, sala comunală era înghesuită de alegători români. Nu mai era nici un loc liber. Înaintea Palatului Comunal (primăria – n. n.) stăteau mase mari de popor, care nu aflară intrare, din lipsă de spațiu. Mai multe dame române, care doreau să participe, au trebuit să renunțe. Un comitet de gospodari, care avea distincție tricoloră, susținea ordinea, care a fost perfectă.

La orele 3, deputatul Dr. Popovici apare în sală, viu aclamat. Imediat după sosirea domnului deputat, adunarea se constituie, alegându-se, prin aclamații, președinte domnul exarh Teodor Patraș, din Frătăuții Vechi, care, salutat de aplauze frenetice, ocupă fotoliul și ținu un însuflețit discurs de deschidere. Domnul președinte trecu în revistă istoria trecutului nostru. În timpurile noastre de vitejie, se strâneau locuitorii Moldovei, la chemarea căpitanilor. Și astăzi avem dureri. Și venim să le spunem deputatului nostru. Părintele Patraș salută călduros pe domnul deputat și-i acordă cuvântul.

Domnul Dr. Popovici, salutat de aplauze zgomotoase, luă cuvântul, dezvoltând, în o vorbire mai lungă, idei, îmbrăcate în formele unui discurs bine înțeles și adeseori acoperit de aprobări generale și însuflețite (*Tribuna Poporului*, Anul II, Nr. 34, joi 19 februarie / 3 martie 1898).

□

1898: Distingerea de care a fost făcut părtaș dl baron Vasilco, din partea Alteței Sale imperiale, archiducele Francisc Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar, este o urmare, pe cât de neașteptată, pe atât de îmbucurătoare, a atitudinii românului verde bucovinean în Delegațiuni.

Confratele nostru din Cernăuți, „Patria”, comentând acest fapt neașteptat al Alteței Sale, își exprimă unele păreri și constată unele apariții ori împrejurări care ne fac să le cuprindem și noi în cuvântul cu care ne permitem a comenta distingerea întâmplată.

Să analizăm, mai întâi, știrea însăși despre incidentul, dată de noi după „Patria”, care o reproduse-se și dânsa, din „B. R.”.

Din alt izvor și numai peste câteva zile, am aflat, că „B. R.” înseamnă „Bukowinaer Rundschau”, o foaie, după toate aparențele, oficială ori cel puțin semioficială, în sfârșit o foaie care este, se vede treaba, în legături și în poziția de a afla și lucruri care nu-s încunoștiințate și altor ziare, fie ele orișicât de importante, și în relații de prietenie politică și

națională atât de strânse, cum este, desigur, raportul între dl baron Vasilco și confratele nostru român bucovinean. De ce „Patria” nu a primit ea, mai întâi, sau cel puțin deodată cu „B. R.” știrea, nu vrem să discutăm, încredințați fiind că așa cum s-a făcut bine s-a făcut...

Vorba vine numai de ce știrea, despre o întâmplare așa de „interesantă” pentru patrioții din Ungaria, nu a fost, în nici un fel, fie prin telegraf ori pe altă cale, comunicată ziarelor de aici. Sau telegrama doară și sosise, la biroul oficios telegrafic din Budapesta, dar directorul biroului nu s-a simțit împluternicit a o transmite ziarelor, înainte de a întreba, la locul competent superior, care interzisese organelor oficioase a comenta pășirea baronului Vasilco în Delegațiuni? Oricare din aceste două versiuni – și *tertium non datur* aici – o fi adevărată, ea rămâne foarte caracteristică.

Dar dacă nici „Patria”, nici foile din Budapesta nu aveau știrea, se impune întrebarea: cine este acel bine informat, care a trimis-o lui „Bukpwiner Rundschau”? Asta e chestiunea, pe care nici noi nu ne încumetăm a o dezlega, în mod apodictic, ci numai așa, pe ghicite. Cine o fi comunicat, așadar, foii nemțești – oficială ori semioficială, până nu ne-o spune confratele din Cernăuți – nu știm, dar atâta rămâne sigur, că: întâi, a fost foarte bine informat, ba chiar martor ocular, văzuse incidentul de aproape; iar apoi, că desigur și înapoi a fost însărcinat cu comunicarea întâmplării, către suspomenitul organ oficial, desigur cu intenția și presupunerea că telegrama va fi trimisă mai departe, dacă nu la alt loc, atunci cel puțin la Budapesta. Corect și logic? Credem că da.

Cine a trimes, așadar, foii nemțești informația? Nu se poate deduce altfel, decât: ori din jurul baronului Vasilco, ori din jurul altcuiva. Pentru a ne da noi înșine un răspuns, pe cât se poate de verosimil, la întrebările relevante, să vedem cum sună știrea din „Bukowinaer Rundschau”:

„La alergările de cai, care au avut loc marți (7 iunie) la Freudenau, Arhiducele Francisc Ferdinand de Este i-a cerut șefului casei sale de vânătoare, contele Abensberg-Traun, să-i prezinte pe deputatul dl baron George Vasilco. Alteța Sa a conversat, apoi, vreme mai îndelungată, cu dl baron Vasilco, ceea ce se consideră de o deosebită distincție. Este evident că Alteța Sa Imperială a căutat să dea deputatului român o satisfacție strălucită, pentru infectele injurii, cu care a regalat presa maghiară pe baronul Vasilco, pentru aducerea cestiunii naționale în Delegațiuni”.

Forma precisă, cuvintele hotărâte, ai putea zice militărești, stilul întreg, precum și chipul în care se scoate la iveală atât distingerea însăși, cât și, mai ales, lauda ascunsă la adresa deputatului și membrului român în Delegațiune ne face să credem că informația nu a ieșit din nemijlocita apropiere a dlui Vasilco. Iar dacă aceasta o admitem, nu ne rămâne decât a crede că izvorul știrii este a se căuta în jurul acelui altcineva...

Ia să ne uităm, acuma, mai de aproape, la cuprinsul informației.

„Alteța Sa Imperială i-a cerut” etc., să-i fie „prezentat” dl Vasilco. Din această stilizare reiese că arhiducele nu-l cunoștea, încă, până atunci, pe dl Vasilco și voia, deci, într-adins să-l cunoască, cu această primă ocazie, la care știa că deputatul bucovinean se află; ocazia, tocmai la alergări, în mijlocul unui număr foarte mare a boierimii celei înalte din toată Austria, ba poate chiar și din Ungaria, o mulțime unde și persoane cu titluri mult mai sunătoare decât baroni nu prea se întâmplă a fi tocmai „deosebit distinse” cu „conversația”, care dăinuște „vreme mai îndelungată”, de către moștenitorul tronului.

Păstrând cu sfințenie respectul nemărginit, ce-l datorăm Alteței Sale Imperiale, credem a nu-l știrbi întru nimic, punându-ne întrebarea: cam cine o fi spus Arhiducelui că, între mulțimea cea mare și strălucită, se afla și deputatul dl baron Vasilco, lui cu totul necunoscut? „Alteța Sa a conversat, apoi, vreme mai îndelungată, cu dl deputat baron Vasilco, ceea ce se consideră de o deosebită distincție”. Deși orice cetățean, fie cât de sus pus pe treapta socială și

cu orice titlu s-ar putea mândri pe drept și, fără a trece nemodest, de a fi distins, cu o conversație mai îndelungată, de către moștenitorul tronului austro-ungar, totuși nu ne vine a crede că dl baron Vasilco ar fi trimis foi nemțești, spre publicare, comunicatul în chestiune.

Să analizăm, mai departe, comunicatul. „Este evident” – aceste două cuvinte sună așa de categoric, încât, cu forță irezistibilă, se impune părerea că informația a ieșit din jurul, din sânul suitei arhiducelui Francisc Ferdinand. Și apoi urmează toată importanța și gravitatea știrea din „Bukowinaer Rundschau”: „Este evident, că Alteța Sa Imperială a căutat să dea deputatului român o satisfacție strălucită, pentru infectele injurii, cu care a regalat presa maghiară pe baronul Vasilco, pentru aducerea chestiunii naționale în Delegațiuni”; să vedem, mai de aproape, înțelesul acestor cuvinte.

Alteța Sa a vrut să-l cunoască pe baronul Vasilco și să-i vorbească anume, spre a-i da „satisfacție strălucită, pentru infectele injurii, cu care l-a regalat presa maghiară”. Anume în acest scop a vrut arhiducele să-i fie prezentat deputatul dl baron George Wassilco. Iar finalul informației răsună, într-adevăr, ca un ecou, pe cât de clar, pe atât de puternic al pășirii dlui Vasilco, în cuvintele: „pentru aducerea chestiunii naționale în Delegațiuni”. Aici este poanta, aici culminarea și a informației, și a incidentului însuși, la care ea se referă.

În ce termeni și cuvinte o fi dat Alteța Sa baronului Vasilco, pe timpul conversației mai îndelungate, acea „satisfacție strălucită”, se înțelege, nu putem ști; suntem mulțumiți și cu cele ce ni le spune informația, stilizată în mod atât de categoric. Nu credem să greșim, însă, dacă presupunem că, în această „strălucită satisfacție”, se cuprinde și aprobarea pășirii românului verde bucovinean.

După acestea, ni se impune întrebarea cea mai gingașă: O fi venind Alteța Sa Imperială, din propriul său imbold, la gândul, de a i se prezenta „deputatul dl baron Vasilco”, de a-l distinge în mod deosebit, cu conversație mai îndelungată, și a-i da o „satisfacție strălucită pentru” etc. și „pentru aducerea chestiunii naționale în Delegațiuni”?

Admițând, cu bucurie, că așa este și, mai ales, având încredere în nemărginita lui iubire și supunere față cu Acela care avea să urmeze în domnie, cu greu ne vine a presupune că ar fi făcut-o fără știrea și învoirea Maiestății Sale Monarhului. Nu ne este însă iertat a scruta și mai profund, mai amănunțit gândul și intenția Monarhului și a urmașului Său presumpțiv.

*

Meritul mijlocit și al acestor constatări, ce ne-am permis a face din fapta arhiducelui Francisc Ferdinand, revine unui român bucovinean. În aprecierile sale asupra acestui fapt, „Patria” zice, în două locuri, că este „de cea mai mare importanță pentru românii Bucovinei... care, prin discursul dlui baron Wassilco, au avansat în primele rânduri ale luptătorilor pentru chestiunea națională”. Constatând aceasta, „Patria” scrie:

„Frații, care aproape ne-au uitat, să-și îndrepte mai intens privirile asupra Bucovinei și să stea într-ajutor, cu fapte și sfaturi, românilor, care încă au o poziție interioară de tot dificilă”; ca „ideile și sentimentele, puse în circulație prin ridicarea chestiunii naționale, în Delegațiuni, să nu rămână dorințe sau explozii momentane, fără consecințe, ci să restituie contactul stabil și reciprocitatea tuturor românilor, în lupta pentru lumină și adevăr”. Și mai la vale, se plânge că: „În urma vitregelor împrejurări, de până acum, Bucovina cădea aproape afară din sfera românismului. Lâncezirea națională, care domnea în Bucovina, lipsa de legătură cu corpul națiunii, au izolat întru atâta pe românii din țările vecine, încât, dincolo de Carpați și, mai ales, în Regat, se lua foarte rar act de existența noastră, de durerile și bucuriile noastre”.

Recunoscând, în măsura cuvenită, îndreptățirea acestor plângeri și imputări, desigur nu ne vor lua frații bucovineni și organul lor în nume de rău, dacă afirmăm că o mare parte, dacă nu partea covârșitoare a constatărilor acestora, cade tocmai în cărucă a celei „lânceziri naționale, care domnea în Bucovina”, celei „vitregimi a împrejurărilor”, care ținea pe frații bucovineni „afară din sfera românismului”.

Cât despre vitregia împrejurărilor, binevoiască numai confratele nostru a lua în considerare că noi, aceștia „de peste Carpați”, nu avem – fiindcă nu ne este iertat să avem – reprezentant în corpurile legiuitoare, nu avem nici o persoană, nici un bărbat, care ar sta în legături cu cercurile hotărâtoare, ba ar găsi chiar uși deschise, în urma poziției lui sociale, în acele cercuri hotărâtoare, pe când de aceste împrejurări favorabile frații bucovineni se bucură. În această privință, așadar, „vitregia timpurilor” este mai nefavorabilă nouă, decât fraților bucovineni.

În ce privește „sprijinul moral”, de care, zice organul lor, au trebuință, noi, confrății lui, pe când eram la „Tribuna” veche, ne făceam datoria, în mod cât se poate de conștiincios și cât de des; în foia ei și, pe urmă, în broșură separată publicaserăm lucrarea atât de apreciată despre Bucovina a colegului nostru de atunci, George Bogdan-Duică, o lucrare despre care și fostul locțiitor al țării, contele Goess, se exprimase în mod foarte lăudabil.

Credincioși principiilor noastre, vom ține seamă, în măsura largă, de dorința exprimată și vom pleda călduros pentru „sprijinul moral al tuturor românilor”, recunoscând pe deplin adevărul și justetea cuvintelor, cu care confratele din Cernăuți își încheie aprecierile, anume că „salvarea românismului în Bucovina înseamnă nu numai salvarea unui sfert de milion de suflete românești, ci înseamnă, între împrejurările de astăzi, mântuirea unei poziții de mare importanță pentru întreaga chestiune națională” (*Tribuna Poporului*, Anul II, Nr. 9 și 10, 9-10/21-22 iunie 1898).

□

1898: Fundațiunea „Vasile Cocârlă”. În unul din numerele din urmă ale acestei foi, am amintit și noi, în rând cu toate foile noastre naționale, de nobila donație, de 20.000 florini, ce a făcut-o preotul din Ruși-Moldovița, acum protopresbiter Vasile Cocârlă, la Societatea „Școala română” din Suceava, pentru înființarea, în timp, a unui internat, în care să se adăpostească școlarii români de religie ortodoxă din Bucovina. Fapta generoasă, aplaudată de toată presa noastră, merită ca, deși, la prima vedere, s-au părea de însemnătate mai mult locală, să ne ocupăm de ea ceva mai de aproape; căci este un ce foarte lăudabil, ba dovadă de cea mai curată iubire, nu numai către frații săi cei mai de apropiere, ci către tot neamul său, ca cineva să se despartă de toată agonisita unei vieți pline de osteneli și să depună acea agonisită pe altarul națiunii sale, ca din aceea să se dea pâine celor flămânzi și să se îmbrace cei goi, și să învețe cei doritori de învățătură.

Din biografia nobilului donator, precum o descrie compatriotul său, dl Vasile Bumbac, în „Gazeta Bucovinei”, însemnăm că preotul Vasile Cocârlă s-a născut, la 22 martie 1836, în comuna Costâna, partea Berindești (sat dispărut – n. n.), din părinți țărani, a învățat școala elementară în sătul natal, apoi a continuata la Suceava, a terminat studiile gimnaziale în Cernăuți, și tot acolo și cursul clerical, în toate clasele cu diligență rară, purtare bună, economie lăudabilă. Deosebit talent arată tânărul student pentru muzica vocală și instrumentală, pe care le cultiva cu bun succes.

La 1866, se căsători, la 1867 se hirotoni întru diacon și presbiter și se rândui preot la Costișa, apoi administrator parohial, și, la 1870, paroh la Ruși-Moldovița, unde, ca preot model, păstorește poporul până în prezent. La 1873, pierdu, prin moarte, pe soția sa, iar la anul 1882, moartea îi răpi și pe unica fiică, ce avea. Cât pentru fundațiunea, de care ne ocupăm, satisfacem cu plăcere apelul ce îl face Comitetul „Școlii române” către toate foile

noastre, de a publica procesul verbal al ședinței ei respective, cu atât mai vârtos, căci fapta nobilă semnaleză un nou îmbucurător progres în viața fraților noștri bucovineni, și, ca atare, merită a fi inclusă în anele istorice ale poporului nostru. Iată acel proces verbal:

„Nr. 11 ex 1893.

Proces verbal

din ședința comitetului „Școala română”, ținută în 23 august (4 septembrie) 1893.

Prezenți: Toți membrii comitetului și, ca oaspe, dl protoprezbiter Samuil Pietroschi.

Vicepreședintele I, dl Constantin Cosovici, comunică următoarele:

„Chemați fiind de protoprezbiterul, dl Vasile Cocârlă, ca să-l vizităm la Solca, unde se afla spre restaurarea sănătății sale, am plecat, luni, în 16/28 august 1893, dimpreună cu membrul comitetului, dl adjunct Epaminonda Voronca, prin Rădăuți, unde ni s-a asociat dl adjunct Emilian Isopescu, la Solca, unde am fosta întâmpinați de către dl protoprezbiter Vasile Cocârlă. Nesimțindu-se Prea Cucernicia Sa în puteri, ne-a comunicat că, având toată încrederea în comitetul Societății „Școala română”, vrea să predea întreaga sumă juruită acestei instituțiuni filantropice, în mâinile comitetului actual, drept ai cărei reprezentanți ne-am înfățișat noi.

Primind, deja, în două rânduri, suma de 2.000 florini, pe care am înmănat-o casierului Societății, d-lui Animpodist DașchevicI, Prea Cucernicia Sa ne predă, în cărțile de ale casei parcimoniale din Cernăuți (casa de economii – n. n.), sumă enormă pentru împrejurările noastre de azi, este menită se formeze baza pentru un internat, în care să afle adăpost studenții români care frecventează gimnaziul din Suceava, aflând aici cu, ba chiar și fără plată cortel (cazare – n. n.), vict și privegherea recerută.

Administrarea acestei sume o predă Venerabilitatea Sa comitetului Societății „Școala română” din Suceava, își rezervă, însă, numai cât dreptul uzufructului, pe timpul vieții sale.

Pentru scopurile viitorului internat, ne împuternicește Părintele Vasile Cocârlă să finalizăm negocierile privitoare la cumpărarea tuturoră realităților (terenurile și construcțiile – n. n.), așa numite ale lui Volcinschi, care se află, în prezent, în posesia dlui proprietar mare din Stroiești, George cav. de Popovici, și anume cu suma de 13.000 florini v. a. (florini vienezi – n. n.), să reparăm și se adaptăm edificiile de pe acele realități și să le închiriem, până ce se vor afla vrednici imitatori ai Prea Venerabilității Sale, care vor strânge un fond atât de mare, ca să poată înființa un internat pe o bază solidă.

Predându-ne suma numită, fața Prea Cucernicieii Sale s-a înveselit și, surâzând, ne-a comunicat: „Mi-e ușor la inimă, ca și când mi-aș fi înzestrat copiii”.

Multe virtuți eroice am văzut, am fost prezenți când bravii noștri români și-au vărsat sângele pentru țară și împărat; ca să se despartă, însă, cineva în viață de întreaga sa avere, depunând-o pe un altar sfânt, precum este acela al „Școlii române”, astfel de natură eroică nu am văzut încă.

Depunem această sumă în mâinile casierului Societății și rugăm comitetul de a lua act despre primirea sumei de 20.067 florini și a o întrebuința conform îndegetărilor (indicațiilor – n. n.) mărinimosului filantrop, care a urmat cuvintelor Mântuitorului: „De voiești să fii desăvârșit, mergi și vinde-ți averile tale și le dă săracilor, și vei avea comoară în cer; și vino și urmează mie” (Matei, cap. 19, v. 21).

Profesorul, dl Vasile Bumbac, seniorul comitetului Societății „Școala română” și prieten, din pruncie, al mărinimosului filantrop, face următoarea propunere:

Comitetul Societății „Școala română” primește, în administrare și posesiune, suma depusă din partea Prea Venerabilului domn Vasile Cocârlă, promițând și obligându-se de a

satisfacă tuturor dorințelor exprimate din partea Prea Venerabilității Sale, cât și ale acelor care se vor ivi în viitor. Societatea „Școala română” ia asupra-și chivernisirea conștiințioasă a averii depuse în mâinile ei și a o fructifica astfel încât să o poată întrebuința, în scurt timp, pentru acel scop, pentru care este menită. Internatul, care se va deschide la timpul său, va purta numele urzitorului, numele „Internatul protoprezbiterului Vasile Cocârlă”. Această propunere se primește unanim.

Spre a arăta atât consimțământul la toate dorințele exprimate, iar mai ales spre a mulțami generosului bărbat pentru încrederea ce o are în comitetul actual al Societății „Școala română”, cât și spre a manifesta devoțiunea tuturor acelor tineri studenți, care vor avea, la timpul lor, parte de instituțiunea Prea Venerabilității Sale, dl Vasile Bumbac propune, mai departe, ca membrii comitetului, încântați de atâtea impresiuni mărețe, sculându-se, să ureze mult prețuitului bărbat mulți ani. Sub o emoțiune generală, se corespunde și acestei propuneri.

Spre a demonstra, că românii pricep a fi mulțamitori, membrul comitetului, dl Simion Florea Marian, propune ca procesul verbal al acestei ședințe, care cu greu va alia semenii, să se publice în „Gazeta Bucovinei”, din care îl vor reproduce toate gazetele care ne sunt binevoitoare. Fiind spiritele mișcate, se suspendă tratarea tuturor celorlalte agende pentru ședința memorabilă din 23 august 1893.

Suceava, în 23 august (4 septembrie) 1893. / Dimitrie Costin m. p., Constantin Cosovici m. p., Dr. Vasile Tarnavski m. p., Emanuil Ciuntuleac m. p., Gheorghe Buliga m. p., Vasile Bumbac m. p., Ștefan Ștefureac m. p., Simion Florea Marian m. p., Dr. Animpodist Dașchevici m. p., Lazăr Vicol m. p., Epaminonda Voronca m. p., Alexandru Pașcan m. p.”.

Cu drept cuvânt, „Gazeta Bucovinei” aduce, în Nr. 74 al anului curent, portretul generosului binefăcător, precum și un însuflețit articol de fond întru prețuirea fundației întemeiate de dânsul. Meritul l-a încununat Înalt Prea Sfințitul mitropolit Silvestru Morariu, când a donat pe fiul său spiritual cu hirotonia de protoprezbiter. Din inima poporului nostru a vorbită toată presa română, aducând elogiile sale vrednicului bărbat, care, cu așa „dragă inimă”, a depus toată avuția sa pe altarul luminării iubitului său popor.

„Mi-e ușor la inimă, ca și când mi-aș fi înzestrat copiii!”, a zis venerabilul preot, când a pus tot avutul său în mâinile comitetului „Școlii române”. Fie ca generosul dăruitor să ajungă a vedea, cu ochii săi, fructele acestei „înzestrări a copiilor săi” și ca exemplul cel luminos, ce ni l-a dat preotul Vasile de la Moldovița, în toate părțile locuite de poporul nostru să afle prețuitori și imitatori! / **Zaharia BOIU** (*Transilvania*, Anul XXIV, Nr. 12, 15 decembrie 1893).

□

1898, Ioan Pop Reteganul: Bucovina. Când zicem că suntem Români, trebuie să ne aducem aminte că numele nostru vine de la cetatea Roma, care s-a zidit la anul 753, înainte de Christos și stă până în ziua de azi, acolo, în Italia, unde nu-i iarnă friguroasă ca pe la noi. Și noi din acea țară am venit aici, adică nu chiar noi, ci strămoșii noștri, pe care i-a adus, pe aceste plaiuri, împăratul Traian, pe la anul 105 după Christos, adică acu 1.793 ani. Și nu ne-ar fi adus, poate, pe-aici, dacă nu ar fi avut necaz cu Dacii, adică cu poporul ce trăia, până într-acolo, pe aceste plaiuri, pe unde azi șed Ungurii și Românii, adică prin Ardeal, Banat, Bucovina, România și Basarabia.

Dar Dacii, fiind oameni neastâmpărați, necăjeau mult pe vecinii lor, pe Romani, de aceea Traian s-a hotărât să-i stângă de pe fața pământului, ca să nu mai aibă năcaz eu ei. Așa a și făcut Traian, că a venit cu armată mare asupra lor, i-a bătut, aici, la ei acasă, i-a ucis, iar cei rămași au luat lumea-n cap, de frica Romanilor, ori au fost prinși și duși la Roma, în robie. Apoi, Dacia fiind goală ori aproape goală, a populat-o Traian cu coloni, aduși din Italia și din

toată împărăția romană. De la acei coloni ne tragem noi, Românii de azi, și de aceea ne și numim Români; de la ei ne-a rămas pământul pe care călcăm, care ne nutrește, până suntem vii, și care ne primește în sânul său, după moarte, acest pământ „cu al nostru sânge îngrășat, cu ale noastre lacrimi udat”, de la strămoși ne-a rămas și limba ce o avem, limba românească.

Timp de vreo 270 de ani, avură strămoșii noștri pace, pe aceste plaiuri, care se numeau Dacia Traiană. Dar, după aceea, începură a roi, din Asia, și a da navală, peste împărăția Romanilor, mulțime de popoare sălbatice: Goții, Hunii, Gepizii, Avarii, Slavii, Bulgarii, Ungurii, Pecenegii, Cumanii și Tătarii, care, aproape o mie de ani, s-au preumblat prin Europa, pustiind, arzând, răpind tot ce le sta în cale. Dar, de la o vreme, s-au dus mai toate, cum au venit, iar care s-au așezat în Europa s-au îmblânzit și au părăsit viața nomadă, și s-au făcut cetățeni stabili, ca Europeanii.

Pe poporul roman, însă, nu l-au putut stinge, căci, precum răsar, dintr-o trupină de vie mlădițe proaspete și tinere, așa au răsărit și din trupul cel vechi al imperiului roman alte popoare tinere: Francezii, Italienii, Spaniolii, Portughezii și noi, Românii. Noi, aceste cinci popoare, suntem dintr-o trupină, dintr-o viță și, de aceea, ne și recunoaște întreaga lume, sub nume de „vită latină” (romană), deci suntem frați de un sânge, de o mamă; limbile acestor popoare surori toate își au începutul din cea romană (latină). Toate aceste popoare se țin de religia romano-catolică, afară de noi, Românii, din care unii suntem greco-catolici, iar alții, greco-ortodocși.

Pe timpul năvălirii popoarelor celor barbare, strămoșii noștri din Dacia și-au mântuit viața în munții Carpați, ce înconjură Ardealul din toate părțile. Iar după ce popoarele acele sălbatice s-au retras, din acei Carpați au prins Românii a roi ca dintr-o matcă și a se resfira iar pe câmpiile care erau, odată, în stăpânirea lor. Astfel, Românii, sub conducerea lui Dragoș, s-au coborât, din codrii Maramureșului Ardelenes, pe la 1288, și au întemeiat statul Moldova; Radu Negru s-a dus, din Carpații Făgărașului din Ardeal, și a fundat România.

Moldova era între râurile Moldova, Siret, Nistru și Marea-Neagră; România, între Carpați, Nistru și Dunăre. Timp de 487 ani, fu așa, dar, pe la 1775, o parte a Moldovei, Bucovina, trecu la împărăția Austriei, adică se rupse de către maica sa, Moldova. Sub stăpânirea domnilor Moldovei, se numea Bucovina „Țara de Sus”, mai târziu, Arboroasa. Ca toată Dacia traiană, așa a avut și Bucovina de suferit, din partea popoarelor barbare, ce au inundat-o, pe timpul năvălirii popoarelor: Goți, Gepizi, Huni, Avari, Unguri, Tătari ș. a., care au lăsat după sine numai groază și frică.

În acest timp, de aproape o mie de ani, Românii toți, așadar și cei din Bucovina, fură împiedicați în dezvoltarea lor culturală și fură buni bucuroși că-și pot mântui viața, datinile și limba, și ca să poată păstra aceste comori, luptau contra dușmanului pe moarte, pe viață; iar când nu mai puteau lupta, de foame și oboseală, atunci se ascundeau în desișul codrilor, în creierii Carpaților, și duceau cu ei aceste comori scumpe, ca să le poată lăsa întregi, neștirbite, urmașilor lor.

Cât timp fu Bucovina parte întregitoare a Moldovei, avu soarta aceleia, dar, de când s-a încorporat la Austria adică de la 1774 (anul în care, la 1 octombrie, cercul de ocupație era complet – n. n.), lucrurile s-au schimbat. Bucovina s-a încorporat la Austria prin învoirea făcută între cei mai mari ai Austriei și între generalul moscălesc Romanțov (Rumeanțev – n. n.), ca adică să ia Bucovina de la Turc (că Moldova întreagă era sub stăpânirea turcească) și să o încopie la Austria (7 mai 1775).

După numărarea poporului Bucovinei, care mai tot era Moldovean, s-a adevărit că, la 1776, erau 75 mii de suflete, locuind în trei orașe, Suceava, Cernăuți și Siret, și în 229 sate. Din aceștia, erau 415 preoți, 86 dascăli, 466 călugări, 88 călugărițe, 288 dirigători mai mici, 45 neguțători, 14,992 țărani, 58 Armeni, 522 Evrei și 294 Țigani, va să zică nici o mie nu erau străini, ci toți Români sau, cum se numeau și se numesc ei, până în ziua de azi, Moldoveni. Fiind poporul Bucovinei mai tot Români, de la sine urmează că limba românească o vorbea și

o folosea în toate afacerile și cum că așa era dovedește și scrisoarea, tipărită la 27 August 1777, prin care împărăteasa Maria Teresia cheamă deputați de toate stările poporului să se adune, pe 1/13 Octombrie, în Cernăuți, ca să jure credință către tron și împărăție. Iată începutul acelei tipărituri:

„Noi, Maria Teresia, cu mila lui Dumnezeu

A Râmului împărăteasă, văduvă crăiască de la țara Ungurească, Bohemia, Dalmația, Croația, Slavonia, Galiția și Lodomeria; Arhicneaghină de Austria, Cneaghină de la Burgundia, Cneaghină de la Branat, Mare Cneaghină de la Toscana, la toți și fiecareia, ce sunt locuitori într-această Bucovina, district, care oriunde, ce sat sau moșie au aice de stăpânesc, cu care sunt ai noștri supuși sau podani și protecția noastră sunt vrednici a avea: Adică tuturor Mitropoliților, Arhiepiscopi, Episcopi, Arhimandriți, Dichei, Egumeni, Protopopi, Preoți, Mazili, ruțași și la toată prostimea, orașe, târguri, sate, și la toată obștea, atât parte bisericască, cum și lumească, vă adevărim întâi a noastră împărătească și crăiască milă, gând bun și tot binele, cărora noi cele arătate mai jos arătăm și înștiințare facem (și așa mai departe, toată scrisoarea e românește, de unde iese că, pe atunci, românește se scria către obștea Bucovinei, a cărei limbă era româna. În privința aceasta avem mai multe dovezi (vezi „Părți alese din istoria Românilor bucovineni”, scrisă în limba poporală de eruditul și zelosul preot Constantin Morariu, Cernăuți, 1893).

Dar, la 1786, se împreună Bucovina cu Galiția, care împreunăre țină 62 ani, adică până la 1848. Și, de-odată cu această împreunăre, urmară, asupra poporului român bucovinean, relele cele mai mari, descrise în modul următor, de un vrednic scriitor al nostru:

„Nici sângeroasele și necurmatele războaie, întâmplăte pe pământul Bucovinei, nici năvălirile sălbătice ale Tătarilor și Cazacilor, nici năvălirile turbate ale Turcilor nu au adus mai multă stricăciune nației române din Bucovina, decât această împreunăre nefirească cu Galiția, în răstimp de 62 de ani, lungi ca 62 sute de ani. Căci în acest timp nenorocit, o parte a Bucovinei a începui să-și piardă fața cea drept românească, în acest timp poporul românesc a început strașnic a-și pierde limba, apucând a se da la limba rusească, va să zică în acest timp s-a încuibat, în Bucovina, rădăcina unui rău care cu greu se va mai stârpi”.

Polecii și Leșii galițieni, care inundară Bucovina, după împreunărea acesteia cu Galiția, au fost varga lui Dumnezeu pentru Românii bucovineni. Ei îndată au pus mâna pe Bucovina, au scos pe învățătorii români din școli, au scos pe dirigătorii români din dirigătorii și, în locul lor, au băgat tot Poleci. Aceștia sugrumau limba românească, schimonoseau numele românești, limba românească nu mai fu suferită nicăieri în Bucovina, iar în școli era chinuită și batjocorită cu sălbăticie fără margini. Făcură dascălii poleci un măgar, tăiat din hârtie ori zugrăvit pe o tablă de lemn, de care era legată o ață, și măgarul acela trebuia să-l poarte de grumaz copilul român ce cuteza a vorbi în limba sa română. Ca să scape nenorocitul copil de măgar, pâdea să audă pe alții, vorbind românește și să le predea măgarul. Că nu era destul batjocura de a purta măgarul la grumaz, dar Sâmbăta erau adunați, la un loc, toți școlarii, din toate clasele, și toți aveau dreptul de a scuipa asupra păcătoșilor Români, ce aveau măgari la grumaz. Uneori, pe cei cu semnul îi și băteau dascălii poleci. Cu bățul, scoteau din capul copiilor de Români limba românească, cu bățul băgau în capul lor limba leșească.

„Școlărițelor române le ziceau dascălii poleci, când le auzeau vorbind românește: Ar fi copile frumoase și de treabă, dar mi-i greață că vorbesc țigănește!” (rezumat, făcut de Ioan Pop Reteganul, unui capitol din cartea cu amintiri a lui Constantin Morariu-Andrieșcu – n. n.).

În popor vârhseră veneticii superstiția că Dumnezeu nu va milui, la judecata de apoi, pe cei ce vorbesc țigănește (așa batjocoreau limba română), că pe cei ce vorbesc rusește îi va pune la masă cu sine, că Dumnezeu cu îngerii vorbește numai rusește (superstiția a fost născocită și răspândită de preoți, inclusiv de cei români, dar care predicau și slujeau doar în slavonă, deci într-o limbă liturgică, batjocorind limba română ca fiind „limba diavolului” – n. n.).

Așa, copilul, de frica măgarului și a bățăilor, copilele, de frica hulelor și a batjocurilor, oamenii mari, de frica osândeii veșnice, părăsiră limba română și, încet, încet, se deprinseră cu ruseasca și cu leșeasca, încât nu se mai putea cunoaște de sunt Români ori străini.

„Căci streinul ne tot paște
De nu ne putem cunoaște”.

E de mirare, deci că bietul Eminescu, întristat până în adâncul sufletului de această stare de lucruri, a doinit de răsuna codrii și văile:

„De la Nistru pân’ la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate”?

Nu, căci el vedea limpede, cu cei doi ochi ageri ai săi, că:

„Din Hotin si pân’ la Mare
Vin muscalii de-a călare,
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o așin;
Din Goian în Vatra-Dornii
Au umplut omida cornii
Și streinul te tot paște,
De nu te mai poți cunoaște,
Sus la munte, jos la vale
Au făcut dușmanii cale,
Din Sătmar pân’ la Săcele
Numai vaduri de acele.
Vai de biet Român săracul
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă
Nici îi este toamna toamnă.
Nici e vară vara lui
Și-i străin în țara lui.
De la Turnu-n Dorohoi
Curg dușmanii în puhoi
Și s-așează pe la noi.
Și cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier,
Zboară păsările toate
De neagra străinătate;
Numai umbra spinului
La ușa creștinului”.

La această stare ticăloasă aduseră străinii biata Bucovina, dar, la 1848, „s-a îndurat bunul monarh Francisc Josif a ridica Bucovina la rangul de ducă, dăruindu-i neatârarea, în cele ale cărmuirii”, și aceasta s-a făcut, după cum spune diploma din 9 Decembrie 1862, „arătându-se din trecut că deosebire de limbă nu lasă să fie dorită o contopire a Bucovinei cu Galiția”. Deci, limba română a fost cea care a despărțit Bucovina de Galiția, și numai prin limbă își poate Bucovina păstra neatârarea ei de Galiția. Noroc că, în cei 62 de ani, nu și-au uitat Românii limba de tot și nu au înlocuit-o cu cea care le promitea împărăția cerului, că, altcum, în veci erau legați de Galiția.

Deci, frați bucovineni, limba, limba și iar limba! Limba românească curată să fie vorbită în familiile voastre, în școlile voastre, în bisericile voastre, în toate afacerile voastre, căci aveți dreptul de a o susține și aveți sfânta datorință de a o cultiva, ca să o lăsați moștenire urmașilor voștri. Acesta să o știe tot Românul, oriunde s-ar afla el, prin urmare și Românii din Bucovina.

Dar, dacă undeva a fost și mai este periclitată limba română, atunci în Bucovina a fost și, periclitată fiind limba, periclitat era viitorul Românilor bucovineni, ca parte aparținătoare națiunii române; era pe calea renegării. De groază că nu pot vedea fața lui Dumnezeu ca ceea ce sunt, prinseră a se da de cea ce nu erau, de Ruși, „numai și numai să poată vorbi cu bunul Dumnezeu, pe ceea lume, rusește, căci el altă limbă nu vorbește, decât rusească”.

Boierii și bogații se încuscreau cu neamuri streine; în palatele lor primiră străine limbi, străine obiceiuri, iar poporul se deznaționaliza văzând cu ochii. Așa află anul o mie opt sute patruzeci și opt pe Românii bucovineni. O singură familie, din boierii cei vechi, mai cuteza, pe față a se da de Români, o singură familie mai cultiva simțămintele naționale – ilustra familie Hurmuzachi. Dar, cu revoluția din 1848, deodată aduse Dumnezeu, în Bucovina, pe învățătorul de la Blajul Transilvaniei, pe nemuritorul Aron Pumnul, care aduse Românilor bucovineni aminte ce înseamnă cuvintele „Nație” și „Limbă”.

„Nație, zice el, este poporul care are același sânge, vorbește aceeași limbă și are aceleași datini și obiceiuri. Poporul este trupul, iar limba este sufletul nației. Pentru aceea, precum trupul fără suflet e mort, așa este și nația moartă fără limbă. Naționalitatea este Dumnezeu, veșnicul și deodată cu omul, născutul drept de a se folosi de limba sa în toate trebuințele vieții, în casă, în școală, în biserică și în cele ale cărmuirii. Nimeni pe lume nu poate lua dreptul acesta al limbii!”.

Așa învăța Pumnul pe Românii bucovineni. Din acel timp prind a se încuminti Românii bucovineni, prinseră a-și ridica școli, încât, pe la 1869, erau 108 în activitate și 104 proiectate, iar astăzi sunt, în Bucovina, 313 școli primare publice, cu 821 învățători; mai sunt 8 școli secundare, cu 154 profesori, două școli pentru meserii, o școală de cântăreți bisericesti, una de moșit și o universitate, cu 36 docenți și 369 auditori. Pe lângă acestea, se mai află câteva școli și institute private, ca internatul Doamnelor Române, Azilul de băieți români etc.

Reînvierea Românilor bucovineni, ca națiune, se datorează, fără îndoială, vestitei gazete „Bucovina”, redactată de iluștrii frați George, Alexandru și Eudoxiu Hurmuzachi (din octombrie 1848, până în septembrie 1850), apoi reintroducerea limbii române la Institutul Teologic (20 decembrie 1848) din Cernăuți, după care urma deschiderea catedrei de limba și literatura română, de la facultatea filosofică din Cernăuți. După acestea, urmă, la 1862, deschiderea Reuniunii de lectură, care se prefăcu în Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina. Toate acestea contribuie la redeșteptarea Românilor bucovineni din somnul cel de moarte, în care-l adânciră dușmanii cei barbari.

Cu pana și cu graiul viu, în faptă și în ființă au propovăduit cultura națională, la Românii bucovineni, pe lângă frații Hurmuzaki, următorii bărbați binemeritați:

Pe terenul teologic: Vasile Ianovici, Isidor de Onciul.

Pe terenul didactic: Samuil Andrievici Morariu, Vasile Ianovici, Teoctist Blajevici, Aron Pumnul, Constantin Morariu (Andrievici), Nicolai Ieremievici Dubău, Teofil Bendea.

Pe terenul belestristic: Iraclie Porumbescu, Dimitrie Petrino, Simion Florea Marian, Vasile și Ion Bumbac, Mihai Eminescu.

Pe terenul educațiunii naționale: Aron Pumnul, Ion G. Sbiera, Dr. Dumitru Onciul, Constantin Morariu (să-l numim noi junior, spre deosebire de cel amintit mai sus).

Apoi, când pe un teren, când pe altul, au mai lucrat la redeșteptarea Românilor din Bucovina: Dr. Vasile Mitrofanovici, Artemiu Berariu-Ieremievici, Dr. Ambrosiu Dimitroviță, Ion Iuvenal Stefanelli, Mihaiu Miron Calinescu, Ioan Berariu, Dionisie O. Olinescu, Teodor V. Stefanelli, Dimitrie Isopescul, Isidor Vorobchievici, Ștefan V. Isopescul, Ștefan Ștefureac, Ciprian Porumbescu, Dimitrie Dan, Dr. Alexandru Ștefanovici, Eusebiu Popovici, Vasile Vladimir de Repta, Isidor cav. de Onciul, Dr. Emilian Volutschi, Constan Cosovici, Constantin Popovici senior, Calistrat Coca, Mihai Bendevschi, Dr. Ioan cav. de Volcinschi, Grigore Halip, Simion Cobilanschi, Dr. Dimitrie Onciul, Dr. George Popovici, Vasile Calancea, Dr. Orest Popescu, Dr. Ștefan Saghin, Alexa Comoroșan, Teodor Tarnavschi, Constantin Procopovici, Dr. Aninipodist Dașchewicz, Pompiliu Pipoș, Dr. I. V. Pașcan, Temistocle Bocancea, George Bogdan Duică, Eugenie Vorobchievici și alții, mai mult, ori mai puțin însemnați, între care și câteva muieri, ca Sofia Ștefanova și Elena Voronca ș. a. / **Ioan POP RETEGANUL** / (*Revista ilustrată*, Anul I, Broșura 7, iulie 1898).

□

1898: Constantin Morariu-Andrievici a fost fiu de gospodar (agricultor) din Mitocul Dragomirnei, din districtul Suceava, în Bucovina. S-a născut la 26 iulie st. v. 1835. La anul 1843, îl duse tată-său la școla capitală normală (elementară) din Suceava, unde știm cum erau tratați copiii de român. Aci își începu, dar, Constantin învățământul și pote tocmai acelei tratări neumane a străinilor e de a se mulțami că el deveni, cu timpul, ceea ce deveni, adică român înflăcărat întru apărarea limbii și a naționalității. Așa-i în lumea acesta: când cu forța voim a face pe cineva să urască un lucru, prin aceea îl facem ca tocmai acel lucru să-l îndrăgescă mai tare! Cercam străinii răuvoitori ca să dezguste pe copiii de român de limba și naționalitatea lor, și ei cu atâta o iubeau și prețuiau mai mult. Așa, în Bucovina, ca și la noi!

După absolvirea școlii normale din Suceava, Constantin fu dus la gimnaziul de stat din Cernăuți, unde făcu, la 1855, examenul de maturitate. După aceea, intră în seminarul clerical, unde absolvi teologia, la 1859. În acest seminar, se dedică cu totul studiului, cetind foarte multe din opurile cele mai valorose teologice și profane.

Absolvind teologia, se căsători cu fiica parohului Teodor Cosovici din Mologhia, anume Veronica, și fu așezat ca administrator parohial la biserica Sfânta Paraschiva din Cernăuți. Deschizându-se, la 1860, gimnasiul ortodox-oriental din Suceava, Constantin Andrievici fu numit acolo învățător supleant de religie și limba română. Inaugurarea acestui gimnaziu s-a întâmplat la 4 septembrie 1860, cu care ocazie catihetul Constantin Andrievici ținu o cuvântare, în limba română, despre scopul unui gimnaziu. Publicul român a rămas încântat și edificat de o așa cuvântare, dar nu așa au rămas răuvoitorii neamului nostru și dușmanii lui Constantin Andrievici, care îi făcură multe zile amare, din cauza acestei cuvântări. Așa, arhimandritul Bendela (mai târziu arhiepiscop și mitropolit, în 1974-1975), temându-se, bag de seamă, de popularitatea tânărului catihet, se pune și raportează Consistoriului român greco-ortodox din Cernăuți următoarele, referitoare la această întâmplare:

„După acest act, ținut nou numitul catihet Constantin Andrievici o cuvântare în limba română despre scopul unui gimnaziu. Deși cuvântarea acesta a fost, în totalitatea ei, cu totul corespunzătoare, totuși unele pasaje sunt foarte de dojenit, pentru că-n ele se desfășură, cu prea mare căldură, prospectul că, prin înființarea acestui gimnaziu, se va ține, ca și în celelalte provincii, deosebit cont de cultivarea limbii române. În astă privință, eu i-am și spus oratorului că sunt cu totul nemulțumit, provocându-l să-mi dea cuvântarea imediat, ca să o pot alătura la acest raport¹³. Dară Andrievici nu și-a împlinit datoria asta nici până acuma”¹⁴.

Dacă, iubiți cetitori, unul care se numea „al nostru” a purces astfel față de catihetul Andrievici, pentru o cuvântare „care a fost în totalitatea ei cu totul corespunzătoare” (vorbele delegatului pârâș), atunci să nu ne mirăm că străinii au făcut din țăntar armăsar? Consistoriul ceru, de la catihetul Andrievici, pe baza raportului lui Bendela, să-i supună, fără nici o amânare, cuvântarea în scris. Și ce credeți că conținea acea cuvântare? Adevărurile cele mai mari! Dar bag de seamă că și în Bucovina, pe acele vremi, cine cuteza să vorbească adevărul putea lesne umbla „bătut ca mărul”, vorba proverbului.

Gimnaziul din Suceava s-a înființat din Fondul religios al bisericii române gr. ort. din Bucovina, și limba „propunativă” trebuia să fie cea română, conform literelor fundamentale, întărite de toate locurile cele mai înalt competente. Și totuși, acestui gimnaziu, la înființarea lui, numai un unic profesor român i se dase¹⁵, pe Constantin Morariu-Andrievici, care era și catihet totodată. Ceialalți toți erau străini și propuneau toate studiile în limba germană. Această stare de lucruri nu mulțumea nicidecât pe învățătorul român Constantin Morariu-Andrievici. El striga, sus și tare, la toate ocaziile, că gimnaziului acestuia i se face nedreptate; apela la Consistoriu, în această cauză, spunea, sus și tare, că la gimnaziul din Suceava, în loc ca toate studiile să se predea în limba română¹⁶, acestui studiu al limbii materne i se dau numai 2 ore pe săptămână, pe când celorlalte, studii câte 3-4 ore. Dar învățătorul Constantin Morariu-Andrievici nu se lăsă, până nu obținu limbii române 3 ore pe săptămână, pentru fiecare clasă, și înființă o frumoasă bibliotecă din opuri române, cu ajutorul căreia elevii să se poată perfecționa în limba lor maternă.

În 1865, fu numit ca învățător ordinar al gimnaziului superior din Suceava, iar la 1869, ca profesor auxiliar la Institutul teologic din Cernăuți, fiind pretutindenea la înălțimea chemării sale, iubit de elevi, stimat de colegi și respectat de superiori. Rămas, la 1861, văduv, în floarea etății, când era numai de 26 ani, își consacră tot timpul numai studiului, astfel că deveni nu numai cel mai apt profesor, dar și un harnic și zelos autor, scriind 3 opuri valorose, care s-au tipărit pe spezele Fondului religios al Bucovinei. Acele opuri sunt: „Manuarium pentru învățătura religioasă a bisericii drept-credincioase a răsăritului, compus spre folosul clasei întâia gimnasiale”, Viena, 1866; „Manuarium pentru învățătura istoriei testamentului vechi, compus spre folosul clasei a II-a gimnasiale”, Viena, 1866; „Manuarium pentru învățătura istoriei vieții Mântuitorului lumii Isus Christos, compus pentru clasa a III-a gimnasiale”, Viena, 1867.

Afară de acestea, mai publica, în „Foaia Societății”, din 1865, interesantul tratat „Despre școlile creștinești în evurile cele patru dintâi ale creștinismului”, pe lângă ce lăsă în manuscris: o colecțiune de cuvântări bisericesti, compuse și rostite de el în cei 16 ani ai

¹³ Bendela fusese trimis ca delegat, din partea Consistoriului, la sfințirea gimnaziului din Suceava.

¹⁴ Astfel de arătări sunt pentru unii fusceii scârilor, pe care se urcă până rangul de vlădică, pe când, fără ele, poate n-ar ieși nici din opincă.

¹⁵ Consistoriul întârziase să trimită tineri români la Viena, pentru a deveni profesori, iar împăratul grăbise trimiterea acestor tineri la studiu, deschizând, cu o întârziere de zece ani, gimnaziul sucevean cu limbă de predare germană; mai târziu, când gimnaziul va avea profesori români, doar copiii de țaran alegea „despărțitura” românească, după cum argumenta, cu documente, celălalt Constantin Morariu – n. I. D.

¹⁶ Nici manuale școlare în română nu existau, pentru că tot Consistoriul întârziase să formeze comisia de traducători a manualelor consacrate – n. I. D.

preoției sale, la deosebite sărbători, duminici ori cu alte ocazii, tot predici instructive și morale. Ca profesor al Facultății teologice din Cernăuți, nu se odihni până își revendică vechiul și adevăratul nume familial, „Morariu”, nume pe care l-a revendicat și vărul său, mitropolitul Silvestru Morariu, și pe care-l poartă și nepotul său, Constantin, cel mai valoros scriitor de azi în Bucovina, despre a cărui activitate sperăm a putea vorbi în revista noastră.

Constantin Morariu-Andrievici, când merse ca profesor la teologie, nu află acolo nici o carte de morală, adică o carte din care să învețe pe seminariști. S-a pus, deci, pe muncă și, în cinci ani de zile, a compus întreagă partea primă și jumătate din partea a doua a acestui op. Dar n-a avut fericirea să-l vadă gata, căci, în primăvara anului 1875, l-a ajuns o boală de plămâni, care i-a curmat zilele, în 29 martie (10 aprilie), spre nespusa întristare și daună a bisericii și nației române din Bucovina. S-a stins când era mai puternic, numai de 40 ani, și chiar când se putea spera mai mult de la talentele și curajul lui; s-a stins acela care cuteza să spună, sus și tare, că limba germană nu este materna noastră, pentru că noi suntem moldoveni și avem limba noastră moldovenească, pe care trebuie să o iubim și cultivăm mai presus decât ori pe care limbă din lume, fie aceea oricât de cultă pe lângă a noastră; s-a stins acela care nu voia să cedeze nimic din ceea ce se cuvine moldovenilor din Bucovina, iar dacă ar fi avut numai câțiva ortaci, care să pună umăr la umăr cu el, schimbau cu totul mersul lucrurilor din Bucovina, în favoarea moldovenilor și a limbii lor.

N-a existat și nici azi nu mai există, în Bucovina, un preot mai vrednic, un profesor mai zelos și mai inteligent, un fruntaș mai energic, mai curajos și mai frumos de cum era acest bărbat în adevăr providențial. El era înalt de statură, avea fața rumenă, frunte lată și albă ca neaua, ochi mari căprii, în care vedeai ca într-o oglindă mintea lui cea frumoasă și bunătatea inimii lui; apoi, avea un glas dulce la vorbire și plăcut la cântare, dară era foarte riguros întru împlinirea detoriilor și întru apărarea drepturilor bisericii și a națiunii sale în contra nedreptăților străine. Văzând, în 1873, ministrul Stromayer din Viena pe profesorul Morariu și vorbind cu el despre felurite lucruri din Bucovina, i-a pus ambe mâinile pe umeri și i-a accentuat memorabilele cuvinte: „Ferice de Bucovina, dacă are mulți bărbați de aceștia!”. Iar despre destoinicia lui de profesor învățat erau siguri și superiorii lui dela Consistoriu, căci, scriind cel mai vechi profesor de teologie, Ioan Calinciuc, opul de teologie dogmatică, i l-a dat lui spre cenzurare, deși era cel mai tânăr dintre profesori, având abia 40 de ani! Ferice va fi Bucovina, când o va înzestra Dumnezeu cu mulți fii vrednici, după cum era fericitul Constantin Andrievici-Morariu! (*Revista Ilustrată*, Anul I, Broșura 9, septembrie 1898, pp. 162, 163).

□

1899: Situația românilor bucovineni. „Tribuna Poporului” a adus știrea că domnul Lupul, căpitanul țării Bucovina, a depus conducerea Partidului Național Român și că, în locul dânsului, au pășit domnii: arhimandrit Călinescu, Baron Eudoxiu Hurmuzachi și Dr. Iancu Flondor. Depunerea prezidiului Partidului Național Român, din partea dlui Lupul, nu poate surprinde pe nimenea dintre cel care cunosc pe dl Lupul, și dacă a fost, vreodată ceva ce a putut surprinde a fost numai primirea rolului de conducător din partea dlui Lupul. Dl Lupul este un om de cultură înaltă, cu maniere fine, cu bunăvoință, blând, în atingerile sociale plăcut și conciliant, cu caracter, însă fără să posede energia cerută spre a putea servi ca conducător al unul partid, în timpuri agitate și furtunoase. Și acum, împrejurările din Bucovina nu sunt proprii pentru ca românii de acolo, în frunte cu naturile blânde, să poată ajunge la liman.

Simțul național printre românii din Bucovina a dormitat mult, a dormit timp îndelungat chiar și în popor, pentru că elementele care, prin cultură, bunăstare materială și poziții sociale ar fi fost chemate, ca să lățească în popor cultura, conștiința națională și năzuința de a câștiga valoarea propriei individualități n-au avut, sau deloc, sau prea puțin, simț

pentru aceasta, de vreme ce interesele lor proprii nu le-au lăsat timp pentru aceasta. Pe acești oameni cel mult timpul alegerilor pentru dieta țării și pentru parlamentul imperial dacă i-a făcut să-și aducă aminte că există și un popor, de ale cărui voturi au trebuință, spre a-i pune în posesia câte unui mandat. Trecute alegerile, iar rămâneau toate cum au fost.

La alegeri, însă, normativă era, în privința aspiranților, voința prezidentului țării! Voci singuratice (între care și a regretatului mitropolit Morariu), din bună vreme, au stăruit să se gândească românii la urmările oarecând inevitabile ale unei astfel de proceduri, dar fără să fie băgate în seamă, ba s-a permis chiar ca mitropolitul, căpetenia bisericii de acolo, să fie insultat, printr-o foaie jidovească, în modul cel mai murdar, fără ca să afle cineva vreun cuvânt de dezaprobare contra unei astfel de porniri obraznice. Dar, în cele din urmă, s-a milostivit bunul Dumnezeu de bietul popor: a trimis de prezident al țării Bucovina pe contele Pace, spre a aduce pe români la conștiința primejdiei din situația ce li se crease, sau, mai bine zis, ce înșiși își creaseră.

Ca prezident al țării, contelui Pace i-a succes, prin ținuta sa neprevăzătoare față de români și preferarea, pe față, a nemților, ovreilor și a rutenilor, și, mai departe, prin atitudinea sa stupidă față cu congresul bisericii greco-orientale din Bucovina, a deștepta pe români din adâncul lor somn. O afacere privată, între contele Pace și baronul N. Mustatză, cunoscută sub numele de „friptura rece de vițel”, a provocat, în sfârșit, o schimbare de front în viața națională a românilor. Adversarii românilor au crezut că a sosit momentul oportun, spre a le smulge acestora majoritatea din dieta țării; de aceea, pentru a face această dietă incapabilă de a lua hotărâri, și-au depus mandatele, sperând că, în chipul acesta, se va impune, de la sine, trebuința unor noi alegeri dietale.

Puși în extremă necesitate și recunoscând marea primejdie a situației în care ajunseseră, românii, în sfârșit, au început a fi împinși de forța împrejurărilor spre prevedere și concentrare. Lupta între partide a fost din cale-afară înverșunată, dar, cu toate acestea, și în butul tuturor opintirilor regimului, le-a succes românilor a-și alege pe candidații lor naționali și a recâștiga majoritatea în dieta țării: un rezultat, la care a contribuit foarte mult fericitul mitropolit Morariu, prin ingerința sa în campania electorală și prin energica și efectivă sprijinire a românilor. Se poate zice că, din acest timp, a început a prinde rădăcini mai adânci viața politică la poporul român din Bucovina.

Astăzi, deși, încetul cu încetul, ajung și elemente tinere la suprafață, și unele dintre cele bătrâne se retrag, totuși, procesul de cristalizare, influențat, câte-odată, prin deosebite momente, într-un mod nefavorabil, nici acum nu este terminat și, după toate prevederile omenești, nici nu se va termina degrabă. Unul dintre aceste momente nefavorabile este atitudinea actualului mitropolit, Ciupercovici, care înrăurește în mod destructiv asupra preoțimii române.

Între cei trei domni, care au luat conducerea Partidului Național Român, este și Arhimandritul Călinescu, un nume care, pe timpul fie iertatului mitropolit Morariu, suna cât se poate de rău. Călinescu, Bejan și Reus erau oamenii care, cu toate că fuseseră făcuți consilieri consistoriali de mitropolitul Morariu, totuși își făcuseră drept problemă a intriga contra lui și a se da de unelte vii în mâna lui Ciupercovici. Această ținută a acestor trei domni a fost pretutindeni cunoscută, în Bucovina, și pretutindeni condamnată. Se poate ca arhimandritul Călinescu să fi devenit mai prevăzător și să fi ajuns la convingeri mai bune!

Ciupercovici a ajuns arhiepiscop și mitropolit prin grația guvernului, și nu prin voturile românilor, dar, cu toate acestea, ura ce se descarcă, astăzi, asupra lui, din toate părțile, este numai o răzbunare din partea Celui de Sus, pentru toate cele ce el le-a săvârșit, în calitatea sa de deputat în Viena și de vicar-general în Cernăuți, contra fericitului mitropolit Morariu.

Ambițiosul arhimandrit Călinescu, însă, n-a ajuns vicar-general și, adevăr grăind, nici nu este înzestrat cu aptitudinile cerute pentru aceasta.

Baronul Eudoxiu Hurmuzachi este om în puterea cuvântului, de caracter, liniștit, activ, cu bunăvoință pentru cauză, dar, până acum, n-a pășit aproape deloc în publicitate.

Dr. Iancu Flondor este o putere tânără, care îndreptățește la frumoase speranțe. Să dea Dumnezeu ca aceste speranțe să se și realizeze.

Împrejurarea că un partid este condus de o persoană sau de trei persoane este cu totul indiferentă. Și într-un fel, și într-altul, poate fi bine și poate fi rău. Vorba e numai că oare sunt cei chemați la conducere potriviți pentru aceasta ori nu; sunt oare caractere dezinteresate, care pun problema de a servi propriul partid, fără a privi câtuși de puțin la interesele proprii ori nu?

Să dea Dumnezeu ca românii, în lupta pentru drepturile ce li se cuvin, să nu amortească, pentru că numai atunci vor putea ajunge la un sfârșit bun! (*Tribuna Poporului*, Anul III, Nr. 134, marți 13/25 iulie 1899).

□

1900: Apelul fraților din Bucovina. Din partea „Societății pentru cultură și literatură română din Bucovina” primim, spre publicare, următorul apel:

Fraților Români! Piedica principală în dezvoltarea noastră națională culturală este regretabila împrejurare că, la noi, românii bucovineni, viața socială este aproape de tot influențată de mediul social străin. Această împrejurare este ultima și adevărata cauză a unui fel de amorțeală a vieții naționale. E notoriu faptul cât de greu este, la noi, a pune la cale orice înțelegere. Și de ce? Pentru că noi, între-olaltă, azi ne cunoaștem prea puțin sau defel. Rezultatul acestei stări este că orice întreprindere național-culturală, din partea noastră, se manifestează greoi și suferă adesea de lipsa entuziasmului unitar. Această scădere roade neconținut la rădăcina dezvoltării noastre naționale și înseamnă incontestabil un pericol iminent pentru existența noastră națională. Necesitate imperioasă este, deci, centrarea perfectă a vieții noastre sociale în jurul unui focar. Acest focar național cultural va fi Casa Națională!

În Casa Națională se vor concentra toate societățile și instituțiile române din capitală și orice întreprindere națională va afla aici căpătâi sigur și corespunzător. Casa Națională va fi terenul pe care se va întâlni întreaga societate română. Casa Națională va fi locul unde se vor petrece aranjările sociale, unde se vor ține conferințe științifice, literare, se vor da concerte și reprezentații teatrale, de unde vor purcede toate întreprinderile național-române. Efectele centralizării întregii noastre vieți sociale vor fi cele mai salutare.

În Casa Națională se vor apropia, se vor întruni și cunoaște reciproc toate păturile sociale române. Din aceasta va urma, între noi, acea firească asimilare în vederi, simțiri și năzuințe, pe care o observăm la alte popoare și care formează o organizație puternică și unitară. Recunoscând acest adevăr, Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina a hotărât, unanim, în adunările generale, ținute în 2 iulie 1899 și 24 iunie 1900, a ridica, cât de curând, Casa Națională.

Fraților Români! Tuturor vă este cunoscută situația grea, prin care are să străbată mult încercatul nostru popor. Grăbiți cu toții, mic și mare, și sacrificați obolul vostru pe altarul națiunii. Progresul cere sacrificii și scopul râvnit de noi merită să fie din răspuțeri sprijinit! Alte popoare au recunoscut, la timp, absoluta necesitate de asemenea centre național-culturale și le-au și ridicat deja.

Fraților Români! Nici noi să nu ne ținem în urmă! Toată suflarea românească să se facă cel mai aprig agitator pentru realizarea acestei întreprinderi și izbânda trebuie să fie a noastră! Ofertele mărinimoase să se adreseze la casierul Societății pentru cultura și literatură română din Bucovina, domnului prof. Dr. Vasile Găina, în Cernăuți, Strada Iosif, Nr.5.

Comitetul Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina.

Cernăuți, în iunie 1900.

Prezidentul:
Dionisie cav. de Bejan,
consilier consistorial.

Viceprezidentul:
Dr. Alexandru baron Hurmuzachi.

Secretarul:
Lazăr Vicol,
profesor gimnazial.

Membri:
Bălan Grigorie, director la Tabula țării;
Balmoș Iancu, secretar la Direcția căilor ferate;
Dr. Găina Vasile, profesor de universitate;
Hostiuc Constantin;
Dr. Isopescul Emilian, secretar de tribunal;
Dr. Lupu Florea, consilier de tribunal;
Pridie Atanasie, consilier de tribunal;
Popovici Constantin, profesor de universitate;
Dr. Procopovici Eudoxie, medic la Spitalul țării;
Procopovici Ioan, protopresviter stavrofor;
Sbiera Radu, profesor gimnazial;
Dr. Tarnavski Teodor, profesor de universitate;
Dr. Teleaga Gavril, spiritual;
Dr. Voiutski Emilian, profesor de universitate.

(*Tribuna Poporului*, Anul IV, Nr. 147, duminică 6/19 august 1900).

□

1900: Bancrotatul politicastru Mustatză voia să constate, în anii trecuți, prin infectul său organ „Bukowinaer Post”, că Bucovina nu posedă talente politice, nici generații bine crescute politicește. Deocamdată, nu discutăm cuzele acestei triste aparițiuni. E cert, însă, că arogându-și, odată, acest drept de judecare, trebuia să se excepteze pe sine însuși. Ar fi, deci, de mare folos, dacă presa s-ar ocupa, mai intens, de acest geniu politic, examinând, cu rigoare, toate isprăvile sale, ca toți să ne convingem, odată, despre temeiul tacticii urmărite, până acum, cu o tenacitate inexplicabilă. Noi trebuie să declarăm, azi, că nu putem să descifrăm decât trista figură a unui pseudostrateg, care se silește a scăpa de urât prin felurite jucării, în formă de combinații politice, una mai scrântită decât alta. Toate aceste, însă, numai pe hartă, căci de vreo armată, ce ar trebui să execute planurile comandantului minune, nici vorbă! Din toate galimatiile, zugrăvite pe hârtie, reiese, totuși, clar o tendință, anume donchijotismul unui erou demn de compătimire, stăpânit de ardentă dorință de a fi recunoscut și adorat drept un general celebru. Mijloacele nu se aleg, deci, precum nu se cruță nici pocloanelele cele mai degradante, înaintea tuturor veneticilor, cu deosebire, însă, înaintea usturoiaților perciunați. Dacă toate vicisitudinile sorții nu au putut vindeca până acum, această patimă scârboasă, o curățire este cu desăvârșire exclusă.

Rezultatul nemernicei atitudinii este că boierimea a pierdut și ultimul sprijin, ce îl ofereau evreii, în proprietatea mare. Căci, deezându-se evreii de rezultatul alegerilor dietale,

în acest colegiu, boierii aveau mare interes să nu se strice cu evreimea „oficială” și „mare proprietară”. Recenta grupare a evreilor din proprietatea mare, ce urmărește izolarea românilor și, aci, nu e deloc o dovadă pentru prevederea și perspicacitatea baronului Mustatză et consortes, care, în hatărul interesului pur personal, bazat pe încrederea nețărnută, la un element ticălos, au împiedicat toate acțiunile populare energice. Azi, trebuie să asistăm la spectacolul unde evreimea, în unire cu nemții fără căpătâi în patria lor, stăruie, din răspuțeri, la promovarea slavismului în Bucovina. Trebuie să te pună în uimire cutezanța căzăturilor pacificatoare, de a continua cu toate acestea și a amăgi convingerea proprie. Lichelele au ajuns, de fapt, între ciocan și nicovală, căci, închizându-le Bourguignon, după ce i-a folosit bine, ușa înainte nasului, scheaună, acum, la scara palatului din Piața Austria, implorând milă ingraturului pașă, cel puțin în ce privește îndeplinirea condițiilor rușinosului pact, iar de flagelul naționaliștilor revoltați cearcă a scăpa, punându-le, după metoda obișnuită, iarăși niște himere în perspectivă, cu scopul de a liniști numai spiritele. Căci ce alta este, decât o himeră, în actualele împrejurări, pretinderea mandatului dietal al orașului Rădăuți pentru un român?

Baronul Mustatză e doar convins de nereușirea românilor. Ce scop au, deci, rodomontadele tipărite în organul „Bukowinaer Post”, la adresa evreilor, la care numai un falit ca Mustatză mai poate afla onoare, fermitate de principii, convingere proprie, tărie de caracter ș. a., calități ce constituie demnitatea de om? Alegerea din Rădăuți, asupra cărei rezultat nu încapă îndoială, va mări numai numărul dovezilor, furnizate din abundență de mucegăita coterie însăși, despre propria incapacitate și insuficiență.

În fine, protestăm energic contra insultelor și invectivelor murdare, tipărite în organul baronului Mustatză, la adresa fraților noștri din Regat! Apelăm la sentimentul de onestitate al fiecărui român din Țară, să riposteze la răutatea nemaipomenită asupra autorităților române a celor ce se încumetă a reproduce cele mai murdare articole, în contra românilor, puși pe o treaptă cu „boxerii” din China, calomniile cele mai ticăloase publicate de zoișii în toată presa europeană. Aproape e timpul unde toți românii cinstiți din Bucovina își vor forma devisa în unisonul: „În lături cu mizerabilul ce nutrește viermii care rod la rădăcina arborelui național!” / **Claudius** (*Tribuna Poporului*, Anul IV, Nr. 133, duminică 16/29 iulie 1900)

□

1900: Bucovinenii și Rutenii: Trebuie să relevăm un simptom din cele mai triste, ce se manifestă, constant în creștere și amenințând cu un adevărat dezastru, în viața fraților noștri din Bucovina. Românii din Bucovina se deznaționalizează, se rutenizează cu locul, „en masse”.

Mai deunăzi, o foaie bucovineană înregistra, ca un mare eveniment, zvonul că credincioșii unei parohii de acolo ar avea de gând să se unescă cu Roma și să-și cheme de paroh un preot de la noi.

Prilejul proxim al acestei pretinse „mișcări” ar fi o nemulțumire, provenită din pricină că consistoriul din Cernăuți n-ar fi voit să le dea de paroh pe persoană dorită de credincioși... Poate că nu era nimic serios, în toată treaba, poate că era numai o manoperă „electorală”, de care se folosesc mulți, cu ușurătate; poate nu se intenționa decât să se facă o blândă presiune asupra celor competenți a hotărî în afacere. Și totuși, unele ziare, de la noi și din România, s-au grăbit să reproducă articolul foi bucovinene, ca un fel de alarmă despre pericolul mare, ce ar amenința românismul.

Din Cernăuți, știrea acesta neînsemnată, în sine, s-a pornit, cu pași mari, în voiaj prin ziare și a făcut adâncă impresiune la București, la Sibiu, la Arad, Caransebeș etc. Poate pretutindeni unde trăiesc Români și unde mai bate, cu căldură, o inimă „ortodoxă”.

O „funestă mișcare e în pornire!”, își vor fi zis mulți. Frații noștri din Bucovina sunt gata să treacă la papistași, sunt gata să se lepede de „legea strămoșească”, să se dea uniți. Cam așa vor fi comentat articolul din chestiune mulți, în multe părți.

Ei bine, trebuie să spunem, în fața acestei proceduri, că noi n-am luat în serios „funesta mișcare” de la Cernăuți. Dar, chiar și dacă ar fi serioasă, trebuie să declarăm că ea, departe de a fi funestă, ar fi chiar foarte norocoasă și necesară, în interesul bine înțeles al bucovinenilor, și spre binele comun al românismului întreg.

Din contră, trebuie să caracterizăm de funestă tocmai procedura aceea, a presei românești, dovedită, și cu acest prilej, procedura de a sări ca mușcată de șarpe, ori de câte ori e vorba de o apropiere a Românilor, fie în orice formă, de catolicism; și viceversa, de a închide ochii și a tace, ca un păcătos sau ca un nepăsător, ori de câte ori se dovedește că ortodoxismul e păgubitor, e periculos intereselor superioare ale neamului românesc, și, în unele părți, e primejdios chiar existenței neamului nostru.

Când constatăm acest lucru, vrem să abstragem, pe un moment, de la partea religioasă a chestiunii și să vorbim numai în teză politică. Nu pentru că partea teologică nu ar fi pentru noi, ci pur și simplu numai pentru că cei visați, în acest articol, știm că sunt în majoritate oameni care, dacă le vorbești cu scriptura și cu sfinții părinți în mână, spun că nu dau nimic pe ele, pentru că ei, așa le place a zice, sunt întâi și întâi Români și numai Români.

Ei bine, să vorbim, acum, din punct de vedere curat românesc.

*

Înainte de toate, să constatăm că situația Românilor din Bucovina este foarte tristă. În Macedonia, stăm rău de tot, pentru că Bulgarii și Grecii stau să înghită pe Români, de dragul ortodoxiei. Dar să zicem că acolo niciodată n-am stat mai bine ca acum, și să ne mângâiem cu atâta.

În Basarabia, românismul e ca pierdut, grație ortodoxismului. Pentru că, sub domnia Atotputernicului Țar, se pot susține necontopiți Polonii catolici, deși sunt de neam slav și ei, căci îi susține religia lor, sub scutul căreia s-au dezvoltat ca individualitate națională. Dar nu se pot susține Români, deși de neam latin, pentru că-s ortodocși, de o confesiune cu Țarul.

Acesta să ne-o însemnăm și să trecem înainte.

Stăm rău și noi, Români din Ardeal și Ungaria, ca străini sub un regim cu totul dușmănos. Grație însă sentimentului național, deșteptat în inteligență și popor, de școala naționalistă, latinistă, creată de unire, nu ne temem de deznaționalizare; tot Români rămânem noi, în mijlocul tuturor presiunilor, ademenirilor și intrigilor dușmane. Și cât timp Români vom fi, nu ne temem că om pieri.

Cum stăm, însă, în Bucovina? Mai rău ca oriunde! Români se deznaționalizează *en masse* și se fac Ruteni, grație ortodoxismului pravoslavnic!

Abstrăgând de la partea confesională a chestiunii, faptul în sine este atât de grav și important, încât merită atențiunea fiecărui Român de bine. Toți câți au scris despre Bucovina, mai în urmă, dl George Bogdan-Duică, în monografia sa („Bucovina”, Sibiu, 1895), arată că populațiunea română, locuitorii băștinași ai țării, cedează Rutenilor teritoriul moștenit. Nimeni, însă, n-a relevat, în toată mărimea sa, pericolul acesta, ca autorul, de altfel necunoscut, al broșurii germane, apărută în vara acesta, la Viena, sub titlul: *Die Slavisierung der Bucovina in XIX Jahrhundert*¹⁷.

Broșura e scrisă de un Român și, după cum se pare, de un Român naționalist. Să vedem, dar, pe baza acestei broșuri, în ce constă pericolul pentru românism și Bucovina.

---

¹⁷ Die Slavisierung Bukovina in XIX. Jahrhundert als Ausgangsprunkt grosspolnischer Zukunftspolitik. Ethnographisch und politische Betrachtungen von einem Bukoviner Rumänen, Wien, 1900. Comissionsverlag von Carl Gerolds Son. I. Barbara gasse 2. 8° 40 pagini.

Mai mulți bărbați competenți, care s-au ocupat cu chestiunea, constată că elementul românesc pierde terenul, față cu elementul rutean. Dr. Adolf Ficher, șeful comisiei statistice, în scrierea sa „Hundert Jahre” scrie:

„Românii, a căror limbă domnea aproape exclusiv în Bucovina, încă în ultimele decenii ale secolului trecut, prin rapida înaintare a Rutenilor, în Nord și Vest, au fost reduși la Est și Sud, așa încât mulți din conaționalii lor, mai ales între Nistru și Prut, învâluți de Ruteni, s-au alipit la naționalitatea ruteană”.

Tot așa se exprimă, dintre statisticienii austrieci, Dr. Romstorfer și Dr. Wiglitzky. Iar Elisée Reclus, celebrul geograf francez, zice (în *Nouvelle Geographie Universelle*) că elementul latin este mînat, încetul, spre miazăzi, lăsând Slavilor superioritatea numerică. Asemenea, Bertrand Anerbach zice (*Les races et les nationalités en Autriche-Hongrie*, Paris, 1898) că Rutenii pătrund, în marș victorios, la inima populației românești și că evoluțiunea etnică, ce urmează, în Bucovina este în defavoarea românismului.

E cu atât mai dureros a constata acest fapt de regres, că e deja dovedit și recunoscut chiar de străini, ca Miklosich, că, într-o vreme, elementul românesc înaintase spre Nord, până în Galiția, lăsând urme și dovezi despre existența sa, acolo, în numiri de locuri, care și azi există. În Galiția estică sunt munți cu numele: Petrosu, Stogu, Ardelușa, Runcu, Bujor, Sihlenii, Pușcariu, Mencil, (Muncel), Rotunda etc. În Bucovina, în părți, locuite azi numai de Ruteni, există încă numiri de locuri ca acestea: Sărata (râulet) Petrășeni, Mareniceni (sate), Lungul, Tomnatic, Cornu, Pleșu, Fruntea (munți în cercul Vijnița).

Îndată după anexarea Bucovinei la Austria, în 1786, s-a făcut un „Regulirungs plan” (ex consilio aulae bellicae), stabilind, în școlile districtuale, limbile română și germană ca limbi de propunere. Atari școli s-au fost întemeiate și în Vașcouți, și în Zastavna. Astăzi, aceste comune sunt tocmai la mijlocul părții rutene a țării!

Prin anii 1850, comunele mari, Toporăuți (cu 5.108 locuitori) și Rarancea (cu 4.275 locuitori) erau curat românești. Astăzi, sunt rutenizate! Și ca acestea, multe, multe altele.

La 1777, când s-a anexat Bucovina, se zice că erau vreo 40.000 Români și 6.000 Ruteni. Astăzi, cu 68.000 sunt mai mulți Rutenii decât Români... Și dacă aceste cifre n-ar fi chiar corecte, ele ne arată, totuși, disproporția cea mare, ce s-a stabilit în dezvoltarea celor două elemente. De altfel, procesul de rutenizare se continuă și decurge sub ochii noștri.

„Patria” ne vestește, în ultimele numere ale existenței sale, despre comune întregi, care s-au rutenizat. Dacă cercetăm, mai adânc, cauza acestei deznaționalizări, aflăm, că, zău, în ultimă analiză, ea se datorează ortodoxismului.

„Așa ne-a fost fatalul destin al istoriei”, exclamă, cu durere, un istoriograf al nostru, expunând cum neamul românesc s-a rupt de către Roma, de dragul Bulgarilor. În acest strigăt de durere, se cuprinde mult adevăr și nu e numai întâmplător că țipătul acesta plin de regret a izbucnit din inima unui Român bucovinean (Dimitrie Onciul, profesor universitar la București, de origine Bucovinean).

De fapt, și autorul broșurii de care ne ocupăm, recunoaște și constată că pricina rutenizării este „ortodoxia” fraților noștri din Bucovina. Pe de o parte, biserica „națională” și „strămoșească” a Românilor din Bucovina nu a dezvoltat o înrîurire culturală asupra credincioșilor săi, cum a dezvoltat, de exemplu, biserica noastră, după unire, iar pe de altă parte, clerul rutean, deși nu are putere în guvernământul bisericesc, seduce poporul credul, cu vorbe că cine nu știe rutenește nu se poate feri, „că în rai se vorbește numai rutenește, și Isus Christos, când va veni să judece lumea, va vorbi rutenește” (pag. 16 a broșurii).

Să nu se mai înfioare, deci, frații din Bucovina, dacă unii dintre ei s-ar uni cu Roma, căci mare farmec pentru românism zace în acest cuvânt: Roma. În el este mîntuire și viață pentru Români / **Romanus** (*Unirea*, Anul X, Nr. 51, 22 decembrie 1900).

1900: Se știe că Partidul Național al fraților noștri bucovineni, de la venirea în Bucovina a guvernatorului Bourguignon, care l-a nedreptățit atât de mult și o goană turbată pornise în contra a tot ce e românesc în țară, începuse a face o strajnică, dar demnă opoziție guvernului asupritor al românilor. Îndeosebi, în ziarul „Patria”, se manifesta această opoziție și lupta bărbătească a partidului în aplausele poporului se ducea. În tot timpul acesta, guvernul rând pe rând a confiscat, din „Patria”, articolele care guvernului i se păreau supărătoare. În fine, însă, tiranul nedrept a îmblânzit partidul român, prin anumite promisiuni, și, afară de trei membri valoroși ai acestui partid, domnii deputați Dr. Țurcan, Dr. Popovici și Dr. I. Flondor, toți ceilalți au depus arma de luptă și s-au apropiat de guvernatorul dușmănos, pe temeiul unui pact.

În urma acesteia, ziarul partidului, „Patria”, susținut, mai cu seamă, de curentul mai energic al românismului bucovinean, și-a sistat apariția și cei ce neîncredere au în sinceritatea și în iubirea de dreptate a șefului țării s-au dat la o parte și rămân, acum, în așteptare, până ce fracțiunea bătrânilor fruntași va face o nouă experiență cu rezultatul negocierilor de împăcare cu guvernul. Cam cum decurg negocierile de împăcare, se vede și din faptul că, neavând alt jurnal de prigonit, guvernul țării a început, acum, să confişte și gazata populară „Deșteptarea”.

*

În numărul său mai nou, „Deșteptarea” publică, la loc prim, un articol care, între altele, arată că, în 14 mai 1900, s-a ținut, în Cernăuți, o adunare de aleatori, convocată nu de dirigența partidului, ci de singuraticii deputați conservatori (împăcați). „La adunarea aceasta, zice numita foaie, au fost invitate mai ales persoane, despre care se știa, înainte, că vor zice „amin” la pacea încheiată de deputați”. În adunarea din 14 mai, s-a citit și „pactul”, încheiat cu guvernul, s-a votat o rezoluție și s-a dat „vot de încredere” deputaților împăcați. Totodată, s-a hotărât înființarea unei foi române guvernamentale.

După informațiile ce le are „Deșteptarea”, cei trei deputați români, care n-au subscris pactul (domnii Dr. Țurcan, Dr. Flondor și Dr. Popovici) n-au fost invitați la adunare; ei au fost trecuți cu vederea, prin urmare nu li s-a dat posibilitatea de a-și spune și ei cuvântul și de a arăta motivele pentru care n-au voit să subscrie pactul. Rezoluția, ce s-a luat în adunarea din 14 mai, este următoarea:

„Un număr mare de bărbați de încredere ai Partidului român, întruniți într-o adunare, în 14 mai 1900, a deliberat asupra tratărilor de înțelegere, ce s-au făcut de către cluburile unite ale deputaților români, din camera din Viena și din Dieta țării, cu guvernul local.

După niște discuții foarte temeinice, asupra necesității și a foloaselor pactului, s-a hotărât, cu unanimitate de voturi, ca pactul încheiat să fie bine primit, corespunzând el intereselor poporului român.

Poporul însuși se ține, însă, deocamdată în expectativă, până ce nu se vor da fapte, care să probeze că, în înțelesul stipulațiilor făcute, se va ține cont de îndreptățitele dorințe și aspirații ale românilor din Bucovina.

Deputații, pe de altă parte, și-au rezervat, pe terenul obiectiv, deplina libertate a deciziilor despre ținuta lor în cameră și dietă”.

O a doua adunare s-a ținut, vineri, în 18 mai, tot în Cernăuți, fiind cercetată, aproape exclusiv, de elementele oportuniste.

*

Tot „Deșteptarea” arată, un semn cât se poate de trist, cum înțelege guvernul provincial „împăcarea” cu o parte din deputații români. Iată anume ce spune numita foaie:

„Semnele împăcării se arată acum. În comuna Mihalcea, s-a izgonit, zilele acestea, din partea consiliului (sfatului) școlar al țării, limba română din școală. Înainte cu câțiva ani, în numita comună era numai limba română. Doamna Pulcheria de Buchenthal, născută de Costin, a lăsat, în testamentul făcut în 24 octombrie 1869, suma anuală de 150 florini (300 coroane), din moșia dumisala, anume pentru școală, și anume pentru limba română, în școala din Mihalcea. La o sistemizare nouă a acelei școli, au introdus, însă, domnii din consiliul școlar al țării și limba ruteană, pe lângă cea română. Președintele țării, de pe atunci, contele Goes, a dat poruncă să se silească părinții ca să-și înscrie copiii lor la limba ruteană, ceea ce s-a și făcut. Cu multă râvnă a lucrat, la treaba aceasta, pe lângă alții, încă și părintele Zaharia Voronca, după cum o adevărește și Sfinția Sa, singur, într-o scrisoare, tipărită în numărul 10 al „Gazetei Bucovinei”, din 14 februarie 1894.

Atunci, era vorba că jumătate din copiii umblători la școala din Mihalcea învață limba rusească. Astăzi, după cinci ani, a pierit urma românilor din Mihalcea. Limba română e dată afară din școală și cea rusească e singura limbă stăpânitoare. Acestea sunt roadele împăcării? De ce nu și-au asigurat deputații satele și școlile române, contra astorfel de atacuri? Pentru cine va fi numit inspectorul școlar român, când nu vom mai avea școli române? (*Tribuna Poporului*, Anul IV, nr. 91, marți 16/29 mai 1900).

□

1901: Descoperiri arheologice în Bucovina. Comisiunea centrală pentru conservarea monumentelor artistice și istorice din Viena, spune „Deșteptarea”, a luat la cunoștință despre înființarea unui muzeu arheologic în Siret, care s-a constituit ca o filială a Muzeului Central al Țării din Cernăuți, apoi raportul conservatorului C. Romstorfer, relativ la săpăturile făcute la „Cetate”, în Suceava. Dezgropate au fost niște încăperi din împrejurimea curții din lăuntru a cetății. Acestea sunt o hală mare, lângă capela cetății, patru încăperi pentru morminte, patru odăi boltite mai mari și mai mici și o hală mare subterană. În o încăpere se află încă vatra și fundamentele sobei, încăperea a patra o formează mai multe chilii mici. Înaintea acestor încăperi, spre curte, se află patru pilaștri, legați prin boltituri între-olaltă, peste care se reazemă un cerdac.

Hala subterană este împărțită în două părți, prin o boltitură. În molozul din această boltitură s-a aflat o monedă de aur, din anul 1525. S-au mai aflat o mulțime de alte obiecte mărunte: lacăte, vârfuri de săgeți, inele de alamă, ornamente de metal, mărgelile de piatră, o bombă de fier, fosforite, cuțit de alamă, ciocane, cuie, mănunchiuri de cuțite, monede mici, cahle diferite etc., etc. Foarte numeroase sunt diferitele pietre cu ornamente. S-au aflat și o mulțime de lespezi de piatră cu găuri, despre care nu se știe la ce au fost întrebuințate. Foarte interesante sunt diferitele semne ale pietrarilor (*Tribuna*, anul V, nr. 1, miercuri 3 ianuarie 1901, p. 4).

□

1901: Lumina și adevărul înăbușite. „Deșteptarea”, organul Partidului Poporal Român din Bucovina, iarăși a căzut jertfă cenzurii. În numărul său din urmă, din primul articol au rămas abia câteva rânduri neconfiscate. Ceea ce taie Bourguignon, în Bucovina, tot nu va scăpa de lumina publicității; iată ce-l ustura pe satrapul din Cernăuți și pe șleahța sa:

„Pertractarea în contra domnului adjunct de la judecătoria din Storojineț, Clădie Stefanelli, ce a avut loc sâmbătă, în 8 iunie 1901, înaintea unuia senat disciplinar al Curții de apel din Lemberg, s-a terminat cu splendida achitare a numitului domn adjunct. La prima

privire asupra acestui fapt ca atare, abstrăgând de la bucuria generală, produsă în toate cercurile care știu prețui excelențele calități de bărbat și amplexat ale dlui Stefanelli, chestiunea aceasta, a achitării, nu s-ar părea aptă a fi discutată în public. Lucrurile stau, însă, cu totul altfel, fiindcă obârșia și istoricul acestei chestiuni e de natură politică foarte pronunțată și ne oferă o privire clară și adâncă în dezolantele stări de lucruri, ce domnesc în aparatul politic administrativ al acestei țări.

Dacă luăm în considerație că sentința de achitare, rostită de senatul din Lemberg, implică tacit și respingerea acuzei, ridicată de procuratura superioară, contra dlui Stefanelli, ca neîntemeiată, trebuie numaidecât să ne întrebăm: oare ce îndemn a aflat procuratura superioară de a căuta pricină contra dlui Stefanelli, ziua mare, cu lumină, ridicând, ca din senin, voluminoasa acuză, căreia i-a alăturat bogatul material probator (de dovezi), constând din 16 momente agravante, culese de direcțiile politice, spre a-l face imposibil înaintea prepozițiilor săi pe un tânăr amplexat, cu calificării excelențe, și a-i nimici „mala fide” întregu-i viitor!

Dacă o direcție atât de înaltă a statului s-a putut simți determinată, prin care factor sau prin care moment de oportunitate, la acțiuni care trebuie să provoace indignare generală cumplită, autorul intelectual al scandalului trebuie demascat, el trebuie târât înaintea tribunalului opiniei publice și stigmatizat după merit, ca să servească pentru toate timpurile ce vin drept exemplu descurajator.

Să intrăm, acum, în meritul chestiune ce ne preocupă. Cursul istoric al afacerii este acesta: președintele țării acesteia s-a amărât foarte, văzând că judecătorii nu voiesc să se supună orbiș dictatelor guvernului, relativ la așa-zisii candidați guvernamentali, s-a supărat, văzând că judecătorii, ca santinele ale legilor, n-au voit să se întovărășească cu cei ce călcau legile în picioare, ci au ținut cu totul de incompatibil cu starea lor de judecători de a se identifica cu partidul politic, lansat de guvern, partid al cărui electori au fost recrutați din indivizi care, de repetate dăți, au intrat în serioase conflicte cu codul penal, și și-au câștigat un nume cât se poate de măgulitor.

Spre ilustrarea acestor mașinațiuni ale guvernului, amintim numai că căpitanul districtului Storojineț a intervenit personal, la pretor, ca să amâne, cu orice preț, arestarea ce-l aștepta, cu drept cuvânt, pe unul dintre șefii partidului guvernamental. Faptul acesta e notoriu. Nu-i lucru de mirat, dacă vedem că crescândă prepotență a direcțiilor politice, față de judecători, în acești doi ani din urmă, cu pietate și respect trebuie să ne aducem aminte de actualul președinte al Curții de apel din Araga, Wessely, care nu s-a sfiit a lua hotărârea să disciplineze radical pe judecătorii din Bucovina. Și cum și-a propus, așa a și făcut. El intervine singur, în persoană, pe lângă președintele tribunalului Clar, află primire călduroasă la guraliva babă de pe piața Mariei, află urechi atente și „adâncă pricepere” pentru neatârarea judecătorilor și, astfel, începe vânătoarea nebună, în formă de nenumărate cercetări disciplinare.

Auziți și vă îngroziți! Cercetările disciplinare, în contra judecătorilor, sunt încredințate căpitanilor districtuale, o procedură menită a face de râș și batjocură orice principii ale justiției, împuțerniciții fiind, pe deoparte, înșiși pârâșii, în propria lor cauză, a face ancheta, pe de altă parte, subordonându-se, întrucâtva, direcția judecătorească celei politice. E drept că, în cazul acesta, a trebuit să se procedeze cu multă precauție, fiindcă nu e înțelept a se expune pericolului de-a încapa pe mâinile judelei penal, din cauza depunerilor mincinoase, stoarse sub presiunea direcției politice.

„Genialul” președinte al țării însă și-a făcut o socoteală falsă. E doar secret public că rău a umblat sârmanul Bourguignon, la Excelența sa, președintele Curții de apel din Lemberg, Tchornicki, când a încercat a-l câștiga pentru „scopurile sale candidă”. Că președintele Clar s-a simțit, poate, îndemnat a ține cont, în rapoartele sale, de dorințele președintelui țării, nu ne mirăm deloc, cunoscute fiindu-ne calitățile acestui bărbat. Pentru noi este aceasta o nouă

dovadă cât demult este neglijată țara noastră, în orice privință, dacă judecătoriile ei sunt încredințate conducerii unui atare ampoi. Se pare că, cu numirea domnului Clar ca președinte al Tribunalului țării, s-a avut în vedere tendința de a nu contrapune președintelui țării o persoană de calitate superioară.

Fie, însă, orișicum, judecătorii mai înalți și-au rostit sentința lor! Judecători care desigur nu aparțin Partidului Poporal Român din Bucovina și a căror obiectivitate stă mai presus de orice discuție. Privim cu liniște sufletească deplină și spre finitul celeilalte duzini de cercetări disciplinare, pendinte asupra altor judecători. De mare și îndreptățită îngrijire însă suntem cuprinși, când vedem că președintele țării demoralizează, cu destructiva sa tactică, direcțiile și cercuri întregi sociale din Bucovina, ba nu se sfiește a atrage în apele sale chiar și pe ofițerii activi. Dar nu vom suferi, niciodată, ca el să-și subjuge în mod frivol, sub picioarele sale, neatârarea judecătorilor țării.

În contra acestor apucături, din partea președintelui Bourguignon, vom lupta fără orice considerare și în modul cel mai vehement” (*Tribuna Poporului*, Anul V, Nr. 104, miercuri 6/19 iunie 1901).

□

1901: Un polon, despre raporturile bucovinene. În ședința din 16 iulie 1901, a camerei Bucovinei, deputatul cav. de Wiesiolowski a interpelat guvernul pentru revoltătoarea inundare a străinilor în Bucovina, mai ales în direcțiile administrative, îndeosebi în cele de finanțe. „Fiii țării sunt preferați, în mod sistematic, a zis oratorul, iar posturile de rând sunt ocupate de străini. Cauza acestor stări anormale nu e de căutat în lipsa de puteri potrivite, cunoscut fiind că școlile bucovinene, în special universitatea, oferă o creștere abundentă, iar juriștii bucovineni stau la culmea misiunii, după cum au adevărit și mari autorități juridice din afară.

Bucovinenii sunt preferați din alte motive. Modul cum sunt preferați fiii țării rectifică părerea ce domnește în popor, că adică Bucovina, întocmai ca o țară cucerită prin foc și sabie, nu e tratată cu acea bunăvoință și dreptate, pe care fiecare provincie austriacă e îndreptățită a o pretinde”.

„Acestea sunt constatările unui Polon, zice „Deșteptarea”, nicidecum ale unui „român fanatic”, după cum i-ar place baronului Bourguignon a scuza bunăvoința nemăsurată a guvernului față de țară și poporul băștinaș.

Am citat anume câteva pasaje din interpelarea polonă, spre a arăta ce părere au chiar străinii despre procedura cu importurile nesfârșite. Dacă considerăm, încă, că deputatul polon n-a fost, nici nu este fire opozițională față de guvern, dacă știm că numărul polonilor bucovineni e aproape disparent și, prin urmare, nu poate fi vorba de preferări a fiilor poporului polon, dacă ne mai aducem aminte de câte ori și în câte rânduri au fost și sunt preferați fiii poporului nostru, odinioară unic străpânitor al acestei țări, trebuie să ne mirăm de unde mai avem noi încă atâta răbdare și cum de nu se revoltă și ultima licărire de bărbăție națională din sufletele noastre românești! Sau nu mai sunt în stare a se revolta, căci așa s-ar părea, dacă i-am judeca pe românii bucovineni după „representanții” lor, legitimați de baronul Bourguignon, și, atunci, orice tânguiri ar fi oftate de bătrânii fără putere”, încheie „Deșteptarea”.

*

În urma magistralei vorbiri a valorosului șef al Partidului Poporal Național din Bucovina și deputat, vorbire rostită în 8 iulie 1901, în dieta țării, toți românii, de pretutindeni, și-au îndreptat privirile asupra noilor evoluții, prin care trece cauza asupriților noștri frați bucovineni, și admiră atitudinea bărbătească a bravului fruntaș. Ca o dovadă despre aceasta, sunt și următoarele adrese de aderență, trimise la adresa dlui Dr. Iancu cav. de Flondor:

„Cooperatorii români, adunați astăzi (8 iulie), în Cernăuți, mulțămindu-vă pentru apărarea energică a preoțimii, contra insinuărilor infame, vă votează absolută încredere și aderență nemărginită în toate. Cernăuți, 8 iulie 1901” (Urmează 58 subscrieri.).

„Dlui Dr. Iancu cav. de Flondor, Storojineț, Bucovina: Inspirați de ținuta dumneavoasă vrednică, în lupta pentru interesele naționale, vă asigurăm de nestrămutata noastră iubire și alipire. Totodată, exprimăm disprețul nostru față de trădătorii națiunii, de pânura lui Ioan Lupul. Tinerimea română din Viena”.

„Dr. Iancu Flondor, Storojineț, Bucovina. Admirație și încredere distinsului luptător al neamului românesc. Lupta energică, dezvoltată contra dușmanilor, ne însuflețește. Cauza Partidului Poporal Român din Bucovina e cauza întregului neam, iar cei ce s-au lepădat de neam, pactizând, de dragul strălucitei poziții, ca Iancu Lupul, sunt ținta disprețului național. Trăiască Partidul Poporal Român! Trăiască reprezentanța lui; trăiască Iancu Flondor! / Studentimea română din Graz” (*Tribuna Poporului*, Anul V, Nr. 127, duminică 8/21 iulie 1901).

□

1902: Vestea morții lui Mihai Teliman. Mihai Teliman, ziarist din Bucovina, a decedat. „Deșteptarea” îl prezintă în următorul chip: „I-a căzut pana. Mort e acum și el, sărmanul, după o lungă suferință. Prin un deceniu a răspândit surâsuri și hohote de râs în jurul său și prin toate casele românești din Bucovina. Pana lui cultiva, cu măiestrie neîntrecută, umorul, ironia și satira. Pentru ea, stilul elegant și spiritual era un idol.

Pe la 1892, Mihai Teliman a început a scrie foiletoane la „Gazeta Bucovinei”, validându-se, din capul locului, ca un stilist și scriitor de frunte. Chiar „Convorbirile literare” au devenit atente la scrierile lui și au reprodus o parte din foiletonul „Dimitrie Bundușca”, tipărit, la 1897, în „Patria”. Cine nu a râs, din tot sufletul, când a citit „Victima lui u mut”, „Cazacul Nencu”, „Siretul”, „Ziua lui Probus” și așa mai departe, un șir întreg de foiletoane scăpărătoare de sarcasm și de spirit!

Impresionabil ca un copil, acum râdea, glumea și se gândea la poznă, și un cuvânt, o trăsătură a feței puteau să pună frâu vocii bune, spre a-l abate către melancolie, din care cu nespusă dezinvoltură izbucnea în veselie. În contact, îi plăcea harța vorbei spirituale; provoca cu drag conflicte, spre a le sfârși în hohote de râs. Era un om original, în felul său. Individualitatea lui pretindea răsfățarea copilului. Nu putea suferi sclavajul intelectual, mai ales când tutela era de ordine prea inferioară. Se răzbuna prin șozenii și prin glume, cu toată bunătatea sufletului său. Era satiric și ironic, dar cinismul, soțul egoismului, era departe de el. Ușor se lăsa răpit de însuflețire. Pentru exprimarea ei, găsea nu accente, ci acorduri întregi.

A luat parte și la politica militantă, ca redactor în ziaristica română bucovineană, mai întâi la „Gazeta Bucovinei”, al cărei șef-redactor a fost, din toamna anului 1895, până în primăvara anului 1896; după apunerea ei și fundarea „Patriei”, la 1897, a stat ca redactor la acest ziar, mai multe luni; a fost, apoi, șef-redactor al foilor „Sentinela” și „Timpul”, care ambele au trăit numai câte puține luni. Spre sfârșit, a colaborat la „Deșteptarea” și la „Bukowinaer Journal”, unde și-a scris ultimele foiletoane, în limba germană.

De trei ani, încoace, s-a încuibat în el tuberculoza. Încet, încet, a început a i se tăia firul vieții și, vineri (19 decembrie n. n.), la 2 ore p. m. și-a dat sufletul, la Siret, unde petrecea sub îngrijire frățească.

Vestea morții lui Mihai Teliman, deși nu era neașteptată, va fi primită cu regrete pretutindeni, unde el și scrierile lui au fost cunoscute. Scrierile lui, îndată ce vor fi pătruns în cercuri mai largi, îi vor cuceri, între scriitorii noștri moderni, locul unuia dintre cei mai buni stilisti români. Fie-i țărâna ușoară! Doarmă în pace!” (*Tribuna Poporului*, Anul VI, Nr. 230, miercuri 11/24 decembrie 1902)

□

1902: Subsemnatul Franz Ritter des Loges, primar și deputat al orașului Suceava (Bucovina-Austria), și Vartives Ritter von Prunkul, proprietar, viceprimar și președinte al comunității armenice de cult oriental din Bucovina, de comun acord la Suceava au exprimat lor adeziune la eforturile care se fac, în cadrul Congresului¹⁸ care se ține la Bruxelles, în zilele de 17 și 18 iulie, pentru a saluta nefericitul popor armean din Turcia, aprobând toate demersurile care se fac, în măsura puterilor lor, și vă roagă să treceți numele lor între cele ale aderenților la Congres. / Franz Ritter des Loges / Vartives Ritter von Prunkul¹⁹.

□

1903: Constituirea Centralei însoțirilor economice române din Bucovina. Marți, în 10 martie a. c., frații noștri din Bucovina au pus fundamentul la o operă nouă, menită să consolideze poporul de acolo, făcându-l capabil de un nou avânt și o nouă energie de viață, anume au înființat Centrala însoțirilor economice române din Bucovina.

Adunarea a fost prezidată de dl baron Eudoxiu Hurmuzachi, care, în cuvântul de deschidere, a zis, între altele: „Însoțirile noastre, dacă vor fi bine conduse și grijite, pot să fie de mare folos pentru poporul român, dacă însă vor fi rău alcătuite, pot să devină și un năcaz, și un pericol”.

Urmă la cuvânt dl Mihail Bendevschi, întemeietorul primelor însoțiri Raiffeisene române (și-a însușit meritele lui Grigore Filimon – n. n.), care a accentuat însemnătatea ce o va avea Centrala, pentru regenerarea economică a poporului român din Bucovina. Apoi, a raportat asupra proiectului de statute, prezentat adunării, citind și explicând dispozițiunile principale ale statutelor.

La discuțiunea asupra proiectului de statute, au participat mai mulți oratori, între care și Dr. Trubrig, directorul Centralei germane din Bucovina. Discuțiunea a fost mai vie în jurul chestiei părțăsiilor și garanției. După clarificarea, în toate direcțiunile, statutele au fost votate în bloc. Au fost prezentate 69 declarații de intrare, din partea a tot atâtor însoțiri române în sistem Raiffeisen, și 16 declarații de intrare, de la oameni distinși din Bucovina.

Director a fost ales dl Nicu Balmoș, iar în direcțiune și în consiliul de control, tot fruntași. Noul director a rostit, apoi, o frumoasă cuvântare, din care, după „Deșteptarea”, cităm următoarele: „Pentru delăturarea cămătăritului și pentru îmbunătățirea și ridicarea stării economice a poporului muncitor, de la țară, s-au dovedit, până astăzi, ca cel mai puternic mijloc însoțirile de păstrare și credit, după sistemul lui Raiffeisen, pentru că aceste însoțiri lucrează cu dobândă cât se poate de ieftină, se acomodează referințelor materiale ale agricultorilor și, pe lângă asigurarea financiară a împrumutului, caută ele, mai ales, ca un împrumut dat să aducă efectiv și un folos material.

Însoțirile de păstrare și credit, după sistemul Raiffeisen, sunt baza tuturor celorlalte acțiuni, ce le va întreprinde Centrala, pentru a ușora soarta agricultorilor” (*Revista economică*, Anul V, Nr. 14, 4 aprilie 1903).

□

1903: Biserica Mirăuților. Biserica aceasta se încă se află acum stadiul reconstrucției... Cu ocaziunea renovării ei de acum, s-a aflat, între două cărămizi, zidite în partea de sus a cupolei, o groșiță (Dreigröscher), de pe timpul lui Sigismund al III-lea. Acest

¹⁸ Congresul Armeanofil – n. n.

¹⁹ *Pro Armenia*, II, nr. 16, 25 iulie 1902, pp. 132-134

fapt ar dovedi că acea parte a cupolei a mai fost renovată, spre finea veacului al XVI-lea. Mai departe, s-a descoperit un semn, sculptat în o piatră la ușa principală; acest semn ar fi, după forma sa, simbolul unei societăți de sculptori (pietrari) germani din jumătatea primă a secolului al XVI-lea. În urmă, s-a dezgropat și o piatră mormântală, în apropierea bisericii, pe care se află cioplit anul 1700, semn că, pe acel timp, grădina din jurul bisericii se întrebuința ca cimitir.

Din toate acestea și pe baza încă câtorva descoperiri de natura acestora, arhitectul Romstorfer susține ca probabilă părerea că biserica Mirăuților, după devastarea ei din 1515, a mai fost renovată și întrebuințată spre scopurile cultului dumnezeiesc. Alte date, relative la istoria acestei biserici, nu aflăm, până în timpul anexării Bucovinei la Austria.

În acest timp, ea era o ruină fără proprietar. În anul 1781, când a întrebat Comisiunea pentru delimitarea moșiilor și introducerea cărților funciare, care funcționa în Suceava, de proprietarul bisericii, ea nu a fost reclamată de nimeni. „N-au făcut aceasta – după cum zice prof. Onciul – nici măcar episcopul, cu consistoriul său, sau cei 23 de arhimandriți și egumeni ai mănăstirilor”. Astfel, prima prima biserică mitropolitană a Moldovei, după trecerea Bucovinei la Austria, a fost declarată de proprietate erarială. Caracteristic pentru acele timpuri.

Pentru ca să se ridice orașele, pe atunei era permis oricui voia numai să zidească să întrebuințeze, ca material de zidit, ruinele ce erau în proprietatea erariului. Aceasta s-a decretat printr-un emis aulic și față de ruinele din Suceava. Prin acest decret era hotărâtă și soarta bisericii Mirăuților. Dar sentimentul de pietate al locuitorilor din Suceava, față de locurile sfinte, a scăpat-o de totala nimicire. Ei, după un răpuns nefavorabil (câte 25+25 bețe), primit de la comisarul Sucevei, se îndreaptă, în anul 1792, într-o jaloabă, către Consistoriu, cu rugarea ca să se întrepună la locurile competente pentru păstrarea bisericii. Consistoriul așterne jalba la Oficiul cercual. Oficiul cercual, în urma unor deslușiri tendențioase, primite de la comisarul Sucevei, provoacă cu asprime Consistoriul ca să îndrume târgoveții din Suceava, la pace și liniște, ceea ce se și împlinește.

Probabil fiindcă biserica ajunsese un obiect de ceartă și neînțelegeri, erariul vinde locul pe care se afla ea și, după ce trece prin mâna a doi proprietari, al treilea, Ioan Floarea, care cumpărase locul, cu biserică, cu tot, îl dăruiește cu totul, în anul 1799, comunității greco-ortodoxe din Suceava. Astfel, biserica Mirăuților ajunge, iarăși, în posesia confesionalilor greco-orientali din Suceava.

Pe la anii 1825, precum și între anii 1854 și 1859, ea a fost dată în mâna erariului militar, care a folosit-o ca magazie. O parte din prețul arendei s-a întrebuințat ca speze pentru acoperirea bisericii, spre a o scuti de ploii. După anul 1859, iarăși a fost dată în arendă la diferiți neguțători, pe un preț de bagaelă. Între acestea, însă, atenția bărbaților specialiști într-ale arhitecturii a fost mai tot timpul atrasă asupra acestei biserici, în care au recunoscut unul dintre cele mai venerabile monumente arhitectonice din țara Bucovinei. În anul 1885, cu ocazia vizitei canonice, ce o făcuse mitropolitul mult regretat Silvestru Morariu în părțile Sucevei, a vizitat și biserica Mirăuților și a primit, de la reprezentanții proprietarilor ei, promisiunea că cedează Fondului religionar dreptul lor de proprietari, dacă biserica va fi renovată pe spezele Fondului. În urma acestei învoieri, încă din anul 1886, se îndreaptă mitropolitul Morariu către Maiestatea Sa cu rugarea ca să conceadă restaurarea acestei biserici, pe spezele Fondului religionar, dând ca motiv al reconstruirii lipsa unei biserici destul de spațioase, în care să se adune tinerimea studioasă, la rugă, în duminici și sărbători.

Astfel se încep pertractările între guvern și consistoriu și se sfârșesc cu rezultatul că, în anul 1892, Maiestatea Sa încuviințează preliminarul pentru reconstruirea bisericii.

Executarea proiectului de reconstruire și conducerea lucrărilor tehnice a luat-o asupra sa arhitectul Romstorfer, iar pictarea bisericii – pictorul academic Carol Iobst. Reconstruirea, amăsurată stilului original, s-a început în iulie 1898 și a durat 5 ani, dar a fost făcută cu atâta

succes, încât, azi, biserica Mirăuților e un giuvaer al artei. Biserica nu ne impune prin mărime, o admirăm, însă, cu atât mai mult, pentru artă, pentru frumusețea și drăgălășenia ei (*Telegraful Român*, anul LI, nr. 134, sâmbătă 6/19 decembrie 1903, p. 546).

□

1904: Apel din Bucovina. Către meseriașii români. Redacția foii „Viitorul” a clerului ortodox român din Bucovina, ce apare în Cernăuți, adresează, în numărul său ultim, către frații români din Transilvania, un apel cu următorul cuprins: „Vă rugăm să binevoiți a ne trimite cât de multe adrese de meseriași români, din toată branșa, care ar fi dispuși a primi la învățătură băieți români din Bucovina. Condițiile și timpul cât va dura învățătura încă dorim a le ști” (*Bunul econom*, Anul V, Nr. 27, 17 iulie nou 1904, pp. 4 și 5).

□

1904: Mormântul lui Ștefan cel Mare. Mormântul acestui Domn erou, despre care poporul român pomenește cu atâta mândrie și emoție și-i atribuie tot ce-i mare și vitejesc din trecut, se află în Bucovina, în mănăstirea Putna. Ea este situată la poalele munților, în districtul Rădăușilor. Capitala acestui district este orașul Rădăuși, situat pe linia ce duce, de la Suceava, spre Cernăuți, capitala Bucovinei. La 30 de kilometri de acest oraș, spre apus, la poalele munților Carpatini, într-o regiune romantică, se află comuna Putna, în care fiecare loc și fiecare culme amintește o faptă măreață din trecutul românilor, aproape o legendă. La capătul acelei comune, se află mănăstirea Putna, înființată de către Ștefan cel Mare.

Mănăstirea este înconjurată cu un zid cu metereze, având, spre răsărit, poarta de intrare, cu un turn înalt, și, spre apus, un alt turn, în care se păstrau, în timpuri de restriște, tezaururile mănăstirii și ale boierilor. Zidurile mănăstirii nu sunt de pe vremea lui Ștefan cel Mare, ci din timpul lui George Ștefan Vodă, care a reînnoit-o, după ce au dărâmat-o Vasile Lupul și cazacii lui Timuș. Asta o adeverește inscripția slavonă, deasupra ușii de intrare a bisericii:

„Această biserică a înnoit-o Io George Ștefan Voievod și s-a săvârșit în zilele lui Istratie Dabija Voievod, în anul 7170 (1662)”.

Toată biserica mănăstirii este presărată cu morminte, care aparțin familiei lui Ștefan cel Mare.

Plini de emoție, trecem porticul, pronaosul și naosul bisericii, spre a ne apropia de mormântul lui Ștefan cel Mare, care se află în dreapta naosului sau templului bisericii. „Apropierea de mormântul lui Ștefan, îți umple sufletul de niște mișcări lăuntrice, care te transportă în trecutul cel glorios al țării, condusă de acest extraordinar bărbat, mare erou și mare politician. Mișcarea sufletească te înfiorează, te umple de lacrimi și te zguduie în toată existența fizică și spirituală. Ce va fi fost el, în viața lui, dacă numai umbra lui are atâta putere morală?” (Melchisedec, *O vizită la câteva mănăstiri din Bucovina*, f. 252.)

Un mausoleu de piatră, cu pereți de sticlă și decorat cu arabescuri, indică mormântul lui Ștefan cel Mare. Un acoperământ sau, cum se zice în limba ecleziastică, un pocrovăț de catifea roșie, brodat cu flori de aur, acoperă piatra mormântală. Pe marginea pocrovățului se află următoarea inscripție slavonă (bulgară ecleziastică), pe care o dăm aci în traducere:

„Io Bogdan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domnitorul țării Moldovei, a înfrumusețat și a acoperit, cu acest acoperământ, mormântul tatălui său, Io Ștefan Voievod,

care a domnit în țara Moldovei 47 de ani și trei luni și care s-a mutat în veșnicul locaș, în anul 7012 (1504), luna iulie, ziua a doua, în ora a patra din zi”.

Dedesubtul acestui acoperământ se află piatra mormântului, de forma unui trapez, care este de marmoră albă și decorată cu ornamente gotice. Pe marginea pietrei mormântale se află următoarea inscripție slavonă (bulgară ecleziastică):

„Evlaviosul Domn, Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu, Domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, ctitorul și ziditorul acestui sfânt locaș, care aici zace și s-a mutat la veșnicele locașuri în anul 7... luna... și a domnit ani” .

Data morții lui Ștefan cel Mare lipsește și este indicată numai pe pocrovățul făcut de fiul lui, de Bogdan Voievod. Inscripția mormântală a fost, deci, pregătită de însuși Ștefan cel Mare.

În deceniile din urmă, s-au așezat, lângă mormântul lui Ștefan cel Mare, mai multe urne de sticlă, în ele se află, după cum arată hârtiuțele de deasupra capacelor urnelor, resturile aflate în mormântul lui Ștefan cel Mare și în celelalte morminte ale bisericii, la anul 1856, când ele au fost deschise de guvernul austriac. Cităm din aceste resturi: o parte dintr-o hlamidă domnească, desigur din mormântul lui Ștefan cel Mare, câteva inele de aur din mormântul lui Bogdan Vodă, o maramă sau o broboadă a unei Doamne, brodată cu sârme de aur, și o pereche de cercei de aur, de formă lungăreață și lucrați *à jour*.

Grigore Ureche, în cronică sa, zice astfel despre moartea lui Ștefan-cel-Mare: „În anul 7012 (1504), multă vreme dacă s-a întors Ștefan Vodă, de la Pocuția, la scaunul său, la Suceava, fiind bolnav și slab de ani, ca un om ce era într-atâția ani, în patruzeci și șapte, tot în războaie și osteneli și neodihnă, în toate părțile, de se bătea cu toții și, după multe războaie cu noroc ce a făcut, cu mare jale a răposat marți, iulie, în 2. Era acest Domn om nu mare la stat, întreg la minte, nelenevos și lucrul său știa să-l acopere; și unde nu cugetai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter; unde eră nevoie el însuși se vâra, ca, văzându-l ai săi, să nu se îndărăpțeze. Și, pentru aceea, rar război de nu biruia. Așisderea, și unde îl biruiau alții, nu pierdea nădejdea, că, știindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor.

Îngropat-au pe Ștefan Vodă în mănăstirea Putna, cu multă jale și plângerea tuturor locuitorilor țării, cât plângeau toți ca după un părinte al lor; că cunoșteau toți că s-au scăpat de mult bine și apărare. Ci, după moartea lui, îi ziceau sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, ci pentru lucrurile sale cele vitejești, pe care nimenea din Domni, nici mai înainte, nici după aceea nu l-au ajuns”.

Dintre contemporanii lui Ștefan cel Mare, medicii venețieni, doctorul Muriano și Leonardo de Massuri, care au petrecut la Curtea din Suceava, descriu caracterul lui, în culori foarte vii. Leonardo de Massuri zice că Ștefan „s-a arătat, la moarte, ca și în viață și în sănătate, în același timp teribil și prudent”. Iară doctorul Muriano scrie, din Suceava, în 27 decembrie 1502: „Ștefan este foarte înțelept, iubit de supușii săi pentru clemența, justiția, energia și liberalitatea lui, bine constituit la corp, afară numai de gravul morbo, de care sper să-l vindec. Ștefan zice că e înconjurat, din toate părțile, de dușmani, cu care avuse, până acum, 36 bătălii, învingându-i în 34 și fiind învins numai în două”.

Lângă mormântul lui Ștefan cel Mare, se află portretul lui. Este o lucrare de la sfârșitul secolului trecut (al XIX-lea – n. n.) și o imitație a chipului lui Christos din ceasloavele românești. Căutătura lui Ștefan cel Mare este a unui mort; ochii lui sunt închiși. Portretul acesta nu e adevărat.

Cronicarul Grigore Ureche zice că Ștefan cel Mare a zidit 44 de mănăstiri și biserici. În mai toate aceste biserici se află zugrăvit și portretul lui, și anume pe perețele de ctitorie, din templul bisericilor sau în Evangheliile din vremea lui Ștefan cel Mare, care se păstrează, acolo, până în ziua de astăzi.

Pe perețele de dedicație, din templul bisericilor din Voroneț, Bădeuți și din Pătrăuți, toate în Bucovina, se află portretul lui Ștefan cel Mare, al Doamnei sale, Maria, al fiului lor, Bogdan, și al fiicelor lor, și anume la biserica din Pătrăuți a două fiice. Ștefan cel Mare, de obicei în costum roșu, este mic la statură, cu fața plină, fără barbă și cu mustăți, cu păr lung, blond și cu capul cam plecat; ține biserica respectivă, oferind-o lui Iisus Christos.

La aceste portrete găsim, însă inconvenientul că bisericile acestea au fost devastate, în mai multe rânduri, și apoi, iar reînnoite. Arhitecții austrieci au constatat că, în bisericile din Bucovina, se găsesc mai multe pături de zugrăveli, care provin de la reînnoiri. Portretul de la Voroneț este din anul 1546, adică de pe când Ștefan cel Mare nu mai trăia.

Un criteriu sigur oferă, însă, portretele lui Ștefan cel Mare, ce le găsim pe mai multe obiecte de pe vremea lui, care nu au fost supuse unei înnoiri și au rămas intacte, până în ziua de astăzi. Aceste obiecte sunt dverele sau perdelele de la ușile Împărătești ale catapetesmei bisericești, epitrafiele și evangheliere.

În tetraevangelierul din biserica Gura Humorului, scris în 1487, pe epitrafiful din biserica de la Pătrăuți, fără dată, și pe dvera din mănăstirea Putna, din anul 1500, tustrele dăruite de însuși Ștefan cel Mare, fiind în viață, se află portretul lui, care, în executare, se aseamănă mai mult cu portretul din biserica Voronețului. Ștefan este mic la statură, cu fața plină, fără barbă, cu mustăți și păr lung și blond / **Dionisie OLINESCU** (*Familia*, Anul XL, Nr. 28, 11/24 iulie 1904).

□

1904: Serbarea lui Ștefan cel Mare. Escursiunea ce se va întreprinde, cu această ocaziune, în Bucovina, va cuprinde vizitarea mănăstirii Putna și a cetății Suceava. Cred că e locul, aici, de a aminti cititorilor noștri și celor care vor lua parte la acest pelerinaj că, vizitând aceste localități, vor rămâne uimiți de lucrurile ce le vor vedea. Rămășițele monumentelor lui Ștefan cel Mare nu le vor găsi în ruină, ci restaurate și îngrijite, prin o bună administrație.

De ani de zile, profesorul C. A. Romstorfer s-a ocupat așa de mult cu arhitectura mănăstirii Putna, cu repararea și decorarea mormântului marelui nostru Domn, cu restaurarea mitropoliei Mirăuților din Suceava, cu dezgroparea ruinelor cetății Suceava și cu instituirea unui muzeu. Toate aceste lucrări sunt, astăzi, terminate și aduse la bun sfârșit, prin sânguința neobositorului architect C. A. Romstorfer.

Mănăstirea Putna excursioniștii vor găsi-o restaurată, cu toate dependențele ei; biserica, cu felul învelitorilor, după cum era, înainte, la toate clădirile de cult ale lui Ștefan cel Mare. S-au păstrat, cu sfințenie, toate pisaniile și marca țării Moldovei. Ruinele mănăstirii Mirăuți din Suceava, unde, odinioară, erau moaștele Sfântului Ioan cel Nou, este de asemenea restaurată. Cetatea Suceava a fost dezgropată și curățită până în temelii; astăzi, se poate cunoaște unde a fost locuința Domnului, capela cetății, dependențele, magaziile bastionale și toate întăririle. În muzeul instituit în Suceava, se vor vedea toate obiectele scumpe istoriei noastre, care sau găsit în ruinele cetății (*Tribuna*, anul VIII, nr. 114, 16/29 iunie 1904, p. 4).

*

Zi mare, zi luminată, zi de cucernică evlavie, zi înălțătoare de suflet, în care toate inimile românești se întâlnesc în tainică închinare și proslăvire a celui mai strălucit român, care a purtat coroană pe fruntea sa mândră... Sunt patru sute de ani, de când un mormânt s-a închis, stropit de lacrimile unu neam întreg, deschizând poarta mare a nemuririi, a gloriei

veșnice, în calea lui Ștefan cel Sfânt și Mare. Nu-l încăpea mica sa țărișoară, Moldova, pe acest mare Voievod, căci el în suflet purtat-a vigoarea, vrednicia și idealul unui neam întreg. Nu-l răbdau în tihnă pe marele Voievod îngânfații și pizmuitorii vecini, contra cărora, o jumătate de veac, purtat-a războaie eroice, sprijinindu-și pe spadă tronul falnic, făcând să răsună pământul de gloria neamului românesc și să se înalțe la ceriuri stăruitoare rugă de mulțumire și preamărirea lui Dumnezeu, pentru izbânda Eroului și a eroicului său popor.

Din negre zile de lupte pentru tron, pentru mărirea trecătoare, dintre chemați după sânge, dar nu aleși prin virtuțile lor, se ridică Ștefan și se înalță prin spadă la domnie, la o domnie nu de bun trai și stăpânire, ci de slujbă grea și trudă neîntreruptă, de lupte necurmăte pentru statornicirea în bine și pregătirea pentru viitor a unui neam, vlăstar al celui mai mare, mai strălucit, mai mândru și mai eroic popor... Și venit-au grele zile, amare zile peste mica Moldovă, căci unul peste altul urmează strigătele santinelei: „Sari, Ștefane la hotară, / Ca intrat sabie-n țară!”... Și se-ncruntă Leul Moldovei; și răsună tulnicul prin păduri și codri; și vin, vin și curg plăieșii cu capete pletoase, pe cai mărunți și iuți; se înșiră oștirea; pornește la luptă; și vine biruitoare... Iar Ștefan înalță biserici și mănăstiri, pentru mărirea lui Dumnezeu, biruitor prin sabia sa... Clopotele răsună de sărbătoare. Biruința crucii o serbează luptătorii, un popor întreg; iar în fruntea lor, cu fruntea plecată la altar, aduce rugă de mulțumire Tatălui ceresc cel mai cucernic domnitor, Ștefan cel Sfânt și Mare...

Tunuri rupte se aduc la Suceava, e bucurie mare și sărbătoare... Și steaguri rupte, luate de la neamuri din patru părți ale lumii, stau grămadă... Semiluna e în pulbere, la pământ, iar patruzeci de cruci pe vârfuri de biserici, pe turnuri zvelte strălucesc, în soare, ca semne de biruință și scuturi ale neamului; strălucesc ca sufletul mare și strălucit al lui Ștefan. Strălucesc sfintele semne ca puterea credinței, cum străluci-va în veci numele marelui Voievod, în mândria neamului românesc; strălucesc cum străluci-va în etern, pe paginile istoriei, numele apărătorului creștinătății...

E liniște în Moldova și pace. Holdele aurii se pleacă în bătaia vântului; dinspre mare, din vârfuri de falnice cetăți, fâlfăie steagul moldovean; în inima Ardealului, un Arhiereu pomenește, în rugile sale din altar, numele lui Vodă; adânc, peste Prut, oștirea română stă, în tihnă, de pază. Dreptate face din scaunul său de la Suceava Domnul cel mare și bun. Se înclină cu smerenie blândul român, sfiosul „vecin”, la domneasca dreptate, căci Ștefan nu este domn al boerilor, ci părinte al poporului... Bindecuvântare răsună din largul țării asupra blagoslovitei domnii, căci Domnul Ștefan, cel mare în războaie, e strălucit în pace... Neînfrânt și neînfricat în luptă, el era drept și sfânt în judecăți...

Dar iată că volbură vestitoare de furtună se ridică, de la miază-noapte, căci nu-l lasă pe leah în tihnă laurii „spadei creștinătății”. Și s-a pornit furtună; și vuiesc munții; zboară săgețile arcașilor ca ploaia; se prăvălesc stejarii, de fac morminte deschise trupurilor îndrăzneților călcători peste hotarele Moldovei, cu arma în mână... Și câți n-au pățit-o ca dânșii!... Iar Domnul cel Sfânt și Mare lui Dumnezeu prinos aduce pentru neamul său... Dar tâng și jale cuprinde sufletul de erou, când răpitorilor vecini tovarăș li se face domnescul frate, de peste Milcov. Și amarnice zile, crunte răz bunări se plămădesc de tovarășii slăbănogi, contra marelui Voievod, sub scutul îngânfatei Semilune, rușinată de crucea lui Ștefan. A lupta cu potop de armate, tu mică Moldovă, cu Marele tău Ștefan; a lupta cu perfidia și intriga îți va fi cu puțință?

Și Hercule a fost sfâșiat de cămașa otrăvită; și Mântuitorul neamului omenesc a murit pe cruce... Nori grei se grămădesc pe cerul Moldovei; și legea firii se apropie, să ceară lui Ștefan bănuțul pentru trecerea în lumea umbrelor. Dar cel mare în războaie și strălucit în pace, bătrânul Voievod, albit în lupte și de glorie, înconjurat de iubirea caldă a poporului său, cum îl va lăsa pe acesta pradă răilor, care așteaptă, ca lupii răpitori, apunerea stelei strălucitului păstor? Mintea lumintă și prevezătoare a marelui Voievod gătit-a țării și poporului său liniște și pace, de la care numai slăbiciunile viitorimii l-au abătut; și orbitoarea lui strălucire, dacă

apune, ca să resară iarăși ca un meteor, peste un veac, întrupată în Mihai Viteazul, rămâne de-a pururi izvor de mângâiere și de însuflețire pentru întreg neamul românesc.

După o jumătate de veac de lumină și mărire, zilele lui Ștefan cel Mare urmat-au fulgerătoare clipiri de ale puterii românești, ale bărbăției românului. Dar, încolo, durere... Întunecimea veacurilor și greul robiei, ce tot mai mult strâng lanțurile pe brațele fiului Romei, păreau a înmormânta pe vecie norocul acestui neam. Dar, sub vraja numelui lui Ștefan, din nou se avântă vulturește, se ridică inimile românești; și cultul neasemănatului erou devine izvor de muncă, de luptă, de încredere în puterea virtuții, de credință într-un falnic viitor...

A fost plâns și jale, durere fără asemănare, acum patru sute de ani. Tânguitorul românului răsuna, din codri, în văi, pe întinderea vechii Dacii: „A murit Eroul cel nebiruit, a murit domnul cel bun și mare, care-n lume seamănă n-are; a murit Ștefan cel Sfânt!”... Și acel ce, cu mișcarea spadei sale, îngrozea cete de păgâni, nemișcat sta. Acel cap luminat, care și-a ridicat coroana peste înălțimea străluciților împărați și regi, plecat stă, pe pernă, în coșciug. Cel necuprins de oamenii vremii, cu înălțimea gândurilor lui și a mărețelor sale planuri, cuprins e de patru scânduri... Și tânguire și jale a fost. Iar lacrimile vărsate de acești strămoși ai noștri udă-au sfânta țărână, de a răsărit gloria neamului românesc: Ștefan cel Sfânt și Mare, pe care în veșnicie îl va înveșmânta cântecul și graiul românesc, în eternă aureolă...

Astăzi, după patru sute de ani, când în lumina faptelor sale se înalță maiestuoasă și mândră, din mormânt, umbra lui Ștefan cel Bun, cel Mare, cel Sfânt, cu inima smerită, cu sufletul curat, să ne prosternăm în fața mormântului de la Putna; să ridicăm altare, în sufletele noastre, cultului Marelui Ștefan... Să luăm duh din al său, să învățăm calea virtuții, pentru a putea răzbate pe drumul măririi neamului românesc.

Sfântă Umbră de la Putna! Cucernic ne închinăm amintirii tale și cu sufletele oțelite, în contemplarea glorioasei tale măririi, ne vom purta sfânta cruce. Amin! (*Tribuna*, Anul VIII, Nr. 125, sâmbătă 3/16 iulie 1904).

*

Alte sărbătoriri. Academia Română a adresat, după ședința solemnă de la 2 iulie 1904, următoarea telegrama Maiestății sale regelui Carol:

„Maiestății Sale Regelui, Castelul Peleş, Sinaia, 2 Iulie.

Celebrând memoria de patru ori seculară a lui Ștefan, Voievod al Moldovei, unul dintre cei mai buni și mai mari domnitori ai țării, depunem, cu cel mai profund respect, cu cea mai sinceră afecțiune și admirație, tributul recunoștinței noastre la picioarele Majestății Voastre, care ați reînviat și înălțat, în regatul României, gloria strămoșească.

Membrii Academiei Române:

Kalinderu, președinte, Dim. Sturdza, Sp Haret, Grigorie Ștefaneseu, Angliei Saligny, Ioan Bianu, Dr. V. Babeș, Ștefan Hepites, Ioan Bogdan”.

Majestatea Sa Regele a binevoit a răspunde, prin următoarea depeșă:

„Castelul Peleş, 2 Iulie 1904.

Domnului I. Kalinderu, președintele Academiei Române, București.

Astăzi, când întreg neamul Românesc evocă, cu dragoste și mândrie, numele lui Ștefan Vodă, ca mare și brav soldat, sunt profund atins de faptul că gândul Academiei Române se îndreaptă spre Mine.

Mulțumesc călduros membrilor săi, pentru semnul de recunoștință pe care l-au adus iubitei Mele armate, care a pecetluit, cu sângele său, mărirea României. Carol” (*Tribuna*, Anul VIII, Nr. 128, 7/20 iulie 1904).

La Sinaia. Al patrulea centenar al lui Ștefan cel Mare a fost serbat, în Sinaia, cu o pompă excepțională. Serbarea s-a început prin un serviciu divin, oficiat de arhimandritul Nifon, cu asistența mai multor preoți, la 9 ore, în Mănăstire. După serviciul divin, dl major Nestorian, comandantul garnizoanei din Sinaia și dl locotenent Racoviceanu au rostit, în fața trupelor, în curtea Mănăstirii, vorbiri, în care vor preamări faptele militare glorioase ale lui Ștefan cel Mare. Au mai vorbit încă dl Stănculescu, directorul școlii „Carmen Sylva”, Demetrescu-Mugur, institutor, și Manolescu, primarul Sinaiei. Sărbătoarea s-a terminat prin o splendidă defilare a trupelor (*Tribuna*, Anul VIII, Nr. 128, 7/20 iulie 1904).

Iași. Orașul este frumos pavoazat. Cortegiul istoric a plecat de la platoul Copoului, la orele 8, cu muzica militară, urmată de școlile secundare de băieți și fete și de numeroase societăți cu drapel. Serviciul religios a fost oficiat, la Mitropolie, de către I. P. S. S. Mitropolitul Parthenie, asistat de arhierii Georgescu și Calistrat.

După terminarea serviciului religios, întregul cler s-a dus la statuia lui Ștefan cel Mare, unde s-a oficiat parastasul și unde Mitropolitul și asistența au îngenunchiat. Preoții cântau „Veșnica pomenire”. Dl Rășcanu, profesor universitar, ține un discurs, arătând faptele de vitejie ale măritului Voievod. După domnia sa a vorbit dl Nădejde, directorul gimnaziului „Ștefan cel Mare”. Mai vorbesc domnii Gane, prefectul județului, și Manolescu, din partea Ligii Culturale.

A început, apoi, defilarea cortegiului istoric, a elevilor și societăților. Defilarea s-a sfârșit la orele 11, cu aceea a Batalionului 4 de Vânători, Regimentul 13 Ștefan cel Mare și Regimentul 7 Călărași. Seara, a fost retragerea cu torțe, de la statuia marelui Voievod, până la platoul Copoului (*Tribuna*, Anul VIII, Nr. 128, 7/20 iulie 1904).

Brăila. La orele 8, dimineața, protoereul I. Dedicescu, înconjurat de întregul cler al orașului și în prezența autorităților, tuturor societăților și corporațiunilor, cu drapelul lor, oficiază sfânta liturghie. La 8 jumătate, toți cei prezenți se îndreaptă spre grădina publică, în ordinea următoare: în fruntea convoiului e purtată o mare colivă, cu portretul marelui Domnitor; urmează, apoi, steagurile și felinarele bisericilor.

În urmă, venea asistența, în următoarea ordine: elevii școlilor rurale și urbane, ai gimnaziului „N. Bălcescu”, ai liceului „I. C. Maxim”, corul elevilor de gimnaziu și liceu; clerul tuturor bisericilor, în frunte cu protoereul; autoritățile și corpul didactic; societățile, cu drapelul lor.

Procesiunea trece pe străzile Sf. Nicolae, Calea regală și strada Bolintineanu. La orele 9, în grădina publică, protoereul, înconjurat de toți preoții, oficiază parastasul, dând citire pomelnicului familiei marelui Domn și al tuturor vitejilor căpitani, care l-au însoțit în războaie. Parastasul se sfârșește prin cântarea, de către corul de sub conducerea domnului maestru Ion Simionescu, a „Veșnicei pomeniri”.

După parastas, protoereul I. Dedicescu ține o călduroasă cuvântare ocazională, relevând sentimentul religios al viteazului Domn. Apoi mai vorbesc domnii Al. Popescu, directorul gimnaziului „N. Bălcescu”, din partea școlilor secundare. P. Mărculescu, institutor la Școala Nr. 1 de băieți, din partea școlilor primare, și elevul Popescu M. Cesar, din partea elevilor liceului „Maxim”.

Corul gimnaziului și liceului intonează cântecele ocazionale: „Mama lui Ștefan cel Mare” (D. Bolintineanu), „Trompetele sună” și „Cântecul lui Ștefan cel Mare” (*Tribuna*, Anul VIII, Nr. 128, 7/20 iulie 1904).

Constanța. La 9 dimineața, elevii școlilor s-au strâns în Piața Independenței, unde s-a celebrat, la catedrală, un parastas, la care au luat parte și preoții greci și bulgari. Protoereul Nifon a arătat importanța zilei și faptele lui Ștefan cel Mare. În Piața Independenței, a avut loc, apoi, defilarea trupelor și a școlilor. Apoi, în grădina publică „Mircea”, directorul gimnaziului, Dimitrescu, a ținut o cuvântare ocazională. Seara orașul a fost feeric iluminat (*Tribuna*, Anul VIII, Nr. 128, 7/20 iulie 1904).

Suceava. Serbarea de la Suceava, ținută în 2 iulie 1904, a fost strălucită. S-a slujit un parastas și s-a făcut o procesiune la ruinele cetății lui Ștefan, la care au luat parte ca la 3.000 de oameni. Mulțimea, adunată acolo, a fost mișcată până la lacrimi de o minunată vorbire, ce a ținut Eusebiu Popovici, profesor la liceul din Suceava. Au fost de față mulți domni din București și studenți din toate părțile româniei (*Răvașul*, Anul II, Nr. 30, 23 iulie nou 1904).

*

În amintirea lui Ștefan cel Mare. Vineri și sâmbătă, săptămâna trecută, românimea întregă a avut serbări frumoase și înălțătoare, sărbătorind aducerea aminte a unuia dintre cei mai mari fii ce i-a avut poporul nostru, aducerea aminte a lui Ștefan cel Mare. Serbările au fost strălucite și impunătoare, cu deosebire la Putna, unde este îngropat Ștefan cel Mare, apoi în București și Iași, în aceste orașe unde bate mai cu tărie pulsul vieții românești. Vineri, în 2 iulie 1904, s-au ținut parastase și rugăciuni pentru odihna sufletului marelui domnitor român în toate bisericile din România. Frumoasa rugăciune, alcătuită anume spre acest scop, este următoarea:

„Doamne, Dumnezeuul puterilor, acela ce, cu negrăită înțelepciune, ocârmuiești lumea și în dreapta Ta ții soarta popoarelor, acela ce înalți și smerești popoarele, le risipești și iarăși le înnoiești, după sfatul tău cel nepătruns de mintea noastră, auzi-ne pe noi, nevrednicii, care, cu genunchii plecați, cu inima frântă și smerită, cădem înaintea Măriei Tale și îndrăznim a-ți aduce, ca o tămâie binemirosoare, jertfa inimilor noastre drept mulțumită pentru marile Tale faceri de bine, ce ai revărsat asupra neamului românesc, care pe Tine te preamărește, și l-ai învrednicit, veacuri întregi, să fie apărarea creștinătății, i-ai trimis viteji fără pereche, care să ducă sfânta Ta cruce la izbândă; și acum, prea bunule Împărate, noi, urmași ai aleșilor Tăi, străbunilor noștri viteji, cu lacrimi te rugăm, iartă-i pe ei de toate greșelile și-i odihnește în împărăția ta; iar spre noi caută cu milă și cu nespusa Ta părintească dragoste și ne fă vrednici de străbunii noștri; insuflă în inimile noastre, ale tuturor, dragostea de lege, de neam și de țară; învrednicește-ne și pe noi, cum ai învrednicit pe străbunii noștri, ca, de se va simți trebuință, să fim aleșii Tăi întru apărarea bisericii tale celei sfinte și a patriei noastre; sădește și întărește în inimile noastre râvna sfântă de a ne jertfi și noi pentru moșie, neam și lege; mai cu dinadinsul te rugăm, Doamne al puterilor, insuflă în inima tineretului nostru focul cel sfânt al dragostei de neam și de lege, împreună cu duhul ascultării de povețele ocârmuitorilor, pe cari tu i-ai pus, spre binele neamului nostru; întărește inima și brațul oștenilor noștri, dându-le duhul vitejiei, pe care străbunilor noștri cu prisosință l-ai dat; luminează mintea celor pe cari i-ai rânduit povățuitori ai oștirilor și îi înarmează cu vitejia cu care ai înarmat pe alesul Tău luptător Ștefan Voievod, a cărui pildă fă să rămână vecinic povățuitoare între noi, care suntem râvnitori a înălța sfânta Ta cruce și Evanghelie și a lupta pentru strălucirea ei.

Părinte al luminilor, încălzește inimile și luminează mintea căpeteniilor noastre bisericesti, ca să povățuiască biserica ta română, după bunăvoința Ta; unsului Tău, pe care Tu l-ai trimis nouă, Regelui nostru iubit, păstrează-i darurile cu care l-ai împodobit și-i lungește viața între noi, spre binele și fericirea neamului și spre lauda și preamărirea numelui Tău. Amin”.

Serbarea din Putna a fost strălucită și măreață. Au fost de față la 20 mii de oameni din Bucovina și din toate părțile locuite de români. Ministerul român de culte a fost reprezentat prin profesorii Petru Poni și Dimitrie Onciul. Din partea Ligii Culturale au luat parte Petru Grădișteanu și Dimitrie Anghelescu, apoi au fost de față guvernatorul Bucovinei, prințul Hohenlohe, consulul român din Cernăuți, Cogălniceanu, mulți studenți din București, Iași etc. Liturghia și parastasul a fost slujit de mitropolitul Dr. Vladimir de Repta, împreună cu membrii consistoriali.

Serbarea altcum s-a petrecut, decât după programul publicat, și a decurs în bună rânduială. S-a ținut o frumoasă predică, iar vorbirea festivă a ținut-o profesorul Dimitrie Onciul, arătând însemnătatea istorică a lui Ștefan cel Mare. S-a trimis o telegramă omagială Maiestății Sale, împăratului Francisc Iosif, subscrisă de mitropolitul Repta și de baronul Hurmuzachi. Și, în decursul zilei, a sosit, de la cancelaria de cabinet a Maiestății Sale, răspuns de mulțumire la telegrama aceasta.

La orele 4 după-amiază, o mare mulțime s-a adunat în grădina mănăstirii. Aici, s-a executat, de către corurile societăților „Armonia” și „Academia Ortodoxă”, imnul festiv, compus pentru serbare. Au urmat binecuvântarea publicului și discursurile reprezentanților studențești, și o vorbire istorică pentru popor. Mormântul lui Ștefan cel Mare a fost acoperit de cununi, în număr de peste 60. Între acestea, a fost una din partea Maiestății Sale, a regelui Carol, apoi a ministrului de culte din București, a Ligii Culturale, a tinerimii române din Ardeal și Ungaria, a damelor române din Bucovina etc.

În București, a fost, vineri, în 2 iulie vechi, o strălucită serbare întru pomenirea lui Ștefan cel Mare. S-a slujit un parastas, sub cerul liber, de către clerul din capitală, la care au fost de față prințul Ferdinand, miniștri și alți fruntași ai țării. După parastas, s-a cântat Imnul lui Ștefan cel Mare, de către un uriaș cor, alcătuit din 700 de elevi și eleve ai școlilor secundare. Au urmat mai multe cuvântări, apoi defilarea armatei și, în sfârșit, defilarea cortegiului istoric, care a înfățișat intrarea în Suceava a lui Ștefan cel Mare, în îmbrăcămintea și armătura din acel timp. În fruntea cortegiului mergeau buciumașii, surlașii și trâmbițașii, apoi urma grupul domnesc, cu figura lui Ștefan cel Mare, în vestmintele de ceremonie, cu coroana pe cap și cu sceptrul în mână, având, la stânga, pe Vlad Țepeș; veneau, apoi, cetele de voinici, cu halebardierii lor în frunte. Cortegiul a fost privit și viu aplaudat de mii de oameni, care au năpădit străzile.

În Iași, festivitățile de asemenea au fost minunate, asemănându-se, în mare parte, cu procesiunea din București. Mai amintim că Academia Română a ținut, în 2 iulie vechi, o ședință festivă, în amintirea lui Ștefan cel Mare, la care a luat parte un numeros public. Aici s-au rostit mai multe vorbiri frumoase. Președintele Academiei, dl I. Kalinderu, a deschis ședința cu o frumoasă vorbire, zicând, între altele: „Mare a fost și Mircea, care a pornit lupta contra cotropitorilor turci și a purtat-o cu vrednicie. Mihai Viteazul, care a căzut continuând lupta aceasta, ne-a lăsat o moștenire de glorie. Ștefan, însă, mai fericit și poate și mai înțelept, apărându-și țara, neamul și legea, a fost un erou al creștinătății și al civilizației, care atunci renăștea, și ne-a arătat tuturor drept ceea ce suntem, împlinitori ai voinței lui Dumnezeu aici, pe pământ, cum zice marele nostru poet Alecsandri”.

S-au mai ținut serbări frumoase în Suceava (Bucovina), unde a fost scaunul domnesc al lui Ștefan cel Mare, apoi în deosebite orașe ale României.

Telegrama Papei. Cu prilejul sărbătoririi memoriei lui Ștefan cel Mare, Papa Piu X a trimis, prin secretarul său de stat, dl Vladimir Ghica, următoarea telegramă: „Sfântul Părinte ia parte la serbarea care comemorează pe marele dumneavoastră Erou național, Erou pe care papa Sixtus IV l-a numit „Atletul lui Christos”, și împarte, din toată inima, nobililor săi fii din

România, binecuvântarea Sa apostolică, exprimându-și urarea pentru prosperare a glorioasei lor patrii. / Cardinalul Merry del Vaal”.

„**Aista-i tatăl nostru**”. Era în decembrie 1855, când, după orânduirea ministerului din Viena, se dezgropară, la mănăstirea Putnei, moaștele lui Ștefan Vodă și ale întregii sale familii, care odihnesc în acea biserică. La dezgroparea moaștelor fusese trimis Teoctist Blajevici, ca comisar duhovnicesc, pe lângă alți trei, unul politic, altul sanitar și al treilea tehnic. Încă se descoperiseră mormintele lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, apoi al lui Ștefan cel Tânăr și multe alte, până ce, în sfârșit, ajunseră la însuși mormântul lui Ștefan cel Mare, săpat frumos și bine în marmură sură.

La șase picioare, sub fața pământului, lovi întâiași dată hârlețul în lespede de granit lustruit a lui Ștefan Vodă cel Mare și Sfânt! Patru călugări și patru mireni coborâră, în sunetul tuturor clopotelor mănăstirii, dar în tăcerea a toată suflarea omenească, în mormânt, răsturnând greaua și marea lespede de pe el, iar sub ea se zăriră, după trei sute de ani, la adâncime de 2 stânjeni, îmbrăcat într-un pieptar lung, tunică cu fir de aur și încă lucitor, cu mantaua de tron, aruncată pe partea de jos a trupului, fără sicriu, pe 6 chingi late de fier...

Se zăreau, zic, moaștele celui pentru care însuși Papa de la Roma a poruncit ca, în toate bisericile din târgurile lumii, să se facă rugăciune de mulțumire către Dumnezeu, pentru că scăpase creștinătatea întregii Europe de îngenuncherea păgânilor turci.

Teoctist Blajevici sta pe gânduri, în fața mormântului descoperit, răzimat de un stâlp de marmoră și, de sfială (emoțiune), nu putea vorbi un cuvânt Atunci se apropie un moșneag bătrân (Toader Nițu) din Putna, în genunchi și plângând, spre mormântul descoperit al lui Ștefan cel Mare și Sfânt, și, uitându-se în el, zise încet și cu o jele sfâșietoare: „Săracii de noi, aista-i tatăl nostru!” (*Foaia Poporului*, Anul XII, Nr. 29, duminică 11/24 iulie 1904)

*

Sărbătorirea lui Ștefan cel Mare. Cu ocazia festivităților în amintirea lui Ștefan cel Mare, damele române din Bucovina au subscris o sumă de bani considerabilă pentru a înființa, la Rădăuți, un internat pentru elevii români greco-ortodocși, care va purta numele de „Ștefan cel Mare”. Pentru acest fond au donat sume însemnate și Societatea academică „Junimea”, precum și Societatea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina. Românii din Bucovina au votat, cu învoirea guvernului, din Fondul religios, 10 mii coroane pentru serbări.

*

Ședința festivă a Academiei. Academia a serbat, sâmbătă 3 iulie vechi, printr-o ședință solemnă, aniversarea celui de al patrulea centrar de la moartea lui Ștefan cel Mare. La ora 2 și jumătate p. m., ședința s-a deschis, sub președinția dlui I. Kalinderu, care, înainte de a intra în ordinea zilei, comunică domnilor membri moartea regretatului profesor Ionescu-Gion, făcând elogii defunctului. După această tristă comunicare, dl Kalinderu citește următorul discurs:

„Onorați colegi! Azi e o zi mare, o sfântă. Se împlinesc 400 de ani de la moartea marelui Ștefan, Domnul Moldovei. Patru sute de ani sunt, chiar și în viața unui popor, o lungă perioadă de timp. În cursul celor 18 secole, au trecut, de când marele Împărat, Divinul Traian, a adus și a așezat pe acest pământ neamul nostru, s-au ținut lanț încheiate anii, chiar veacurile de luptă, de durere, de viață zburciată și încercată, iar clipele de reculegere, în care puteam să ne împlinim menirea și să privim cu încredere în viitor, au fost puține și scurte. Viața și domnia lui Ștefan sunt una din acele neprețuite clipe, fără îndoială cea mai luminoasă și mai înălțătoare, căci nimeni n-a înțeles ca el chemarea neamului românesc și n-a știut, deopotrivă cu dânsul, să ne ducă spre realizarea ei.

Aduși aici ca să ținem pacea romană, ordinea și civilizația antică, noi am trăit, todeauna, în luptă cu tulburătorii liniștii și cu asupritorii popoarelor, și eroii noștri toți au fost

nu numai naționali, ci și apărători ai marilor bunuri ale neamului omenesc. Dar nici unul dintre acești viteji nu s-a ridicat la însemnătatea universală a lui Ștefan, sfânt și bun pentru noi, mare pentru toți. Mare a fost și Mircea, care a pornit lupta contra cotropitorilor osmanlâi și a purtat-o cu vrednicie. Mihai Viteazul, care a căzut continuând lupta aceasta, ne-a lăsat și el o moștenire de glorie. Ștefan, însă, mai fericit și, poate, și mai înțelept, apărându-și țara și legea, a fost un erou al creștinătății și al civilizației, care atunci renăștea, și ne-a arătat tuturor drept ceea ce suntem, împlinitori ai voinței lui Dumnezeu aici, pe pământ, cum zice marele nostru poet Alecsandri.

Onorați colegi! Epocile din viața națională puternică sunt, mai totdeauna, și epoci de înflorire estetică. Ștefan cel Mare, care înființa, după fiecare biruință, ca jertfă de mulțumire, un locaș al Dumnezeirii, împodobit cu frumoase săpături, cu ciubuce împletite, deasupra ușilor, cu roți de smalt colorat, înfățișând dobitoace fantastice din zodii și povești, iar pe dinlăuntru, cu frumoase icoane, cu prețioase odăjdii de stofe scumpe și grele, cu bogate cruci, cu potire și vase sfinte, de un stil și execuție artistică perfectă, ne-a lăsat, astfel, comori artistice, din care multe s-au pierdut, dar și multe au rămas, și care vor fi, pe viitor, o neprețuită călăuză pentru artiștii noștri.

Privit în mijlocul contemporanilor săi, Marele și Sfântul Domn se ridică în rândul celor aleși, nu numai ca mare căpitan și înțelept ocârmuitor, ci, totodată, și ca om al înălțării sufletești, contemporan al îndrăzneților Vasco de Gama, Magellan și Christofor Columb, el stă, ca om de arme, alături cu Mohamed al II-lea, Matei Corvin, Carol cel Temerar, cu Ludovic al XI-lea, cu Henric Tudor și Maximilian de Habsburg, cavalerul neînvingător de nimeni, iar ocârmuitor se întrecea cu Inocențiu al VIII-lea, cu Sixt al IV-lea, cu Isabela de Castilia și cu, atunci încă tânărul, Ioachim de Brandenburg.

Trăiește, însă, Ștefan al nostru, deși departe, în orientul turburat și întunecos, și alături de Lorenzo il Magnifico, de Nicolo Machiavelli și de Bevenuto Cellini, alături cu Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Rafaelo și cu ceilalți luminători ai timpurilor. Mare el însuși, și fiu al unui timp mare, el se ridică, din trecut, în mărire deplină. Nici centrul întâi, nici al doilea și nici al treilea al strălucitului Voivod n-au fost serbate. Nestabilitatea, nesiguranța viitorului, înmulțirea primejdiilor, nu lăsa să se dezvolte mândria națională, amintirea vremurilor bune, iar cărturarii n-au știut să vorbească, cum se cuvine, despre faptele lui Ștefan cel Mare. Numai Neculce, după mai bine de un veac și jumătate de la dispariția eroului, ne-a mai transmis o mică comoară de fapte, care noi am dori să fie de o sută, de o mie de ori mai bogată. Apoi, tocmai la 2 iulie 1904, vedem prima serbare a aniversării triste și glorioase. Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu aduse cel dintâi prinos marelui moldovean și se întreba cu sfială: „Oare ne vom mai învrednici și noi să avem asemenea vremuri?”. Nu putea sârmanul și bunul român să știe cât de aproape era de anul învierii, căci Dumnezeu, în nepătrunsa-i înțelepciune, n-a dat decât unui număr nesfârșit de muritori darul supraomenesc de a ridica un colț al vălului care acoperă privirea noastră viitorul.

Trec 59 de ani (de la moartea lui Măzăreanu – n. n.), o clipă în viața unui popor, și, la capătul celălalt al țării, Tudor dă semnalul deșteptării naționale. Veacul trecut, început cu atâta fericire, a despăgubit țara noastră de timpurile de încercare, căci am mers, din treaptă, în treaptă, la mărire. După 1821, vin anii 1848, 1859, vine 1866, care aduce pe acel care, cu atâta înțelepciune, ne-a călăuzit spre 1877-78, spre 1881, spre starea de azi, care ar umple de bucurie pe Marele Ștefan, pe războinicul Mihai Viteazul, pe toți oamenii buni, care au mai fost, pe boerii și căpitanii lor, pe toți mucenicii românismului, în sfârșit, pe scumpii noștri străbuni, tot așa de iubitori de țară ca și noi, dar mai puțin norocoși.

Onorați colegi! Pătrunși, ca în timpul lui Ștefan, de simțământul că numai lucrând pentru pace, pentru ordine și pentru civilizație, ne împlinim menirea, să ne luminăm, să ne însuflețim de faptele marelui Voivod, care, ridicându-se pe el, a ridicat și neamul nostru și ne-a deschis calea pe care umbăm și azi. Din lăcașul nemuririi, din de trei ori sfântul sanctuar al

păcii și al iubirii divine, unde viața e fără de sfârșit, Ștefan și voinicii lui ne privesc, se bucură de bucuria noastră și ne spun: „Munciți, adunați comori de muncă și de iubire, pentru ca moșia strămoșească să fie tot mai frumoasă, mai întărită și mai slăvită, și pentru ca toți fiii neamului să fie, până la sfârșitul veacurilor, adunați într-un gând și tari prin frățesca lor unire!”.

Discursul dlui D. Sturdza: Domnul Prim-ministru începe discursul dumisale prin a spune că meritele cele mari se cunosc nu atâta când ele vin de la străini. Și Ștefan cel Mare a fost laudat de întreaga lume creștină, și citează părerea istoricului polonez Dlugosz, care, într-un moment de entuziasm, exclamă: „O, bărbat minunat, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care noi îi admirăm, care, în timpurile noastre, a reperat, cel dintâi dintre principii lumii, o victorie strălucită contra turcilor; după judecata mea, el este cel mai vrednic a fi numit în fruntea unei coaliții a Europei creștine, contra turcilor”.

„Iată judecata cea mai curată, termină dl D. Sturdza, și cred că nu e nimic de adăugat la cele spuse de Dlugosz”.

Dl Spiru Haret. Comunică că oferă Academiei 50 medalii de aur, bătute, cu ocazia aniversării de astăzi, de către ministerul instrucțiunii publice, pentru comemorarea zilei. Se suspendă ședința pentru 10 minute .

Dl Nicole Iorga. La redeschiderea ședinței, ia cuvântul și, într-un lung și foarte documentat discurs, face istoricul domniei voievozilor Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, și al Mitropoliei Ardealului. Începe prin a spune că, astăzi, poporul românesc serbează o zi mare, nu numai pentru românii din Moldova, ci și pentru cei din Ardeal, căci Ștefan cel Mare a desfășurat multă activitate, spre a-i ridica și a-i scăpa de diferitele influențe străine, de prin acele timpuri. Dl Iorga face un lung istoric al înființării episcopiei din Ardeal și spune că faptul acesta are o mare însemnătate, care întrece chiar o mare biruință, căci, întotdeauna, întemeierea unui mare așezământ glorioasă, în mod deosebit, pe cel care l-a înființat. Conferențiarul însiră numele și activitatea diferiților episcopi, care s-au perindat în Ardeal. Arată cum românii ardeleni și-au păstrat legea strămoșească, cu toate influențele și presiunile exercitate asupra lor. Continuând, dl Nicolae Iorga spune că, pe lângă multe altele, cea mai puternică dovadă că mitropolia din Ardeal a fost înființată de Mihai Viteazul este că, înainte de domnia lui, nici nu exista măcar biserica românească pe acolo și că românii erau nevoiți să urmeze cultul calvin sau catolic. Încheind, oratorul spune că Episcopia și mitropolia din Ardeal sunt monumentele nepieritoare, care fac ca mărețele fapte ale lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare să rămână neșterse în memoria întregii românimi, din toate timpurile. Ultimele cuvinte ale oratorului sunt acoperite de frumoase aplauze. Ședința se ridică la orele 4 și 15 (*Bunul econom*, Anul V, Nr. 27, 17 iulie nou 1904 – preluare din România și Cronica).

La București. Măreață, impunătoare și vibrând de cel mai înalt patriotism a fost sărbătorirea lui Ștefan cel Mare în capitală. De dimineață, scrie „Voința Națională”, capitala își ia aspectul de mare sărbătoare. Timpul e splendid, cerul senin, temperatura plăcută. Mulțimea, îmbrăcată de zile mari, curge valuri-valuri, dinspre părțile marginase ale orașului, către centru. Magazinele sunt toate închise. Pe bulevardul Colței și pe Calea Victoriei mulțimea era compactă, așteptând, cu patriotică nerăbdare, trecerea cortegiului istoric.

Tribunele, așezate pe Piața Victoriei, la capătul șoselei Kisseleff, foarte frumos construite, erau împodobite cu picturi, trofee, drapele și verdeață. Una din tribune e rezervată pentru ceremonia religioasă: în interior este construită o exactă reproducere a capelei de la

Putna și a mormântului lui Ștefan cel Mare. Împrejurul acestui mormânt, iau loc miniștri, cu soțiile lor, înalți funcționari ai statului și profesori ai Universității.

Ceremonia religioasă. Altețele Lor Regale, principele Ferdinand și principele Carol, sosesc, la 8 ore dimineața. După câteva minute, începe ceremonia religioasă, oficiată de P. S. Sa arhiereul Nifon Ploeșteanul, vicarul mitropoliei, înconjurat de înaltul cler din capitală. Printre membrii clerului, asistau și doi preoți din Basarabia, Vasile Gobzilă și ieromonahul Gurie, de la mănăstirea Neamț-Nou. Rugăciunile erau cântate de corul mitropoliei, sub conducerea maestrului Bănulescu. În timpul când arhiereul a intonat rugăciunea „Doamne, Dumnezeuul puterilor”, Altețele Lor Regale și toată asistența au îngenuncheat, cu evlavie, în fața mormântului.

Asistența. Au luat parte, la serbare, domnii Dim. Sturdza, președintele consiliului; domnii miniștri Spiru Haret, cu doamna; I. I. C. Brătianu, C. I. Stoicescu, cu doamna, și Em. Porumbaru; domnul general Wartiadi, șeful Casei Militare Regale, din partea M. S. regelui; domnul I. Kalinderu, administratorul Domeniului Coroanei; domnul C. F. Robescu, primarul capitalei; domnul D. Protopopescu, vice-președinte al Camerei; domnii generali Coandă, Tătărescu, Boteanu; domnul colonel Hiotu; C. Dumitrescu-Iași, rectorul Universității; domnul Paul Stătescu, prefect de Ilfov; domnul I. Bogdan, decanul facultății de litere; domnul George Lahovary, președintele Curții de Conturi; dl P. Gârboviceanu, administratorul Casei Bisericii; domnii doctori Măldărescu, Stoicescu, Sutz, Petrini-Paul, Severeanu; domnii Hamangiu, prim-procuror; Mavrodin, prim-președinte al Tribunalului Ilfov; St. Sihleanu, deputat, etc.

Corurile, discursurile. După oficierea serviciului religios, corul școlilor secundare de băieți și fete, sub conducerea domnului G. Ionescu, a intonat „Cântecul lui Ștefan cel Mare”, „Ștefan, Ștefan, Domn cel mare, / Seamăn pe lume nu are”. Apoi, corul Societății „Carmen”, sub conducerea maestrului Kiriac, a intonat „Deșteaptă-te Române”. Ambele coruri au fost mult aplaudate.

Seria discursurilor a fost deschisă de studentul în drept Victor Rațiu, care, cu multă însuflețire și avânt patriotic, a glorificat memoria marelui Domn, rezumându-i înaltele-i calități în următoarele cuvinte: „Viteaz căpitan, iscusit politic, dibaci ocârmuitor, drept judecător, bun și milostiv creștin”.

Apoi, luă cuvântul domnul Ioan Bogdan, decanul Facultății de drept. Domnia sa arată, în trăsături generale, mărețele fapte și vitejia lui Ștefan, și sfârși exprimând nădejdea că „poporul care a născut pe Ștefan cel Mare va mai da naștere, desigur, și la alți Ștefani”.

Cortegiul istoric. Un pluton de jandarmi călări deschise defilarea cortegiului istoric, care reprezintă intrarea în Suceava a lui Ștefan cel Mare, însoțit de Vlad Țepeș. La apariția marelui cortegi, un fior străbătu mulțimea, căci gloria strămoșească, despre care atâtea se vorbiseră, era acum aci, întrupată. Aci, în carne și oase, erau flăcăii viteji, aci boierii îmbrăcați în zale, aci Domnul Ștefan și Vlad Țepeș.

În frunte, sunt buciumașii, sunând din lungile lor buciume, apoi vin surlașii și trâmbițașii. Vine, apoi, steagul, copie a steagului lui Ștefan cel Mare, găsit la muntele Athos, înconjurat de garda de onoare. În sfârșit, plin de măreție, apare grupul domnesc: Ștefan cel Mare, tânăr, cu plete bălane, cu ochii albaștri, îmbrăcat în haine de ceremonie, cu Coroana pe cap, iar în mână ținând schiptrul țării Moldovei. Alături, Vlad Țepeș, cu o căciulă împodobită cu mărgăritare, ține, de asemenea, în mână sceptrul Munteniei.

După grupul domnesc, urmară, rând, pe rând: grupul copiilor de casă, sfetnicii domniei, sfatul boierilor mari, pârçălabii, aprozii și corpul hățșurilor, format din cete comandate de viteji. Un halebardier merge în fruntea fiecărei cete de voinici. Cetașii sunt în

costume naționale moldovenești. Ei poartă scuturi, arcuri după gât, table cu săgeți, arbalete, sulite, topoare, halebarde, măciuci și paloșe. Sunt 15 cete, în total, iar „vitejii”, care le comandă, au pe umăr câte un topor cu două tăișuri. Cortegiul e închis de un pluton de jandarmi.

Tânărul și talentatul pictor Costin Petrescu, căruia i se datorează tot aranjamentul și desemnul strălucitelor costume ale cortegiului, a fost viu felicitat de domnul președinte al consiliului și de domnul Haret.

În oraș. Cortegiul o cotește spre dreapta, pe bulevardul Elisabeta, unde un alt public, grămădit de o parte și de alta, soarbe cu ochii măreția și noutatea priveliștii. Pe cheiul Dâmboviței, cortegiul a fost fotografiat. Tot personalul cortegiului a fost recrutat dintre cei mai chipeși și arătoși soldați ai Regimentului 2 Călărași. Sărbătoare măreață și care va rămâne mult timp întipărită în sufletul oricărui bun român, iată ce a fost ziua de ieri.

La Putna s-a adunat foarte multă lume. Aici a fost serbarea mai impozantă. Numărul celor prezenți, adunați din toate unghiurile locuite de români, s-a urcat la 20.000. A participat guvernatorul Bucovinei, principele Hohenlohe, mareșalul țării, Lupu, baronul Hurmuzachi, domnii Flondor, dr. Pantazi, secretarul guvernatorului, Popovici, viceprimarul din Cernăuți Reiss și președintele tribunalului Klar, rectorul Universității din Cernăuți, consulul român din Cernăuți Cogălniceanu; ministerul de culte al României a fost reprezentat prin domnii Poni și Onciul, Liga culturală, prin P. Grădișteanu și Anghelescu. Dintre cei prezenți, mai notăm pe domnii N. Filipescu, Ioan Grădișteanu, Gr. G. Tocilescu, N. Densușianu, Alimănăștianu, Vintilă Brătianu, studentimea din București și din Iași, „România Jună” din Viena, „Junimea academică ortodoxă” din Cernăuți, studenții români din Berlin și Paris.

De la noi, au luat parte domnul profesor Andrei Bârseanu, cu doamna, domnul profesor Banciu, din Brașov, domnul Vătășanu, profesor în Sibiu.

Pe mormânt s-au depus peste 60 de coroane, între ele una splendidă, trimisă de regele Carol. Programul serbării s-a executat întocmai, precum o publicară în numărul trecut.

La banchet, mitropolitul Vladimir de Repta a salutat pe reprezentantul local al guvernului, prințul Hohenlohe, care a răspuns în termeni călduroși. S-a trimis Majestății Sale împăratului Francisc Iosif o telegramă omagială, la care, încă în cursul zilei, a sosit, de la cancelaria de cabinet a Majestății Sale, răspunsul de mulțumire.

Vicepreședintele camerei române din București, domnul Șendrea, a salutat pe principele Kohenlohe în limba franceză. Au mai vorbit domnul N. Filipescu, profesorul din Viena Neumann, ca reprezentant al ministerului de culte din Viena.

După amiază, la patru, o imensă serbare populară, în grădina mănăstirii, unde corurile „Armonia” și „Academia ortodoxă” au cântat diverse piese. Apoi s-au ținut discursurile delegațiilor studențești și, în fine, un discurs pentru popor.

*

La Suceava, la Iași, la Borzești și în alte locuri, de asemenea s-a serbat, cu mare pompă, această zi mare. În toate orașele și comunele rurale din România s-au serbat liturghie și parastas (**Familia**, Anul XL, Nr. 28, 11/24 iulie 1904)

Impresii din București. Un mare filozof a zis: nu iubirea prezentului dă gloria trecutului, ci gloria trecutului mărește viitorul. Și aceste cuvinte, în care se oglindește tot esprit-ul rasei franceze, să servească ca introducere acestui croquis.

S-au împlinit patru sute de ani, de când Acel Domn murise, lăsând aureolă vitează supușilor săi. Patru sute de ani sunt de-atunci, de când, în mănăstirea Putna, săpat-au românii un larg mormânt, în care așezară trupul rece al Marelui Voievod. Și mult popor, și mii de oameni strânsu-s-au, atunci, să-i dea ultimul onor. Și preoții, cu odăjdii de mătase, citi-tu-i-au

rugăciuni, iar clopotele sfinților pustnici îți sfășiau inima cu ruga ce-o cântară. Și era o îngropăciune în care îngropară românii gloria lor, puterea lor și arma lor învingătoare.

Câți nori amenințatori au trecut, de-atunci, pe bolta românismului. Câte horde barbare au prăpădit comorile adunate de strămoși, câți lacomi au răpit diamante din stema lui Ștefan!

Azi (2/15 iulie), sărbătorim. În libera Țară, în dulcea Românie, și-n cadâna Bucovina. La București și la Putna. La București, în capitala Țării, și la Putna, în mănăstirea aștiților părinți, unde Ștefan adormise în veșnicul somn.

Câtă lume! Străzile Bucureștilor sunt decorate. Mii de steaguri fâlfâie în vânt; geamurile par îndesate cu ramuri verzi. Porți triumfale se ridică falnic din Colțul Bulevardelor. La Șosea, tribune pompoase, decorate scump. Iar pe ele, elita românească: principii din sânge german, principii din sânge latin, oameni de litere, militari, profesori, boieri imitatori de cultură apuseană, politicieni, jurnaliști și mulți alți aristocrați ai artei. În tribuna din partea stângă a Căii Victoriei, stau preoții, oratorii, iar încunjurați de suite, Altețele Lor: Principele moștenitor și Carol, zâmbesc spre public, cu zâmbirea domnitorilor din Casa Siegmaringen-Wied.

Jandarmii formează un cerc strâns, peste care nu treci decât cu aripi. Ofițeri sclivisiți și parfumați conversează, după cum se cuvine la atari serbări. Coccoane, cu pălării „á le Nice”, țeș visuri din privirile oștenilor, iar studenții, acești proletari ai amorului, le aruncă câte-un fulger din ochii lor, de regulă adânc-albăstrii.

Sunt orele 8. Începe liturgia. Mitropolitul, cu asistența clerului înalt, celebrează parastas pentru odihna Marelui Ștefan. Principii Casei Regale ascultă cu evlavie predica și-și fac cruci adeseori.

Suntem la vorbiri. Tânărul Victor Rațiu, prezident al studenților universitari ai Bucureștilor, rostește cuvântarea sa caldă, plină de vervă națională, gesticulând viu. Lungi aplauze vestesc îndestularea și consimțirea ascultătorilor. Decanul facultății, transilvăneanul Ioan Bogdan, urcă tribună, în fața moștenitorului de tron, și încălzește inimile cu un strălucit discurs, demn unui ardelean care înțelege însemnătatea aceluia timp apus! Ministrul cultelor, dl Spiru Haret, întărește credința ce-o avem despre un ministru român: că acela e în veci înflăcărat apărător al șovinismului latin.

Liceanul Grigoriu declamă din Alecsandri o poemă („Dumbrava roșie”) cu-o școală retorică perfectă. În melodiile lui „Deșteaptă-te Române” se sfârșește programul atât de înălțător pentru noi...

Lin murmur prelungit în public, începe defilarea. Vine miliția română. Jandarmii călări deschid conductul, în urmă pășeau studenții universitari, cu steagul lor, din Sibiu, și gimnaziștii. Se desfășură cortegiul istoric. Arcașii și trâmbițașii erau în frunte, smulgând urările publicului. Vin purtătorii de steaguri, copiii de casă, Ștefan, prezentat prin un ofițer de vânători, și Vlad Țepeș, pe doi armăsari, îmbrăcați în zale; vin, apoi, boierii, și-n fine, armata, compusă din arcași și plăieși.

Trecerea lui Ștefan și a lui Vlad Țepeș a fost prinsă cu aplauze infinite, ambii Domni semănau mult celor foști, odată. Ștefan era blond; avea șuvițe bălane, care îi inundau fruntea. Vlad Țepeș: un țigan negru, cu privire sumeață măsurând jurul seu. Și cortegiul înaintează. Trece, în lungul tribunei regale, e deja la începutul Căii Victoriei, acolo, unde domnea o neliniște mare, din cauza zădufului. Urările publicului se amestecă cu glasul muzicii militare, care cântă fel de fel de marșuri naționale. Mii de mâini se ridică spre cer, fluturând batiste, mii de strigăte entuziasmte. Mii de fețe se aprind, la trecerea eroilor din trecut. Unii plâng de bucurie, alții bat din palme. Jobenurile și pălăriile, de-odată, dispar de pe capul bărbaților... E ceva mult mișcător în ovația aceasta spasmodică, prea înflăcărată. E ceva mult înduioșător, văzând iubirea românească față de luptătorii apusului timp glorios.

..Și cortegiul, mereu-mereu, înaintează .. Și dispăre în îngusta Cale... Muzica intonează imnul regal. Principii urcă în trăsură. Miliția salută, poporul deschide drum respectuos armăsarilor prinși la trăsură. Și ca mii de furnici se mișcă oamenii pe străzile Bucureștilor / **Emil ISAC** (*Familia*, Anul XL, Nr. 29, 18/29 iulie 1904).

*

Serbările de la Putna. Pe când, în pavilionul din curtea mănăstirii, se desfășura banchetul oficial, într-un alt pavilion, împodobit cu verdeață și drapele române și austriece, se ospătau sutele de studenți și de delegați, în jurul meselor. Animația era mare. Aci s-au ținut cuvântări entuziate, de către domnii Tufan, din partea comitetului de organizare a serbărilor; Popovici, șeful delegației de la Viena; Covată, din partea studențimii macedo-române; Pogonatu, din partea studențimii din București; N. S. Ionescu, din partea studenților în litere de la facultatea din București; Rusu, din partea academiei ortodoxe din Cernăuți etc. Toate cuvântările erau primite cu nesfârșite aplauze. Domnului prof. Gr. Tocilescu, care a ținut, de asemenea, o caldă patriotică cuvântare, i s-au făcut cele mai călduroase ovațiuni.

Priveliștea meselor țărănești, în jurul cărora erau înșirați peste 3.000 de țărani, era încântătoare. Mesele au luat sfârșit pe la orele șase. Străzile înguste și întortochiate ale Putnei deveniseră impracticabile, din cauza mulțimii ce se îmbulzea în toate părțile, spre a merge la stație. La sfârșitul banchetului, I. P. S. S. Mitropolitul de Cernăuți a expediat M. S. împăratului Frantz Iosef o telegramă, prin care îi aduce omagii de recunoștință și devotament pentru înalta solitudine arătată de M. S. românilor bucovineni și instituțiilor lor.

Suveranul Austro-Ungariei a răspuns, prin următoarea telegramă, expediată, din Ischl, de către mareșalul Curții imperiale.

„Eminenței Sale, Mitropolitului de Repta.

Maiestatea Sa Imperială și Regală cu o deosebită satisfacție a binevoit să ia cunoștință de expresia neștirămită a credinței ce i s-a exprimat, cu ocazia serbării centenarului al patrulea de la moartea principelui Moldovei, Ștefan cel Mare.

Majestatea Sa mulțumește Eminenței Voastre, precum și tuturor oaspeților adunați pentru manifestația făcută și cu această ocaziune”.

Tânăr viguros, prințul Hohenloe e o personalitate cât se poate de simpatică. Din marea familie Hohenloe, guvernatorul Bucovinei se înrudește cu fostul cancelar al Germaniei și cu mai multe familii domnitoare din Europa. E un nobil în toată puterea cuvântului și noblețea sa se vede din toate actele sale. E un bun prieten al românilor, pe care îi iubește și-i respectă. Cu ocazia șederii lor în Putna, românii sosiți din țară au fost obiectul unei deosebite atenții din partea Alteței Sale. În urma cererii prințului, domnul Cogălniceanu, consulul nostru la Cernăuți, i-a prezentat pe toate persoanele marcante din București, cu care Alteța Sa s-a întreținut îndelung, cu cea mai mare afabilitate și prietenie. Toastul, ce l-a ținut la banchet, a entuziasmat pe toți românii, mișcându-i adânc.

Domnul Nicu Filipescu a avut dreptate, zicând că centenarul lui Ștefan cel Mare a depășit marginile unei simple serbări pioase, transformându-se, astfel, într-un eveniment politic, acela al cimentării prieteniei ce leagă ambele națiuni vecine.

Eminența Sa Mitropolitul de Repta e de o amabilitate neștirămită. Cu toate că e înaintat în vârstă, e voios și vesel. În cursul banchetului, părăsindu-și, cateva momente, locul, s-a întreținut cu o parte din comeseni. Reprezentanții presei bucureștene, care luaseră parte la banchetul oficial, au fost obiectul unei atențiuni deosebite din partea Eminenței Sale, care le-a mulțumit pentru că veniseră la Putna, să ia parte la serbările centenarului. Eminența Sa ne-a vorbit cu multă laudă de Majestatea Sa împăratul Frantz Iosef, pentru înalta solitudine ce o are pentru români.

Baronul Hurmuzachi e unul din cei mai mari fruntași bucovineni și șef al partidului naționalist. Era impozantă manifestația ce au făcut-o miile de țărani, după terminarea banchetului. După ce au intonat, în cor, imnul „Deșteaptă-te Române”, dâșii au defilat pe dinaintea pavilionului, pe când buciumașii, veniți de la Suceava, sunau voioși din instrumentele lor antice. Defilarea a durat mai bine de un ceas, așa erau de numeroși țărani care luaseră parte la ea. / Mestugean (*Albina*, anul VII, nr. 40-41, 4-11 iulie 1904, pp. 992, 993).

□

1904: Un antisemit ortodox, călător prin Bucovina. Când am găsit, în paginile gazetei arădene „Tribuna”, ampla relatare *Impresiunii și reflexiuni dintr-o călătorie*, m-am bucurat, mai ales că, la o fugară parcurgere a textelor, grupate în „foiletoane”, am dat peste descrieri interesante ale Bucovinei anului 1904, inclusiv peste relatarea întâlnirii cu Nicolae Iorga, în casa lui Dimitrie Onciul, din Straja, în care trăia, acum, ca paroh, cărturarul Dimitrie Dan. Veniseră, atunci, mulți români în Bucovina, căci „numai o dată îs 400 de ani de la moartea lui Ștefan!”, dar mărturiile rămase sunt puține și dedicate, în principal, comemorării de la Putna, din jurul mormântului gol, fiindcă fusese prădat de călugări, dar ideal pentru spălat suflute și creiere, sub pretextul idealizării lui Ștefan cel Mare.

Comemorarea din 1904, făcută posibilă, ba chiar determinată de un arhitect austriac, Karl Adolf Romstorfer, care a scos din pământ „cariera de piatră” suceveană a fostei Cetăți de Scaun a Moldovei și a reconstruit Mirăuții și Putna, reparând temeinic și biserica mănăstirii Sfântului Ioan cel Nou din Suceava, și pe cea din Solca, și pe multe altele, comemorarea din 1904, deci, a fost pentru poporul nostru festivist și aplaudac un prilej de a-și da importanță și de a se simți, măcar o clipită, mai breaz decât toate neamurile lumii. În fruntea trufiei românești, ortodoxia și, mai ales, tinerii seminariști și studenți la teologie din Ardeal și din Bucovina, care tocmai își făceau gloria autoproclamatului antisemitism desuet. Căci asta îi soarta lumii bigote: impune credința într-un evreu mesianic, dar îi extermină furioasă cosângenii.

Violențele verbale ale tânărului antisemit ortodox bănățean Sebastian Tamba mi-au dat mult de furcă. În transcrieri mai vechi, pe care le publicasem, selectasem doar propoziții scurte, cu descrieri precise ale unor localități bucovinene, dar nu a fost bine. Pentru că textul întreg prezintă lumea bucovineană a anului 1904 în întregul și în complexitatea ei, așa cum și era ea pe atunci, iar zvârcolirile antisemite ale ortodoxiei ardelenesti încă nu o alteraseră și nici nu cred că au alterat-o, cu adevărat, vreodată. Tocmai de asta, în cele din urmă, m-am decis să copii în întregime părțile *Impresiunilor și reflexiunilor dintr-o călătorie*, din 1904, ale lui Sebastian Tamba, care se referă la Bucovina, și să le încredințez memoriei locurilor nașterii noastre.

*

Ne oprim la una din cele mai frumoase, dacă nu cea mai frumoasă, gară din România. Mă uit mirat și curios la numele ei. E gara Burdujeni, ultima stație românească. Mult trebuie să s-a cheltuit cu edificarea acestei gări în brazda Moldovei!... E mare și frumoasă: adevărată gară de capitală, pusă la hotarul țării ca un semn al progresului, spre care năzuiește acolo. Trecem prin sita vămii, vizându-ne pașapoartele. Urcăm, apoi, iarăși, în trenul care ne duce, cu viteză săsească, spre gara nemțească, Ițcani; spre Putna nu era modru de-a mai merge.

Ne-am hotărât, cu amicul Victor, să înnoptăm în Suceava, unde încă aveam multe de văzut, și numai a doua zi, dimineața, s-o luăm mai departe. Ne-am încartiruit, dar repede, în tramvaiul care duce la Suceava și, hăis! cea! boulean!, cât ar cânta moș Corbu „a Sasului”, eram în fosta reședință a voievozilor români. Pe străzi, lume multă: domni și popor. Se terminase slujba dumnezeiască, făcută pe ruinele cetății de odinioară a Domnilor moldoveni, în amintirea celui mai strălucit și mai mare Domn al ei. La hotel nici nu ne-am mai gândit. Era

evident că, cu atâta lume, n-o să putem căpăta adăpost. Afară de aceea, mai auzisem că nu e nici un hotel creștinesc, în orașul întreg, și ploșnițe, drept să vă spun, nu-mi venea la socoteală să hrănesc, nici de cele cu două picioare, nici de cele cu mai multe. Ergo... la mănăstire, altă scăpare nu este. Amicul Victor îmi spunea că are, acolo, un bun prietin, care, de bună-seamă, o să ne facă rost de un adăpost, unde să ne odihnim oasele.

Luarăm o birjă decorată, cu o spurcăciune de om pe capră – nu găsisem alta – și, întovărășiți de un amabil student de la Cernăuți, cu o panglică tricoloră de-a curmezișul pieptului, o pornirăm spre sfânta mănăstire. Sub poartă, visa un moșneag de-odată cu Ștefan visuri frumoase de mărire națională. Era sentinela porții. Multă ispravă n-o fi făcând el, că era bătrân românul, dar, după cât am auzit: cinstea întrupată. Trecem pe lângă acest „Kerberos” cu suflet senin și blând și intrăm în curte, o curte largă, încăpătoare, în mijloc cu sfânta biserică. De două părți, e îngădită de odăi pentru primirea oaspeților, iar într-o parte, în dreapta, e frumoasa reședință a simpaticului stareț al mănăstirii, a Arhimandritului Balmoș. Locuință de guvernor.

Domnul Cioloca, căruia multă vreme i-am zis tot Colacea, neînțelegându-i bine numele, prietenul tovarășului Victor, nu era acolo, atunci, și așa am fost siliți să trezim din somn pe fiul părintelui Balmoș, care avea cheile odăilor la sine și care, obosit de multa alergătură, își plecase puținel capul pe perină. Am fost întâmpinați cu multă prevenire, punându-ni-se o odaie la dispoziție, cu cereri de scuze, că nu ni se pot da niște paturi mai bune, fiindcă sunt mulți oaspeți și vor veni și mai mulți, și n-au atâtea oghiale (plăpumi – n. n.), ca să-i poată culca pe toți. Noi, se înțelege, eram foarte mulțumiți de aranjament, gândindu-ne că, dacă nu găseam aci adăpost, eram siliți să rămânem pe stradă. Nici prin gând nu ne trăsnea să-i dăm a înțelege că n-am fi mulțumiți. Vedem și noi situațiunea cea grea pentru ai mănăstirii.

Ne-am tolănit pe străjacele de pe jos, dând în vorbă despre reușita festivităților de la ruine. Ni s-a spus că au reușit peste așteptare, mulțumită, în primul rând, *tempestății* admirabile, de care au avut parte. Arunc ochii la tovarășul Victor, care încă tocmai atunci îmi pândea privirea, surprins și el de întrebuintărea cuvântului *tempestate* și a altora, pe care le-am uitat. Am mai schimbat câteva vorbe, până ce ne-a adus servitorul apă de spălat, apoi gazda noastră, luându-și adio, s-a depărtat, iar noi ne-am pus să ne civilizăm o leacă, că prea eram afumați și urduroși, ca să ne putem și noi scoate nițel nasul prin oraș până ce nu se înserează încă. Primeneala, așa, pe jumătate, a mers militarește și, până ce n-apucară încă să gate înjurăturile doi studenți din România – la a cui adresă nu știu – eram gata și plecați.

Ajunși în curte, de cine ne izbit? De compatrioții noștri, atât de mult doriți, cu care făcându-mi-se calea în două, la plecare, nu credeam să ne mai întâlnim, până la Putna. Bucuria revederii era nespūsă. Și-a și manifestat fiecare, care prin chiote, care prin vorbe mai agitate, cu excepțiunea prietinelui Nicolae, care mai mult a simțit-o, se vede, luându-i graiul falca Sfântului Ioan cel Nou. Ne-am dus, îndată, și noi, să vedem această comoară a mănăstirii, care atrage ca un magnet puternic mii și mii de creștini, pe an, la sine și alte mii de florini în buzunare.

Moaștele Sfântului Ioan cel nou sunt așezate, în prezent, fiind biserica cea mare în reparație, într-o bisericuță din stânga curții, într-o ladă îmbrăcată în argint, în care sunt înfățișate o grămadă de scene din viața plină de chinuri a acestui sfânt. Sunt acoperite de tot și pecetluite. Nu vezi din moaștele sfântului decât o falcă vâlcă și uscată, cu un șir de dinți, lucru care te cam furnică pe șira spinării, când îl privești. Nu înțeleg de ce nu s-a lăsat, spre vedere, o parte ceva mai estetică, de exemplu o parte a mâinii! Sau falca aceasta s-a conservat mai bine?

La capul Sfântului, stă un călugăr, iar la picioare, bătută în zid, o cutie de tinichea, cu o gaură lungăreață, pentru creșterii cercetătorilor acestor moaște. După ce atingem și noi, cu mâna, coșciugul făcător de minuni, ne depărtăm din mănăstire, în frunte cu amabilul domn

Cioloa, care, tocmai când să plecăm, nimerise, spre marea noastră bucurie. Ieșim în oraș, ca să ne mai plimbăm puținel ochișorii jur-împrejur, înainte de a-și cerne noaptea întunerecul asupra orașului. După câteva cotituri, la dreapta și la stânga, ajungem în strada principală. Dacă te-ai dus cu oareșcari iluzii în fosta reședință a Domnilor moldoveni de odinioară, nutrite poate de mărirea trecutului, apoi cu multe deziluzii amare și deprimări sufletești te reîntorci. În locul orașelului zugrăvit de fantazia-ți aprinsă și răpită de faptele glorioase ale lui Ștefan cel Mare, găsești un clociob de ploșnițe omenești, cu fețe atât de simpatice, încât te mănâncă palma ca de râie, când le privești. Odinioară centru de boieri și hatmani, azi cuib de lipitori. Sărmană Suceavă!...

Umblam să angajăm un birjar creștin, pentru a doua zi, dimineață, să ne ducă la Ițcani. Ni se spune, însă, că dintre 39 de birjari, câți îi are Suceava, numai doi sunt creștini: un neamț și un biet român. Îi căutam în toate părțile, dar nu-i găsim. Ce era de făcut? A trebuit să luăm un ovreu, cu toată ura ce-o aveam față de el. Voiam să intru la un bărbier, căci mă năpădisese barba, de nu-mi mai puteam scoate nasul în lume. Mi se spune că nu există bărbier creștin. Ce era de făcut?... M-am dus la târtan. Primul târtan care m-a ras în viața mea. Înțeleg cu brici și cu săpun, căci fără brici și fără săpun m-au mai ras ei, trebuie s-o recunosc, vrând, nevrând.

– Haidem la cină și la un pahar de bere, oameni buni, că mi s-or lipit mațele de șira spinării!

– Sănătoasă vorbă!, aprobară cu toții.

– Unde să ne oblim, oleacă, domnule Cioloa?

– Uite, aici, împotriva! E cel mai bun restaurant.

– Creștin?...

– Proprietarul e creștin, birtașul, însă, durere!... Tot jidan.

– Eu, unul, atunci nu mănânc aci.

– Ba, zău, îi mănca, dacă te-o răzbi foamea, că birtaș creștin nu vei găsi, în Suceava.

– Atunci, mai bine mă duc și-mi iau niște cârnățării și mă-ndop, acasă, la mănăstire, decât să știu c-am mâncat din mâna unul jidan.

– Socoteala nu-i rea, numai cât nu știu unde-i găsi pe cârnățarul ăla creștin, căruia vrei să-i faci alișveriș.

– Doar nici de-aceștia n-aveți creștini?...

– Durere!...

– Ptiu, fir-ar al dracului! Hotelier creștin – ba; bărbier – detto; birtaș – ca-n palmă; cârnățar – nici atât; birjar – caută-l!... No, amu poftesc și te omoară!

Tovarășul B: Aici, nici omorî nu te poți, cu naționalismul nost intransigent, că tot un medic – sachter de-al lor te diseacă, să constate cauza sinuciderii și tot un târtan îți ia procesul verbal. Haide, înțrăm unde ne arată domnul Cioloa, c-aici ca antisemit rămâi cu stomacul lipit. Mai bine filosemit și cu el dezlipit!

Mațele îmi chiorăiau pogan și-ncepuseră a mă lua amețeli. Nu mai era de-a flămânzi. Vedeam bine că, dacă mai persist în principiile mele antitârtănistice, ajung ca Sfântul Ioan cel Nou. Ce era de făcut, dar? Am înghițit și paharul acesta. Mi-am dres, însă, iute gura cu două halbe de bere Okocim. Nu e rea.

Se bea bine. Începutul nu e rău, îmi gândii, și-mi comandai un „Holzfleisch”. M-am speriat de ochii ce i-a boldit la mine chelnerul. Nu știa de e de mâncat sau de băut. Mi-a adus, în sfârșit, o friptură cușer de porc, care, după 2-3 grohăieli prin stomac, îmi potoli tonurile mațelor discordate. Ceilalți încă își puseră fălcile în mișcare, ca după o zi lungă de post. Parcă-și mai veniră creștinii în fire, după ce mai traseră și câteva pahare de vin. Scurt zis: cu ziua aceea ne împăcarăm omenește. De ziua următoare nu ne durea capul pe nici unul. Singură, doamna B. se gândise că ceva mâncare pe drum nu strică. Cine știe, pupăm ceva, pe unde trecem sau ba, cu îmbulzeala asta mare de oameni. A și plecat, îndată, să cumpere ceva cămătării, însoțită de fratele V., pe care-l însărcinasem să se îngrijească și de mine. Până ce s-

au reîntors ei, noi, cei rămași, am mai „slobozit” niște cărți poștale ilustrate, iar după ce au venit și ei, am plătit o socoteală jidovească pipărată, să i-o trântești de cap nu alta. Dar, vorba dumnealui: „Numai o dată îs 400 de ani de la moartea lui Ștefan!”.

Am plecat, cu mângâierea că, la 500 de ani, n-o să ne mai tragă nouă chiulul, ci altora, mai pricopsiți ca noi. Ajunși la mănăstire, la invitarea domnului Balmoș, ne mutăm hotrobele în altă odaie mai convenabilă, rămasă goală. Îi mulțumim și cerem audiență la tătucul Morpheu. Mai întâi, a fost primit tăcutul tovarăș Nicolae, pe care, în curând, îl și auzii boscorodind în limba somnoroșiei sale, a moșului Morpheu. Eu, până către miezul nopții, avusei de furcă cu gardiștii pișcători ai acestui omnipotent, nevoind să mă anunțe la audiență. Credeam că a întrat fratele Victor și cine știe ce rapoarte lungi îi face, de nu-mi mai vine și mie rândul! Mă săturasem până în gât de scărpinatul urmelor gardiștilor, când aud numai: sfârrr!..., în unghiul opus al odăii.

– Care ești, măi?

– Eu. Pute, măi frate, a usturoi, aici, de gândești că te ia dracul!...

– Ce-ai aruncat?

– Perina, trebuie că aceea pute...

Nu trec 5 minute și aud numai zzzdup!, în celălalt unghi.

– Ce drac e cu tine, măi Victore?

– Unul... soarele ei de putoare! Îmi vine să-mi vărs sulletul, măi, nu alta...

– Acum cu ce-ai zvârlit?...

– Mai era o perină. Băga-s-ar dracul în toate perinele și plapomele de pe lume!... De știam una ca asta, mai bine mă culcam pe treptele bisericii.

Rămăsese bietul gol-golaș, numai pe saltea și tot se zvârcolea și şuiera, de gândeai că-și dă sufletul. Soțul Nicolae habar n-avea de toate acestea. Trăgea niște dordoloși de sunete pe nas, de credeai că vrea să sperie pe cineva. După ce mi se tociră unghiile de scărpinat, ajunsei, în fine, și eu să capăt audiență la unchiașul Morpheu, care mă primi cu brațele deschise, în apartamentele sale de somn aducătoare. Dar abia mă alintă la sânul său cald, vreo două ore, și un bubuit strașnic mă redă iarăși tristei realități. Venise târtanul, cu birja, să ne ducă la Ițcani.

Primul gând, după ce m-am trezit, mi-a fost să mă uit la fratele Victor, dacă mai e în pat sau l-a aruncat dracului și pe acela undeva. Era în pat bietul, cu capul bondărău și cu picioarele priponite în părete. Chinuit somn!... Îl compăttimeam din inimă, dar nici eu nu eram de invidiat. Eram cu pielea toată ciorsăită. Ne ridicăm noi, cu chiu, cu vai, căci jidănașul de la ușă nu ne mai tăcea de pe cap, cu fleura lui ascuțită: „Pofthesc să sculhați, boierilor, ehe schephem trhenuu!”.

– Mai tacă-ți nespălata, măi jigodie, că noi te-am angajat să vii la 2 ore și, acum, e numai ora 1.

– Ma rhog, pună la Ițchani e departe.

– No, acum basta și te cară de aici! Așteaptă, la ușă, până venim!

– Mă rhog, mă rhog!...

Ne îmbrăcăm noi repede, bufnindu-ne mai de una, mai de alta, ca omul nedormit, și ieșim, încărcându-ne birja jidanului.

– Mă rhog, fost vorba che nhuma 3 boiehri!

– Ține-ți pupăza și mână înainte!

– Ieh, da' nhu-i cu dhereptate!

– Dă numai înainte, că-ți facem noi dreptate!

Mal veniseră, adică, doi domni cu noi, de aceea făcea, acum, jidanul gură, voind să mai stoarcă ceva. După ce pornirăm la drum, aflarăm de ce a venit ovreiușul așa de timpuriu și nu ne mai slăbea din gură, să ne îmbrăcăm mai repede. Avea să mai ducă niște domni la Ițcani și trebuia să aibă vreme, să se mai reîntoarcă o dată, ca să nu scape nici aceia trenul, căci, altcum, o pățea. S-a folosit de ocazie pezevenchiul, ca să stoarcă încă o taxă, în contul odihnei

noastre. Un folos, însă, tot am tras și din gheșeftul acesta al târtanului. Anume acesta că, să nu întârzie cu cei pe care avea să-i mai ducă la gară, mâna în ruptul capului, scăpându-ne, astfel, mai repede de colbul teribil, ce era pe drum și pe care trebuia să-l respirăm.

Cât e drumul de lung, era plin de grupuri de studenți, care, învăluți în negura de praf, își zoreau picioarele spre Ițcani. Ajunși la gară, ne împăcăm cu birjarul obraznic, încununându-l cu câteva înjurături și innădindu-i plata cu câteva pițule, primite cu gheare lacome și cu vorbe de mulțumită. Trecem, apoi, în furnicarul gării. Abia te poți strecura, atâta lume. Dar când vor mai veni și ceilalți!... Vai de capul nost!... Ce ne facem?... O să ne urâm zilele, așa înghesuală o să fie pe tren!... Unul trece să ne ia bilete. După o oră întreagă de baie de vapori și de masaj rusesc, scapă, mort de jumătate. Punându-ne în activitate febrilă coatele, intrăm în sala restaurantului, să luăm un ceai sau o cafea.

Unii stăteau în jurul mesei, parte cercând tăria mesei și răcnind după chelnăr, parte, cu capul culcat pe brațe și cu gurile căscate, visau de bombardările japonezilor de la Port-Arthur. Alții stăteau ghemuiți prin unghere, cu fața înrouată de sudoare și cu vinele gâtului moi de oboseală. Alții iarăși înjurau sau conversau în gura mare, ca să le sară somnul. După un chin de o oră și jumătate, în sfârșit, chin pe care să nu-l dorești nici dușmanului tău, se dă signalul de urcare în tren. Norocul nostru că luaserăm bilet de clasa a II-a, căci cel mai mulți călătoreau cu a III-a, și, așa, am căpătat câte un locșor de șezut, după munca grea ce-am avut-o până-ce ne-am desvâlmășit din mulțime. Când am ajuns în tren, am oftat, o dată, din baierele inimii, cu toții și ne-am ocupat repede locurile, căci mulțimea curgea nesfârșită. Trenul țipă asurzitor și o ia domol înainte, cu frică și cu cutremur, nu cumva să se răstoarne sau să ne stealească ochii, uitându-ne pe fereastră. În zadar îl îndemnăm, cu chiote, îi fudul de urechi.

În cupeul în care ne sălășluiserăm „al noștri”, mai erau șase persoane: patru domni și două dame. După vorbă, erau nemți, după naștere – români. Unul era procuror, unul profesor, ceilalți – nu știu. Cu ai noștri, își mai vorbeau limba maternă: între ei?... Să-i fi picat cu ceară! Se puseră pe politică, cu un tovarăș de-al nostru. Scărmăneau politica disperată a căpiaților din Ungaria, asemănând-o cu politica nemțească din Bucovina, unde guvernării, din prezent, sunt cât se poate de prevenitori față de elementul românesc. N-aveai decât să arunci o privire la afișările oficioase din cupeu și la cele de prin gări și orașele prin care treceai, ca să te convingi de atențiunea ce se dă limbii românești, a majorității locuitorilor din țară. Textul românesc nu lipsea de nicăieri, ba, ce era mai mult, unele erau scrise numai în limba românească. Dacă treceți vreodată prin Bucovina, pe linia aceasta, uitați-vă la tablele care vă fac atent la sosirea trenului, peste drum, și nu veți vedea scris, pe ele, decât cuvintele românești : „Sama la tren!”. E o românească rea, de care se vorbește peste tot în Bucovina, dar e românește scris, pe când la noi, în Ardeal, unde majoritatea covârșitoare a locuitorilor e românească, nu vei găsi, pe toate acestea, o singură slovă românească; vei găsi însă o limbă pe care n-o vorbește nici pui de om în Ardeal, îngânându-te: „Opano je vai se nagnuti” – și vei mai găsi limba aspră, pârâitoare a stăpânilor, scrâșnind către bietul țaran (care atâta știe ungurește, cât ungurul chinezește): „Köpködni tilos! Vigyázz, ha jön a vonat!” etc., citit pe românește „Vigyázz, că vine Ion de la vânat!”. Dar nici nu ai nevoie să alergi în Bucovina, ca să vezi lucrul acesta! Nu ai decât să te uiți pe partea nemțească a banilor noștri și vei vedea și text românesc, și-ntoarce, apoi, hârtia și te uită pe partea ungurească!... Și ce disparent e elementul românesc din Austria, fața de elementul românesc din Ungaria!... Unde-ai ajunge cu drepturile limbii românești, dacă ai socoti după proporție!... Și stăpânii noștri tot mai au obrazul să se bată în piept, urlând, în gura mare, în fața lumii, că aici e egală îndreptățire și – ca la ei, la nimenea sub soare!... La așa-ceva se cere obraz deosebit!

Se vorbea tocmai de proiectul lui Berzeviczy, când un domn din Bucovina ne arătă, pe fereastra trenului, o vacă, în marginea drumului. Nu avea sârmana decât o coadă de vreo șchioapă și jumătate. I-o tăiasc cineva, de jumătate, și se opintea amar să se apere de muște, care o năpădiseră din toate părțile.

Cam rezultatul apărării vacii acesteia pare-mi-se îl vor avea și ungerii dumneavoastră, cu politica lor de maghiarizare!, zice același domn.

Nimerit apropo! Fie-i gura de aur!

M-am cugetat multă vreme la politica *teremtette* din Ungaria și la politica nemțească prevenitoare din Bucovina și la rezultatele lor. Și am ajuns la convingerea că noi, românii, din punct de vedere național românesc, ar trebui să fim mai mulțumitori ungerilor, decât nemților. Pentru-ce?

Care o fi oare cauza? Ia-n spargeți-vă capadochia cu dezlegarea acestei enigme... De aceea zicem mai sus că dacă, la noi, se păstrează sentimentul național atât de viu, avem să mulțumim maghiarilor, care se îngrijesc, aproape în fiecare zi, de alimentarea și oțărârea acestui sentiment, pentru ceea ce trebuie să le fim foarte recunoscători, căci dacă urmau și ei politica cu mânuși a nemților din Austria, față de românii din Bucovina, inevitabil trebuia să ajungem și noi acolo unde au ajuns românii din Bucovina. Dar sus e Dumnezeu, care se îngrijește de toți și le orânduiește pe toate!... Cu cât se va da mai aprig „cu Bánffy”, cu atât are să ne pese mai puțin de slăbirea sentimentului național și de maghiarizare!...

Am cam deraiat. Dar nu-i mirare! Trenul, că merge pe șine de fier bine fixate, și tot deraiază, dar apoi pribeagul de gând, căruia nu-i poate pune nimenea căpăstru, să nu deraieze?... Tot timpul, cât m-am luptat cu gândurile, fratele Victor, care-mi ședea în față, nu-și găsea locul. Părea că vrea să dea de urma unui lucru ascuns, atâta se suceea și se învârtea. De-odată, îl văd că-mbrâncește un pachetel și-l duce la nas, apoi, cu fața luminată, îmi zice:

– Știi tu, măi Tamba, ce mirosea, azi-noapte, așa teribil, de n-am putut închide ochii?...

– Perinele!

– Pe dracul. Pachetelul ăsta!

– Mă miram eu de unde dracu-i putoarea asta cunoscută, aici, în cupeu...

– O simțezi?...

– Cum dracul, nu! Dar ce hoit usturoiat e în pachet?

– Sunt cămătăriile ce le-am cumpărat, aseară, peste drum, de la jidanul din Suceava!

Săptămâna lui de porc!

Și zvâr!, cu pachetul pe fereastră, împrôscând bucățele de cârnați, care ne acriseră sufletul, cu duhoarea de usturoi clocit, în carnea stricată.

Trenul se oprește și călăuza ne dă de știre că am sosit la Hatna, de unde linia ferată se ramifică în 2 părți. O linie o ia spre Vatra Dornei, alta spre Hadikfalva. Noi „ai lui Ștefan”, ținem linia din urmă, înmulțiți, de la Hatna, cu lumea care venise dinspre Dorna, Câmpulung, Gura Humorului.

Mergem noi, mergem și iarăși mergem mersul țiganului la spânzurătoare și, trecând prin Milișăuți, ajungem la Istensegits și-apoi la Hadikfalva, două localități de ciangăi, pentru care se varsă atâtea lacrimi fripte în „fericita” Ungarie, dar care, pentru aceea, nici cu spatele nu se gândesc să treacă granița și să se oploșească și fericească în Țara-nouă. Au adoptat și ei, se vede, principiul românului: „Ce-i în mână nu-i minciună”.

La Hadikfalva, linia ferată iarăși se desface în două. Una o ia spre apus, către Putna, și alta spre miază-noapte, către Cernăuți. Mașinistul nostru o cotește la stânga, spre Rădăuți, domolind mersul locomotivei, care, și până aici, te făcea să disperi că vei mai vedea, în anul acesta, Putna, într-atâta, când am trecut prin Rădăuți, aveam impresia că merg călare pe un melc. Și-ncepui a-l descânta, cum descântau, în copilărie, melcul, ca să iasă din găoace și să se pună în mișcare: Bourel, bourel / Scoate coarne de vițel / Și te du la Dunăre / Și bea apă tulbure...

Victor, de colea, ieșindu-și din pepeni:

– Ba să se ducă dracului, nu la Dunăre!

Tablele cu inscripțiuni „Sama la tren!” sunt, într-adevăr, de prisos pe aici. Îți vine a crede că a făcut cineva o glumă foarte potrivită pe socoteala carului de foc. Rădăuții au peste

15.000 de locuitori. E un oraș frumuseț și curățel, situat lângă râulețul Toplița. Se zice că ar fi întemeiat de Domnul Moldovei, Bogdan I, pe la anii 1349-1370. În anul 1402, întemeia, aici, Alexandru cel Bun o episcopie. În Rădăuți, se află un gimnaziu superior, o școală agronomică și mai multe școli populare. Mult contribuie la ridicarea acestei localități herghelia statului, înființată, deja, la anul 1812, cu un renume universal, azi. Trecând prin Rădăuți (trenul trece pe străzile orașului), îți atrage atențiunea o biserică veche, acoperită cu șindile, în care multe capete încoronate își dorm somnul de veci. Din Rădăuți, o luăm spre Vicovul de Jos și, de aici, de-a lungul râului Suceava, spre Karlsberg, de unde, continuând-o spre miază-zi, într-o jumătate de oră, ajungem la atât de mult dorita Putna.

Satul Putna, care are peste 1.500 de locuitori, e așezat lângă râul cu același nume și încunjurat cu păduri de brad. De pe tren, deja îți bate la ochi sumedenia de scânduri și joagărul cel mare a baronului Popper. Nu mi-a scăpat vale, coastă și muche de deal din vedere, gândindu-mă cu jale la vremurile când voinicii lui Ștefan erau stăpânii lor, la vremurile când potecile acestor păduri scăpărau de copitele tari ale cailor pieptoși, care adulmecau urma dușmanului nesăturat, tăbărât, fără de veste, asupra bieteii țări. Locuri sfinte sunt acestea, sfințite de osemintele unor oameni sfinți!

La gară, ne-a întâmpinat o colonie de ovrei, care aveau să-și conducă oaspeții. Norocul nost că ne înștiințaserăm din vreme, căci, altcum, puteam dormi pe stradă. Cât ce ne-am dat jos, ne-a luat în primire gazda, un ovrei ceva mai spălat, ca cei care-i văzusem până aci, și cu el în frunte o pornim spre locuința dumnealui. Parcă ne ducea la pușcărie, așa plouați eram, văzând că nici aici n-avem parte de un creștin. Singur, Itzig mergea înainte cu o față radioasă, mândru de oaspeții lui, pe cari și-i arăta semenilor, în dreapta și în stânga. Odaia ce mi-se rezervase, deși era a unul ovrei, era curată și prietinoasă. Ne spălăm repede și ne gătim ca să putem și noi ajunge la parastasul ce se servea la mănăstire. Luaram haine negre și mănuși albe, ca să ne pomenim la mănăstire cu mănuși negre și haine albe. Colbul de-o șchioapă, de pe drum, răscolit de-atâtea mii de picioare, ne primenise a doua oară. Apropiindu-ne de curtea mănăstirii, un cor grozav de voci discordate, înlăcrămate și tânguitoare, ne luă auzul. Zeci și zeci de schilavi, de nenorociți, înșiruiți pe amândouă părțile drumului, mai cu seamă ruteni, te făceau să-ți astupi ochii și urechile și, dându-le ceva pomană, o luai îngrozit înainte, să nu mai auzi și să nu mai vezi atâtea nefericire. Mă mir foarte mult cum li s-a permis acestora să se așeze tocmai acolo, pe unde avea să treacă toată lumea!... Nu s-a găsit un loc mai retras ceva?

Intrând în curte, uiți repede tabloul de mai înainte. Tabloul miilor de românași, care mișunau în toate părțile, cu pieptarele lor de piele cu blană, cu pălăriile cu păreți îndoiti în sus, cu pletele negre, care le bat umerii lați, și cu ochii vioi plini de viață, e de toată frumusețea. Îi privesc cu respect și admirațiune: sunt urmașii vitejilor Marelui Ștefan! Mă apropii de sfânta biserică din mijlocul spațioasei curți, de biserica în care-și doarme somnul veșniciei Ștefan cel Mare. Mă apropii cu pietate, cu evlavie rară, cum își apropie creștinul buzele de lingura cu sfânta cuminecătură, cum trebuie să se apropie fiecare român de un lăcaș de două ori sfânt: sfânt, ca lăcaș dumnezeiesc, și sfânt, ca lăcaș de odihnă al celui mal mare Domn român.

Nu-i modru de-a intra omenește. Aranjeorii zbiară răgușiți, oamenii se-ndeasă, ghiontuiți și striviți. Nimenea nu vrea să se depărteze, înainte de-a săruta piatra „Sfântului mormânt”. Eu încă eram dintre aceștia. M-am vârat, dar, în vârtej. Ce-o mai fost, apoi nu-mi mai pot da seama curat. Știu atât că, după o jumătate de oră bună de presat strașnic, m-am pomenit în tinda bisericii, fără să fi făcut un pas măcar; și după altă jumătate de oră și mai bună de adevărată inchiziție spaniolă, din care ma-am pomenit cu un cap mai mare decum eram, m-am trezit în a doua încăpere a bisericii. Mai era una, cea de la altar, unde era și mormântul, dar nu-mi mai permiteau oasele și atletul din ușă ca să răzbat mai departe. Am mulțumit lui Dumnezeu c-am ajuns până aici, fără să-mi dau sufletul, și m-am retras la o parte din vârtejul din dreapta ușii. Nu vedeam nimic, ce e drept, din cele ce se petreceau la altar, dar auzeam tot. Auzeam vocea blândă a preoților și răspunsul teologilor, care cântau în cor, voci

late și puternice, dar lipsite de finețe, care dă și o gingășie oareșicare cântării. Care striga mai tare, acela plăcea mai mult, după cât am observat. Uităndu-mă împrejur, observai că aci nu e înmormântat Ștefan singur, ci mai are vreo zece tovarăși: episcopi, domnitori și membri de-ai caselor domnitoare române.

La spatele meu, auzii un oftat adânc, stors că de un rău ascuns. Mă întorc. Era un țăran, în genunchi, care, cu fața plină de lacrimi, săruta lespedeza plină de țarină a bisericii, bolborosind dintre buzele-i tremurătoare o rugăciune fierbinte către Cel de Sus, că l-a învrednicit și pe el, păcătosul, de a vedea acest praznic mare și această sfântă biserică. Îmi dădură lacrimile. Bindecuvântat fie numele Tău, Doamne, din neam în neam, că popor de aur ne-ai dat nouă, nevrednicilor, gândii în mine. Vârtejul de-odată amuțește, descleștându-se în părți și făcând loc celor ce veneau dinspre altar. În frunte, mergea corul teologilor, după care urma Î. P. S. Mitropolitul Repta, cu sistema sa. Ieșeau, ca să ocolească biserica.

Mitropolitul, un bătrân simpatic, împarte binecuvântarea arhierescă, în dreapta și în stânga. Se zice că ar avea o inimă foarte românească, că ar fi însă prea timid față de cei mai mari. M-am folosit de ieșirea unei bune părți a publicului din biserică și m-am strecurat și eu la mormântul lui Ștefan. Când s-a reîntors procesiunea, eram lângă grilajul mormântului, ascuns în dosul uriașei cununi a regelui Carol; cu gândul pierdut în vremurile apuse, încununate de aureola Marelui Ștefan, cu ochii pironiți la locul lui de odihnă, încordându-se să străbată parcă prin lespedeza cea groasă, și cu neprețuita și nemărginita mângâiere în suflet, de-a fi văzut, de a mă fi rugat și de a fi vărsat o lacrimă, izvorâtă din adâncul inimii, la mormântul celui mai mare român, ce va fi cunoscut vreodată istoria. O mângâiere ca aceasta să nu o dai pentru o lume întreagă!

După terminarea serviciului divin, valorile mulțimii se puseră în mișcare, spre partea unde avea să-și țină dizertația prof. univ. Dimitrie Onciul. Cu multă pricepere și cu multă căldură românească, înfățișă profesorul Onciul figura măreață și faptele și mai mărețe ale Marelui Domnitor. Păcat, însă, că nu s-a căutat un loc mai potrivit, căci arșița dogoritoare a soarelui te topea pe picioare. După terminarea, dizertației, domniile cel mari se duseră la banchet, iar noi – minorum gentium – cu biletul într-o mână și cu pălăria în cealaltă, o luarăm spre baraca cea mare, a mulțimii. Poporul, pentru care se făcuseră barăci, pe coasta unui deal, se-ndreaptă într-acolo. 15-16 mii de oameni se zice c-ar fi fost la Putna. Multe noroade văzute-am și eu, dar nu prea aveau ce să roadă. Arătat-am noi biletele, care te îndreptăteau la mâncare, și lui Stan, și lui Bran, dar „papa” ca-n palmă. Abia ne-a șterpelit o cucoană – Dumnezeu s-o țină! – niște rămășițe de la alții, cu care ne-am înșelat oleacă foamea.

Când s-au început vorbirile, s-a sculat toată lumea, ce era să facem? Ne-am sculat și noi, cu biletele întregi și cu mațele chiorăind. De vorbit s-a vorbit destul, chiar prea mult. Unii au bătut câmpii, scoțându-se mai mult pe sine la iveală, alții au fost la locul lor: scurți și cu duh. A vorbit și-o doamnă, mai bine nu vorbea! Cerința principală și cea dintâi a vorbitorului, la astfel de ocaziuni sărbătorești, este să fii serios. Cel care, nici când spune cele mai serioase lucruri, nu poate fi serios, acela să șadă acasă sau să lase altora rolul de vorbitor.

Mai mult mi-a plăcut vorbirea macedoneanului și-a ardeleanului de la Universitatea din Viena. Au vorbit din inimă și la inimă. Am înțeles că ar mai fi vorbit și domnul Dorimedont Popovici, poporului. Îmi pare rău că nu l-am auzit, fiindcă, după cât mi s-a spus, ar vorbi foarte bine. Mai ales, fiindcă e bucovinean, aș fi dorit să-l ascult. Asta e pare-mi-se tot ce s-a făcut, cu ocaziunea aceasta, pentru popor și poate cele 2-3 pahare de vin, ce le-or fi băut unii.

Decursul serviciului divin – parastasul – lucru de căpetenie pentru popor, nu cred că l-a văzut vreun țăran. N-a fost, oare, păcat să răpești atâtor mii de suflete, setoase și dornice de mângâierea de a fi asistat, de a fi văzut și auzit serviciul divin de la acest rar parastas?... Pe vremea aceea dumnezeiască, n-au putut oare ieși preoții în aer liber, să servească la auzul și vederea tuturor?... Ce moment sublim ar fi fost, când 10.000 de creștini, la sunetul unor

treascuri, ar fi îngenuncheat, deodată, înălțând, cu sufletul smerit, către slava cerului, un fierbinte „În veci, pomenirea lui!”. Moment înălțător, care s-ar fi încrustat în sufletul poporului pentru vecii vecilor! Și, în locul băuturilor ce li s-au împărțit țăranilor, nu era oare mai bine să i se fi dat o icoana și-o istorie de-a lui Ștefan, pe care s-o citească și s-o recitească fiilor și nepoților de-acasă? În felul acesta, cred eu, sufletul lui Ștefan pătrundea mai adânc serbarea, putea avea rezultate mai trainice, mai dăinuitoare, nu momentane.

După terminarea vorbirilor, ne-am reîntors, din nou, la mănăstire, unde ne-am urcat în turnul făcut anume pentru clopotul dăruit mănăstirii de însuși întemeietorul ei, de Ștefan cel Mare. E un clopot masiv și mare, numit „Buga”, pe care merită să-l vezi.

În drumul spre locuință, ne-a bătut la ochi un semn din creștetul unei coline învecinate. Ni se spuse că, după tradițiune, de acolo ar fi tras, cu săgeata, Ștefan, în anul 1465, indicând astfel locul unde să se zidească altarul bisericii. În 1634, biserica a fost dărâmată de dușmani, dar mai târziu a fost iarăși reclădită. Tot în drumul spre locuință, am fost martorul unei scene foarte înduioșătoare, din care am putut vedea ce inimă de aur au țăranii bucovineni. Erau vreo cinci români, adunați în drum. Se vede că doi inși se certaseră rău, gata-gata să se-ncaiere. Și-au revenit, însă, oamenii în fire, căci tocmai când treceam pe acolo, unul da să apuce pe după gât pe celălalt, zicându-i, cu ochii plini de lacrimi: „Măi frate dragă, noi am venit aici la paradiu a mare a lui Ștefan, și-amu să ne certam ca țigani, să rădă lumea de noi?... Ne bate Al de Sus, măi frate!”... Și, în momentul următor, erau îmbrățișați, împreunându-și lacrimile și sărutându-se ca doi copii. Trebuie să te taie lacrimile, văzând atâta inimă!

Ajunși la locuință, am stat, multă vreme, în cumpănă: să plecăm sau să ne lăsăm, până a doua zi?... Și, după ce am cântărit noi bine și motivele pro, și contra, a rămas pe-a mea: să nu plecăm decât a doua zi. Trei tovarăși mai nedisciplinabili însă, neținând seamă de votul majorității, au tulit-o la gară. Spuneau că-s sătui de flămânzeală și de călătorit după meșii trenurilor. Noi, cei rămași, ne-am mai înmulțit, în timpul acesta, cu unul, cu un bun prietin din București, om cu un singur cusur: să nu-l fi întrebat de-i place brânza sau ba, că era în stare să-ți scoată ochii, încolo, să-l pui la rouă, așa suflet de om.

Ne-am dus și noi la gară, să ne zgăurăm la plecarea trenului și să ne luăm adio de la tovarășii dezertori. Ne părea rău, pe de o parte, că se răznesc de noi, și bine, pe de alta, căci nu aveam în odaia jidanului decât trei paturi și șapte persoane, câte eram, ce dracul era să facem peste noapte?... Când am văzut, însă, poporul de lume de la gară, căci nu erau numai cei care veniseră cu noi, dinspre Hatna-Hadikfalva, ci și cei care veniseră de pe linia de către Cernăuți, atunci, zic, ne păli mila și începurăm a-i capacita să rămână, punându-le în vedere fel și fel de distracții, dar toată truda ne-a fost mazăre pe părete; ei, nu și nu! Văzând, în sfârșit, că nu-i chip de-ai mai îndupleca să-și cârnească vorba, le-am strâns mâna și ne-am întors la tartanul nost, oprindu-ne, din când, în când, să ascultăm huietul înfundat al noroadelor nerăbdătoare. Acasă, am ajuns cu o falcă în cer și cu alta în pământ de flămânzi ce eram. Da mănâncă, Tănasă, când nu-i nimic pe masă! Noroc cu fratele Tiberiu, care avusese ascunsă în geantă o cutie zdravănă de sardine și cu mult hulita gazdă, căreia încă i se făcuse milă, dându-ne nițel lapte, pe care doamna B. iute și de grabă îl prefăcuse într-o ciocolată admirabilă. Ciocolată găsisem la un sfârnar de jidan din Putna. De săturat? Ce să te sature, cu atâta goliște în tine! Dar vorba e că ne-am omenit noi bine, așa, de jumătate. În decursul cinei, ne-am revizuit, încă o dată marșruta călătoriei și, acceptând principiul că, în decursul călătoriei de plăcere, nu-i bine să te ții de programe, ne-am întors marșruta pe dos, hotărându-ne să mergem, a doua zi, la Straja, și ca, de aici, încolo, să nu mai luăm hotărâri cu săptămâni înainte, ci în fiecare zi să stabilim numai și numai programa zilei ce urmează. După această cuminte decizie, am tras, apoi, până a doua zi, un pui de somn, numai ca acela!

Ce bine ne-a părut, dimineața, că n-am avut, seara, mai mult de mâncare, să ne încercăm stomacul! I-am luat, cel puțin, hasna somnului. După ce ne-am deșteptat, ne-am troscănit un piculeț încheieturile, întinzându-ne care mai de care, ca după un somn dulce

tihnit. Apoi, am început a ne îmbrăca, colea... domnește, cu răgaz, nemaiavând cuvinte de laudă pentru hotărârea luată decuseară; căci, dacă ne țineam de marșrută, trebuia să ne sculăm cu noaptea-n cap și să alergăm până la Carlsberg, ca să prindem trenul. Am trimis, apoi, să ne caute o trăsură pentru Straja. Până atunci, ne-am adunat hodorobebele, am dejunat, tot din mila gazdei, și-am chemat pe jidanca, să ne tragem socoteala. Multe păcăleli am mai mâncat și noi, dar ca atunci, mai rar! Noi, de convingerea că odăile ne sunt deja plătite, din fondurile religioase, i-am dat câte o coroană de cap, plus costul laptelui, ca recompensă pentru atențiune și bună voință. Când colo... ne spune jidanca ruptales că la ea au fost angajate 3 paturi, cu câte 2 florini, prin urmare ea are să capete 6 florini pentru odaie, nota bene: pentru o noapte.

Cam scumpă odihnă în paturi jidovești! Dar ce era să facem? Am plătit, căci, vorba birtașului din Suceava, „numai o dată-s 400 de ani de la moartea lui Ștefan”. Și eram tare bucuroși, și așa, venindu-ne în minte cazul celor doi domni din București, cu poziție înaltă, care, negăsind, în seara precedentă, nici o locuință, au fost siliți să doarmă în trăsură, iar dimineața, neavând ce să mănânce, au muls vaca, pe care o văzuseră legată de un car, și așa și-au astâmpărat foamea.

Până ce avea să ne sosească căraușul, am luat-o, cu fratele Tiberiu, pe râu, în sus, să dăm de „Sihăstrie”. Îndrumați de riște româncuțe, care coborau, în jos, am și ajuns repede. E o odăiță, în forma unei bisericuțe, săpată cu dalta în stâncă, de cine știe ce sihastru fără lucru și ocupațiune mai rentabilă. Mult trebuie c-a ciocănit, până ce-a scobit-o, bietul! Când ne-am reîntors, trăsura era la poartă, în formă de căruță hodorogă, cu un proțap cât pe colea... gol pe de-o parte, iar pe de cealaltă, cu o șarlă de cal, cu șoldurile ieșite, încât îți puteai anina pălăria de ele. Nu se găsisse alta căruță, necum trăsuri, erau toate duse cu oaspeți. Stăpânul căruței era un chip de om să-l pui între ferestre; un exemplar dintre cei mai „prima” târtani, ce era să fie alta, bată-l Precesta să-l bată!, urduros, imos, rânced pe la nas, nespălat, nepieptănat și mai știe-l, dracul să îl ia. Ne-am pus la tocmeală. Se ținea sus al dracului la preț spurcăciunea – „boi-l-ar cataroiul în greabăn, să-l loiască!”. Și nu voia să mai lase o lescaie măcar, spunându-ne că l-au chemat atâția și atâția și că, dacă ne convine, bine, dacă nu, pleacă. Ne-am învoit, ce naiba să facem?... Vedeam noi că, acum, „cu Ștefan”, nu-i de a te mai târgui. Fiecare se folosește de ocaziune de a-ți lua prețuri întreite. Dar iarăși, vorba „dumnealui”, din Suceava: „Numai o dată-s 400 de ani de la moartea lui Ștefan!”. Ne-am exprimat, apoi, nedumerirea, de-o să ne poată duce gloaba pe toți sau ba. Jidanul, parcă l-am fi călcat pe ochiul de găină: „Mă rog, mă rog., iau io pe barb-al meu!”. Încăiera-s-ar câinii de ea, gândeam în mine. „Dache nhu dhuce io pune la Straja, se nhu plathește nimic!”.

– Dar dacă ne lași în mijlocul drumului, să știi că ești al dracului!

– Mă rog, mă rog!...

Nu mai era de filozofat, dacă voiam să nu rămânem în Putna. Ne-am încărcat bagajul, noi peste el, și, în trosniturile încheieturilor căruței, haida-hai, haida-hai!... Am uitat să spun că, la Straja, fuseserăm invitați de părintele de acolo, Dimitrie Dan, la care se dusese, în presară, și domnul profesor Iorga, cu doamna. Adică, la drept vorbind, erau invitați domnul și doamna B., cu care se cunoșteau mai de demult, eu și cu fratele Tiberiu am mers la legău, pe lângă dânșii. De primiți, însă, tot așa de bine am fost primiți și noi.

Cât a ținut drumul până în Straja, am dus-o într-un haz Nu se mai isprăveau glumele, făcute pe socoteala „fercheșului nost birjar”. Dar, de pe partea lui, puteam să ne dăm de-a hapta-n cap, că nu ne creșta. Se ciormonia cu șarla lui, să nu-l dea de rușine. Și se ținea șerparul de globă!... Numai la un râu, au avut oleacă de pricină. Se oprise boala oblu-n mijlocul râului. Și nici cu hăis, nici cu cea!... Ne împăcaserăm, deja, cu ideea că trebuie să ne desculțăm și s-o luăm, prin râu, cu ghetele de-a umărul, și tocmai eram gata de-a o face când, după o opinteala răsunătoare, îi succese bietului dobitoc să ne urnească din loc, trecându-ne pe malul celălalt, îndemnat de loviturile căzăcești ale lui Salamon, de pe care turuiau sudorile

ca de pe-o streășină. Norocul lui, căci eram hotărâți să-i radem barba, pe garanția căreia ne luase la plecare, și să-l botezăm, așa, mai în glumă, mai în serios, colea, în râu.

De aici, până în Straja, am mers, ce e drept, mai încet, dar mai sigur, căci nu mai erau nici hopuri, nici râuri de trecut, și, în preajma prânzului, sosirăm în curtea Sfinției Sale. Câtă bucurie la oamenii aceștia, când ne-au văzut! Și se vedea din față că nu e prefăcută, ci izvorâtă din inimă. Nu știau cum să-și mai manifesteze bucuria, cum să ne mai bineventeze. Când a sosit, apoi și domnul profesor Iorga, cu doamna, care erau duși prin sat, bucuria și-a ajuns culmea. Am avut fericirea să cunosc, aici, o casă românească, cum nu prea sunt în Bucovina, cu o bibliotecă românească frumoasă, cu ziare și reviste literare românești, și de o ospitalitate rară.

Domnul Dimitrie Dan, de altcum, e membru corespondent al Academiei Române de la București și scriitor de valoare în Bucovina. Tot aici, am mai avut fericirea să cunosc și pe domnul Iorga. Din scrieri, îl cunoșteam de mult, din văzute încă, dar nu-l cunoșteam ca om de societate. Mi-l închipuiam om ursuz, închis, veșnic ocupat cu probleme științifice și la adică... Am găsit tocmai contrarul: Raritate de om vesel, comunicativ și plăcut în societate. E în stare să distreze, singur, zile întregi, societatea în care să află, dacă-i convine societatea și se simte bine în sânul ei. Și nu cu palavre, cu mofturi și cu fleacuri! Ci cu lucruri pline de duh, de măduvă, cu observări care scânteiază de un spirit înalt și puternic și care denotă un capital imens de cunoștințe, o privire ageră, care pătrunde până în măruntaiele lucrurilor și un spirit de observație rar. Și toate acestea se răsfrâng prin prisma celei mai rari sincerități. O sinceritate care nu prea cunoaște considerațiuni.

Multă vreme, ne-a fost neexplicabilă posibilitatea dezvoltării unei activități atât de îmbelșugate ca a domnului Iorga. Și poate și azi mi-ar fi neexplicabilă, dacă nu i-aș fi ascultat, odată, cursul de la Universitate. Eram în București, acum nu știu câți ani, și, neterminându-se încă cursurile de la Universitate, dornic și cu mare sete m-am dus să ascult și eu pe câțiva profesori, care îmi erau cunoscuți deja, din scrierile lor. Cel dintâi, la care m-am dus, a fost profesorul Iorga. Dumnealui obișnuiește a-și ține cursul 2 ore neîntrerupte. Vorbea tocmai despre relațiile lui Mihai Viteazul cu Ștefan Báthory. Un lucru care mă interesa și pe mine. Și a vorbit omul acesta, în decurs de 2 ore, fără să facă pauză de o minută, fără să repete o singură frază, fără să se oprească vreodată, să-și caute cuvântul potrivit, a vorbit, sincer vorbind, un... volumaș întreg. Și o singură notiță nu a avut înaintea sa. Și a vorbit atât de frumos și de cald, încât nu mi-aș mai fi luat ochii din gura lui, zile întregi. Atunci mi-am explicat cum e în stare omul acesta să și scrie atâta. Memoria și izvorul de cunoștințe îi sunt atât de bogate și îmbelșugate, încât îi lipsește timpul fizic, ca să poată pune pe hârtie tot cât îl poate produce creierul. Nu pot trece mai departe, înainte de a mai scoate la iveală o însușire nobilă și foarte rară, în ziua de azi: desconsiderarea arginților. După ce scrisese „Istoria Cantacuzineștilor”, domnul Cantacuzino voia să-i dea, într-un plic, o sumă mai mare de parale, drept recunoștință. Domnul Iorga, însă, deși e om sărac, a refuzat să primească paralele. La observarea domnului Cantacuzino, apoi, ca suma aceasta să nu o considere ca o plată pentru opera scrisă, ci mai mult ca o recunoștință și din mulțumire din partea dumisale, domnul Iorga i-ar fi răspuns:

– Pentru mine, e destulă mulțumire că ați avut încrederea de mi-ați pus arhiva dumneavoastră la dispoziție.

– Dumneavoastră sunteți o fire rară și neobișnuită, zice domnul Cantacuzino.

– Da, domnule Cantacuzino, sunt o fire neobișnuită!, a răspuns dl Iorga.

Și-a luat, apoi, pălăria, a salutat și a ieșit. Alta. Cine citește „Sămănătorul”, regulat, a putut observa că fiecare număr e scris, pe jumătate, cel puțin, de domnul Iorga. Afară de aceea, corectura întreagă a fiecărui număr o face numai el, singur, căci, după cum a zis însuși, „tot ceea ce se publică, cu numele meu, trebuie să treacă prin mâna mea”. Și știți ce ia de la „Sămănătorul”, în schimbul acestei munci!... Nici o para chioară! Tot venitul l-a cedat

celorlalți colaboratori. Altul, cu volumele scrise, până acum, de domnia sa, ar fi milionar; dânsul e om sărac. Sărac, dar cinstit! Și asta-i mare vorbă, în ziua de azi. Îmi descopăr capul înaintea unui astfel de om, rugându-mă Celui de Sus să îi dea posibilitatea să rupă încă multe sute de perechi de papuci, pe pământul acesta, fiindcă talentul ce i l-a hărăzit nu a rămas ascuns, ci va rămânea însutit și înmiit generațiunilor viitoare.

După prânz, am dat o raită prin sat, cercetând o casă țărănească și jocul flăcăilor. Casa consta din 3 încăperi. Intrai în tindă, având, în stânga, camera de dormit, cu cuptorul de pâine, iar în dreapta, casa cea mare, cu un pat încărcat cu perine și haine de pat (oghiale), care se ridicau aproape până în plafonul de grinzi, dichisit, ici-colea, cu busuioc. Jur-împrejur, sunt cuiere, de care sunt agățate câni și câncioaie de pământ. Ferestrele mici sunt jumătățite de fiare cu cângi. Lângă vatră, e răzimată o pușcă sistem „crînca”. Caracteristica femeii române de pretutindeni, curățenia, o observi și aici.

Jocul m-a lăsat mai puțin mulțumit. Te ia la ochi un lucru cam neestetic: aproape toate fetele erau desculțe. Jocurile, încă, au fost monotone și flăcării muți. Nu am auzit o singură chiuitură. Mi-a plăcut, totuși, de un flăcăiaș mai curățel. S-a hotărât să joace și el. Înainte de a pune mâna pe fată, însă și-a ținut de o sfântă datorință să se oțelească. Și unde nu trânteste un scuipat în palmă și, frecându-l cu gravitate, parcă avea să se apuce de cine știe ce lucru mare! A prins, apoi, fata, amenințându-o, întruna, să-i strivească golanele.

Mi-a bătut la ochi, nu numai aici, ci peste tot în Bucovina, uimirea cu care se uitau țărani la noi, văzându-ne îmbrăcați domnește și vorbind românește. Sunt obișnuiți să audă, din gura domnilor, numai vorbă străină, nemțească. Cărturarii lor sunt „români cu buze nemțești – în legea ungurească! Și-am mai observat un lucru foarte dureros, în Bucovina. Am observat o prăpastie grozavă între clasele sociale; între domni și între țărănime. De aceea și e țaranul atât de umil, slugarnic chiar, căci domnii își țin de sub demnitatea lor de a se coborî la popor, afară de cazul când au lipsă să-l exploateze, și ți se ia în nume de rău să te amesteci printre țărani și să stai cu ei de vorbă, după cum mi-a spus un teolog, fiu de țaran. Țaranul bucovinean e aproape cu totul desconsiderat. Nu se face nimic pentru el, pentru a-l ridica din starea umilă, în care se află, pentru a-i dezvolta încrederea în sine, ambițiunea și conștiința valorii sale ca popor.

În timpul cât am petrecut în Bucovina, am avut ocaziune să vorbesc și cu o domnișoara de acolo. Locuiește la sat. Am întrebar-o cu ce-și petrece, mai mult, vremea la sat și dacă se face, pe acolo, câte o petrecere. Mi-a spus că nu se face și că la petreceri merg la oraș.

– Nu aveți dumneavoastră școală în sat?

– Ba da.

– Numai cu un învățător?

– Ba sunt mai mulți.

– Și nu aranjează aceștia, cu școala, nici o petrecere?

– Ba da.

– Atunci, tot aveți, și în sat, câte-o petrecere!

– Cine va merge la astfel de petreceri!

– Pentru ce nu?

– Fiindcă învățătorii n-au decât câte 3-4 clase gimnaziale... Cine să-și petreacă cu ei?

Noi nu mergem decât la petrecerile academicilor!

Când i-am spus, apoi, că, pe la noi, merg domnișoarele și domnii cu „diplome academice” nu numai la petrecerile învățătorilor, dar și la petrecerile flăcăilor din sat și joacă în rând cu ei, s-a uitat la mine cu ochi mari, cu mirare și cu oareșicare dispreț. Și fumurile aceste aristocratice stupide, și prăpastia cea mare dintre domni și popor vor dăinui până atunci, până ce nu se va ridica din sânul poporului din opincă o pătură puternică de cărturari nenobili, nici cavaleri, nici baroni, os din osul poporului și sânge din sângele lui; cărturari

domni, cărora să nu le fie rușine a întinde mâna „mojicului”, a șede cu el la o masă, a sta cu el de vorbă, a lua parte la petrecerile și la năcazurile lui, la bucuriile și durerile lui, domni cu durere de inimă pentru el, care, luând conducerea în mână, să lucreze din răputeri și cu tragere de inimă pentru ridicarea și cultivarea bietului popor.

A doua zi, dimineața, la 4 ore, eram hotărâți să ne cărușim mai departe. Dar iarăși ne-am făcut socoteala fără birtaș. Gazda casei ne-a denegat și trăsură și tot până a doua zi, la 4 ore după amiază. Zadarnică ne-a fost toată oratoria. N-a ajutat nimic: nici motive binecuvântate. A trebuit să ne dăm plainici. Am mâncat, dar și-am băut, mai departe, încă 12 ore; căci așa e obiceiul la casa aceasta creștinească: să n-ai timp de răsuflat. Nu se isprăvea una și venea cealaltă. Rău nu ne părea nouă, nu-i vorbă, mai ales după postul de la Putna, dar vorba ceea, ce-i prea mult nu-i sănătos, și băgai de seamă că, de-o mai merge așa, o să dau cinstea pe rușine. Mi se înțepeniseră fălcile de-atâta măciniș și pânțele îmi era tanana. Și, dacă vă veți mai abate careva pe la părintele Dan din Straja, să știți, să nu vă duceți numai cu o gură și cu un stomac, căci lăsați oamenii foarte nemulțumiți, cum i-am lăsat noi, pe lângă toată bunăvoința de a le face cât mai mare pagubă.

La ora statornicită de stăpânul casei, de dictatorul nostru, în fine, am plecat. La gară am fost transportați, în două rate, tot de trăsura domnului Dan. Apoi, cu obiceiul general în Bucovina de a te săruta, și la întâlnire, și la despărțire, ori de câte ori te-ai întâlni și despărți pe zi, ne-am despărțit. Am auzit că, de exemplu, profesorii universitari, pe toți studenții câți merg de le fac vizită, îi sărută. Tot așa și mitropolitul. Am plecat cu dorința de-ar da Dumnezeu Bucovinei cât mai mulți oameni ca domnul și ca doamna Dan.

Până în Rădăuți am călătorit cu toții. Aici, însă, am pierdut pe domnul și doamna Iorga, care au rămas aici, voind să cerceteze biserica cu mormintele voievozilor. Noi, ceștilalți, am luat-o mai departe, năzuind spre Vatra Dornei. Dar, fiind rău informați de mersul trecutului, am fost siliți să ne facem, la Hatna, calea întoarsă, luând-o către Suceava, cu gândul să dormim aici, până a doua zi, și să facem drumul spre Dorna, ziua. Așa am ajuns, apoi, pe la 8 ore, în Suceava, dormind încă o noapte în patul în care credeam că nu o să mai dorm în vecii vecilor. De astă-dată, am dormit mai bine, fără parfumul de usturoi, din rândul trecut. A doua zi, fiindcă trenul pleca numai pe la 10 ore și jumătate, am avut vreme, cu fratele Tiberiu, să mergem și noi, să vizităm biserica Mirăuților și ruinele cetății, pe care, cu ocaziunea primei noastre petreceri în Suceava, le-am văzut numai din depărtare. Ne-am pus într-o trăsură, dimpreună cu amabilul nostru Cicerone, cu dl Cioloca, îndreptându-ne mai întâi spre biserica Mirăuților.

Biserica aceasta a fost edificată înainte de anul 1400 și aici se încoronau voievozii. De la 1409, a fost catedrală metropolitană. Azi e cu totul renovată (ca și Cetatea, ca și biserica mănăstirii Sfântului Ioan, care tocmai se renova, de către arhitectul vienez Karl Adolf Romstorfer, pe bani procurați de el – n. n.) și e singurul lucru care nu m-a lăsat deziluzionat în Suceava. E de toată frumusețea, stai cu gura căscată. Biserici mai sunt multe în Suceava. Afară de biserica Sf. Gheorghe (a mănăstirii Sfântul Ioan – n. n.), întemeiată la anul 1522, locul de păstrare al Sfântului Ioan cel Nou, al patronului Bucovinei, moaște cumpărate de principele Alexandru I cel Bun și transportate la Suceava, în anul 1402, mai sunt bisericile Sfântul Ioan, a Sfântului Nicolae, biserica armenescă, numită „Zamka”, apoi biserica Sfântului Dumitru, întemeiată de Ștefan cel Mare, la anul 1475 (era din lemn, iar pe locul ei a durat Petru Rareș biserica știută – n. n.).

Suceava e, de altcum, al doilea oraș din Bucovina; zace pe malul drept al râului cu același nume. Are o populațiune peste 12.000. Se zice că s-ar fi întemeiat, deja, prin secolul al 12-lea. O tradițiune îl amintește chiar pe Dragoș, ca întemeietor. După mutarea episcopiei romano-catolice, din Siret, la Bacău, întemeie Alexandru cel Bun, la anul 1401, o episcopie la Suceava, care, cu 8 ani mai în urmă, deveni mitropolie, căreia îi fu subordonată și episcopia din Rădăuți, întemeiată cam pe același timp. De la anul 1388-1564, a fost Suceava reședința

principilor moldoveni, care o înfrumusețară cu multe edificii pompoase, cum a fost și cetatea, întemeiată cam pe la anul 1390, ale cărei ruine se văd până în ziua de azi. Ruinele acestea ale unei epoci de glorie am mers să le vizităm, după ce am cercetat biserica Mirăuților. Sunt așezate pe o colină. Vreme îndelungată au cărat, de aici, locuitorii Sucevei piatră și cioplită și necioplită, de și-au edificat case, până ce n-a atras un profesor neamț (arhitectul Romstorfer – n. n.) atențiunea oamenilor asupra însemnătății acestor ruine, că apoi s-a interzis căratul pietrelor de acolo și s-au început săpăturile.

Mai toată împărțeala cetății de odinioară se poate recunoaște, iar pietrele enorme, cioplite, păstrate parte pe la boltituri, parte pe la porți, arată și azi vizitatorului ruinelor soliditatea cu care a fost ridicat acest colos de zidire. Cornorarele păstrate, cu diferite podoabe în piatră, între care nu lipsește, mai niciodată, Sfânta Cruce, arată gustul întemeietorilor. De la anul 1564, de când s-a mutat reședința principilor și mitropolia la Iași, Suceava, odinioară atât de înfloritoare, a mers tot pe povârnișul decadenței. Te podidesc lacrimile, când te cugeti ce fost, ce e, și de cine e locuită capitala lui Ștefan cel Mare. Și ți se revoltă sufletul, când vezi că nici atâta inimă și considerațiune n-a avut, la 1775, Austria, ca se cedeze Moldovei petecul acesta de loc, cu monumente istorice atât de însemnate pentru neamul românesc! Granița României trece tocmai pe lângă Suceava și, dacă se ceda, atunci, și acest loc românilor, azi desigur că avea altă înfățișare Suceava.

Reîntorși la mănăstire, ne-am luat bagajul și, strângând mâna iubitelui nostru Cicerone, care atâtea servicii neprețuite ne-a făcut, am luat-o, cu trăsura, la Ițcani, și, de-aici, cu trenul, la Hatna. Dedați cu învâlmășeală mare, cu împinsături și cu îmboldituri, ne părea călătoria monotonă de tot, acum. Hatna e la o înălțime de 294 metri de la suprafața mării. Trenul, care o cotește, de aici, la stânga, parcurgând partea sudică a Bucovinei, datează numai de la anul 1888. Până în anul acesta, prin cea mai frumoasă parte a Bucovinei nu se putea călători decât cu trăsura, pe drumul de țară, ce duce, de la Ițcani, spre apus, către Transilvania. Abia în anul 1886 se apucă Societatea pe acțiuni „Bukowinaer Lokalbahnen” de construirea liniei ferate Hatna-Câmpulung, în lungime de 67 km, care, apoi, în 1 mai 1888, fuse predată circulației. Continuarea liniei, până la Vatra Dornei, a rămas, multă vreme, numai dorință, din cauza cheltuielilor și a piedicilor mari, care trebuiau delăturate. Abia la anul 1899 se apucă, iarăși, aceeași societate de realizarea acestei dorințe, continuând construirea liniei, până la Valea Putnei, care se deschide, apoi, la începutul anului 1901. Vatra Dornei, însă, numai la 28 octombrie 1902 vede, pentru prima dată, trenul.

De la Hatna, trenul o ia, peste râul Suceava, traversat de un pod de fier, cu 7 arcuri și de-o lungime de 263 m. Ajungi, apoi, în valea râului Soloneț, tăind cu trenul pământuri foarte roditoare, până la Kaczyka (Cacica – n. n.) cea drăguță, așezată într-o căldare frumoasă, înconjurată, jur-împrejur, de păduri. Acestei localități îi dă importanță bogăția de sare. Ocele de aici prevăd aproape întreaga Bucovină cu sare. De la stațiunea Kaczyka, care zace la înălțimea de 375 metri, urcă trenul neconținut până la Strigoaia, care se află la o înălțime de 528 metri. Aici e cumpăna apei și, de aici, încolo, trenul coboară întruna, până în valea râului Moldova. De la Strigoaia, mai parcurgem, în jos, 6 km și ajungem, apoi, în Păltinoasa, care se află deja cu 70 metri mai jos ca Strigoaia. De aici, încolo, rămân singur, deoarece ceilalți tovarăși, fiind invitați aici, la niște neamuri, au trebuit să rămână până a doua zi, având să ne întâlnim, a doua zi, seara, în Vatra Dornei.

Din Păltinoasa, am mers cale de 33 km, de-a lungul râului Moldova. De aici încep pădurile imense, cea mai mare parte proprietatea Fondurilor religioase greco-ortodoxe. Aproape la fiecare stațiune de tren, e câte unul sau mai multe fierăstraie, care despică în scânduri buștenii plutiți pe râurile laterale. De la Păltinoasa, ajungi în Gura Humorului, care, în anul 1899, a ars aproape cu desăvârșire, dar care, în scurtă vreme, s-a re-edificat mai frumos față de cum era și care, cu împrejurimile sale pitorești, cu aerul înviorător și limpede de munte și cu râul Moldova, care ofere băi reci plăcute, atrage mulți oaspeți, peste vară. De

la Hatna, până la Câmpulung, treci peste 14 poduri mai mari, dintre care abia vreo 4 sunt de fier, celelalte de lemn.

Din Gura Humorului, ajungi în Vama, de unde se ramifică o linie mai scurtă (21 km) spre nord-vest. La 4 km depărtare de Vama, la Eisenau (Prisaca Dornei – n. n.) așa se strâmtează valea prin care trece acum trenul și drumul de țară, încât a trebuit lărgită mult, cu săpături foarte costisitoare. În curând se lărgeste, însă, valea din nou, străjuită de un șir de munți încoronați de cele mai înalte piscuri ale Bucovinei, ca Rarăul (1648 m) și Giupalăul (1859 m), care, partea cea mai mare a anului, e acoperit cu zăpadă. După o cale de 12 km de la Vama, dai de Câmpulung, la o înălțime de 621 m, de unde iarăși urcând întruna, ajungi la Pojorâta (686 m). De aici, trenul parcurge o vale împădurită de toată frumusețea, până la Valea Putna (825 m). La înălțimea de 951 metri, urmează un tunel, de o lungime de 1622 metri. Mai mult de 2 ani și jumătate s-a lucrat neîntrerupt la acest tunel, care a costat la vreo 2 milioane coroane. După părăsirea acestui tunel, ajungi în ținutul Bistriței Auri, deschizându-ți-se o priveliște fermecătoare, plină de variațiune. Începi, totodată, coborâșul spre Iacobenii, cea mai admirabilă parte din acest drum. O panoramă dumnezeiască, amestecată însă cu fiori reci. De câte ori te uiți în vale, de pe culmea muntelui, pe unde merge trenul, te furnică prin șira spinării și te iau amețeli. Iacobenii zac la înălțimea de 823 metri și sunt bogați în mine de metale și în izvoare tămăduitoare cu conținutul de pucioasă; acestea sunt proprietatea Fondurilor religioase greco-ortodoxe.

Din Iacobenii, până la Vatra Dornei, iarăși cobori, întruna, pe o linie de 12 km. Ajungând în Vatra Dornei (baia), rămâi frapat de gara cea frumoasă și scârbit de-atâta jidovime, care, de altcum, la toate gările de pe linia aceasta te întâmpină cu față obraznică și toaletă zângălită. Sunt aceleași fețe ca și-n Suceava, dar într-o ediție ceva mai mângălită, mai năclăită: când le zărești, să le trăsnești. Gazdă mi-a fost jupânul Iacob Hönigsberg, arendașul Hotelului Comunal. Hotelul e frumos și nou. Nu e rău și nici prea scump. Auzisem adeseori de Vatra Dornei, ca de un loc însemnat de industrie de lemne și, mai ales, ca de o localitate bogată în izvoare tămăduitoare, pe care mulți o numesc „Franzesbadul răsăritului”. De aceea, curios de ce-o fi și cum o fi, cât ce am ajuns la fapte, m-am spălat repede și am ieșit pe-afară. Mai aveam încă o oră și jumătate, până să însereze.

Foarte plăcut m-au surprins instalațiunile moderne și noi ale locului de cură, ca „Kurhotel”-ul, „Badehaus”-ul și, mai ales, „Kurhaus”-ul, ridicate și înzestrate toate după cele mai noi cerințe, cu mari speze din partea Fondului religios greco-ortodox din Bucovina. Opt izvoare sunt cu totul, dintre care cel mai frumos împodobit e „Izvorul Fallenhayn”, izvoare la care aleargă mulți nefericiți, să caute apa tămăduirii. Multe lucruri frumoase sunt aci și, cu toate acestea, plângea sufletul din mine, văzând atâta stup de jidovime. Am colindat orașelul, și cruciș, și curmeziș, să dau de vreo firma românească. Abia am aflat două: a unui medic: Dr. Gheorghe Spânul, și a unui neguțător, Constantin Nanu, aruncat aici de valurile vieții tocmai din Tilișca, de lângă Seliște; încolo: Pischel Goldschläger Sure Goldhammer, Chaim Lang, Schmiel Itzig, Schmale Lang, Moische Harth, Jakob Tokayer, Salamon Pächt (numele care au puit mai multe lichele) și-o duhoare de usturoi, să iei lumea-n cap. În zadar a strigat, în lumea românească, nefericitul Eminescu: „Din Boian în Vatra-Dornii / A umplut omida cornii / Și străinul te tot paște / De nu te mai poți cunoaște”, căci soarta bietului român n-a înduioșat pe nimenea. Mâncatu-i și azi, poate și mai rău ca atunci, de rele și de lichele.

A doua zi, mi-au sosit tovarășii, de la Păltinoasa, și a treia zi, dimineața, ne-am pus într-o birjă și-am luat-o, peste Măgura, la Bistrița. Și de n-ar fi jupânul Pächt pretutindeni, să-ți scoată ochii cu urdorile lui, cu perciunii și cu barba-i neșesălată și inomisu-i decor: murdăria de-un deget, ai zice ferice de locuitorii acestor ținuturi. Cât am mers, de-a lungul Dornei, a fost răcoare și bine. După ce am început urcușul, a început și dogoreala. Primul popas scurt l-am făcut la Poiana Ștampii, unde am luat câte un lapte și caii, câte o troacă de apă. Franzoale (cornuri) ne cumpăraserăm din Dorna. Pentru toate eventualitățile, am comandat și niște ouă

fierte, căci altceva nu era de căpătat în cârciuma aceasta din drum, pe care le-am luat cu noi, pe drum.

Și, Doamne, bine ne-au mai prins, în Vârful Tihuței, unde nu e decât o cârciumă grețoasă și unde a trebuit să stăm vreo două ore, ca să se odihnească caii. Ajuns în culmile Măgurei, mi-am întors, încă o dată, privirile înlăcrimate spre mândra Bucovină, având în fundul panoramei plină de vrajă muntele Ineu, care se înalță în văzduh ca un protest uriaș contra omidelor bietului popor român. Și cum stăteam așa, aiurit, cu ochii duși în fundul zării, părea că aud o voce de pe lumea cealaltă, spintecând văzduhul, spre mormântul din Putna: „Ștefane, Măria Ta, / Tu la Putna nu mai sta! / Las' Arhimandritului / Toată grija schitului. / Clopotele să le tragă, / Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă, / Doar s-a-ndura Dumnezeu / Ca să-ți mântui neamul tău!”.

Ajunși în vârful Tihuței, intrăm în cârciumă, să îmbucăm ceva. Când colo... să ne lovească guta! Erau trei târtani, mult mai spurcați ca celălalt, ucigă-i sfânta cruce, să-i ucidă! Doi bărbați și o femeie. Unul era legat, peste fălci, de nu se vedeau decât doi ochi blioșdiți și-un nas ardeiat și bobotit. Ea, fără gene, fără sprâncene, cu spumă pe la gură. Celălalt, cu scrofule plesnite pe la gât. Și toți trei, jumătate râncezi, jumătate mucezi: să nu le mănânci nici nuca din mână. No, amu poștește și te înfruptă cu de-ale mâncării!... Ne-am mâncat ouăle noastre, luate de la Poiana Ștampii, așa, din picioare, am cerut o sticlă de bere, pe care am dat-o întreagă birjarului, i-am aruncat banii pe masă și-am tăbărât pe trăsură. Scuturându-ne ca de friguri. Am dat, apoi, zor vizitiului și, scuipând ca după ucigă-l toaca, am luat-o, în goană, devale. Numai de nu i-aș mai visa, că mă bagă în *fras* aceia! (**Tamba, S.**, *Impresiunii și reflexiuni dintr-o călătorie*, în **Tribuna**, anul VIII, nr. 174-188, 14/27 septembrie – 5/18 octombrie 1904).